

การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปริญญานิพนธ์
ของ
ธีรดา คุณรัตน์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชากีฬา นันทนาการ และการท่องเที่ยว
ธันวาคม 2559

การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชากีฬา นันทนาการ และการท่องเที่ยว

ธันวาคม 2559

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชากีฬา นันทนาการ และการท่องเที่ยว
ธันวาคม 2559

ธีรดา คุณรัตน์. (2559). การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศ. ปรินทิพ. ปร.ด. (การกีฬา นันทนาการ และการท่องเที่ยว). กรุงเทพฯ:
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการที่ปรึกษา:
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรินทน์ งามนิยม, อาจารย์ ดร.จรรววรรณ พลอยดวงรัตน์, อาจารย์
ดร.สมนรรติ นิ่มเนติพันธ์.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อ
ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2) ทดสอบความสอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น
ตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และ 3) ตรวจสอบความ
เที่ยงตรงเชิงโครงสร้างตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดย
ดำเนินการวิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สังเคราะห์ กำหนดเป็นองค์ประกอบและตัว
บ่งชี้ จัดสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ 11 คน พิจารณาถึงความครบถ้วน สมบูรณ์ รวมทั้งให้ความเห็น
และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา ตรวจสอบคุณภาพของตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อ
ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จำนวน 185 คน วิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐานในการวิเคราะห์
องค์ประกอบเชิงยืนยัน และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง เพื่อทดสอบความ
สอดคล้องของโมเดลโครงสร้างเชิงเส้นคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผลการวิจัยพบว่า

ตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย 36 ตัว
บ่งชี้ จาก 2 องค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ องค์ประกอบหลักด้านคุณลักษณะ
โดยทั่วไปของมัคคุเทศก์ ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย 3 องค์ประกอบ ด้านความรู้ ด้านทักษะ
ด้านเจตคติ โดยมี 16 ตัวบ่งชี้ และองค์ประกอบหลักด้านคุณลักษณะเฉพาะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์
ประกอบด้วยองค์ประกอบย่อย 3 องค์ประกอบ ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านเจตคติ โดยมี 20 ตัว
บ่งชี้

ผลการทดสอบความสอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงบ่งชี้คุณลักษณะของ
มัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์
อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ผลการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อ
ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่าตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

THE DEVELOPMENT OF INDICATORS AND THE CHARACTERISTICS OF GUIDES
TO PROMOTE ECOTOURISM

AN ABSTRACT
BY
THEERADA KUNURAT

Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Doctor of Philosophy in Sport Leisure and Tourism
at Srinakharinwirot University

December 2016

Theerada Kunurat. (2016). *The Development of Indicators and the Characteristics of Guides to Promote Ecotourism*. Dissertation, Ph.D. (Sport, Leisure and Tourism). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee: Assist. Prof. Dr.Arin Ngamniyom, Dr.Jaruwan Ployduangrat, Dr.Sumonratree Nimnatipun.

The objectives of this research were to 1) develop of indicators for the characteristics of guide 2) to verify the validity of the model of the indicators of the characteristics of guide against empirical data; and 3) to verify the structural validity of the indicators of the characteristics of guides to promote ecotourism. The development of indicators, conducted by reviewing and synthesizing the documents and research related to the characteristics of guides and organizing a focus group discussion with eleven experts to consider the completion of indicators and provide comments. The examination of the indicators was conducted by collecting data from one hundred and eighty five samples. The data analyzed by descriptive statistics for a confirmatory factor.

The research results have revealed the following; the indicators for the characteristics of guides to promote ecotourism were comprised of two main factors, three minor factors and thirty six indicators. They were divided into 1) common attributes and characteristics of guides factors which consisted on three minor's factors and sixteen indicators; 2) specific attributes and characteristics of guides, factors which consisted on three minor's factors and twenty indicators. The results of the structural validity test of the characteristics of guides to promote ecotourism with the empirical data by using Chi-square, and the Goodness of Fit Index. The Adjusted Goodness of Fit Index revealed that the model significantly correlated with the empirical data. The structural validity test of the characteristics of guides to promote ecotourism with known group techniques had discriminant validity with a statistically significant difference at a level of .05

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย
จาก
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์นี้ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้วิจัยรู้สึกเป็นเกียรติอย่างสูง และขอขอบคุณคณะกรรมการที่พิจารณาให้ได้รับทุนในครั้งนี้

การดำเนินงานวิจัยสำเร็จลุล่วงได้ด้วยความสะดวกตากรุณาเป็นอย่างยิ่งจาก คณะกรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร.สุปราณี ขวัญบุญจันทร์ และดร.นันทนา อุ่นเจริญ อาจารย์ที่ปรึกษาทุกท่าน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรินทน์ งามนิยม ดร.จารุวรรณ พลอยดวงรัตน์ และ ดร.สุนทรดี นิเมเนติพันธ์ ที่คอยดูแลเอาใจใส่ให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะต่างๆ ผู้วิจัยรู้สึกเป็นเกียรติและซาบซึ้ง รวมถึง ผศ.เรื่อโท ดร.ไพบูลย์ อ่อนมั่ง ที่ถึงแม้ท่านจะได้จากเราไปอย่างไม่มีวันกลับ แต่ตลอดระยะเวลาที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยได้คอยให้คำแนะนำจนวาระสุดท้ายของท่าน จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่กรุณาสละเวลารับเป็นผู้เชี่ยวชาญ และให้ข้อเสนอแนะที่มีคุณค่าอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงกองทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว ที่เอื้อเฟื้อข้อมูล

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกๆ กำลังใจและการช่วยเหลือผู้วิจัยตลอดระยะเวลาที่ศึกษาและครอบครัวที่คอยผลักดัน สนับสนุน ผู้วิจัยเสมอมา

คุณค่าและคุณประโยชน์อันพึงมีของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบให้แต่บิดา มารดา และครูบาอาจารย์ทุกแขนงวิชาที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้ตั้งแต่เยาว์วัย ซึ่งมีส่วนช่วยให้ประสบความสำเร็จในการศึกษา

ธีรดา คุณรัตน์

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
คำถามวิจัย	3
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ความสำคัญของการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
นิยามคำศัพท์	5
กรอบความคิดของการวิจัย	5
สมมุติฐานของการวิจัย	7
2 เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	9
ที่มาและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	9
องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	11
ลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	24
การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	24
การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	25
การจัดการการบริการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	26
บทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	29
ประเภทของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	34
คุณลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	34
แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	35
นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	36
ระบบนิเวศ	38
มัคคุเทศก์	47
ความหมายของมัคคุเทศก์	47
พระราชบัญญัติมัคคุเทศก์	48
ความสำคัญของมัคคุเทศก์	56

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2 (ต่อ)	
ประเภทของมัคคุเทศก์	60
บทบาทและหน้าที่ของมัคคุเทศก์	61
มารยาทและจรรยาบรรณของมัคคุเทศก์	66
คุณลักษณะของมัคคุเทศก์ที่ดี	71
มัคคุเทศก์กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	75
การพัฒนาตัวบ่งชี้	78
ความหมายของตัวบ่งชี้	78
ประเภทของตัวบ่งชี้	80
ลักษณะสำคัญของตัวบ่งชี้	84
คุณสมบัติที่ดีของตัวบ่งชี้	86
ประโยชน์ของตัวบ่งชี้	88
กระบวนการพัฒนาตัวบ่งชี้	89
การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะมัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	92
ความรู้	92
ทักษะ	98
เจตคติ	114
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	135
3 วิธีดำเนินการวิจัย	139
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง	139
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	139
การเก็บรวบรวมข้อมูล	142
การจัดทำและการวิเคราะห์ข้อมูล	143
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	145
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	145
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	145

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	175
สรุปผลการวิจัย	175
อภิปรายผลการวิจัย	177
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	189
บรรณานุกรม	190
ภาคผนวก	203
ภาคผนวก ก	204
ภาคผนวก ข	206
ภาคผนวก ค	211
ภาคผนวก ง	214
ภาคผนวก จ	221
ประวัติย่อผู้วิจัย	234

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปร คุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้	145
2 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้	146
3 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะโดยทั่วไปของ มัคคุเทศก์ ด้านความรู้	147
4 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันตัวแปร คุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะ	148
5 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้าน ทักษะ	149
6 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรวางแผนคุณลักษณะโดยทั่วไป ของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะ	150
7 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปร คุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติ	151
8 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้าน เจตคติ	152
9 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะโดยทั่วไปของ มัคคุเทศก์ ด้านเจตคติ	153
10 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปร คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้	154
11 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้	155
12 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของ มัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้	156
13 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปร คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะ	158
14 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรตัวแปรคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะ	158
15 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะ	159

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
16 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปร คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติ	160
17 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติ	161
18 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติ	162
19 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง ของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง นิเวศตัวแปรคุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์	163
20 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์	165
21 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของการพัฒนาตัวบ่งชี้ คุณลักษณะของมัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตัวแปรคุณลักษณะ โดยทั่วไปของมัคคุเทศก์จำแนกรายตัวแปร	166
22 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง ของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง นิเวศตัวแปรคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	169
23 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	170
24 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของการพัฒนาตัวบ่งชี้ คุณลักษณะของมัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตัวแปรคุณลักษณะ ของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจำแนกรายตัวแปร	171

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบความคิดในการวิจัย	7
2 แสดงถึงองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการ	13
3 ความรู้และการเคลื่อนที่ของความรู้	94
4 แนวคิดเกี่ยวกับทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต	102
5 ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัย และทักษะพิสัย	119
6 ลำดับขั้นการเกิดพฤติกรรมด้านเจตพิสัย	122
7 องค์ประกอบของเจตคติ	127
8 ความสมดุลและไม่สมดุลตามทฤษฎี P-O-X	129
9 ตัวอย่างการโฆษณาต่อต้านยาเสพติด	134

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้ส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สร้างงานให้ประชาชน และเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ รวมทั้งส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคตามนโยบายของรัฐบาล โดยส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตคนไทย โดยเน้นการประสานงานระหว่างเครือข่ายภาครัฐกับภาคเอกชน กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ประโยชน์ทั้งต่อสถาบันครอบครัวและต่อสังคมโดยรวม อันจะนำไปสู่การสร้างและกระตุ้นจิตสำนึกรักษาสีน้ำผึ้ง รวมทั้งให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศไทยกับประเทศในกลุ่มอาเซียนและจีน จะเห็นว่า ประเทศไทยเป็นอันดับหนึ่งในเรื่องความเป็นมิตรของประชาชน และความคุ้มค่าในการท่องเที่ยว ในขณะที่เวียดนามเป็นอันดับหนึ่งในด้านแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและกฎระเบียบที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว กัมพูชาเป็นอันดับหนึ่งในด้านแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม สิงคโปร์เป็นอันดับหนึ่งในด้านแหล่งช้อปปิ้ง การบริการ การคมนาคมขนส่ง โรงแรมที่พัก การสื่อสาร และความปลอดภัยในทุกด้าน (TAT Tourism Journal ฉบับที่ 2/2556 เมษายน-มิถุนายน Published on Wednesday, 24 April 2013 23:08) อีกทั้งประเทศไทยได้จัดโครงการณรงค์เพื่อการท่องเที่ยวต่างๆ ขึ้นเป็นประจำ โดยหันมาส่งเสริมสนับสนุนธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดึงดูดนักท่องเที่ยวทั่วโลกให้มาท่องเที่ยวในประเทศไทยมากขึ้น นับเป็นการสร้างงาน สร้างรายได้ ในการนำไปพัฒนาประเทศ และนำเม็ดเงินเข้าประเทศได้อย่างมหาศาล รวมถึงประเด็นท้าทายจากการทบทวนสภาพแวดล้อมทางการตลาด ประเทศไทยมีโอกาสนในการรุกขยายตลาด โดยเฉพาะในจากกลุ่มภูมิภาค รวมทั้งการปรับเปลี่ยนเส้นทางการเดินทางของนักท่องเที่ยวเพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบจากภัยพิบัติธรรมชาติ ตลอดจนโอกาสจากเสรีการค้าในภูมิภาคอาเซียน โดยมีจุดขายที่โดดเด่นทั้งในด้านความหลากหลายและความคุ้มค่า เป็นปัจจัยผลักดันและอาศัยเครื่องมือสื่อสารทางออนไลน์ เป็นช่องทางเข้าถึงตลาดเป้าหมาย นอกจากนี้ ยังมีโอกาสปรับโครงสร้างตลาดสู่กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญในเรื่องของคุณค่าและประสบการณ์ใหม่ๆ ซึ่งประเทศไทยจะต้องเสริมสร้างภาพลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวสีเขียว (Green Destination) รวมทั้งการหลีกเลี่ยงการเป็นแหล่งท่องเที่ยวราคาถูก

จากการที่ประเทศไทยมีจุดเด่นในเรื่องของการท่องเที่ยวเพราะมีทรัพยากรที่หลากหลายแตกต่างกันไปตามทรัพยากร ณ ที่นั้นๆ (สิรินภา ทองคำฟู, 2551: 1) ทำให้สถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่สนใจเดินทางไปท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ความนิยมทางการท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทรัพยากร การเสื่อมโทรม

พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยวบางกลุ่ม รวมถึงการที่ประเทศไทยกำลังจะเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในปี 2558 การท่องเที่ยวจะเติบโตขึ้นกว่าเดิม จุดหมายปลายทางของแหล่งท่องเที่ยวใกล้ๆ จะเป็นตัวเลือกที่ดี จึงจำเป็นต้องปรับภาพลักษณ์ทางการท่องเที่ยว เพื่อรองรับการขยายตัวอย่างรวดเร็ว รวมถึงการพัฒนาทรัพยากรบุคคลของประเทศจึงมีความสำคัญ ดังนั้น อาชีพหนึ่งที่มีความสำคัญต่อธุรกิจนำเที่ยวที่จะขาดไม่ได้เลย นั่นก็คือ อาชีพมัคคุเทศก์

จากข้อมูลมีจำนวนมัคคุเทศก์ 60,735 คน ข้อมูล ณ วันที่ 2 พฤศจิกายน 2555 (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว. ออนไลน์: 2556) 64,171 คน ข้อมูล ณ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2559 (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว. จดหมายอิเล็กทรอนิกส์: 2559) ซึ่งจะเห็นว่าแนวโน้มที่จะมากขึ้นเรื่อยๆ มัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงเป็นบุคคลสำคัญที่สามารถจะอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงอยู่ หรือเสื่อมสลายไป และความสำคัญที่มีต่อประเทศชาติในการสร้างเจตคติของนักท่องเที่ยวต่อประเทศที่ไปเยือน อาชีพของมัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงมีความสำคัญในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง เป็นอาชีพหนึ่งที่น่าสนใจและมีความสำคัญต่อการสร้างภาพลักษณ์อันดีของประเทศ สามารถสนับสนุนการสร้างรายได้สู่ชุมชน เป็นทูตวัฒนธรรม เป็นผู้สร้างจิตสำนึกอันดีให้กับนักท่องเที่ยว ถ้าหากได้มัคคุเทศก์ที่ดี ความรู้สึกพึงพอใจในการท่องเที่ยว ตลอดจนความประทับใจในด้านต่างๆ ย่อมส่งผลไปถึงความรู้สึกที่ดีต่อประเทศ หรือท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวไปเยือน ไพฑูรย์ พงศบุตร (2540: 1) ได้ให้ความสำคัญของคำว่ามัคคุเทศก์ ว่าเริ่มเป็นที่รู้จักกัน อย่างแพร่หลายเมื่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเจริญขึ้น การนำนักท่องเที่ยวไปยัง สถานที่ต่างๆ จึงจำเป็นต้องมีผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเส้นทาง ตลอดจนมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ในท้องถิ่น หรือสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ เป็นอย่างดี เพื่อที่จะสามารถอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย และให้ความรู้ความเข้าใจ รวมทั้งความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่นักท่องเที่ยวได้ ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่นี้ได้กลายเป็นอาชีพอย่างหนึ่งที่สำคัญในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว แต่อาชีพมัคคุเทศก์นับว่าเป็นอาชีพที่ผู้คนสนใจใฝ่ฝันอยากทำ แต่น้อยคนนัก ที่จะมีโอกาสเป็นเช่นนั้น เนื่องจากผู้ที่ประกอบอาชีพนี้ต้องเป็นคนที่มีความสมบูรณ์ดี คุณลักษณะที่เพียบพร้อมหลายๆ ด้าน ได้แก่การมีบุคลิกภาพดี การมีมนุษยสัมพันธ์ มีความรู้รอบตัวดี สามารถใช้วาทศิลป์ของตนให้เกิดประโยชน์ในการทำงาน รวมไปถึงเป็นคนช่างสังเกต และคุณสมบัติด้านอื่นๆ อีกมากมาย (จันทิข วรณณอม 2546: 34) ไม่ว่าจะเป็น ทักษะในการใช้ภาษาต่างประเทศได้ดีทั้งการฟัง พูด อ่าน และเขียน มีความรู้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการท่องเที่ยว มีความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงของข่าวสาร มีความรู้รอบตัว มีความทันสมัยอยู่เสมอ มีบุคลิกภาพดี แต่งกายสะอาด น่าเชื่อถือ มีมนุษยสัมพันธ์ ยิ้มแย้มแจ่มใส มีศิลปะในการพูดมีความกระตือรือร้น รักการเดินทาง มีความเชื่อมั่นในตนเอง ตรงต่อเวลา และแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดี

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่าจะทำให้ได้การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการคัดสรร และคัดเลือกนิสิตหรือบุคคลที่มีความสนใจประกอบอาชีพมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อพัฒนาและเพิ่มศักยภาพในตนเอง อีกทั้งเพื่อให้ได้ตัวบ่งชี้ที่มีคุณภาพ สามารถนำไปใช้เป็นกรอบในการกำหนด

วัตถุประสงค์ การวางแผน เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาอาชีพมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และสามารถนำตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นใช้ในการสร้างเครื่องมือได้อย่างถูกต้องและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

คำถามวิจัย

1. ตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอย่างไร
2. ตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์หรือไม่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ความสำคัญของการวิจัย

ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความสำคัญ ดังนี้

1. สามารถนำตัวบ่งชี้คุณลักษณะที่พัฒนาขึ้นใช้เป็นพื้นฐานในการสร้างเครื่องมือเพื่อวัดคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. เพื่อเป็นแนวทางในการให้สถาบันการศึกษาที่ผลิตมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถนำไปใช้กำหนดวัตถุประสงค์ การวางแผน ปรับปรุง
3. เพื่อนำผลวิจัยที่ได้นำไปพัฒนาคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับที่สูงยิ่งขึ้น

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการวิจัยดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ มัคคุเทศก์ในประเทศไทย จำนวน 64,171 คน ข้อมูล ณ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2559 (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมััคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว. จดหมายอิเล็กทรอนิกส์: 2559.)

กลุ่มตัวอย่าง คือ มัคคุเทศก์ จำนวน 185 คน ได้มาโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Random Sampling)

ตัวแปรที่ปรึกษา

จากการประมวลแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้คัดเลือกตัวแปรที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้จำแนกได้ดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.1 ที่มาและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.3 ลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.4 การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.5 การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.6 การจัดการบริการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.7 บทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.8 ประเภทของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.9 คุณลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.10 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.11 นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
 - 1.12 ระบบนิเวศ
2. มัคคุเทศก์
 - 2.1 ความหมายของมััคคุเทศก์
 - 2.2 พระราชบัญญัติมััคคุเทศก์
 - 2.3 ความสำคัญของมััคคุเทศก์
 - 2.4 ประเภทของมััคคุเทศก์
 - 2.5 บทบาทและหน้าที่ของมััคคุเทศก์
 - 2.6 มารยาทและจรรยาบรรณของมััคคุเทศก์
 - 2.7 คุณลักษณะของมััคคุเทศก์ที่ดี
3. มัคคุเทศก์กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4. การพัฒนาตัวบ่งชี้
 - 4.1 ความหมายของตัวบ่งชี้
 - 4.2 ประเภทของตัวบ่งชี้
 - 4.3 ลักษณะสำคัญของตัวบ่งชี้
 - 4.4 คุณสมบัติที่ดีของตัวบ่งชี้
 - 4.5 ประโยชน์ของตัวบ่งชี้
 - 4.6 กระบวนการพัฒนาตัวบ่งชี้
5. การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะมัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 5.1 ความรู้
 - 5.2 ทักษะ
 - 5.3 เจตคติ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นิยามคำศัพท์

1. ตัวบ่งชี้ (Indicator) หมายถึง สิ่งที่ต้องการวัดหรือตรวจสอบในสิ่งที่ต้องการจะศึกษา ให้สามารถนำมาวิเคราะห์ปัญหาและชี้ให้เห็นคุณลักษณะ
2. คุณลักษณะ หมายถึง ลักษณะผู้ที่จะเป็นมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม และอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย
4. มัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง ผู้ที่นำนักท่องเที่ยวไปชมสถานที่ สถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว รณรงค์ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยได้รับค่าตอบแทนในการนำเที่ยว

กรอบความคิดของการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาองค์ประกอบและพฤติกรรม จากแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยได้กระบวนการกรอบแนวความคิด การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งหาคำตอบเกี่ยวกับตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนั้น ผู้วิจัยใช้กรอบความคิดในการพัฒนาตัวบ่งชี้โดยใช้แนวคิดหลักในการสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้ทางการศึกษาตามวิธีการเชิงประจักษ์ (Empirical Method) ตามแนวคิด ของ จอห์นสโตน (John stone. 1981: 33) ดังนี้

- 1.1 วิธีการในการกำหนดหรือนิยามตัวบ่งชี้
- 1.2 การเลือกตัวแปรที่จะใช้ในการสร้างตัวบ่งชี้
- 1.3 วิธีการรวมตัวแปรให้เป็นตัวบ่งชี้ที่เหมาะสม
- 1.4 การกำหนดน้ำหนักให้กับตัวแปรแต่ละตัวที่จะนำมารวมเป็นตัวบ่งชี้

โดยตรวจสอบความถูกต้องและรวมกับความคิดเห็นที่มีความสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญ การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง ใช้วิธีวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) พิจารณาค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) และความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลการวัดคุณลักษณะของมัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จนเกิดเป็นตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อสร้างเป็นโมเดลการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งมีด้านคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์และคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์ ดัชนีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ความรู้ ทักษะ เจตคติ โดยโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นได้ กับข้อมูลเชิงประจักษ์ แล้วทำการคัดเลือกเพื่อให้ได้ตัวบ่งชี้ที่มุ่งศึกษา

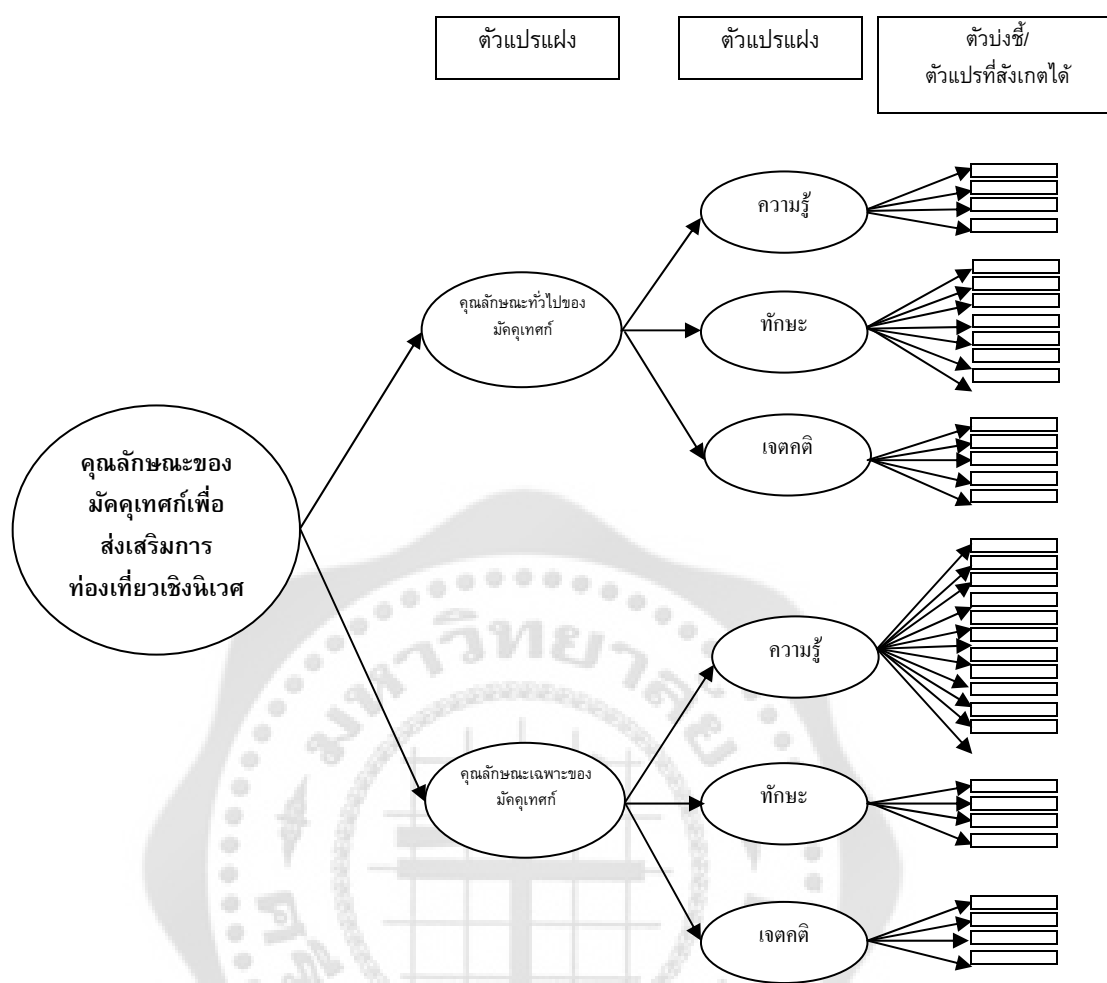
2. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการสังเคราะห์แนวคิด และข้อค้นพบจากการศึกษา เอกสาร บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

ในการในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แนวคิดดังกล่าวข้างต้น รวมถึงการสนทนากลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้องค์ประกอบหลักของคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2 องค์ประกอบหลัก 6 องค์ประกอบย่อย ได้แก่

คุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ องค์ประกอบย่อยด้านความรู้ องค์ประกอบย่อยด้านทักษะ และองค์ประกอบย่อยด้านเจตคติ

คุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ องค์ประกอบย่อยด้านความรู้ องค์ประกอบย่อยด้านทักษะ และองค์ประกอบย่อยด้านเจตคติ

จากกรอบแนวคิดดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยนำเสนอกรอบแนวคิดตามภาพประกอบ 1 ดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบความคิดในการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัย

แบบจำลองความสัมพันธ์ของโมเดลโครงสร้างเชิงเส้นตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัลคฤเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่สร้างขึ้นจากแนวคิด ทฤษฎี มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวិเคราะห์หลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของ
มัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีดังต่อไปนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.1 ที่มาและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.3 ลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.4 การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.5 การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.6 การจัดการบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.7 บทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.8 ประเภทของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.9 คุณลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.10 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 1.11 นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
 - 1.12 ระบบนิเวศ
2. มัคคุเทศก์
 - 2.1 ความหมายของมัคคุเทศก์
 - 2.2 พระราชบัญญัติมัคคุเทศก์
 - 2.3 ความสำคัญของมัคคุเทศก์
 - 2.4 ประเภทของมัคคุเทศก์
 - 2.5 บทบาทและหน้าที่ของมัคคุเทศก์
 - 2.6 มารยาทและจรรยาบรรณของมัคคุเทศก์
 - 2.7 คุณลักษณะของมัคคุเทศก์ที่ดี
3. มัคคุเทศก์กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
4. การพัฒนาตัวบ่งชี้
 - 4.1 ความหมายของตัวบ่งชี้
 - 4.2 ประเภทของตัวบ่งชี้
 - 4.3 ลักษณะสำคัญของตัวบ่งชี้
 - 4.4 คุณสมบัติที่ดีของตัวบ่งชี้

- 4.5 ประโยชน์ของตัวบ่งชี้
- 4.6 กระบวนการพัฒนาตัวบ่งชี้
- 5. การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะมัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
 - 5.1 ความรู้
 - 5.2 ทักษะ
 - 5.3 เจตคติ
- 6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.1 ที่มาและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

คำว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นศัพท์บัญญัติที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) นำมาใช้อย่างเป็นทางการใน พ.ศ. 2541 โดยให้ความหมายตรงกับคำว่า Ecotourism ในภาษาอังกฤษ ศัพท์บัญญัตินี้ได้รับความเห็นชอบจากราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการบัญญัติศัพท์แล้ว

Ecotourism เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ในวงการ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยนำคำ 2 คำมารวมกันได้แก่ eco และ tourism คำว่า eco แปลตามรูปศัพท์ว่า บ้านหรือที่อยู่อาศัย ส่วน tourism แปลว่า การท่องเที่ยว ecotourism จึงแปลว่า การท่องเที่ยวเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย หมายความว่า การท่องเที่ยวที่เน้นในด้านสิ่งแวดล้อมอันเป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ทั้งพืช สัตว์ และมนุษย์

ส่วนคำว่า นิเวศ ซึ่งเป็นคำภาษาสันสกฤตที่นำมาใช้ในภาษาไทย ก็แปลว่า บ้านหรือที่อยู่อาศัยเช่นกัน (ดูพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน) ฉะนั้น การท่องเที่ยว เชิงนิเวศจึงเป็นศัพท์บัญญัติที่มีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษอย่างเหมาะสม

นอกจากคำว่า ecotourism แล้ว ยังมีคำอื่นๆที่มีความหมายใกล้เคียงหรือเกี่ยวข้อง กันอีกหลายคำ ได้แก่ green tourism แปลว่า การท่องเที่ยวสีเขียว หมายถึง การท่องเที่ยวสถานที่ทางธรรมชาติ โดยสีเขียวเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ bio tourism แปลว่า การท่องเที่ยวเชิงชีวภาพ ซึ่งหมายถึง การท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาสิ่งมีชีวิตตามธรรมชาติ และ agro tourism แปลว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นในด้านเกษตรกรรม เพื่อให้เรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของพืชผลไร่นา และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร

ตุลยราศรี ประเทพ (2556: 17) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือ การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นในด้าน การรักษาสภาพแวดล้อมความสมดุลทางธรรมชาติการรักษาระบบนิเวศรวมไปถึงรักษาวัฒนธรรม ความเป็นอยู่และวิถีชีวิตให้คงไว้ซึ่งความยั่งยืนความเป็นเอกลักษณ์สืบไป และรวมถึงอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อความสอดคล้องของงานวิจัย

ลักษณะชนก ชินเจริญทรัพย์ (2555: 6) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น แหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545: 6) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติที่มีความหลากหลาย ตั้งแต่ระบบนิเวศป่าเขา ชายฝั่ง และหมู่เกาะซึ่งเป็นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิต

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542: 2-51) ได้ให้นิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า การท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเอง และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งสร้างจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Ecotourism” ซึ่งเป็นคำผสมระหว่าง Ecology หรือนิเวศวิทยากับคำว่า Tourism หรือการท่องเที่ยว นอกจากนี้ในวงการการท่องเที่ยวยังมีการใช้คำภาษาอังกฤษอื่น ที่สำคัญได้แก่ “Nature tourism” หรือ “Bio tourism” หรือ “Green tourism” แทน Ecotourism ได้เช่นกัน เพื่อบ่งบอกให้เห็นว่าเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น (ดรรชนี และ สุรเชษฐ์. 2541: 2)

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540: 31) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงเนื้อหาสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมีการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน คำว่า ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมครอบคลุมถึงชนบทธรรมชาติแบบประเพณีท้องถิ่นด้วย ส่วนคำว่า การรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน หมายถึง การบัน ผลประโยชน์กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ธรรมชาติ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2539: 54) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจ โดยการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้การท่องเที่ยวมีความมั่นคง ยั่งยืน อยู่คู่สังคมมนุษย์ และก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น

ดรรชนี เอมพันธุ์; และคนอื่นๆ (2457: 2-2) ได้ให้นิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอีกรูปแบบที่เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ต้องการทรัพยากรการท่องเที่ยว การตลาด และการบริการที่แตกต่างไปจากการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ

ประมุข เจียมสถิตย์ (2457: 13) ได้ให้นิยามการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง การท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติ อาจรวมถึงแหล่งประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมซึ่งทุกฝ่ายต้องมีความรับผิดชอบร่วมกัน โดยมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยว ได้สัมผัส เรียนรู้ และสร้างจรรยาบรรณด้าน

สิ่งแวดล้อมเชิงบวกให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวจะต้องเป็นการให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติ รวมถึงการเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น

Ceballos – Lascuriain (1990: 2) แห่งสหภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources – IUCN) ซึ่งกำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชมศึกษาเรียนรู้และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณและสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น

Boo (1991) ได้ให้นิยาม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์อันเนื่องจากการมีรายได้สำหรับการดูแลพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม

The Ecotourism Society (1991: 261) กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าเป็นการเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติ มีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ และสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดประโยชน์ต่อประชาชนในท้องถิ่น

Richardson (1993: 15) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ซึ่งมีการสื่อความหมาย เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวทั้งในเรื่องของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รวมถึงวัฒนธรรมที่สำคัญนอกจากการท่องเที่ยว ผู้เดินทางมาเยือนจะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมตลอดจนวัฒนธรรม มีส่วนสนับสนุนและผลักดันให้มีการ

การปกป้องอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ไว้ โดยชุมชนในพื้นที่นั้นจะได้รับรายได้ และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

จากนิยามที่กล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรและสภาพแวดล้อม ซึ่งในพื้นที่นั้นๆ อาจประกอบไปด้วยแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย

1.2 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศยังได้มีนักวิชาการและองค์กรได้กล่าวถึง ดังนี้

นภวรรณ ฐานะกาญจน์ (2545: 8-1) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่าจะต้องมีองค์ประกอบ 4 ส่วน คือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยทำให้เกิดระบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องมีลักษณะเฉพาะ และสิ่งสำคัญในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การให้ความสำคัญกับการประเมินศักยภาพของทรัพยากรและขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว

2. นักท่องเที่ยว และตลาดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีแรงจูงใจแตกต่างจากนักท่องเที่ยวทั่วไป ตรงที่จะได้รับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติทั้งทางตรง และทางอ้อม และมีจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์เป็นทุนเดิม ดังนั้นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่แท้จริงจะส่งผลกระทบต่อพื้นที่ธรรมชาติน้อยมาก อย่างไรก็ตามมีนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศใหม่ที่ขาดประสบการณ์เป็นหน้าที่สำคัญของผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยวและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ความรู้และถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับกลุ่มนักท่องเที่ยว สิ่งสำคัญอีกประการคือ การใช้การตลาดเป็นเครื่องมือในการเลือกสรรคุณภาพนักท่องเที่ยว

3. การบริการที่เกี่ยวข้อง การบริการในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นสิ่งที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวประเภทอื่น เช่น การสื่อความหมายธรรมชาติ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ในการเรียนรู้ให้กับนักท่องเที่ยว สำหรับการพัฒนาส่งอำนวยความสะดวก ควรเน้นการพัฒนาส่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานให้เหมาะสมกลมกลืนกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น สิ่งที่สำคัญที่ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของการปรับตัวเข้าหาธรรมชาติให้กับนักท่องเที่ยว และควรให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และควรคำนึงถึงบทบาทของชุมชนท้องถิ่นเป็นหลักเพื่อให้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวให้อยู่กับชุมชนอย่างยั่งยืน

4. การบริหารจัดการ เป็นส่วนที่สร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นในระบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในการควบคุมดูแลให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นไปตามหลักการที่ถูกต้อง โดยหัวใจสำคัญของระบบบริหารจัดการคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในทุกองค์ประกอบของระบบการจัดการ

ศรีประภา ชัยวรวัฒน์ (2545: 18-19) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Natural resource tourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่ยังดำรงไว้ซึ่งสภาพเดิมของระบบนิเวศ (First hand ecosystem) และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และอุทยานประวัติศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวมีข้อจำกัดแตกต่างกันไป ดังนั้นทรัพยากรการท่องเที่ยวจึงแบ่งตามตลาดท่องเที่ยวเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Nature destination) แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Historical, archaeological and regions destinations) จะเห็นได้ว่าแหล่งท่องเที่ยวเป็นผลิตภัณฑ์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นวัตถุประสงค์ประเภทใช้แล้วไม่หมดหรือสูญหายไปหากมีการป้องกัน และการวางแผนที่ดี และนำไปสู่การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดความยั่งยืนและไม่ส่งผลต่อระบบนิเวศจนเกิดขีดความสามารถที่จะรองรับ (Carrying capacity)

2. นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทยระบุว่านักท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภท

2.1 นักท่องเที่ยวแบบหวัะกะ (Hard core nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นความสำคัญในการศึกษาค้นคว้าขณะที่เที่ยวชมธรรมชาติ

2.2 นักท่องเที่ยวธรรมชาติแบบอุทิศตน (Dedicated nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นเจาะจงไปเที่ยวสถานที่ธรรมชาติโดยเฉพาะ เพื่อจะได้รู้และเข้าใจในธรรมชาติหรือประเพณีท้องถิ่น

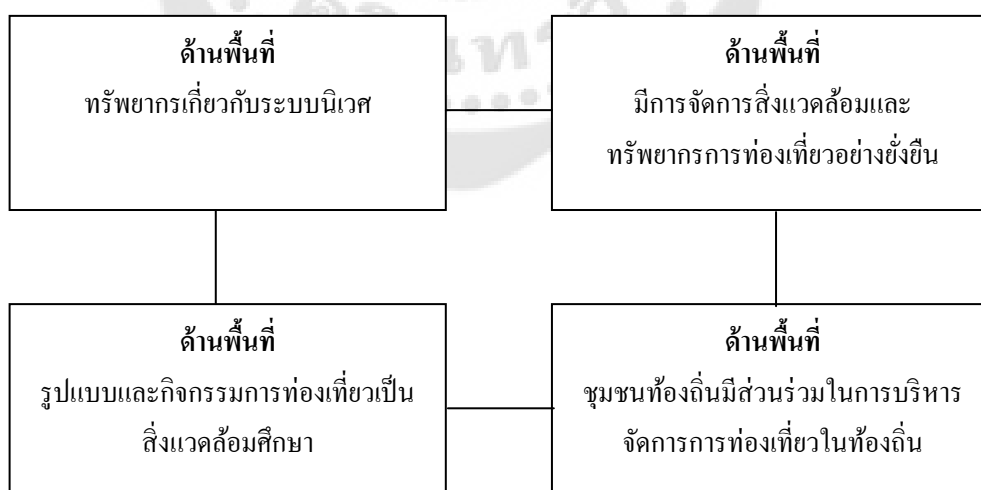
2.3 นักท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก (Mainstream nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่ชอบไปสถานที่แปลกๆ ที่ไม่เคยไปมาก่อน หรือจุดหมายปลายทางอื่นๆ ที่เป็นการริเริ่มโปรแกรมท่องเที่ยวพิเศษ

2.4 นักท่องเที่ยวธรรมชาติตามโอกาส (Casual nature tourists) เป็นนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้ตั้งใจต้องไปชมธรรมชาติ แต่เป็นหนึ่งของโปรแกรมที่เลือกไป

3. การตลาด การตลาดเป็นสื่อกลางระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งต้องเข้าใจให้ชัดเจนว่าการท่องเที่ยวมีลักษณะอย่างไร และนักท่องเที่ยวคาดหวังอะไรจากการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ซึ่งจะสามารถช่วยในเรื่องการตัดสินใจว่าสิ่งนี้คือสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการไปหรือไม่ ดังนั้นการตลาดจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการคัดเลือกกลุ่มนักท่องเที่ยว เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในเชิงคุณภาพเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

4. การบริการ การท่องเที่ยวซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ล้วนแต่ต้องการการอำนวยความสะดวกที่จำเป็น แต่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะให้ความสำคัญกับการบริการเกี่ยวกับด้านข้อมูลข่าวสาร และบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น บริการด้านสื่อความหมายธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในภาคบริการ เป็นต้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544: 2-4) ได้กำหนดองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ 4 ประการ ดังนี้

ภาพประกอบ 2 แสดงถึงองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการ

ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). แผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ หน้า 2-4.

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or authentic or endemic or unique) และรวมถึงแหล่งวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่นั้นๆ ส่วนประกอบด้านพื้นที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based tourism)

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ ต้องเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible travel) ซึ่งต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยมีการจัดการอย่างยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การป้องกันและกำจัดมลพิษ รวมทั้งควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขตจึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable managed tourism)

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) มีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ รวมทั้งสร้างจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Involvement of local community or people participation) ที่มีส่วนร่วมในการคิดการวางแผนปฏิบัติ ได้รับผลประโยชน์ ติดตามผลประโยชน์ รวมถึงการบำรุงรักษาทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ที่ทำประโยชน์ต่อท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการนำผลตอบแทนกลับมาบำรุงรักษา และจัดการแหล่งรายได้ และในที่สุดท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass root) จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation – based tourism) ซึ่งหากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขาดองค์ประกอบข้อใดข้อหนึ่งไปความสมบูรณ์จะลดน้อยลง หรืออาจกลายเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นไป

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 4 ประการคือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมทั้งแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่นั้นๆ

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible Travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ ภาวะ และควบคุมอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการยั่งยืน

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ โดยมีการให้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูน

ความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย

ภราเดช พยัฆวิเชียร (2543: 49) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าต้องมีการคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ คือเรื่องของธรรมชาติ การให้ความรู้และสื่อความหมาย ต้องเป็นกิจกรรมกลุ่มเล็กๆ มีการลดผลกระทบต่อธรรมชาติ ต้องเกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น และมีการกระตุ้นให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ซึ่งถ้าเฉพาะแก่นสารจริงๆ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ และจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนคือ การท่องเที่ยวเป็นเรื่องของนักท่องเที่ยว การพักผ่อนหย่อนใจเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น การท่องเที่ยวก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ นักท่องเที่ยวต้องเกิดความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมทั้งธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น การท่องเที่ยวก่อให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ คืบสู่อสังคมนิยมและชุมชนโดยส่วนรวม เป็นต้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2542: 2-46 ได้กล่าวถึงองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ ดังนี้

1. ลักษณะพื้นฐานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก (KeyElements) 4 ด้าน ประกอบด้วย

1.1 องค์ประกอบด้านพื้นที่

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่ของแหล่งนั้น ดังนั้นองค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based Tourism)

1.2 องค์ประกอบด้านการจัดการ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible Travel) ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (no or low impact) มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรการจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable Managed Tourism)

1.3 องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) โดยมีการให้การศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciation) เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education – based Tourism)

1.4 องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น (Involvement of Local Community or People Participation) ที่มีส่วนร่วมเกื้อหนุนตลอดกระบวนการเพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local Benefit) โดยประโยชน์ต่อท้องถิ่นที่ได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้

เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass Root) จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจรวมการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation-based Tourism)

2. ลักษณะเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากองค์ประกอบพื้นฐานดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ถึงลักษณะเฉพาะขององค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่ามีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวทั่วไปได้ดังนี้

2.1 แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะมีเกณฑ์การคัดเลือกดังต่อไปนี้

2.1.1 ศักยภาพของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากสภาพทรัพยากรที่มีความเหมาะสม มีลักษณะเฉพาะและคงลักษณะพื้นถิ่น โดยเน้นความสำคัญของระบบนิเวศ (Ecosystem) หรือวัฒนธรรมของพื้นที่ และความดึงดูดใจว่ามีมากน้อยเพียงใด โดยจะพิจารณาจาก 1) ชนิดของแหล่งท่องเที่ยว และ 2) องค์ประกอบที่เป็นเอกลักษณ์

2.1.2 ศักยภาพของการจัดการ พิจารณาจากสภาพการจัดการในปัจจุบันว่ามีการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากน้อยเพียงใด ซึ่งจะบ่งชี้ถึงโอกาสในการเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้สูงขึ้นได้ โดยการพิจารณาศักยภาพด้านการจัดการนั้นประกอบด้วย

1) มีการให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันสร้างความตระหนักและจิตสำนึกให้กับนักท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากรูปแบบการจัดสื่อความหมาย กิจกรรมด้านการศึกษา

2) การจัดการป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อป้องกัน

และลด

ผลกระทบสิ่งแวดล้อม รวมถึงการรักษาไว้ซึ่งทรัพยากร โดยพิจารณาจากมาตรการรักษาและคุ้มครองสิ่งแวดล้อมว่ามีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด มีการนำรายได้มาบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยวมากน้อยแค่ไหน มีความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวหรือไม่ มีการควบคุมและจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวหรือไม่

3) องค์การในการจัดการการท่องเที่ยว เป็นความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐ เอกชนและประชาชนท้องถิ่นหรือไม่ ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการท่องเที่ยว หรือเสนอแนะ หรือให้ความคิดเห็นต่อการท่องเที่ยวในชุมชนมากน้อยเพียงใด หรือเพียงได้รับประโยชน์จากการค้าและบริการเพียงเท่านั้น

2.1.3 ศักยภาพของการจัดการ ประกอบด้วย การให้การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการป้องกันและรักษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และองค์การในการจัดการมีความร่วมมือกัน ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่มีการจัดการดี จะมีศักยภาพสูงในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่

2.2 ตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะเป็นกลุ่มที่มีพฤติกรรมนอกจากการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจแล้ว ยังต้องการศึกษาหาความรู้และประสบการณ์เพิ่มเติม เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวที่ไปเยือน ซึ่งสามารถพิจารณาลักษณะความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ดังต่อไปนี้

2.2.1 ความสนใจในแหล่งท่องเที่ยว จะนิยมไปท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่ส่งเสริมความรู้ การอนุรักษ์ การรักษาสิ่งแวดล้อม และการสร้างความตระหนักในการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติหรือวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ต้องใช้ความตั้งใจในการท่องเที่ยว มีกิจกรรมที่แตกต่างจากความเคยชิน นอกจากนั้น ยังต้องมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา เรียนรู้ สัมผัส และดูแลรักษาธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยว

2.2.2 การปฏิบัติตัวของนักท่องเที่ยว หมายความว่ารวมตั้งแต่การเตรียมตัวก่อนออกเดินทาง การปฏิบัติตัวขณะท่องเที่ยว และการปฏิบัติหลังจากการท่องเที่ยว

1) ก่อนเดินทางท่องเที่ยว จะมีการศึกษาหาความรู้และข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวก่อนการเดินทาง รวมทั้งการเตรียมอุปกรณ์เครื่องมือในการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมและไม่เป็นขยะในขณะท่องเที่ยว

2) ขณะเดินทางท่องเที่ยว จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยว มีความสนใจใฝ่รู้ระหว่างการท่องเที่ยว ให้ความสำคัญกับข้อมูล กิจกรรม และการสื่อความหมายต่างๆ มีความยินดีและเต็มใจที่จะจ่ายเพื่อการช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ควรเป็นการจ่ายตรงลงในพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น การบริจาค การจ่ายค่าบริการ รวมถึงการสนใจเข้าร่วมกิจกรรม และปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

3) การปฏิบัติหลังการท่องเที่ยว จะรู้สึกถึงความรักและหวงแหนทรัพยากรที่ได้เรียนรู้เพิ่มขึ้น และมีการเรียนรู้เพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งยังช่วยเผยแพร่ข้อมูลที่ได้รับต่อไป

ยังผู้อื่นอีกด้วยการเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศสามารถกล่าวได้ว่า ไม่ได้ใช้ขนาดกลุ่ม เชื้อชาติ หรือ เกณฑ์การใช้จ่าย เป็นตัววัด ซึ่งหมายความว่า นักท่องเที่ยวขนาดใหญ่ (Mass Tourism) นักท่องเที่ยวที่จ่ายเงินมาก นักท่องเที่ยวที่ต้องการความสะดวกสบาย ก็อาจเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

2.3 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ความสำคัญกับกิจกรรมการท่องเที่ยวมาก เพราะกิจกรรมต่าง ๆ นั้นเป็นสื่อกลางที่จะทำให้การท่องเที่ยวบรรลุสู่จุดหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ กิจกรรมที่เหมาะสมจึงควรเป็นกิจกรรมที่เน้นการศึกษาหาความรู้ในระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่น ควบคู่กับการได้รับความเพลิดเพลินทั้งนี้ ต้องเป็นกิจกรรมที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ หรืออย่างน้อยที่สุดอาจจะเกิดผลกระทบแต่ต้องเกิดน้อยที่สุด และเป็นผลกระทบที่สามารถป้องกัน และแก้ไขได้กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แบ่งออกเป็น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2542: 3-9)

2.3.1 กิจกรรมเชิงนิเวศในแหล่งธรรมชาติ ได้แก่ เดินป่า (hiking / trekking / walking) ศึกษาธรรมชาติ (nature educating) ส่องสัตว์ / ดูนก (animal / bird watching) เทียวถ้ำ / น้ำตก (cave / waterfall exploring) พายเรือ / แคนู / คายัค / เรือใบ / กระดานโต้ลม (canoeing / kayak / sail / boating / wind surfing) ดำน้ำดูปะการังน้ำตื้น / น้ำลึก (snorkeling / scuba diving) ตั้งแคมป์ (tent camping) ล่องแพ (rafting) ขี่ม้า / นั่งช้าง (horse/elephant riding)

2.3.2 กิจกรรมกึ่งนิเวศ ได้แก่ ถ่ายรูป/บันทึกภาพ-เสียง (photographing) ศึกษาท้องฟ้า (sky interpreting) ขี่จักรยานเสือภูเขา (terrain/mountain biking) ปีน / ไต่เขา (rock/mountain climbing) ตกปลา (fishing)

2.3.3 กิจกรรมทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวชมความงามที่มีลักษณะเฉพาะตัว รวมทั้งการศึกษาเรียนรู้ ประวัติ ความเป็นมา และชื่นชมแหล่งประวัติศาสตร์ แหล่งโบราณคดี และงานศิลปกรรมต่างๆ นอกจากนั้นยังรวมถึงการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวและชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการได้ศึกษาเรียนรู้ถึงการผลิตสินค้าพื้นเมืองและของที่ระลึกต่างๆ ของท้องถิ่น

2.4 การบริการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Services) หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในขณะที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งสิ่งบริการที่รองรับก่อนและหลังการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความสะดวกสบายและตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐาน

2.4.1 สถานที่พักเชิงนิเวศ (Eco-lodge) อาจพิจารณาจากปัจจัย ดังนี้

1) ลักษณะรูปแบบของสถานที่พัก มีการก่อสร้างที่สะท้อนสภาพดั้งเดิมของพื้นที่และความเป็นท้องถิ่น ความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม รวมทั้งการเลือกทำเลที่ตั้งของสถานที่พัก ต้องไม่อยู่ในทำเลที่มีผลกระทบและทำลายสภาพธรรมชาติ

2) การจัดการด้านรักษาสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆ อาทิ การประหยัดพลังงานไฟฟ้า น้ำประปา ระบบการบำบัดน้ำเสีย การจัดการขยะมูลฝอย

3) การจัดกิจกรรมและการบริการที่ให้การศึกษ สือความหมายเรื่องระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่นของแหล่งท่องเที่ยว การบริการที่สะท้อนความเป็นท้องถิ่นทั้งในด้านรูปแบบ สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ รวมถึงความสะอาดและถูกสุขลักษณะ

4) มีการร่วมลงทุนกับท้องถิ่น และผลตอบแทนที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งในด้านรายได้และการใช้แรงงานท้องถิ่นด้วย

2.4.2 บริษัทนำเที่ยวและมัคคุเทศก์

บริการนำเที่ยว (Tour Operator) เป็นบริการที่สำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงระบบตลาดหรือนักท่องเที่ยวเข้ากับทรัพยากรการท่องเที่ยว และมีส่วนสำคัญในการกระจายข้อมูลทั้งการให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว และการควบคุมพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด รวมทั้งยังเป็นส่วนส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากขึ้น โดยมัคคุเทศก์เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการให้ข้อมูลและรายละเอียดของทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว ดังนั้น การจัดการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์จึงมีบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงควรมีคุณภาพหรือมาตรฐานของการบริการ ดังนี้

1) กิจกรรมและการบริการ โดยมีการจัดกิจกรรมและให้การศึกษเกี่ยวกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดีของแหล่งท่องเที่ยวที่ถูกกำหนดไว้ในรายการนำเที่ยว การมีมัคคุเทศก์เฉพาะตลอดรายการนำเที่ยวที่สามารถให้ข้อมูลรายละเอียดได้อย่างครอบคลุมและถูกต้อง รวมทั้งมีการให้บริการอำนวยความสะดวกที่สร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและมีการควบคุมพฤติกรรมด้านลบของนักท่องเที่ยวด้วย

2) การดำเนินงานของบริษัท มีการเตรียมความพร้อมทุกด้านทั้งข้อมูล เครื่องมืออุปกรณ์ มีการจัดการ รักษา และป้องกันผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม การเคารพกฎเกณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยว และการติดตามประเมินผลการนำเที่ยวและให้ข้อมูลข่าวสารกับนักท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

3) การจัดการ การจัดมัคคุเทศก์ที่มีความรู้ หรือมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่ได้รับการอบรมอย่างดี การจัดให้ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการวางแผนและเตรียมการในการจัดนำเที่ยว รวมถึงการให้ผลตอบแทนหรือคืนกำไรให้กับท้องถิ่นหรือแหล่งท่องเที่ยว เพื่อช่วยในการส่งเสริม พัฒนา และจัดการด้านสิ่งแวดล้อม

2.4.3 ร้านอาหาร ร้านค้า

ร้านอาหารและร้านค้าของที่ระลึกหรือสินค้าพื้นเมือง ต้องเป็นการดำเนินงานโดยประชาชนท้องถิ่น ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้เกิดการพัฒนาต่อเนื่องเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพราะเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น ทำให้เกิดความ

ภาคภูมิใจและห่วงหาพันธุภัยการธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่น เนื่องจากเป็นแหล่งที่มาของรายได้จากการท่องเที่ยวของชุมชน

2.5 การศึกษาและการสร้างจิตสำนึก

กระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีจุดมุ่งหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และผู้เกี่ยวข้องในการจัดการไปในทิศทางที่เหมาะสมกับการอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น องค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญด้านหนึ่ง คือ การศึกษา (Education) โดยเฉพาะการมุ่งเน้นเสริมสร้างจิตสำนึก (Awareness) ความรู้สึกและการปฏิบัติตนที่เหมาะสมอย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible) ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม โดยมีวิธีการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก ยกตัวอย่างเช่น

2.5.1 การให้การศึกษาและเรียนรู้เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม เป็นกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ร่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะประชาชนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว การบริการ และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และเพื่อให้เกิดผลกระทบต่อการรักษาการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งกลุ่มเป้าหมายในการจัดการให้การศึกษา ได้แก่

1) นักท่องเที่ยว ต้องได้รับความรู้ความเข้าใจก่อนเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว เพื่อเตรียมความพร้อมและรับทราบข้อมูลข่าวสารล่วงหน้า การได้รับความรู้ความเข้าใจขณะเดินทางท่องเที่ยว โดยได้รับจากกิจกรรมและการสื่อความหมายต่างๆ และการได้รับความรู้หลังจากการท่องเที่ยว ด้วยการค้นคว้าเพิ่มเติมจากแหล่งข้อมูลอื่นๆ

2) ประชาชนท้องถิ่น ต้องได้รับความรู้ความเข้าใจในทรัพยากรของตนเอง รวมถึงการจัดการ การบริการ และการวางแผนในกระบวนการท่องเที่ยวผ่านทางการอบรม สัมมนา ดูงาน และร่วมปฏิบัติการ นอกจากนั้น การติดต่อและประสานงานกับภายนอกจะทำให้ประชาชนท้องถิ่นมีความรู้และทัศนคติใหม่ๆ เพิ่มขึ้น

3) ส่วนราชการ ต้องได้รับความรู้ความเข้าใจ ทั้งในรูปแบบและวิธีการทางการศึกษาและการสื่อความหมายต่างๆ

4) ผู้ประกอบการธุรกิจและภาคเอกชน ต้องได้รับความรู้ด้านการจัดการที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน รวมทั้งความรู้เพิ่มเติมในทรัพยากรที่น่าเที่ยว

5) เยาวชนและประชาชนทั่วไป โดยการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนการสอน ในโรงเรียน การปฏิบัติการในพื้นที่ การสื่อข้อมูลข่าวสารกับประชาชนทั่วไป

2.5.2 การจัดการสื่อความหมาย (Interpreting) เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้พัฒนาจิตสำนึก มีความซาบซึ้ง และเข้าใจในแหล่งท่องเที่ยวที่ไปเยือน นอกจากนั้น ยังสามารถช่วยลดผลกระทบที่มีจากมนุษย์ต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวลงได้ รวมทั้งยังเป็นการส่งเสริมความเข้าใจของประชาชนต่อหน่วยงานและโครงการต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยวได้ นอกจากนั้น การจัดทำคู่มือท่องเที่ยว ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งในการที่จะใช้เป็นสื่อในการให้ความรู้ เสริมสร้างเจตคติ และแนวการปฏิบัติตนในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้องและเหมาะสมด้วย

2.6 ชุมชนกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

ในอดีตที่ผ่านมา ชุมชนแทบจะไม่ได้รับประโยชน์ที่แท้จริงจากการท่องเที่ยว เนื่องจากมีผู้โอกาสหรือมีกำลังทรัพย์มากกว่าได้แสวงหาผลประโยชน์จากชุมชนและทรัพยากร โดยละเลยหรือให้ผลประโยชน์แก่ชุมชนเพียงเล็กน้อย และสร้างผลกระทบทางลบไว้อย่างมาก การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นนับได้ว่าเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในองค์รวมของระบบ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นเน้นในการให้ความสำคัญแก่ประชาชนให้มีบทบาทในการกำกับ ดูแล และควบคุมการท่องเที่ยวให้มากขึ้น และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี และสามารถเป็นตัวกลางเชื่อมโยงท้องถิ่นกับหน่วยงานของภาครัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นต้องเริ่มตั้งแต่การให้ข้อมูลของท้องถิ่น การเตรียมการ การวางแผน การควบคุมดูแลการใช้ทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการบริการ และการได้ประโยชน์จากการบริการ โดยชุมชนจะต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีกิจกรรมในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่จะต้องไม่เป็นการเบียดบังและทำลายสิ่งแวดล้อม ดังนั้น บทบาทขององค์กรในชุมชนซึ่งเกิดจากการรวมตัวกันของประชาชนในชุมชนจึงมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้องค์กรดังกล่าวเป็นตัวแทนของประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง

ซึ่งผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการมีส่วนร่วมนั้นมีมากมาย ดังตัวอย่างเช่น

2.6.1 ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมอันจะเกิดแก่คนส่วนใหญ่ในชุมชน ทำให้มีงาน มีรายได้ และมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

2.6.2 ผลประโยชน์ทางสังคม คือการมีสวัสดิการที่ดี สังคมมีความมั่นคง และสามารถดำรงเอกลักษณ์ทางสังคมของตนไว้ได้

2.6.3 การเกิดจิตสำนึก ความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อม มีความเข้าใจในการอนุรักษ์ และร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาเพื่อความยั่งยืนของชุมชนต่อไป

2.6.4 ความภูมิใจ ความสุขใจในการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ จากความร่วมมือในชุมชนทำให้เกิดความรักและหวงแหน และพร้อมที่จะอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการท่องเที่ยวของชุมชนต่อไปอย่างสร้างสรรค์

โดยสรุปแล้ว การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นจึงต้องเป็นการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local Benefit) ซึ่งหมายถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนมาบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว และสุดท้ายชุมชนก็จะสามารถเข้าไปควบคุมและดูแลการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

2.7 การจัดการสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวเนื่องมาจากกิจกรรมการท่องเที่ยว และบริการที่พัก อาหาร ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพ

พื้นที่และความเปราะบางหรือความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ซึ่งมาตรการในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปของกฎหมาย กฎระเบียบ พระราชบัญญัติ หรือมาตรฐานคุณภาพต่างๆ โดยทำหน้าที่เป็นตัวควบคุมแหล่งกำเนิดมลพิษ หรือควบคุมกิจกรรมให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.7.1 การกำหนดเขตควบคุมอาคาร เป็นการกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง หรือเปลี่ยนแปลงการใช้อาคารบางชนิดหรือบางประเภท รวมถึงการกำหนดความสูงและประเภทของอาคารต่างๆ ที่สามารถก่อสร้างได้บริเวณริมลำน้ำในระยะห่างจากริมน้ำเป็นระยะทางต่างๆกัน

2.7.2 การกำหนดเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อมและเขตควบคุมมลพิษ เป็นเขตที่มีการคุ้มครองโดยการควบคุมเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อการก่อสร้างหรือการอุตสาหกรรมในการดำเนินโครงการหรือกำหนดการใดๆ ในพื้นที่ จะต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

2.7.3 เขตผังเมืองรวม เป็นข้อกำหนดการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ เพื่อจัดระบบการใช้ประโยชน์ที่ดินให้มีประสิทธิภาพ สามารถรองรับและสอดคล้องกับการขยายตัวของชุมชนในอนาคต เพื่อส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจและโครงข่ายบริการสาธารณะ ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์ส่วนหนึ่งเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.7.4 กำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำทะเลชายฝั่ง มีการกำหนดคุณภาพน้ำทะเล โดยใช้ค่าคุณภาพน้ำทะเลต่างๆ เป็นตัวกำหนด เพื่อเป็นการกำหนดการใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมกับกิจกรรม

2.7.5 กำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำในแหล่งน้ำผิวดิน โดยการกำหนดคุณภาพพื้นดินโดยใช้ค่าดัชนีคุณภาพน้ำต่างๆ เป็นตัวกำหนด ทั้งเพื่อกำหนดการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมตามกิจกรรม

2.7.6 กำหนดมาตรฐานคุณภาพน้ำทั้งจากอาคารประเภทต่างๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นกาควบคุมการปล่อยน้ำเสียจากอาคารประเภทต่างๆ ลงสู่แหล่งน้ำสาธารณะหรือออกสู่สิ่งแวดล้อม ซึ่งคุณภาพน้ำเสียที่กำหนดจะขึ้นอยู่กับขนาดและประเภทอาคาร นอกจากนั้น มาตรการในการป้องกันและลดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่รัฐใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินการปัจจุบัน ประกอบด้วย การกำหนดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่ (Carrying Capacity) การวางแผน การออกกฎหมาย กฎระเบียบข้อบังคับ การประเมินผลกระทบเบื้องต้น (Infield Environmental Examination: IEE) และการประเมินผลกระทบระดับโครงการ (Environmental Impact Assessment: EIA) รวมทั้งมาตรการอีกประการหนึ่งที่ยังไม่มีการใช้อย่างจริงจัง คือ การประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมระดับกลยุทธ์ (Strategic Environmental Assessment: SEA) สำหรับการลดผลกระทบในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ควรใช้มาตรการในป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ได้กล่าวไปแล้ว ควบคู่กับวิธีดังต่อไปนี้

- 1) การควบคุมกิจกรรม
- 2) การจำกัดพื้นที่หรือการควบคุมขนาดการพัฒนา
- 3) การจำกัดจำนวน
- 4) ควบคุมพฤติกรรมนักท่องเที่ยว
- 5) จำกัดเวลาท่องเที่ยว

จากหลักการองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีความสำคัญในการมุ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยว นั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นในด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม และด้านการมีส่วนร่วม จนทำให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ (2548:85-86) องค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่

1. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยวประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental education-based tourism)
2. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity or Authentic or Endemic or Unique) รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-system) ในพื้นที่นั้นๆ องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based tourism)
3. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น (Involvement of local community or People participation) ที่มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ได้รับประโยชน์ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวอันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น ทั้งการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิตและการได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพท้องถิ่นในที่นี่เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass root) จนถึงการปกครองส่วนท้องถิ่น อาจรวมไปถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community participation-based tourism)
4. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible travel) โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืน ครอบคลุมไปถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขตจึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable

managed tourism) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม

1.3 ลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ (2548: 83) ลักษณะที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีดังนี้

1. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสัตว์ป่า
2. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มุ่งให้คนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้มากที่สุด
3. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีจุดสนใจหลักอยู่ที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและ/หรือวัฒนธรรมที่ยังคงความดั้งเดิม และบริสุทธิ์ ห่างไกลความเจริญแบบสังคมเมือง
4. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว ให้มีความสมดุลกับความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่

1.4 การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

อุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ (2548: 83-84) องค์ประกอบที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ มุ่งให้ความรู้ และเพิ่มประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยว มีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งหลักเกณฑ์การกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะประกอบด้วยข้อกำหนดต่างๆ ตามเกณฑ์ที่กองอนุรักษ์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสมาคมไทย การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย กำหนดขึ้นดังนี้

1. เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีระบบนิเวศสมบูรณ์
2. หากแหล่งท่องเที่ยวมีที่พักแรมจะต้องเป็นที่พักแรมระดับการรักษาสิ่งแวดล้อม
3. มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นที่มีความรอบรู้
4. มีความพร้อมในด้านของการบริหารจัดการ มีศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ภายในศูนย์มีบริการอำนวยความสะดวกเบื้องต้น เคาน์เตอร์ให้บริการข่าวสาร มุมจัดนิทรรศการ มุมจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ห้องสุขา การจัดการในลักษณะเจ้าของบ้านที่ดี มีความปลอดภัย
5. มีการบริหารจัดการพื้นที่ ร่วมกับประชาชนในท้องถิ่นองค์กรภาครัฐบาล องค์กรเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรบริหารท้องถิ่น (เทศบาล และ อบต.)
6. มีป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางศึกษาธรรมชาติเป็นระยะๆ เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว
7. มีการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทั้งเส้นทางไปและกลับทางเดิม เส้นทางเป็นแบบทางรอบหรือวงกลมระยะทางตั้งแต่ 1 กิโลเมตรเป็นต้นไป

8. มีแผนที่และคู่มือแนะนำเที่ยวประกอบป้ายสื่อความหมายเพื่อให้ความรู้ต่อนักท่องเที่ยว
9. มีการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่จำนวนนักท่องเที่ยวต่อครั้งต่อวัน
10. มีแผนพัฒนาบุคลากร และการบริการขึ้นสู่ระดับมาตรฐานสากล
11. มีแผนพัฒนาพื้นที่ มีนโยบายต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นชัดเจน เช่น การจัดการขยะ การจัดการน้ำเสีย การจัดการป้องกันมลพิษต่างๆ

1.5 การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อบริการให้นักท่องเที่ยว เดินทางสะดวก ได้ความรู้และประสบการณ์ใหม่ โดยที่แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีคุณภาพมีมาตรฐานระดับสากล เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เน้นผู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบ ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวต้องดำเนินการวางแผนพัฒนา จัดทำแผนงานและแผนปฏิบัติ เพื่อการดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว ต้องมีการวางแผนปรับปรุงพัฒนากฎระเบียบระหว่างผู้ประกอบการ ภาครัฐบาลองค์กรพัฒนาเอกชนกับประชาชนท้องถิ่น องค์กรประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวจะต้องเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมดำเนินการอย่างเสมอภาคกัน

2. การให้การศึกษาเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ศึกษาต่อประชาชนในท้องถิ่นทุกระดับ ให้มีการเรียนรู้เพิ่มพูนประสบการณ์ รู้วิธีการบริการ การฝึกอบรม/ดูงาน ให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ทันเหตุการณ์เสมอ

3. การกำจัดของเสีย จะต้องมีการบริหารจัดการน้ำที่มีประสิทธิภาพ การบำบัดน้ำเสียก่อนที่ตามธรรมชาติ การกำจัดขยะและปฏิกูล ถือหลักใช้แล้วใช้ซ้ำ และเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์อีก (Reuse/Recycle) สำหรับของเสียจากห้องสุขา อาจใช้ระบบการทำแก๊สชีวภาพ (Biogas)

4. การศึกษาวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่างๆ แม้เป็นเพียงเนินดินร้าง ย่อมสะท้อน อดีตกาลที่ทรงคุณค่า ซึ่งสามารถศึกษาค้นคว้าถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชนโบราณได้

5. ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ควรสร้างห้องสุขาบริการตามระยะทางเดินทางกันอย่างน้อย 3 กิโลเมตรต่อหนึ่งห้อง ห้องสุขาต้องสะอาด คิดค่าบริการเพื่อเป็นค่าการจัดจ้างแรงงานดูแล

6. การเดินทางเข้าชมสะดวก ทางเดินในแหล่งธรรมชาติที่เปราะบาง ควรทำทางเดินข้าม (Board Walk) คำนึงถึงความปลอดภัยมีระบบการสื่อความหมายที่ดี (แม้เดินเที่ยวคนเดียวก็ได้) รวมถึงการติดต่อสื่อสารระหว่างนักท่องเที่ยวกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเมื่อมีเหตุฉุกเฉิน ป้ายชี้ทางป้ายสื่อความหมายควรออกแบบใช้ได้ทนทาน

7. การรักษาสภาพของแหล่งท่องเที่ยว รักษาไว้ให้มีสภาพดั้งเดิมมากที่สุด และอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี (สะอาด) มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

8. การตรวจสอบผลกระทบ การประเมินศักยภาพในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องกำหนดสถานภาพให้เหมาะสม โดยหารายละเอียด รวบรวมข้อมูลสภาพแวดล้อมในที่แห่งนั้นว่าควรอยู่ใน

ระดับไหน หาความสมดุลระหว่างความสามารถการรองรับของพื้นที่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว และการยอมรับของชุมชนท้องถิ่นต่อการพัฒนา รวมทั้งนโยบายของรัฐบาลจะต้องมีความสัมพันธ์กัน เป้าหมายของการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องสอดคล้องจากฝ่ายบริหารทุกระดับ การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมด้วย

9. การจัดการ การบริการ ควรคำนึงถึงระดับมาตรฐานสากล ปัจจุบัน คือ ISO 9000 / ISO 14000 / ISO 18000 ด้วย

10. การศึกษาและสำรวจแหล่งพลังงาน เพื่อนำมาใช้ประโยชน์มากที่สุด อาทิ พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานกระแสน้ำ พลังงานความร้อนใต้พิภพ ควรใช้พลังงานจากธรรมชาติมากที่สุด หลีกเลี่ยงการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิลให้อย่างคุ้มค่า หลีกเลี่ยงการใช้เครื่องปรับอากาศมากที่สุด

11. การจัดการสาธารณูปโภคพื้นฐาน ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถขอบเขตในการรองรับปริมาณนักท่องเที่ยว (จำนวนนักท่องเที่ยว) โดยใช้หลักการสภาพแวดล้อม ขีดความสามารถการรองรับทางกายภาพ (Physical Carrying Capacity) และขีดความสามารถรองรับทางสภาพแวดล้อม (Environmental Carrying Capacity) อาทิ น้ำประปา ไฟฟ้า ขยะมูลฝอย ต้องมีแผนการจัดการอย่างดีเพียงพอต่อการใช้

12. การออกแบบสิ่งก่อสร้างสิ่งบริการอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยว (ที่จอดรถ ที่พัก การเดินทาง ร้านอาหารเครื่องดื่ม ห้องสุขา) ต้องกลมกลืนกับธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นไม่เป็นสิ่งแปลกปลอมเข้าไป อนึ่ง การก่อสร้างควรคำนึงถึงความสะดวกของคนพิการด้วย ควรหลีกเลี่ยงสิ่งต่างๆ เช่น การตัดต้นไม้เป็นสำคัญ ต้องคำนึงถึงกระแสน้ำจะไม่ก่อให้เกิดการพังทลายและไม่กีดขวางเส้นทางเดินของสัตว์ป่า

1.6 การจัดการการบริการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการบริการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการจัดการที่มีเป้าหมายให้บริการที่ดีแก่นักท่องเที่ยวประกอบด้วย

1. การจัดการการนำเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural based Tourism) ที่มุ่งให้ความรู้การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental Education-based Tourism) แก่นักท่องเที่ยว โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการ (Community participle Management) เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจ ประทับใจ และประสบการณ์ใหม่ นั้นผู้ประกอบการจัดนำเที่ยวจะต้องคำนึงถึงหลักการจัดการ ดังนี้

1.1 คุณสมบัติของมัคคุเทศก์ จะต้องเป็นมัคคุเทศก์ที่มีคุณสมบัติ ดังนี้

- มีความรอบรู้ในสถานที่ท่องเที่ยวนั้นเป็นอย่างดี

- รักและรู้คุณค่าศิลปวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้านของแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ
- มีบุคลิกภาพและความประพฤติ เพื่อสร้างความศรัทธาและความประทับใจ ความเป็นมิตรไมตรีกับบุคคลทั่วไปและนักท่องเที่ยว
- มีศีลธรรม กล้าตัดสินใจ และกำหนดจุดยืนของตนเอง เคารพหลักการและเหตุผล หมั่นพิจารณาตนเอง และมีทัศนคติที่ชัดเจนต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- มีความสามารถในการสื่อความหมายการสื่อสารที่ดี (แตกงานในการพูดและภาษาที่ใช้)
- เป็นผู้ที่ไม่เรียนรู้ (สังเกต อ่าน จด รู้จักถามและมีความคิดสร้างสรรค์)

1.2 การจัดการบริการอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และมีการประสานประโยชน์ร่วมกันกับประชาชนในท้องถิ่น ในด้านการบริการด้านอื่นๆ ต้องมีการพัฒนาให้มีมาตรฐานสากล มีความปลอดภัยและเป็นมิตรไมตรี

1.3 การจัดรายการนำเที่ยว เป็นการให้ข้อมูลโดยควรแจ้งรายการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวชัดเจน เพื่อให้นักท่องเที่ยวเตรียมตัวเดินทางได้ถูกต้องมุ่งเน้นการให้ความรู้ การสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ จากการเดินทางและให้ข้อคิดกับนักท่องเที่ยวในการเดินทาง ซึ่งมีหลักการปฏิบัติ ดังนี้

- แจ้งกำหนดการเดินทางนับแต่การเดินทางถึงสิ้นสุดรายการ
- แจ้งอุปกรณ์ของใช้ที่ให้บริการ ส่วนใดที่นักท่องเที่ยวจะต้องจัดเตรียมไปเอง รวมทั้งบริการอาหารและเครื่องดื่ม
- แจ้งราคาค่าบริการ ค่าใช้จ่ายอื่นๆ
- แนะนำแนวคิด ข้อควรพิจารณาแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความรู้และประสบการณ์ท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น
- มัคคุเทศก์เป็นผู้รอบรู้ (กรณีภาษาต่างประเทศจะต้องแจ้งความสามารถบริการภาษาด้วย)

1.4 การมีส่วนร่วม โดยประชาชนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วม (ตกลงรายการนำเที่ยว ผู้เสนอขายรายการ มัคคุเทศก์นำเที่ยว) การจัดการร่วมคิด วางแผน ดำเนินการขายรายการ การได้รับผลประโยชน์อย่างเสมอภาคกัน การจัดการนี้ควรอยู่ในรูปแบบคณะกรรมการ สหกรณ์ บริษัทชุมชน

2. การจัดการที่พัก

การจัดการที่พักเพื่อบริการนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงการจัดการที่ไม่เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น การใช้ที่ดิน การใช้น้ำ การใช้พลังงานและการจัดการสิ่งปฏิกูลเพื่อมิให้เกิดมลพิษ การออกแบบที่พักต้องมีส่วนสร้างเสริมและคงไว้ต่อความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น คำนึงถึงประโยชน์การใช้สอย รักษาระบบนิเวศและดึงดูด

ความสนใจต่อนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เข้าไปพักแรมอย่างสะดวกสบาย รวมทั้งต้องพิจารณาถึงสิ่งต่างๆ ดังนี้

2.1 ข้อกำหนดลักษณะที่พักแรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การกำหนดลักษณะที่พักแรมให้ท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น เป็นข้อสรุปจากการประชุมนานาชาติ เรื่องการจัดการที่พักเพื่อรักษาระบบนิเวศครั้งที่ 2 (2nd International Ecdodge) ที่ประเทศคอสตาริกา เมื่อเดือนตุลาคม 2538 คือ

- เป็นที่พักที่มีขนาดและองค์ประกอบขนาดเล็กสะอาด ปลอดภัย ร่มรื่น
- ควรนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาปรับใช้ เน้นการประหยัดพลังงาน
- มีการบริหารจัดการเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมต้องเน้นการจัดการขยะ การจัดการของ

เสียเน้นการนำวัสดุกลับมาใช้ใหม่ (Reuse Renew Recycle)

- การออกแบบก่อสร้าง ควรใช้วัสดุในท้องถิ่นประกอบก่อน และมีรูปแบบ

สถาปัตยกรรมกลมกลืนสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

- มีการบริหารจัดการโดยครอบครัวหรือชุมชนท้องถิ่น (Community Business)

2.2 หลักการการออกแบบที่พักในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แนวคิดในการออกแบบเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ควรนำมาพิจารณาในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะถ้าพูดถึงการออกแบบก่อสร้างแหล่งที่พักเชิงนิเวศ เป็นแนวคิดด้านการอนุรักษ์ที่สนับสนุนให้มีการใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดเกิดการสูญเสียน้อยที่สุดและเอื้อประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อมอย่างยั่งยืน

การออกแบบที่พักแรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น มีกลุ่มนักวิชาการและผู้ประกอบการวิชาชีพด้านการวางแผนและออกแบบ ตลอดจนองค์กรและสถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น The World Congress of the International Union of Architects (UIA), The American Institute of Architects (AIA), The International Council on Environmental Design (ICED) และองค์กรอื่นๆ ได้ร่วมกันกำหนดหลักการที่สำคัญในการออกแบบเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนี้

2.2.1 ตระหนักเสมอว่าไม่มีสิ่งใดที่สร้างขึ้นโดยมนุษย์จะคงอยู่ได้อย่างยั่งยืน และการออกแบบไม่สามารถแก้ไข้ปัญหาในทุกๆ เรื่อง จึงไม่ควรที่จะออกแบบเพื่อที่จะเอาชนะ และ/หรือควบคุมธรรมชาติ หากแต่ควรปล่อยให้ธรรมชาติเป็นแม่บทหรือผู้ชี้นำการออกแบบ

2.2.2 ให้ความสำคัญกับสิทธิของมนุษย์และธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้องค์ประกอบของทั้งสองส่วนอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อหนุนและสามารถคงไว้ซึ่งความหลากหลายของกันและกันอย่างยั่งยืน

2.2.3 ออกแบบให้มีการใช้พลังงานอย่างประหยัดและคุ้มค่า

2.2.4 เคารพในความสัมพันธ์ระหว่างจิตวิญญาณ สิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจกับวัตถุ และพิจารณาองค์ประกอบทุกส่วนทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมภายในชุมชน สังคมที่เกี่ยวข้องกับงานออกแบบ

2.2.5 สร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่าในระยะยาวไม่สร้างปัญหา หรือ ผลักภาระในการบำรุงรักษา การบริหารจัดการตลอดจนปัญหา ด้านความปลอดภัย ให้กับคนรุ่นหลังต้องรับผิดชอบดูแล

2.2.6 ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เพื่อเชื่อมโยงภายในระหว่างองค์ประกอบทุกส่วนของระบบธรรมชาติและผลกระทบจากการออกแบบต่อองค์ประกอบแต่ละส่วนทุกระดับ

2.2.7 คำนึงถึงผลทั้งทางตรงและทางอ้อมของการพัฒนาอันเป็นผลมาจากการออกแบบต่อความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์และระบบธรรมชาติ

2.2.8 สนับสนุนให้มีการใช้ทรัพยากรในการพัฒนาอย่างคุ้มค่าและไม่มีของเสีย

3. การจัดการสินค้าของที่ระลึก

คุณลักษณะของสินค้าที่ระลึกที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีดังนี้

3.1 สินค้าของที่ระลึกจำพวกของกิน ทั้งอาหาร ขนมของกินเล่น ของสดและของแห้งนั้นควรเป็นสินค้าที่ได้รับมาตรฐานการรับรองด้านความสะอาดและสุขอนามัย ดิดฉลากการรับรองจากสำนักงานมาตรฐานสินค้า (สมก.) สำนักงานอาหารและยา (อย.) มาตรฐานฮาลาลจากสำนักราชมนตรี พร้อมทั้งวันหมดอายุ กำกับอยู่ด้วย

3.2 สินค้าของที่ระลึกจำพวกของใช้ของประดับที่ผลิตจากวัสดุธรรมชาตินั้น ควรเป็นของที่สามารถผลิตปลูกได้ตามธรรมชาติที่ปราศจากมลพิษต่างๆ เช่น ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ ควรเป็นผลิตภัณฑ์ที่ฟอกย้อมจากสีธรรมชาติ ผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานที่ย้อมสีเช่นกัน ควรฟอกย้อมจากสีธรรมชาติ เช่น เครื่องจักสานไม้ไผ่ เครื่องจักสานหวาย เครื่องจักสานจากต้นจูด กก และใบลาน ฯลฯ

3.3 การผลิตสินค้าที่ระลึก เพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น ผู้ผลิตต้องคำนึงถึงการรักษาระบบนิเวศไว้อย่างยั่งยืน โดยหลีกเลี่ยงการนำวัสดุที่เป็นส่วนประกอบของธรรมชาติในแต่ละระบบนิเวศมาผลิตเป็นสินค้าของที่ระลึก เช่น ชากพืชและสัตว์ที่มีกฎหมายคุ้มครองว่าเป็นชนิดหายากจำพวก เกวาล์ย (บันไดลิง) กระดองเต่า งาช้าง หนังสัตว์ เขี้ยวสัตว์ เปลือกหอย กัลปังกาและปะการัง ฯลฯ

1.7 บทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผน พัฒนาหรือให้ประชาชนมีผู้แทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

1. บทบาทและหน้าที่ของประชาคมต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประชาคม (Community) หรือกลุ่มประชาชนนับเป็นองค์กรเล็กที่สุดและมีบทบาทเป็นเจ้าของท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทต่อการบริหารจัดการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน ดังนี้

1.1 ร่วมพิจารณากิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ กิจกรรมการท่องเที่ยวแต่ละประเภทที่มีอยู่ ดำเนินการอยู่นั้นประชาคมจะต้องพิจารณาว่า ยินดีให้มีกิจกรรมนั้นหรือไม่ เช่น กิจกรรมเดินป่า ชมพรรณไม้โดยใช้ช้างเป็นพาหนะนำชม ฯลฯ

1.2 ร่วมกำหนดแผน วิธีการและการจัดการ การจัดทำแผนพัฒนา แผนส่งเสริม แผนปฏิบัติการ แผนการตลาดและการประชาสัมพันธ์ (แผนเฉพาะกิจ วิสัยทัศน์) ประชาคมในท้องถิ่น ต้องมีส่วนร่วมประชุมกำหนดแผน กำหนดวิธีการจัดการและร่วมดำเนินกิจกรรมในลักษณะหุ้นส่วนหรือสหกรณ์ด้วย

1.3 ร่วมได้รับผลประโยชน์ในการดำเนินการอย่างเสมอภาค การร่วมบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ย่อมมีรายได้สู่ท้องถิ่น การจัดการจะต้องแบ่งปันผลกำไรหรือรายได้อื่นๆ ให้กับผู้ร่วมดำเนินการตามสัดส่วนอย่างเสมอภาคและโปร่งใส

1.4 ร่วมประเมินผล แก้ไขปัญหา เพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปอย่างมีคุณภาพ มีมาตรฐานในระดับสากล การดำเนินการทุกครั้งจะต้องมีการประเมินผล การวิเคราะห์ปัญหา การแก้ไขปัญหา การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่นจะต้องร่วมกัน ตลอดจนการสร้างระเบียบและมาตรการร่วมกัน เพื่อให้การทำงานร่วมกับหน่วยงานอื่นๆ มีความคล่องตัว ประชาคมจะต้องเลือกผู้แทนกลุ่มหนึ่ง คนหรือสองคนเพื่อทำหน้าที่ประสานและรองประสาน เพื่อประสานงานและติดต่องาน

2. บทบาทและหน้าที่ของ อบต. ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอบต. จะมีบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

2.1 สำรวจศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวและวางแผนพัฒนา โดยที่แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะต้องมีความเป็นธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิม กำหนดวิสัยทัศน์ กำหนดวิธีการ กำหนดแผนพัฒนาให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาของรัฐบาล และประสานแผนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2.2 เตรียมบุคลากรที่มีคุณภาพดำเนินการ จัดสรรงบประมาณดำเนินการตามแผนปฏิบัติการที่กำหนดไว้แต่ละแผนงานรวมทั้งการจัดเตรียมวัสดุ อุปกรณ์ เพื่ออำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว

2.3 ค้ำครอง ดูแล ความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยวการเดินทางท่องเที่ยว ตลอดจนความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว

2.4 วางแผนวิจัย วิเคราะห์ สำรวจ ประเมินผลแหล่งท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวเพื่อให้มีคุณภาพ และมีนักท่องเที่ยวไปเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

2.5 วางแผนพัฒนา ฟื้นฟู ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพ มีคุณภาพอย่างยั่งยืน สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ตลอดไป

2.6 วางแผนพัฒนาบุคลากรที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ให้มีความรู้ โดยการอบรม ดูงานนอกสถานที่ เพื่อสร้างแนวคิด ต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.7 การจัดการแหล่งท่องเที่ยวนั้นต้องวางแผนพัฒนาให้มีคุณภาพและมาตรฐานในระดับสากล เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง ย่อมมีหน้าที่ตามเทศบัญญัติในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคล้ายกับ อบต. แต่เป็นองค์กรที่มีขนาดใหญ่กว่า

3. บทบาทและหน้าที่หน่วยงานของรัฐการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้กำหนดนโยบายหลักของการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศระดับนโยบายของภาครัฐ รวมทั้งได้ระบุหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทเกี่ยวข้องต่อการจัดการ โดย ททท. มีบทบาทเป็นผู้ประสานงานในการดำเนินงานให้มีระบบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีมาตรฐานของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ดังนี้

3.1 กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่กำกับดูแล และจัดระเบียบเมืองและท้องถิ่น ให้มีมาตรฐานความเป็นอยู่ของเมือง ท้องถิ่นในกรอบของเมืองที่น่าอยู่ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

3.2 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีหน้าที่กำกับดูแลจัดระเบียบให้มีมาตรฐาน และอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งบนบกและในทะเล คุณภาพของการผลิตอาหาร ฯลฯ

3.3 กระทรวงคมนาคม มีหน้าที่กำกับดูแลและจัดระบบระเบียบ การเดินทาง (ทางรถยนต์ รถไฟ รถประจำทาง รถรับส่งนักท่องเที่ยว เครื่องบิน รวมถึงพาหนะการขนส่งทุกประเภท) การขนส่งต่างๆ และการสื่อสาร เพื่ออำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว

3.4 กระทรวงสาธารณสุข มีหน้าที่กำกับดูแล การจัดระบบระเบียบด้านสุขอนามัย การรักษาพยาบาลการป้องกันโรคติดต่อและสาธารณสุขอื่นๆ ของประชาชนและนักท่องเที่ยว

3.5 กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่กำกับดูแลการจัดระบบระเบียบการศึกษา การให้ความรู้ การจัดทำหลักสูตรทั้งการศึกษาในสถานศึกษา และนอกหลักสูตรการศึกษาของประชาชนทั่วไป รวมทั้งมีบทบาทต่อการวิจัย สืบคว้าศึกษาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวิจัยเรื่องการตลาดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศด้วย

3.6 กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มีหน้าที่กำกับดูแลการจัดระบบระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมและการสร้างมาตรฐานในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศการสร้างมาตรฐานการบริการ

4. บทบาทของภาคเอกชน ภาคเอกชนที่เข้ามามีบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่

4.1 สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย: สอท. (Thai Ecotourism & Adventure Travel Association: TEATA) สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย สอท. มีชื่อภาษาอังกฤษว่า Thai Ecotourism & Adventure Travel Association: TEATA เป็นกลุ่มภาคเอกชนที่ประกอบธุรกิจการจูงนำเที่ยวรายการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและผจญภัย (Eco-Adventure Travel) ได้รวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นสมาคมเพื่อส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัยให้เติบโตอย่างมีแบบแผนและมีส่วนช่วยในการประสานงานร่วมกับภาครัฐบาลและเอกชนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัยให้มีรูปแบบที่ชัดเจนมากขึ้น

4.2 สมาคมธุรกิจท่องเที่ยวภายในประเทศ (ATTA) สมาชิกประกอบด้วยผู้ประกอบการบริษัทนำเที่ยวภายในประเทศ ตั้งขึ้นเมื่อ วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2511 เพื่อสนับสนุนและช่วยเหลือสมาชิกในการแก้ปัญหาต่างๆ และร่วมมือพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ระดับสากล มุ่งส่งเสริมและพัฒนาการนำเที่ยวในประเทศ ส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวในประเทศและยกระดับมาตรฐานการบริการ ส่งเสริมให้คนไทยเที่ยวไทยให้ความร่วมมือกับภาครัฐในการพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ระดับสากล

4.3 สมาคมโรงแรมไทย (Thai Hotels Association: THA) สมาชิกประกอบด้วยผู้ประกอบการธุรกิจโรงแรมภายในประเทศ การจัดตั้งสมาคมมีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนช่วยเหลือสมาชิกในการแก้ปัญหาต่างๆ ค้ำครองและรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน ส่งเสริมและพัฒนาการตลาดในประเทศและยกระดับมาตรฐานการบริการให้เป็นสากลร่วมมือกับภาครัฐบาลส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศในระดับสากล

4.4 สมาคมส่งเสริมการประชุมนานาชาติ (ไทย) (Thailand Incentive and Convention Association: TICA) ก่อตั้งขึ้นตามมาตรา 10 พระราชบัญญัติสมาคมการค้า พ.ศ. 2509 เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2527 เพื่อบริการรองรับการประชุมระดับนานาชาติส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจการประชุมนานาชาติ

4.5 สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN Tourism Association: ASEANTA) องค์การความร่วมมือระหว่างประเทศอาเซียนประกอบด้วยผู้แทนภาครัฐและเอกชน โดยมีคณะอนุกรรมการทำหน้าที่ดำเนินงานด้านส่งเสริมการตลาดและการวิจัยด้านการท่องเที่ยวของประเทศสมาชิก คืออนุกรรมการด้านการท่องเที่ยว (Sub-Committee on Tourism: SCOT) และกรรมการด้านการค้าและการท่องเที่ยว (Committee on Trade and Tourism: COTT) มีการลงนามบันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐมนตรีการท่องเที่ยวอาเซียนร่วมกัน เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2541 มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในระดับมาตรฐานโลก อำนวยความสะดวกด้านการเดินทางท่องเที่ยว หรือร่วมกันเพื่อวางกลไกการประสานนโยบายด้านการพัฒนาการตลาดโดยมุ่งสร้างสัญลักษณ์ทางการค้าแห่งอาเซียน (ASEAN Brand Image) ร่วมมือให้การฝึกอบรมการวิจัย แก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ โดยมอบหมายให้การท่องเที่ยวของแต่ละประเทศรับผิดชอบภารกิจ

4.6 องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO) เป็นหน่วยงานพิเศษของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programmer: UNDP) เมื่อแรกตั้งมีชื่อว่า International Union of Tourist Publicity Organization ต่อมาในปี 2513 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น World Tourism Organization ปัจจุบันมีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ที่ประเทศสเปน สมาชิกWTO แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

4.6.1 สมาชิกสามัญ (Full Member) ได้แก่ รัฐบาลของประเทศต่างๆ

4.6.2 สมาชิกสมทบ (Associate Member) ได้แก่ ดินแดนที่อยู่ใต้อาณัติของประเทศอื่น

4.6.3 สมาชิกร่วม (Affiliate Member) ได้แก่ หน่วยงานและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว อาทิ สมาคม มหาวิทยาลัยต่างๆ

ผลประโยชน์ที่ไทยได้รับ คือ

- 1) การให้ความร่วมมือเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
- 2) การให้ความรู้และฝึกอบรม
- 3) ด้านสิ่งแวดล้อมและการวางแผน
- 4) ด้านสถิติและการวิจัยตลาด
- 5) ด้านคุณภาพในการให้บริการทางการท่องเที่ยว
- 6) การเป็นผู้ประสานงานและให้ข้อมูล

4.6.4 สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association: PATA) เมื่อแรกตั้งในปี พ.ศ. 2495 ได้ชื่อว่า Pacific Interim Association: PITA ต่อมาในปี พ.ศ. 2501 ได้มีสมาชิกเพิ่มขึ้นและเปลี่ยนชื่อเป็น Pacific Asia Travel Association: PATA ประเทศไทยเป็นสมาชิกในปี 2502 PATA มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่แคลิฟอร์เนีย สหรัฐ ผลประโยชน์ที่ไทยได้รับ คือ

- 1) ให้ข่าวสาร ความรู้และสถิติข้อมูลการท่องเที่ยวทางวิชาการใหม่ๆ
- 2) ให้ความช่วยเหลือด้านการส่งเสริมและพัฒนากิจการท่องเที่ยว
- 3) สร้างสัมพันธ์แก่ประเทศสมาชิกมีโอกาสติดต่อด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งกันและกัน
- 4) สร้างมาตรฐานด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้กับประเทศสมาชิกโดยประกาศให้รางวัลสาขาต่างๆ

ภาคเอกชนในประเทศและต่างประเทศที่ไทยเป็นสมาชิกที่กล่าวมาแล้ว แต่ละแห่งจะต้องดำเนินการดังนี้

1. ให้ความร่วมมือแก่ อบต. และหน่วยงานราชการจัดทำแผนส่งเสริม พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องซึ่งกันและกัน โดยประสานแผนงานกับ ททท.
2. ให้ความร่วมมือกับองค์กรภาครัฐและองค์กรบริหารงานส่วนท้องถิ่น บำรุงรักษา ฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นมีคุณภาพอย่างยั่งยืน
3. ให้ความร่วมมือต่อการพัฒนาบุคลากรที่ปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยว ให้ความรู้ การฝึกอบรม และการฝึกงานเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ และให้ความร่วมมือด้านการวิจัย
4. ให้คำปรึกษาต่อการจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยวอย่างถูกวิธีและอย่างยั่งยืน
5. มีส่วนร่วมในการประเมินผลแหล่งท่องเที่ยว เพื่อการช่วยกันแก้ไขปัญหา และการพัฒนาทรัพยากรทางการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

1.8 ประเภทของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประเภทของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แบ่งออกเป็น

1. กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชื่นชมธรรมชาติ (Casual Tourists) เพื่อเป็นการเสริมความหลากหลายให้กับประสบการณ์ในการท่องเที่ยวของตน
2. กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้รักธรรมชาติ (Nature Tourists)
3. กลุ่มนักธรรมชาติวิทยา (Naturalists) ซึ่งมีจุดประสงค์หลักในการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ พืช สัตว์ สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ

กลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชอบแสวงหาความตื่นเต้น และแปลกใหม่ (Mainstream Nature Tourists) ในสภาพป่าที่ห่างไกลความเจริญและมีความลำบากในการเข้าถึง เช่น การเดินป่าและตั้งแคมป์ในจังหวัดทางภาคเหนือของประเทศไทย ฯลฯ

1.9 คุณลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ความสนใจของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกลุ่มของผู้เดินทางที่แสวงหากิจกรรมให้ประสบการณ์ที่หลากหลายมากขึ้น เป็นประสบการณ์จากการเรียนรู้ เรียนรู้ทั้งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตของชุมชน และมีจิตสำนึกต่อการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยมีคุณลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้ที่ไม่รู้ไม่เรียน ถือว่าคุณค่าของการเรียนรู้ช่วยเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต เรียนรู้วิถีชีวิต วัฒนธรรมของผู้คน มีความรู้ทางธรรมชาติวิทยา และระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้นๆ
2. มีความอดทน คำนึงถึงคุณภาพชีวิต สุขอนามัย ที่พัก สะอาด อาหารมีคุณค่าทางโภชนาการ มีประโยชน์ต่อร่างกาย
3. มีความอ่อนไหว เปราะบาง มีจิตสำนึกต่อการรักษาคุณค่าคุณภาพสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น ห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม
4. มีความประทับใจและสุนทรียภาพ สนุกสนาน ตื่นเต้น ซาบซึ้ง แปลกใจ และมีความทรงจำที่ดี กลุ่มที่ชอบวัฒนธรรมมีความสนใจเป็นพิเศษ อาทิ ชมโบราณสถาน การแสดงพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน เรียนรู้การทำอาหาร
5. มีอาชีพมั่นคง ต้องการความปลอดภัยต่อการเดินทางประกันชีวิตและทรัพย์สิน
6. เมื่อไปเที่ยวท้องถิ่นใด ประสงค์ที่จะสร้างสัมพันธภาพร่วมกันพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน สร้างมิตรไมตรีร่วมกัน
7. การเตรียมตัวเดินทางของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีการวางแผนการเดินทางท่องเที่ยวที่ดี เตรียมตัวล่วงหน้า โดยหาข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ดังนี้

7.1 หนังสือคู่มือท่องเที่ยว

7.2 จากข้อมูล Internet และ E-mail E-Tourist E-Commerce

7.3 นิยมจองการเดินทางเองโดยผ่านอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์ โทรสาร โดยตรงถึงผู้บริการ ไม่นิยมจองการเดินทางโดยไม่นิยมจองการเดินทางและผ่านบริษัทนำเที่ยว

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรมหลัก ได้แก่

1. กิจกรรมการเดินทาง
2. กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ
3. กิจกรรมถ่ายรูปธรรมชาติ บันทึกเทปวิดีโอ เทปเสียงธรรมชาติ
4. กิจกรรมส่อง/ดูนก
5. กิจกรรมศึกษา เทียวถ้ำ
6. กิจกรรมศึกษาท้องฟ้าและดาราศาสตร์
7. กิจกรรมล่องเรือศึกษาธรรมชาติ (Boat Sightseeing)
8. กิจกรรมพายเรือแคนู เรือคายัค เรือใบ เรือใบ
9. กิจกรรมดำน้ำชมปะการังน้ำตื้น
10. กิจกรรมดำน้ำลึก (Scuba Diving)

กิจกรรมเสริม ได้แก่

1. กิจกรรมชมทิวทัศน์ธรรมชาติในบรรยากาศที่สงบ
2. กิจกรรมขี่จักรยานตามเส้นทางธรรมชาติ
3. กิจกรรมปีน และไต่เขา
4. กิจกรรมพักผ่อนด้วยเต็นท์
5. กิจกรรมเครื่องร้อนขนาดเล็ก
6. กิจกรรมล่องแพยาง แพไม้ไผ่
7. กิจกรรมพักผ่อนรับประทานอาหาร
8. กิจกรรมเที่ยวน้ำตก
9. กิจกรรมวินด์เซิร์ฟ

1.10 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่

1. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เกิดการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสาร และจัดการร่วมกันทุกระดับ
2. การควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำนักท่องเที่ยวและการสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วยกัน

3. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรท้องถิ่น ในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมของชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

4. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษา การสร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่าการมุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ และรายได้เพียงอย่างเดียว

5. จัดทำแนวปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ (Code of Conduct) แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง

6. ต้องมีการศึกษา วิจัย และติดตามประเมินผลการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างรอบด้าน เพื่อกำหนดแนวทางการจัดการ การแก้ไขปัญหา และการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

7. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ มีการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ และปรับปรุงให้สอดคล้องกับรูปแบบ หรือกิจกรรมเดิมที่มีอยู่โดยหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น

8. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ต้องมีการควบคุมดูแลรักษา และจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรือลดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหว ง่ายต่อการถูกกระแทกและฟื้นตัวได้ยาก

1.11 นโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้กำหนดนโยบาย เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน ดังนี้

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องมีการควบคุมดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด หลีกเลี่ยงหรือยกเลิกในพื้นที่ที่อ่อนไหวง่ายต่อการถูกกระแทก และฟื้นตัวได้ยาก

2. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรที่มีอยู่มีการจัดกิจกรรมเหมาะสมและการปรับให้เกิดความสอดคล้องกับรูปแบบ และกิจกรรมเดิมที่มีอยู่พึงหลีกเลี่ยงความขัดแย้งอย่างรุนแรงต่อการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ หากเน้นในการแปรประโยชน์ จากการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสู่การท่องเที่ยวโดยรวม

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องคำนึงถึงการพัฒนาด้านการให้การศึกษาสร้างจิตสำนึกที่ดีในการรักษาระบบนิเวศร่วมกัน มากกว่าการมุ่งเน้นความเจริญทางเศรษฐกิจ และการมีรายได้เพียงอย่างเดียว

4. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องให้ความสำคัญการมีส่วนร่วมของประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร การบริการ การแลกเปลี่ยนความรู้และ

วัฒนธรรมชุมชนในกระบวนการท่องเที่ยว รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา หรือให้ประชาชนมีตัวแทนเป็นคณะกรรมการร่วมในทุกระดับ

5. ให้ความสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นความจำเป็นอันดับต้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ทั้งนี้ให้องค์กรต่างๆ กำหนดบทบาทที่ชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีการจัดสรรงบประมาณ บุคลากร และกำหนดวิธีการจัดการที่เหมาะสม

6. นำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเข้าสู่แผนพัฒนาระดับต่างๆ อย่างมีความสำคัญ ได้แก่ แผนพัฒนาท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด และแผนพัฒนาภาค พร้อมทั้งให้มีการจัดสรรและกระจายงบประมาณอย่างทั่วถึงและเพียงพอ

7. สนับสนุนการศึกษา วิจัยและประเมินผลการพัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อกำหนดแนวทางจัดการ การแก้ไขปัญหา และการปรับปรุงแผนอย่างเป็นขั้นตอน

8. มีการใช้กฎหมายในการควบคุม ดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว อย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำตักเตือน และสร้างวินัยการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย

9. จัดทำแนวทางปฏิบัติ หรือคู่มือการจัดการ เพื่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนา การท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง

10. จัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้งในแนวตั้งและแนวนอนโดยให้มีการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสารและการจัดการร่วมกันทุกระดับ

คณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ เพื่อให้การบริหารจัดการการพัฒนาอย่างถูกต้อง มีเป้าหมายสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน ททท. ได้กำหนดนโยบายและดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2541 โดยมีรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน และมีคณะกรรมการประกอบด้วย

1. ผู้แทนส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง 8 หน่วยงาน
 - กระทรวงมหาดไทย
 - กระทรวงศึกษาธิการ
 - ทบวงมหาวิทยาลัย
 - กรมป่าไม้
 - กรมศิลปากร
 - กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม
 - สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม
 - คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ
2. ภาคเอกชน 3 แห่ง ประกอบด้วย
 - สภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย
 - สมาคมไทยท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และผจญภัย
 - สมาคมมัคคุเทศก์อาชีพ

3. ผู้แทนองค์กรพัฒนาเอกชน 4 แห่ง ประกอบด้วย

- สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย
- มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์
- มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม และมูลนิธิพิทักษ์สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว

4. นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน

หน้าที่ของคณะกรรมการฯ คือ

1. ร่วมดำเนินการ ประสานงาน ผลักดันนโยบายท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ให้เป็นรูปธรรม
2. วิเคราะห์กลั่นกรอง และเสนอความคิดเห็น อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. สร้างสรรค์พัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ โดยมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ชี้นำแนวทางการดำเนินงานเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของไทยสู่ระดับสากล โดยมีประชาชนเป็นพื้นฐาน
4. ผลักดันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทุกระดับ กระจายอำนาจการดำเนินการให้ประชาชนมีส่วนร่วมและดำเนินการเองในที่สุด
5. ผลักดันแก้ไขกฎหมาย สร้างสรรค์กฎเกณฑ์การควบคุมดูแลรับผิดชอบการ ดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
6. แต่งตั้งคณะกรรมการหรือทำงาน เพื่อช่วยปฏิบัติงานตามความจำเป็น
7. ติดตามผลและประเมินผลการดำเนินงานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการติดตามประเมินผลการทำงานของคณะอนุกรรมการ

1.12 ระบบนิเวศ

อุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ (2548: 30-46) ระบบนิเวศ (Ecosystem) คือ โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่มีชีวิตกับสิ่งที่ไม่มีชีวิต ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยการอาศัยพึ่งพากันและกันอย่างสมดุล ประดุจเป็นห่วงโซ่แห่งชีวิตเดียวกัน หากวงชีพหรือห่วงโซ่แห่งชีวิตใดเกิดความเสียหาย ระบบนิเวศย่อมเสียหายตามไปด้วย

ระบบนิเวศที่มีขนาดใหญ่ของโลก คือ ชีวาลัย (Biosphere) เป็นส่วนหนึ่งของโลกที่อาศัยอยู่ได้ ได้แก่ บริเวณที่เป็นมหาสมุทรน้ำจืด บรรยากาศ และชั้นดินบางส่วน

ระบบนิเวศสามารถจัดออกเป็น 2 ภาค คือ

1. ระบบนิเวศภาคพื้นดิน ประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตทั้งหลายทั้งพืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่ทั้งบนบกและในน้ำ สิ่งแวดล้อมที่เป็นสิ่งมีชีวิต คือ พืชและสัตว์บก สิ่งแวดล้อมที่เป็นสิ่งไม่มีชีวิตที่สำคัญ คือ ลักษณะทางกายภาพของอากาศ ได้แก่ อุณหภูมิและความชื้น สภาพทางกายภาพของดิน พลังงาน และสารวัตถุต่าง

2. ระบบนิเวศพื้นน้ำ มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญหลายประการที่แตกต่างไปจากระบบนิเวศภาคพื้นดิน เช่น ในระบบนิเวศภาคพื้นดิน อุณหภูมิ ความชื้นและลักษณะของดินเป็นปัจจัยจำกัดความสามารถที่สำคัญของดิน แต่ในระบบนิเวศภาคพื้นน้ำ ปริมาณออกซิเจนและแสงแดด คือปัจจัยจำกัดขีดความสามารถของสิ่งที่มีชีวิตในระบบนิเวศพื้นน้ำ

ระบบนิเวศทุกระบบจะมีโครงสร้างที่กำหนด ดังนี้

1. ส่วนประกอบที่มีชีวิต (Biotic Component) มีอยู่ 3 ชนิด คือ

1.1 ผู้ผลิต (Producer) สามารถนำเอาพลังงานจากแสงอาทิตย์ แร่ธาตุ และสสารมาสังเคราะห์อาหารขึ้นเอง ได้แก่ แพลงตอนพืช พืชสีเขียว และแบคทีเรียบางชนิด กลุ่มผู้ผลิตนี้มีความสำคัญมาก เพราะเป็นส่วนที่เริ่มต้นและเชื่อมต่อระหว่างส่วนประกอบที่ไม่มีชีวิตอื่นๆ ในระบบนิเวศ

1.2 ผู้บริโภค (Consumer) ได้รับอาหารโดยการกินสิ่งมีชีวิตอื่นอีกทอดหนึ่ง ได้แก่ สัตว์ต่างๆ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

1.2.1 ผู้บริโภคปฐมภูมิ (Primary Consumer) เป็นกลุ่มสิ่งมีชีวิตที่กินพืชเป็นอาหาร จำพวกสัตว์บกกินพืชเป็นอาหาร เช่น แมลงต่างๆ กระต่าย กวาง วัว ควาย ฯลฯ จำพวกสัตว์น้ำกินพืชเป็นอาหาร เช่น ปลา พะยูน ฯลฯ

1.2.2 ผู้บริโภคตติยภูมิ (Tertiary Consumer) ซึ่งเป็นกลุ่มสิ่งมีชีวิตที่กินทั้งพืชและสัตว์เป็นอาหารและกลุ่มที่กินสัตว์เป็นอาหาร นอกจากนี้ยังมีสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในระดับขั้นการกินสูงสุดคือสัตว์ที่ไม่ถูกกินโดยสัตว์อื่น ถูกจัดเป็นกลุ่มที่จะถูกกินเป็นอาหาร เช่น มนุษย์

1.3 ผู้ย่อยสลาย (Decomposer) เป็นกลุ่มสิ่งมีชีวิตที่ไม่สามารถปรุงอาหารได้ แต่จะกินอาหารโดยผลิตเอนไซม์ออกมาย่อยสลายแร่ธาตุต่างๆ ในส่วนประกอบของสิ่งมีชีวิต ให้เป็นสารที่มีโมเลกุลเล็กๆ แล้วจึงดูดซึมเป็นอาหารบางส่วน ส่วนที่เหลือปล่อยทิ้งออกสู่ระบบนิเวศ ซึ่งผู้ผลิตสามารถนำกลับไปใช้ได้ นับว่าผู้ย่อยสลายมีความสำคัญที่ทำให้สารอาหารสามารถหมุนเวียนเป็นวัฏจักรได้

2. ส่วนประกอบที่ไม่มีชีวิต (Abiotic Component) มีอยู่ 3 ชนิด คือ

2.1 อนินทรีย์สาร (Inorganic Mass) เช่น แก๊สคาร์บอนไดออกไซด์ ไนโตรเจน ออกซิเจน น้ำ ฯลฯ

2.2 อินทรีย์สาร (Organic Mass) เช่น โปรตีน คาร์โบไฮเดรต ไขมัน ฯลฯ

2.3 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ (Physical Environmental) เช่น แสงอาทิตย์ อุณหภูมิ ความเป็นกรดเป็นด่าง ความเค็ม ความชื้น ฯลฯ

โลกถือว่าเป็นระบบนิเวศระบบหนึ่งที่ใหญ่ที่สุด นักนิเวศวิทยาได้ศึกษาความแตกต่างของระบบนิเวศในโลกนี้ และจำแนกระบบนิเวศตามแนวคิดต่างๆ เช่น จำแนกตามเขตพรรณพืชของโลก จำแนกตามเขตการกระจายของสัตว์ หรือจำแนกตามสภาพทางชีวภูมิศาสตร์ของโลก ฯลฯ ระบบนิเวศจำแนกตามสภาพทางชีวภูมิศาสตร์ ได้แก่

1. เขตเส้นศูนย์สูตร (Equatorial Zone)
2. เขตมีฤดูกาลของเขตร้อน (Seasonal Tropical Zone)
3. เขตกึ่งร้อนแห้งแล้ง (Subtropical Arid Zone)
4. เขตเมดิเตอร์เรเนียน (Mediterranean Zone)
5. เขตอบอุ่นใจกลางทวีป (Continental Temperate Zone)
6. เขตอบอุ่นริมมหาสมุทร (Oceanic Temperate Zone)
7. เขตอบอุ่นร้อน (Warm Temperate Zone)
8. เขตอบอุ่นเย็น (Cool Temperate Zone)
9. เขตป่าสน (Boreal Zone)
10. ทุ่งหญ้าเขตหนาว (Tundra)
11. ระบบผสมบนทุ่งหญ้า (Mixed Mountain Systems)
12. ระบบทะเลสาบ (Lake Systems)

แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติทุกประเภท มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Ecosystem) และความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) ของพื้นที่ ระบบนิเวศเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจในการท่องเที่ยวและเป็นส่วนประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ระบบนิเวศจึงมีความสำคัญอย่างมากต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ระบบนิเวศของประเทศไทย

ประเทศไทยอยู่ในเขตมีฤดูกาลของเขตร้อน (Seasonal Tropical Zone) มีระบบนิเวศที่สำคัญทั้งบนบกและในน้ำ 16 ประเภท คือ

1. นิเวศป่าทุ่งหญ้า (Savanna Forest) อยู่ในพื้นที่ปะปนกับป่าผลัดใบทั้งป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง ลักษณะโครงสร้างของป่าเป็นไม้พุ่มและไม้ขนาดเล็ก (Small Tree) สูงไม่เกิน 7 เมตร เป็นสังคมของพืชตระกูลหญ้า เช่น พง เลา ตองกง สาบเสือ ฯลฯ ต้นไม้เรือนยอดสูง เช่น มะค่าแต้ เสี้ยว แด้ว สีเสียดแก่น กระโดน ฯลฯ ป่าทุ่งหญ้ามักมีไฟป่าธรรมชาติเกิดขึ้น นับเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของสัตว์กินพืช ส่วนใหญ่ชอบหากินกลางคืน เพราะเป็นทุ่งโล่ง เช่น วัวแดงป่า กวาง เก้ง เม่น ตุ่น อ้น หนู หมานใน เสือดาว แมวป่า จำพวกนก ทั้งนกกินแมลง นกกินเมล็ดพืช อาศัยอยู่บนยอดไม้และบนดิน เช่น นกคุ้ม นกกระทา นกปรอด นกตะขาบทุ่ง ยีราฟ ฯลฯ สัตว์เลื้อยคลานจำพวก จิ้งเหลน เต่า งู สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำจำพวก กบ เขียด ปาด ฯลฯ สัตว์ป่าที่อาศัยในทุ่งหญ้ามักเคลื่อนย้ายถิ่นหากิน และจำศีลในหน้าแล้ง พื้นที่ป่าทุ่ง มักอยู่ติดกับป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง บางส่วน เช่น เขาใหญ่ ภูพาน แก่งกระจาน ห้วยขาแข้ง ฯลฯ

2. นิเวศป่าเบญจพรรณ (Mixed Deciduous Forest) เป็นป่าผสม มีความสูง 700 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ซึ่งมีพรรณไม้ผลัดใบที่มีเรือนยอดสูงปะปนอยู่หลายชนิด มีความสูงลำต้น 20-35 เมตร เมื่อถึงฤดูแล้ง (ฝนไม่ตก) เกินกว่า 4 เดือน พื้นดินขาดน้ำ ต้นไม้จึงหยุดพักการเจริญเติบโต

ผลัดใบเพื่อลดการเสียน้ำจากต้น ลักษณะป่าเป็นป่าโปร่งมีไม้ไผ่หลายชนิดขึ้นอยู่มาก ไม้เด่นในป่านี้ เช่น สักรักฟ้า ตะเคียนหนู สมอพิเภก ส้าน กระโดน หว้า ฯลฯ มีต้นไผ่ขนาดชนิดขึ้นปะปนอยู่ มีเถาวัลย์กระจายอยู่ตามเรือนยอดต้นไม้ เช่น เครือออน กวาวเครือ มีกล้วยไม้ขึ้นอยู่ตามเรือนยอดไม้ใหญ่ เช่น สกุลหวาย เอื้องกุหลาบ สกุลแวนด้า ฯลฯ

นิเวศป่าเบญจพรรณช่วงหน้าแล้ง (ไม่มีฝน) ต้นไม้เปลี่ยนสีทั้งใบเจริญเติบโต หย้า และพืชล้มลุกในป่าแห้ง เกิดไฟป่าธรรมชาติทำลายหมด ฝนแรกของปามีส่วนกระตุ้นให้หญ้าผลัดใบ ต้นไม้แตกตา ใบอ่อน หน่ออ่อน เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ปัจจุบันพื้นที่ป่าเบญจพรรณถูกบุกรุกสร้างเป็นไร่ สวน บ้านเรือนมาก พื้นที่ที่ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ ได้แก่ ป่าแม่ปิง ป่าแม่ตื่น ป่าอมก๋อยบางส่วน ป่าอินทนนท์ ดอยสุเทพ บางส่วนเขาใหญ่ แก่งกระจาน ห้วยขาแข้ง ภูพาน ภูกระดึง ยอดโดม

3. นิเวศป่าสนเขา (Pine Forest) มีต้นสนเป็นไม้เด่น ทั้งสนสองใบ (*Pinus merkusii*) และสนสามใบ (*Pinus resiya*) มีทั้งเป็นป่าสนล้วนๆ และป่าสนเป็นหย่อมๆ มีพรรณไม้อื่นผสมอยู่ด้วยป่าสนมีความสูง 50-1,800 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล มีอากาศเย็นเกือบตลอดปี พรรณไม้ที่ขึ้นปะปนกับป่าสนจำพวกไม้ตระกูลก่อก้าน หว้า กุหลาบพันปีสีขาวยาว ปรังเข่า พืชชั้นล่างเป็นพืชตระกูลหญ้า จำพวก ดอกงอก แคมหลวง ทางหมาน้อย ฯลฯ กล้วยไม้ป่า ที่เกาะอาศัยตามคาคบไม้ เช่น สกุลแวนด้า ฟ้ามุ่ย เอื้องสามปอยหลวง เอื้องช้างน้าว ส่วนพืชเบียน เช่น กาฝาก ฯลฯ

4. นิเวศป่าดงดิบ (Hill Evergreen Forest) เป็นเขตป่าที่ต้นไม้ไม่ผลัดใบปกคลุมพื้นที่สูงระดับ 1,200-1,900 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล สังคมพืชกึ่งอัลไพน์ (Subalpine vegetation) พรรณไม้ปกคลุมยอดเขาและสันเขา ลักษณะพืชคล้ายกับพืชเมืองหนาวเขตอบอุ่น มีฝนมีความชื้นและอุณหภูมิระหว่าง 0-20 องศาเซลเซียส มีเมฆปกคลุมตลอดปี พรรณไม้เด่นจำพวกตระกูลก่อ เช่น ก่อเดือย ก่อหมุ พญาไม้ ตระกูลกุหลาบพันปี สนสามพันปี กำลังเสือโคร่งค้อดอย ไม้หอม กฤษณา ฯลฯ ตามกิ่งต้นไม้สูงมี มอส ฝอยลม ออสมันต้า กล้วยไม้ป่า ปกคลุมกิ่งก้านหนาแน่น พื้นดินชั้นล่างและชันมีมอส ข้าวดอกฤๅษีปกคลุม พรรณไม้ป่าชั้นล่างตระกูลขิงข่า กระวาน พืชล้มลุก ธาร เช่น เฟิร์น ผักกูด ส่วนตามคาคบไม้มีกล้วยไม้ป่า จำพวกเอื้องเงินหลวง วานไก่อแดง เอื้องคำสาย ฯลฯ

สัตว์ป่าสำรวจพบว่ามีสัตว์ใหญ่น้อย เช่น เลียงผา หมูป่า กวาง เสือ หมีควาย กระตัง ฯลฯ สัตว์นก เช่น นกเงือก นกเขา นกปรอด สัตว์เลื้อยคลานจำพวก เต่า งู กิ้งก่า สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ เช่น กบ เขียด ปาด กระต่ายกบหูต และแมลงนานาชนิด

ผืนป่าดงดิบเขาที่ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ เช่น เขาหลวง อินทนนท์ ภูหลวง ภูกระดึง ภูเขี้ยว ดอยม่อนจอง ดอยเชียงดาว ดอยแม่ตื่น ทุ่งใหญ่ฯ ห้วยขาแข้ง ฯลฯ

5. นิเวศป่าเต็งรัง (Deciduous Dipterocarp Forest) มีชื่อเรียกหลายชื่อตามภาษาถิ่น เช่น ป่าพะยะ ป่าแดง และป่าโคก เป็นนิเวศป่าผลัดใบต่างจากป่าเบญจพรรณ ซึ่งพรรณไม้เด่น ได้แก่ เต็งรัง เทียง พลวง โดยทั่วไปไม่ค่อยมีต้นไผ่ปนอยู่ ยกเว้นรอยต่อของผลัดใบ เช่น ไผ่แก่ ไผ่ก้อ พะยะ ต้นไม้ป่า เต็งรัง มักมีเรือนยอดแตกต่างกันชัดเจนเป็นลักษณะแบบกลุ่มไม้ (Woodland)

เขตป่านี้มีฝนตกปริมาณ 900-1,200 มิลลิเมตร ต่อปี มีฤดูแล้ง 4 เดือน ดินเป็นลักษณะดินไม่อุ้มน้ำ หน้าแล้งมักมีไฟป่า ต้นไม้เด่นมีเรือนยอดสูง 20-30 เมตร เช่นตระกูลยาง ก่อ หว้า ตะแบก สมอไทย แสงใจ มะขามป้อม พุทรา ตั้ว แต้ว กระโดน ฯลฯ พืชชั้นล่างเถาวัลย์และหญ้า เช่น เปราะป่า นางอ้ว ตระกูลของ ข่า กระเจียว วัชพืชรากชั้นล่างส่วนใหญ่ มีหน่อ หรือหัวใต้ดิน เมื่อหน้าแล้งลำต้นจะตาย ตระกูลกล้วยไม้มักเกาะอยู่ตามเรือนยอดกิ่งก้านที่สูงป้องกันไฟป่า เช่น เอื้องเข็ม เอื้องกุหลาบ เอื้องแปรงสีฟัน นมตำเลีย ชายผ้าสีดา ข่าหลวง หลั่งลาย ฯลฯ

สัตว์ป่าที่อาศัยอยู่ในป่าเต็งรัง เป็นจำพวกเดียวกันกับเขตป่าเบญจพรรณ สัตว์ป่ามักเคลื่อนย้ายถิ่นไปหากินตามแหล่งพืชที่อุดมสมบูรณ์ตามฤดูกาลของป่า จำพวกนก พบว่า มีนกหลากหลายชนิดมากทั้งหากินจามเรือนยอดต้นไม้ ตามกิ่งไม้และอยู่บนดิน เช่น นกยูง นกเขา นกแก้ว นกเค้า นกคุ้ม นกกระหา ฯลฯ สัตว์เลื้อยคลานจำพวก เต่า งู แย้ กิ้งก่า ตะกวด สัตว์ป่าในเขตป่าเต็งรังมักจำศีลในหน้าแล้ง

6. นิเวศป่าดงดิบแล้ง (Dry Evergreen Forest) มีลักษณะเป็นป่าที่ต้นไม้ไม่ผลัดใบกับไม้ผลัดใบตามพื้นที่ราบและหุบเขา กระจายอยู่ในภาคต่างๆ ทั่วประเทศ มีความสูงระดับ 100-800 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ลักษณะดินเป็นดินเหนียวปนทรายมีฝนตกเฉลี่ย 1,000-2,000 มิลลิเมตร ต่อปี มีความแห้งแล้งประมาณ 3-4 เดือน ต่อปี ต้นไม้ส่วนใหญ่มีใบเขียวตลอดปี

สังคมพืชป่าดงดิบแล้ง ประกอบด้วย ไม้ป่า 3 ชั้น ไม้เด่นตระกูลยาง เช่น ยางโอน สัตตบรรณ ไม้ตระกูลมะกอก มะเกลือ ไม้ตระกูลไทร พรรณไม้ชั้นกลางเรือนยอดมีความสูง 10-20 เมตร จำพวกไม้ตระกูลก่อ เช่น ก่อสีเสียด ก่อขน ก่อตาควาย เขียด มะเดื่อปล้อง มะค่าโมง ยางแดง จำพวกหวาย จำพวกเถาวัลย์ เช่น สะบ้า สะแกเครือ ม้ากระทืบโรง พรรณไม้ปกคลุมดินจำพวกว่านและบอน เช่น ดอกตี่ วานนางดำ ดอกดิน บอระเพ็ด ตามต้นไม้ใหญ่มีกล้วยไม้ จำพวกเอื้องกุหลาบ เอื้องเข็ม เอื้องหวาดพราหมณ์ เอื้องผึ้ง เอื้องเสือโคร่ง กาเรการ่อน เฟิร์นนานาชนิด ชายผ้าสีดา ข่าหลวงหลั่งลาย นมตำเลีย ฯลฯ

สัตว์ป่าอาศัยอยู่ในเขตนี้ จำพวกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น ลิงกัง ค่างแว่น ชะนี พญากระรอก กระตัง กวาง เสือโคร่ง แมวป่า หมีควาย พังพอน ฯลฯ จำพวกนก เช่น นกยูง ไก่ป่า เหยี่ยวรุ้ง นกกก นกเงือก นกหัวขวาน นกแซงแซว ฯลฯ จำพวกแมลงก็มีมากเพราะเป็นเขตที่มีใบไม้เขียวตลอดปี

พื้นที่ป่าดงดิบแล้งที่ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์ เช่น อุทยานฯ ภูพาน เขาใหญ่ สะแกราช ทับลาน ภูหลวง ภูเขียว ฯลฯ

7. นิเวศป่าดงดิบชื้น (Moist Evergreen Forest) ต้นไม้ส่วนใหญ่ไม่ผลัดใบจะมีใบเขียวตลอดทั้งปี ใบแก่ของต้นจะหลุดร่วงตามเวลาแล้วจะมีใบอ่อนแตกขึ้นมาทดแทน ต้นไม้จึงเต็มไปด้วยใบเขียวขจีในประเทศไทยมีกระจายอยู่ทางภาคใต้และภาคตะวันออกบนพื้นที่สูงไม่เกิน 600 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลเป็นป่าที่มีบริเวณน้ำฝนมากเกินกว่า 1,600 มิลลิเมตร ต่อปี มีฤดูฝนยาวนานและช่วงแห้งแล้งสั้น เป็นลักษณะสังคมป่าถาวร (Climax Community)

สังคมพืชในป่าดงดิบชื้นเป็นป่ารกทึบมีลำต้นที่มีความสูงเกิน 30 เมตรขึ้นไป พรรณไม้เด่นเป็นไม้สกุลยาง สกุลพลอง เช่น ยาง ตะเคียน หลุมพอ เคี่ยม ส้มแขก หว่า ฯลฯ พรรณไม้ชั้นกลางเป็นต้นเดี่ยว เช่น ตระกูลปาล์ม หวาย เถาวัลย์ อาทิ ค้อ หลาวชะโอน หวายนานาชนิด เถาวัลย์จำพวก สะบ้า บันไดลิง พรรณไม้ชั้นล่าง จำพวกไม้คลุมดิน ฯลฯ ตระกูลขิง ข่า เช่น เปราะป่า ปุด ร่วง ฯลฯ นอกจากนั้น ตามต้นไม้ใหญ่มีกล้วยไม้ป่าเป็นพืชอิงอาศัย เช่น ชายผ้าสีดา เฟิร์นข้าหลวงหลังลาย ฯลฯ

8. นิเวศป่าพรุน้ำจืด (Swamp Forest) เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำมีซากพืชผู้ทับถมเป็นสนุ่นหนาลอ น้ำเวลาเหือดมีความขุ่นในประเทศไทยแบ่งตามลักษณะภูมิประเทศและสังคมพืชได้ 2 ประเภท คือ ป่าบึงน้ำจืด (Freshwater Swamp Forest) ได้แก่ พรุควนเคร็ง พรุทะเลน้อย จ.พัทลุง พรุหนองทุ่งทอง จ.สุราษฎร์ธานี ป่าทามราศีไศล ป่าดงนาทาม จ.อุบลราชธานี ป่าพรุ (ดินกรด) เรียก Peat Swamp Forest ได้แก่ พรุเขานอจู้ จังหวัดกระบี่ พรุสิรินธร หรือพรุโต๊ะแดง จังหวัดนราธิวาส

ลักษณะพรรณไม้ในป่าพรุ มีความหลากหลายในกลุ่มสังคมพืช กลุ่มพืชป่าบกจำพวก หลุมพี กะป้อแดง ก้านเหลือง สยาแดง กลุ่มพืชที่แช่อยู่ในน้ำ เช่น สะเดี้ยว ชมพู เสม็ด ดินเป็ดพรุ จำพวกปาล์ม เช่น หลาวชะโอน หมากแดง หวายน้ำ เต่าร้าง จำพวกเตย เช่น เตยหนู เตยพรุ จำพวกเถาวัลย์ เช่น ยานลิเกา หม้อข้าวหม้อแกงลิง จำพวกหญ้าที่มีใบคม บนคาบไม้ยังมีกล้วยไม้ จำพวกเอื้องหวาย สามร้อยต่อใหญ่ การเคาร์อน

9. นิเวศป่าชายเลน (Mangrove Forest) อยู่ในเขตบรรจบระหว่างน้ำจืดและน้ำเค็ม บริเวณน้ำขึ้นน้ำลง อิทธิพลของคลื่นและกระแสน้ำทำให้เกิดชายหาดแตกต่างกัน เพราะตะกอน แต่ละแบบ น้ำหนักไม่เท่ากัน ในบริเวณหาดทรายและหาดหินมีคลื่นและกระแสน้ำรุนแรง โคลนที่มีน้ำหนักเบาสามารถตะกอนได้ แต่ในอ่าวใหญ่ อับลม คลื่นและกระแสน้ำมีน้อยมาก โคลนจึงสามารถตกตะกอนสะสมรวมกันจนกลายเป็นหาดเลน

ต้นไม้ชายเลนส่วนใหญ่เติบโตได้ดีในบริเวณที่มีสารอินทรีย์สูง หาดเลนมีลักษณะพื้นที่ เช่นนี้ ไม้ชายเลนจึงแพร่พันธุ์จนกลายเป็นป่าชายเลน รากและลำต้นช่วยกักจับคลื่นลม และดักตะกอนให้มาตกอยู่รวมกัน เมื่อมีป่าชายเลนเกิดขึ้น หาดเลนจึงขยายตัวกว้าง หาดเลนและป่าชายเลนจึงมีความสัมพันธ์ และเกี่ยวพันกัน

แหล่งที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวในป่าชายเลนมากที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย เช่น อุทยานแห่งชาติเขาสามร้อยยอด (จังหวัดประจวบฯ) ศูนย์ศึกษาธรรมชาติอ่าวคุ้งกระเบน (จังหวัดจันทบุรี) อุทยานแห่งชาติแหลมสน (จังหวัดระนอง) และอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา (จังหวัดพังงา)

10. นิเวศชายฝั่งทะเล (Shore line) เป็นระบบนิเวศหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับชายหาดและน้ำทะเล มีลักษณะผสมผสานกับระบบนิเวศทางบก แบ่งตามลักษณะของสัณฐานธรณี ดังนี้

- แหล่งหญ้าทะเล (Sea grass) เป็นระบบนิเวศชายฝั่งที่อุดมสมบูรณ์ หญ้าทะเลเป็นพืชชั้นสูงมีดอกที่วิวัฒนาการปรับตัวมาดำรงชีวิตอยู่ในทะเลได้อย่างสมบูรณ์แหล่งหญ้าทะเลไทย

พบว่ามียู 12 ชนิด บริเวณที่พบหญ้าทะเล ได้แก่ อ่าวคุ้งกระเบน จ.จันทบุรี หาดเจ้าไหม จ.ตรัง แหล่งหญ้าทะเลทำหน้าที่คล้ายคลึง กับหญ้าชายหาดป้องกันการกัดเซาะชายหาดในพื้นที่น้ำขึ้นน้ำลงเป็นแหล่งอาหารของสัตว์ทะเลโดยเฉพาะพะยูน และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ทะเลจำพวกกุ้ง หอย ปลา ปู

- โพรงหินชายฝั่งหรือเว้าทะเล (Sea Notch) เกิดขึ้นบริเวณฐานของหน้าผาริมทะเลมีรอยเว้าเป็นลักษณะแนวยาวที่อยู่ในแนวระดับน้ำขึ้นน้ำลงเกิดจากการกัดเซาะของคลื่นและการละลายของหินปูนที่ไหลย้อนคล้ายแท่งหินย้อยในถ้ำสังคมพีชมีลักษณะเป็นระบบนิเวศเขาหินปูนบริเวณโพรงช่องพบบนกิ้งก่า นกหลุมพูขาว นกยางทะเล นกกระเต็นและเหยี่ยวแดง

- เกาะตามชายฝั่ง (Continental Island) มักเป็นเกาะตามชายฝั่ง ส่วนใหญ่เป็นเกาะเขาหินปูน อาจมีหินแกรนิตผสมอยู่ เช่น เกาะในอ่าวกระเปาะ อ่าวตรัง หากเป็นเกาะขนาดใหญ่ เช่น เกาะช้าง เกาะเสม็ด เกาะตะรุเตา มีลักษณะเป็นระบบนิเวศชายฝั่งอยู่ด้วย สังคมพืชจึงเป็นลักษณะของระบบนิเวศเขาหินปูน ป่าชายหาด และป่าชายเลนอยู่โดยรอบ รวม 3 ลักษณะ บางเกาะที่มีขนาดใหญ่มีน้ำตก บริเวณน้ำตกจึงเป็นระบบนิเวศของแหล่งน้ำจืด

- เกาะหินโถง (Stack) เกิดจากเขาหินปูนยื่นไปในทะเลและถกคลื่นกัดเซาะทั้งสองด้านจนเหลือเพียงส่วนตั้งยอดออกเป็นแท่งบางครั้งจึงเรียกว่า “เกาะหินชะลูด” เช่นเขาตะปู อ่าวพังงา สังคมพืช มีลักษณะเป็นระบบนิเวศเขาหินปูน พรรณไม้ที่พบ เช่น สลัดได จันทน์ผา ประยูรเขา เฟิร์นต่างๆ ฯลฯ

- ถ้ำทะเล ถ้ำลอด (Sea Cave) ถ้ำที่เกิดขึ้นบริเวณชายฝั่งทะเล หรือชายเกาะเกิดจากการกัดเซาะของคลื่นชายฝั่งทำให้เกิดเป็นโพรงลึกบางแห่งเป็นโพรงทะลุทั้งสองด้าน กลายเป็นถ้ำลอด เช่น ถ้ำลอดในอ่าวพังงา ถ้ำลอดที่อ่าวลึก สังคมพืชมีลักษณะระบบนิเวศเขาหินปูน ถ้ำบางแห่งเป็นที่อยู่อาศัยของค้างคาว นกนางแอ่น จิ้งโกร่งถ้ำ งูเหลือม และงูต่างๆ

11. นิเวศป่าชายหาด (Beach Forest) เป็นป่าที่มีชั้นคลุมดินหรือเนินทรายชายฝั่งทะเลที่เป็นดินกรวด ทราย และโคลนหิน ที่ยกตื้นจนน้ำท่วมไม่ถึง แต่ได้รับผลกระทบจากทะเล เช่น ไอควาเค็ม และลมทะเล ฯลฯ

โครงสร้างของป่าชายหาด แปรผันไปตามลักษณะของดินและหิน ตัวอย่างเช่น ในพื้นที่ที่เป็นทรายมากจะพบพรรณไม้จำพวกไม้สนทะเล เป็นไม้เด่น เช่น ที่จังหวัดสงขลา พังงาและภูเก็ต จะพบเป็นป่าสนทะเลล้วนๆ บางแห่งอาจพบ หูกวาง ขึ้นอยู่เป็นแนวบริเวณชายหาด

ส่วนไม้พื้นล่างมีน้อยชนิดที่สำคัญ เช่น คนทิสทะเล ผักบั้งทะเล หนาด หญ้าลอยลมและรักทะเล สำหรับบริเวณที่พื้นเป็นหินผสมดิน จะเป็นถิ่นของไม้ตะบูนดำ โพกริ่ง บางแห่งอาจพบลำเจียก หรือเตยทะเลผสมอยู่ด้วย หรือในพื้นที่ห่างทะเลและดินมีทรายน้อยลง ป่าจะหนาทึบขึ้น แต่จะมีไม้ประเภทไม้พุ่มและไม้หนามค่อนข้างมาก ไม้ที่สำคัญๆ เช่น ท้องบึง มะเกลือเกด ข่อย มะนาวผี หากพื้นที่ในที่ลุ่มที่น้ำทะเลท่วมเป็นครั้งคราวและดินเค็มจัด อาจพบพรรณไม้ที่ขนาดเล็ก เช่น หัวทรงกระเทียม จูดหนู และชะคราม ขึ้นอยู่โดยทั่วไป

12. นิเวศหาดทราย (Sandy Beach) เกิดจากกระแสน้ำและคลื่นชายฝั่งพัดเอาเม็ดทรายมากองทับถมไว้เพิ่มพูนมากขึ้นเรื่อยๆ จนมีขนาดโตเป็นหินทราย เมื่อนานวัน มีพืชขึ้นคลุมเป็นหญ้าคลุมหาด รากของพืชเล็กๆ ชายหาดมีส่วนเกาะดึงเอาเม็ดทรายไว้โดยป้องกันคลื่นที่ซัดเข้าฝั่งลากเอาเม็ดทรายกลับสู่ท้องทะเลคลื่นในทะเลจึงมีส่วนช่วยตกแต่งชายหาดที่เกิดขึ้นต่างกันทุกปี บางปีมีเม็ดทรายพอกพูนอยู่บนหาดมาก บางปีคลื่นนำพาเอาเม็ดทรายออกไปจากชายหาด หาดทรายจึงมีลักษณะต่างกันในแต่ละปี

หาดทรายที่เกิดขึ้นในระบบนิเวศทางทะเลนั้น มี 2 ประเภท คือ หาดทรายแก้ว หมายถึง ชายหาดที่ปกคลุมด้วยเม็ดทรายสีขาวละเอียด ประดุจแป้งฝุ่น เมื่อเดินเกิดเสียงเอี๊ยดๆ เม็ดทรายประเภทนี้มีประโยชน์นำไปหลอมทำแก้วจึงเรียกว่าหาดทรายแก้ว เช่น หาดทรายแก้วบนเกาะเสม็ด หาดทรายรอบเกาะภูเก็ต หาดทรายที่เกาะสุรินทร์และหมู่เกาะสิมิลัน

หาดทรายประเภทที่สอง เรียก หาดทรายสีนวล เป็นชายหาดที่มีเม็ดทรายน้อยกว่าหาดทรายแก้ว มีสีเหลืองนวล เช่น หาดหัวหิน หาดชะอำ หาดระยอง ฯลฯ

13. นิเวศหาดหิน (Stony Beach) เป็นระบบนิเวศหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายหาดทราย ต่างกันที่บนหาดหินมีก้อนหินกลมๆ กองเกยทับกันบนชายหาด หาดหินมักมีพืชขึ้นอยู่ไม่กี่ชนิด ที่พบมากได้แก่ สาหร่ายทะเลสีเขียว มีลักษณะเป็นเส้นยาวๆ เกาะอยู่บนก้อนหิน หาดหินที่มีเศษปะการังทับถมอยู่มักมีต้นผักเบี้ยทะเลขึ้นอยู่ระหว่างเศษปะการังและพรรณไม้ชายหาด

หาดหินยามน้ำลงมักมีแอ่งน้ำ สัตว์ทะเลหลายชนิดอาศัยอยู่ในนั้นอาจเป็นดอกไม้ทะเลขนาดเล็ก หอยหวมกจัน กุ้งตัวเล็ก ปูแสมหิน ปลาที่อาจบังเอิญตกค้างอยู่ เช่น ลูกปลาข้างตะเกา แม้แอ่งน้ำจะเป็นบริเวณเล็กๆ และมีสัตว์อยู่ไม่กี่ชนิดแต่นั่นคือระบบนิเวศย่อยที่สามารถเรียนรู้พฤติกรรม และความสำคัญของสิ่งมีชีวิตแบบง่าย ๆ

14. นิเวศในแนวปะการัง (Coral Reefs) ส่วนใหญ่พบอยู่ตามชายฝั่งของเกาะ ตั้งแต่เขตที่มีน้ำทะเลท่วมถึงลงไปบริเวณที่พบแนวปะการัง น้ำทะเลมีอุณหภูมิระหว่าง 28-31 องศาเซลเซียส เป็นอุณหภูมิที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของปะการัง นอกจากนั้นน้ำทะเลมีความเค็มสูง มีความใสอยู่ในเกณฑ์ดี แนวหินปูนใต้ทะเลเกิดขึ้นจากการทับถมกันของซากปะการังและซากหินปูนของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ระบบนิเวศในแนวปะการังนับว่ามีความสมบูรณ์มากที่สุดระบบหนึ่ง เป็นห่วงโซ่อาหารขนาดใหญ่ มีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่รวมกันอย่างหนาแน่นในพื้นที่ที่จำกัด แนวปะการังแบ่งออกตามความลึก 4 แบบ รวมกับกองหินใต้น้ำอีก 2 แบบ รวมเป็น 6 ลักษณะ คือ

- แนวปะการังโผล่พ้นน้ำบางเวลา ได้แก่ ที่ราบที่อยู่เหนือระดับผิวน้ำ เช่น บริเวณหน้าเกาะเหลาเหียงเหนือ เกาะเหลาเหียงใต้ ในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา จังหวัดตรัง ฯลฯ

- แนวปะการังน้ำตื้น มีความลึกไม่เกิน 10 ฟุต จากระดับน้ำลงต่ำที่สุดมักเกิดในเกาะใกล้แผ่นดินใหญ่และเกาะเขาหินปูนส่วนใหญ่ แนวปะการังมีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่มากมายหลายชนิดทั้งประเภทสวยงามและสัตว์เศรษฐกิจที่เป็นอาหารมนุษย์ได้ เช่น หมูเกาะเล็กๆ ในอ่าวกระเป๋ อ่าวตรัง อ่าวประจวบ ฯลฯ

- แนวปะการังน้ำลึกปานกลาง อยู่ในระดับความลึก 10-30 ฟุต จากระดับน้ำลงต่ำที่สุด สิ่งมีชีวิตที่อาศัยอยู่เป็นห่วงโซ่อาหารนั้น มีระบบซับซ้อนและความหลากหลายกว่าระดับน้ำตื้น เป็ ทั้งสัตว์สวยงามและสัตว์เศรษฐกิจทั้งเป็นอาหารมนุษย์เช่นกัน เช่น หมูเกะในอ่าวบ้านกรูด ประจวบคีรีขันธ์ หมูเกะในอ่าวชุมพร หมูเกะตะรุเตา ฯลฯ

- แนวปะการังน้ำลึก อยู่ในระดับที่ลึกกว่า 30 ฟุต เป็นต้นไป บางแห่งถึง 150 ฟุต จากระดับน้ำลงต่ำสุด ตามเกาะใกล้ไหล่ทวีป เกาะที่เป็นหินแกรนิต น้ำทะเลมีคุณภาพดี ไม่มีตะกอน น้ำใสมาก เช่น หมูเกะสุรินทร์ หมูเกะสิมิลัน จังหวัดพังงา ฯลฯ

- กองหินใต้น้ำและปริ่มน้ำ รอบกองหินใต้ทะเลจืดพื้นทราย มีแนวปะการังเกิดขึ้นลักษณะคล้ายปะการังน้ำตื้นและน้ำปานกลาง มีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตเช่นเดียวกัน เช่น กองหินชุมพร จังหวัดชุมพร กองหินริชรี จังหวัดพังงา ฯลฯ

- นอกแนวปะการัง เป็นกลุ่มปะการังที่เกิดขึ้นบนพื้นทราย มีทั้งปะการังน้ำตื้น ปานกลางและน้ำลึก เช่น แนวปะการังโลซินเขตต่อเนื่องอ่าวปัตตานีกับอ่าวนราธิวาส ฯลฯ

15. นิเวศป่าดิบเขาบนเกาะ (Rain Forest)บนเกาะใหญ่หลายแห่งมีลักษณะนิเวศป่าดิบเขาในเขตร้อนชื้นอยู่ด้วย ส่วนใหญ่เป็นผืนป่าที่ขึ้นคลุมเกาะ ถือเป็นระบบนิเวศที่มีความหลากหลายที่มีพรรณไม้ตระกูลเดียวกันกับป่าดิบเขานบก ทั้งไม้ที่มีเรือนยอดสูงใหญ่ เช่น ยาง ตะเคียน จำปา กะทิงสุยา ยางปาย สำโรง ไม้ในระดับต่ำลงไป เช่น หวาย เต่าร้าง โมกป่า มะปริง กล้วยไม้หลากหลายชนิด พรรณไม้ได้พัฒนาเพื่อให้อยู่รอด บางชนิดเป็นกาฝากความชุ่มชื้นของป่าบนเกาะนี้ทำให้เกิดแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น น้ำตกบนเกาะ สังคมสัตว์ในเขตป่าดิบบนเกาะนี้ มีความหลากหลายชนิดเช่นเดียวกับป่าดิบบนบก

ป่าดิบบนเกาะมีหลายแห่ง เช่น เกาะในอุทยานแห่งชาติเกาะช้าง เกาะกูด จ.ตราด อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสิมิลันและอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะสุรินทร์ จ.พังงา จ.สุราษฎร์ธานี ฯลฯ

16. นิเวศป่าเขาหินปูน (Lime stony Forest)บริเวณที่เป็นเขาหินปูน เป็นหินที่มีเนื้อสารเป็นแคลเซียมคาร์บอเนตเกือบทั้งสิ้นสารประกอบหินนั้นส่วนใหญ่เกิดจากการตกตะกอนทางเคมีรวมกันเป็นผิวดินใหญ่ มีชั้นดินตื้นและไม่อุดมสมบูรณ์ ลักษณะของเขหินปูนสังเกตจากสัณฐานธรณีเป็นภูเขาที่มียอดแหลม มีปุ่มป่ำ เขาหินปูนมีทั้งอยู่บนบกและเป็นเกาะในทะเล หากมีช่องทะเลหรืออุโมงค์ส่วนใหญ่มักกลางเขา หรือใต้เขา จะมีถ้ำหินงอกหินย้อยปะปนอยู่ด้วย มีต้นไม้ที่สามารถหยั่งรากเกาะกับหินปูนได้ ป่าเขาหินปูนนี้มีความชื้นในป่าต่ำ ต้นไม้จึงมีระบบรากพิเศษสามารถดูดซับน้ำจากความชื้นของหินปูนเมื่อมีฝนตก มีลำต้นอวบน้ำสามารถเก็บน้ำไว้ได้ พืชส่วนใหญ่จึงเป็นพืชที่ไผ่ผลัดใบ พันธุ์ไม้ขนาดเล็กขึ้นหนาแน่นเป็นหย่อมๆ พรรณไม้เด่น เช่น จันทน์แดง สลัดได จันทน์ผา เถาวัลย์ บางแห่งพบกล้วยไม้ หลากหลายชนิด ฯลฯ เขตป่าหินปูนนั้นส่วนใหญ่มีเขตป่าบกอื่นเชื่อมต่อเนื่องกันอยู่ในระดับชั้นล่าง เช่น ป่าเบญจพรรณจึงมีสัตว์ขนาดเล็กอาศัยอยู่ เช่น เลียงผา กวางผา ลิง ค่าง ชะนี ค้างคาว นกต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นนกนางแอ่น พื้นที่ป่าหินปูนได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาสามรร้อยยอด และเกาะใหญ่น้อยหลายแห่งในอุทยานแห่งชาติทางทะเล มีสัตว์ขนาดเล็กอาศัย ส่วนใหญ่เป็นนก เช่น นกนางแอ่น ฯลฯ

2. มัคคุเทศก์

2.1 ความหมายของมัคคุเทศก์

มัคคุเทศก์ หมายถึง ผู้ที่นำนักท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ และให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่และบุคคลโดยได้รับค่าตอบแทน (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว. ออนไลน์: 2556)

มัคคุเทศก์ทั่วไป หมายถึง มัคคุเทศก์ที่ได้รับใบอนุญาตมัคคุเทศก์ทั่วไป โดยใช้ภาษาไทยหรือภาษาต่างประเทศ (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว. ออนไลน์: 2556)

คำว่ามัคคุเทศก์ เป็นคำสนธิระหว่างคำว่า “มัคคุ” กับคำว่า “อุเทศก์” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Guide อันหมายถึง ผู้นำทาง ผู้ชี้ทาง ผู้นำเที่ยว มัคคุเทศก์ จะเป็นผู้ทำหน้าที่พานักท่องเที่ยวต่างถิ่นไปท่องเที่ยวตามสถานที่ต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวต้องการ และทำหน้าที่ชี้แจงอธิบาย ตอบคำถามที่ นักท่องเที่ยวถาม (ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. 2537: 24)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542 (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2556: ออนไลน์) ให้ความหมายของมัคคุเทศก์ว่า มัคคุเทศก์ คือ ผู้นำเที่ยว โดยพานักท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ ตามที่นักท่องเที่ยวต้องการและชี้แจงอธิบาย ตอบคำถาม นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ที่เข้าชม ตลอดจนการให้บริการตามอัธยาศัยของมัคคุเทศก์ โดยไม่ล่วงล้ำล้ำประเพณีนิยม

มัคคุเทศก์ มีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า Guide หรือ Courier คำว่า Guide ปกติใช้กับมัคคุเทศก์ที่นำชมสถานที่ต่างๆ ส่วนคำว่า Courier ใช้กับมัคคุเทศก์ที่คอยอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในด้านการนำเที่ยว การพักรแรม การเดินทาง (ไพฑูรย์ พงศะบุตร. 2531: 1)

ไพฑูรย์ พงศะบุตร (2542: 2) ให้ความคิดเห็นว่า มัคคุเทศก์ หมายถึงผู้ที่นำนักท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ และให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ หรือบุคคล โดยได้รับค่าตอบแทน ทิพวรรณ พุ่มมณี (2553: 1-2) นิยามความหมายมัคคุเทศก์ต่างๆ ดังนี้

Docent หรือ Museum Guide หมายถึง ผู้ที่ชมพิพิธภัณฑ์หรือเจ้าหน้าที่ประจำห้องต่างๆ ในพิพิธภัณฑ์ที่คอยอธิบายให้ความรู้แก่ผู้ชม

City Guide หมายถึง ผู้นำชม หรืออธิบายสถานที่สำคัญของเมืองโดยอาจนำนักท่องเที่ยวแวะชมแต่ละสถานที่ หรืออาจอธิบายอยู่บนรถขณะที่รถแล่นผ่านสถานที่สำคัญต่างๆ โดยมีได้จอดรถแวะชม ซึ่งอาจเรียกว่า Sightseeing Guide บางประเทศมีมัคคุเทศก์ที่ทำหน้าที่ขับรถและบรรยายในเวลาเดียวกันเรียกว่า Driven Guide แต่ไม่ค่อยสะดวกนักเพราะต้องทำหน้าที่ทั้งสองอย่างในเวลาเดียว ซึ่งต้องคำนึงถึงความปลอดภัยและการพลาดที่นักท่องเที่ยวจะได้รับการชี้แจงและรับรู้เรื่องราวต่างๆ

Local Guide หมายถึง มัคคุเทศก์ท้องถิ่นหรือมัคคุเทศก์ของเมืองนั้นๆ ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นที่มีความรู้ความชำนาญในพื้นที่นั้นๆ

Freelance Guide หมายถึง มัคคุเทศก์อิสระ ปฏิบัติงานมัคคุเทศก์โดยมิได้สังกัดกับบริษัทใดบริษัทหนึ่ง สามารถรับงานได้อย่างอิสระ มักเป็นผู้ที่มีประสบการณ์และมีความรู้ความสามารถ เมื่อบริษัทไหนเที่ยวใดมีงานก็จะเรียกใช้บริการ

Sitting Guide หมายถึง มัคคุเทศก์ที่ไม่ได้บรรยายหรือนำชมสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็นผู้ที่ติดขัดเรื่องภาษา หรือประสบการณ์การนำเที่ยว มีหน้าที่เพียงอำนวยความสะดวกและประสานงานกับหัวหน้าทัวร์ หรือด้วยเหตุผลอื่นๆ

นอกจากนี้อาจเรียกตามลักษณะเฉพาะในด้านต่างๆ เช่น Diving Guide Tracking Guide Bicycle Guide เป็นต้น แต่โดยทั่วไปนิยมเรียกมัคคุเทศก์ตามประเภทของการท่องเที่ยว คือ Inbound Guide Outbound Guide Domestic Guide และ Transfer Guide ผู้ที่เกี่ยวข้องในการให้บริการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) นอกเหนือจากมัคคุเทศก์แล้ว ยังมีผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางและอำนวยความสะดวก ได้แก่

Tour Leader หัวหน้าทัวร์ หรือ ผู้นำการเดินทาง ซึ่งจะดูแลในเรื่องของการเดินทางและอำนวยความสะดวก โดยไม่อธิบายหรือนำชมสถานที่ท่องเที่ยว (เนื่องจากบางประเทศไม่อนุญาตให้ชาวต่างชาติทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ในประเทศนั้นๆ) อาจทำหน้าที่เป็นล่าม (Interpreter) ให้กับนักท่องเที่ยว เพราะหัวหน้าทัวร์จะเป็นคนสัญชาติเดียวกันกับนักท่องเที่ยวสื่อความหมายกับนักท่องเที่ยวได้เข้าใจมากกว่ามัคคุเทศก์ต่างชาติ

จากความหมายข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า มัคคุเทศก์ หมายความว่า ผู้ที่นำนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมยังสถานที่ต่างๆ โดยให้คำแนะนำ หรือความรู้ และได้รับค่าตอบแทน คอยอำนวยความสะดวกตลอดการเดินทางของนักท่องเที่ยว

2.2 พระราชบัญญัติมัคคุเทศก์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่เป็นการสมควรปรับปรุงกฎหมายว่าด้วยธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์

พระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลซึ่งมาตรา 29 ประกอบกับมาตรา 33 และมาตรา 43 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว. 2556)

หมวด 3 มัคคุเทศก์

มาตรา 49 ผู้ใดประสงค์จะเป็นมัคคุเทศก์ให้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์จากนายทะเบียน

การขอรับใบอนุญาต การออกใบอนุญาต การต่ออายุใบอนุญาต และการออกใบแทนใบอนุญาต ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ความในมาตรา 50 นี้มิให้ใช้บังคับแก่เจ้าหน้าที่หรือพนักงานของส่วนราชการหรือหน่วยงานของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นครั้งคราวทำนองเดียวกับมัคคุเทศก์หรือนักเรียนนักศึกษาซึ่งมีหนังสือรับรองจากสถานศึกษา

มาตรา 50 ผู้ขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ต้อง

1. มีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

1.1 มีอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ในวันยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ มีสัญชาติไทย

1.2 สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่าในสาขามัคคุเทศก์หรือสาขา

1.3 การท่องเที่ยวที่มีวิชาเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ หรือสำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญาในสาขามัคคุเทศก์หรือสาขาการท่องเที่ยวที่มีวิชาเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ไม่น้อยกว่าที่คณะกรรมการกำหนด หรือได้รับวุฒิปัตร์หรือหนังสือรับรองว่าได้ผ่านการฝึกอบรมวิชามัคคุเทศก์ตามหลักสูตรที่คณะกรรมการกำหนด

2. ไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังต่อไปนี้

2.1 เป็นโรคพิษสุราเรื้อรังหรือติดยาเสพติดให้โทษ หรือเป็นโรคติดต่อที่คณะกรรมการกำหนด

2.2 เป็นผู้อยู่ในระหว่างสั่งพักใช้ใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์หรือใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว

2.3 เคยถูกเพิกถอนใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยวตามมาตรา 46 (1) (2) (3) หรือ (4) หรือใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ตามมาตรา 63 (1) (2) (3) หรือ (4) และยังไม่พ้นกำหนดห้าปีนับถึงวันยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์

2.4 เคยถูกเพิกถอนใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยวตามมาตรา 46 (5) หรือใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ตามมาตรา 63 (5)

2.5 เคยถูกเพิกถอนทะเบียนเป็นผู้นำเที่ยวมาแล้วยังไม่ถึงห้าปีนับถึงวันยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์

มาตรา 51 เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในท้องถิ่นหรือชุมชนเป็นการเฉพาะเมื่อคณะกรรมการได้ประกาศเขตพื้นที่ในท้องถิ่นหรือชุมชนใดตามมาตรา 12 (4) แล้วรัฐมนตรีจะประกาศยกเว้นคุณสมบัติตามมาตรา 50 (1) (ก) หรือ (ค) สำหรับผู้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ซึ่งจะให้บริการเฉพาะในเขตพื้นที่นั้น รวมตลอดทั้งยกเว้นหรือลดค่าธรรมเนียมใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ให้ด้วยก็ได้

ในกรณีที่มีมัคคุเทศก์ตามวรรคหนึ่งทำหน้าที่มัคคุเทศก์ในเขตพื้นที่ตามมาตรา 12 (4) ห้ามมิให้มัคคุเทศก์อื่นเข้าไปทำหน้าที่มัคคุเทศก์ในเขตพื้นที่นั้น

มาตรา 52 เมื่อมีผู้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ ให้เป็นหน้าที่ของนายทะเบียนหรือผู้ซึ่งนายทะเบียนมอบหมายตรวจสอบความครบถ้วนของเอกสารหลักฐาน และการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวงที่ออกตามมาตรา 49 วรรคสอง ในกรณีที่พบว่า

เอกสารหรือหลักฐานใดไม่ครบถ้วนหรือยังมิได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้แจ้งให้ผู้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ทราบทันที

มาตรา 53 เมื่อนายทะเบียนพิจารณาเห็นว่าผู้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ตามมาตรา 49 ผู้ใดมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 50 หรือผู้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ซึ่งจะให้บริการเฉพาะในเขตท้องถิ่นหรือชุมชนผู้ใดได้รับยกเว้นคุณสมบัติตามมาตรา 51 และได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และวิธีการเกี่ยวกับการขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ และชำระค่าธรรมเนียมใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ตามอัตราที่กำหนดในกฎกระทรวงแล้ว ให้นายทะเบียนออกใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ให้ผู้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตผู้นั้นภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับคำขอรับใบอนุญาต

มาตรา 54 เมื่อนายทะเบียนพิจารณาเห็นว่าผู้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ตามมาตรา 49 ผู้ใดขาดคุณสมบัติหรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 50 หรือผู้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ซึ่งจะให้บริการเฉพาะในเขตท้องถิ่นหรือชุมชนผู้ใดไม่ได้รับยกเว้นตามมาตรา 51 หรือไม่ชำระค่าธรรมเนียมในเวลาที่กำหนด ให้นายทะเบียนมีหนังสือแจ้งเหตุแห่งการไม่ออกใบอนุญาตให้ผู้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตผู้นั้นทราบภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับคำขอรับใบอนุญาต

มาตรา 55 ในกรณีที่นายทะเบียนมีคำสั่งไม่ออกใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ตามมาตรา 54 ให้ผู้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์มีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งดังกล่าวเป็นหนังสือต่อคณะกรรมการภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับแจ้งคำสั่งจากนายทะเบียน

ให้คณะกรรมการพิจารณาและวินิจฉัยอุทธรณ์ตามวรรคหนึ่งให้แล้วเสร็จภายในสามสิบวันที่ได้รับหนังสืออุทธรณ์

คำวินิจฉัยของคณะกรรมการให้เป็นที่สุด

มาตรา 56 ใบอนุญาตมัคคุเทศก์ให้มีอายุห้าปีนับแต่วันที่ออกใบอนุญาต และอาจต่ออายุได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

ให้นำความในมาตรา 52 มาตรา 53 มาตรา 54 และมาตรา 55 มาใช้บังคับกับการต่ออายุใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ด้วยโดยอนุโลม

มาตรา 57 มาตรฐานในการปฏิบัติหน้าที่ การแต่งกาย การรักษามารยาท ความประพฤติ และการตรวจสุขภาพของมัคคุเทศก์ ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

มัคคุเทศก์ต้องปฏิบัติตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนดตามวรรคหนึ่ง และต้องติดบัตรประจำตัวตลอดเวลาที่ทำหน้าที่มัคคุเทศก์

แบบบัตร การขอมีบัตร การออกบัตร และลักษณะการติดบัตรประจำตัวของมัคคุเทศก์ตามวรรคสองให้เป็นไปตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

มาตรา 58 ในการรับทำงานเป็นมัคคุเทศก์ ห้ามไม่ให้มัคคุเทศก์จ่ายเงินหรือให้ประโยชน์อื่นใดแก่ผู้ประกอบการกิจการเที่ยวหรือบุคคลอื่นใด หรือยอมตนเข้ารับผิดชอบในค่าใช้จ่ายทั้งหมดหรือบางส่วนเพื่อให้ได้มาซึ่งการนำนักท่องเที่ยวไปท่องเที่ยว

มาตรา 59 มัคคุเทศก์ต้องปฏิบัติหน้าที่ตามรายการนำเที่ยวที่ได้ตกลงไว้กับผู้ประกอบธุรกิจนำเที่ยว และจะดำเนินการใดให้เกิดความเสียหายแก่นักท่องเที่ยวมิได้

มาตรา 60 มัคคุเทศก์ต้องไม่ให้อำนาจหรือยินยอมให้บุคคลอื่นซึ่งไม่มีใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ ทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์แทนตน

มาตรา 61 ใบอนุญาตมัคคุเทศก์สิ้นสุดลง เมื่อมัคคุเทศก์

1. ตาย
2. ไม่ได้รับการต่ออายุใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ตามมาตรา 56 หรือ
3. ถูกเพิกถอนใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ตามมาตรา 63

มาตรา 62 ให้นายทะเบียนมีอำนาจสั่งพักใช้ใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ได้ไม่เกินครั้งละ หกเดือน เมื่อปรากฏว่ามัคคุเทศก์

1. ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนดตามมาตรา 12 (3) หรือ

มาตรา 57

2. ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรา 51 หรือมาตรา 58
3. ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของนายทะเบียนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งสั่งตาม

มาตรา 76

มัคคุเทศก์ซึ่งถูกสั่งพักใช้ใบอนุญาตจะปฏิบัติหน้าที่มัคคุเทศก์ในระหว่างถูกสั่งพักใช้ ใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ไม่ได้ เว้นแต่เป็นกรณีที่นายทะเบียนอนุญาตให้ดำเนินการได้เฉพาะกรณี เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่นักท่องเที่ยวหรือธุรกิจนำเที่ยว

มาตรา 63 ให้นายทะเบียนมีอำนาจสั่งเพิกถอนใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ได้เมื่อปรากฏว่า มัคคุเทศก์

1. ขาดคุณสมบัติตามมาตรา 50 (1) หรือมีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา 50 (2) (ก) (ค) (ง) และ (จ)

2. เคยถูกสั่งพักใช้ใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ตามมาตรา 62 มาแล้ว และภายในหนึ่งปี นับแต่วันที่ถูกลงสั่งพักใช้ใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์นั้น มีกรณีที่ถูกสั่งพักใช้ใบอนุญาตเป็น มัคคุเทศก์อีกไม่ว่าจะเป็นเหตุเดียวกันหรือไม่ก็ตาม

3. ประพฤติหรือปฏิบัติการใดอันเป็นการฝ่าฝืนพระราชบัญญัตินี้ หรือก่อให้เกิดความเสียหายแก่นักท่องเที่ยวหรือธุรกิจนำเที่ยวอย่างร้ายแรง และนายทะเบียนได้ตักเตือนและสั่งระงับ หรือให้แก้ไขแล้ว แต่ไม่ดำเนินการ

4. เป็นบุคคลวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ หรือ

5. ต้องคำพิพากษาอันถึงที่สุดว่ากระทำความผิดฐานชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ฉ้อโกง โกง เจ้าหนี้ หรือยกยอกตามประมวลกฎหมายอาญา หรือความผิดฐานฉ้อโกงประชาชนตามกฎหมายว่า ด้วยการกักขังเงินที่เป็นการฉ้อโกงประชาชน

ให้นำความในมาตรา 47 และมาตรา 48 มาใช้บังคับกับการแจ้งคำสั่งและการอุทธรณ์คำสั่ง ด้วยโดยอนุโลม

หมวด 4 ผู้นำเที่ยว

มาตรา 64 ผู้ใดประสงค์จะเป็นผู้นำเที่ยวต้องขึ้นทะเบียนเป็นผู้นำเที่ยวไว้กับสำนักงานตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

กฎกระทรวงตามวรรคหนึ่งให้กำหนดคุณสมบัติของผู้นำเที่ยวไว้ด้วย

ผู้ซึ่งได้รับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์และมีคุณสมบัติตามวรรคสอง ให้ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำเที่ยวได้โดยไม่ต้องขึ้นทะเบียนตามวรรคหนึ่ง แต่ให้แจ้งให้นายทะเบียนทราบเพื่อประโยชน์ด้านข้อมูลของสำนักงาน

มาตรา 65 ในการจัดให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปต่างประเทศ ถ้าผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวจัดให้มีผู้นำเที่ยวเดินทางไปด้วย ผู้นำเที่ยวนั้นต้องเป็นผู้ซึ่งได้ขึ้นทะเบียนไว้กับสำนักงานตามมาตรา 64

นอกจากหน้าที่ในการนำเที่ยวและอำนวยความสะดวกแล้ว ผู้นำเที่ยวมีหน้าที่ต้องดำเนินการให้เป็นไปตามรายการนำเที่ยวตามมาตรา 26 หรือมาตรา 29 แล้วแต่กรณีด้วย

มาตรา 66 มาตรฐานในการปฏิบัติหน้าที่ การแต่งกาย การรักษามารยาท และความประพฤติของผู้นำเที่ยว ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

ผู้นำเที่ยวต้องปฏิบัติตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนดตามวรรคหนึ่ง

มาตรา 67 ในกรณีที่ปรากฏว่าผู้นำเที่ยวประพฤติหรือปฏิบัติการใดอันเป็นการฝ่าฝืนระเบียบที่ออกตามมาตรา 66 หรือกระทำการใดๆ อันก่อให้เกิดความเสียหายแก่นักท่องเที่ยวหรือธุรกิจนำเที่ยวอย่างร้ายแรง ให้นายทะเบียนมีอำนาจตักเตือนและสั่งให้ระงับหรือแก้ไขการกระทำนั้นได้

ในกรณีที่ผู้นำเที่ยวฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของนายทะเบียนตามวรรคหนึ่ง หรือฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของนายทะเบียนหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ซึ่งสั่งตามมาตรา 76 ให้นายทะเบียนมีอำนาจสั่งห้ามบุคคลดังกล่าวปฏิบัติหน้าที่ผู้นำเที่ยวตามระยะเวลาที่กำหนดซึ่งต้องไม่เกินหกเดือนหรือจะเพิกถอนการจดทะเบียนเป็นผู้นำเที่ยวก็ได้

มาตรา 68 เมื่อนายทะเบียนมีคำสั่งห้ามปฏิบัติหน้าที่หรือสั่งเพิกถอนการจดทะเบียนตามมาตรา 67 ให้นายทะเบียนแจ้งให้สำนักงานทราบ และให้สำนักงานแจ้งเวียนชื่อบุคคลดังกล่าวให้ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวทราบ ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการกำหนดพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2559 ให้ไว้ ณ วันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2559 (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว. ออนไลน์: 2559)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่เป็นการสมควรแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ดังต่อไปนี้

มาตรา 7 ให้มีคณะกรรมการคณะหนึ่งเรียกว่า “คณะกรรมการธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์”

ประกอบด้วย ปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เป็นประธานกรรมการ อธิบดีกรมการท่องเที่ยวเป็นรองประธานกรรมการ ผู้แทนกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผู้แทนกระทรวงพาณิชย์ ผู้แทนกระทรวงมหาดไทย ผู้แทนกระทรวงแรงงาน ผู้แทนกระทรวงวัฒนธรรม ผู้แทนกระทรวงสาธารณสุข ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค ผู้บัญชาการสำนักงานตรวจคนเข้าเมือง ผู้บังคับการตำรวจท่องเที่ยว ผู้ว่าราชการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ประธานสภาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นกรรมการโดยตำแหน่ง และผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งรัฐมนตรีแต่งตั้งจำนวนเจ็ดคน เป็นกรรมการ ให้นายทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์กลาง เป็นกรรมการและเลขานุการ

มาตรา 7 ให้ยกเลิกความในวรรคสองของมาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

“การกำหนดประเภทใบอนุญาต หลักเกณฑ์และวิธีการในการขอรับและการออกใบอนุญาต การขอและการต่ออายุใบอนุญาต และการขอรับและการออกใบแทนใบอนุญาต ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 8 ให้ยกเลิกความใน (ง) ของ (2) ของมาตรา 16 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน (ง) เคยถูกเพิกถอนใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยวตามมาตรา 46 (1) (3) หรือ (4) หรือใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ตามมาตรา 63 (1) (2) (3) หรือ (4) และยังไม่พ้นกำหนดห้าปีนับถึงวันยื่นคำขอรับใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว

มาตรา 12 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นวรรคสองของมาตรา 23 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ในกรณีมีสถานที่ประกอบธุรกิจนำเที่ยวสาขา ให้นำความในวรรคหนึ่งมาใช้บังคับโดยอนุโลม”

มาตรา 13 ให้ยกเลิกความใน (7) ของมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน (7) การจัดให้มีมัคคุเทศก์หรือผู้นำเที่ยว

มาตรา 14 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็น (9) ของมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 (9) การจัดให้มีการประกันภัยสำหรับอุบัติเหตุ

มาตรา 15 ให้ยกเลิกความในมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา 25 ให้ยกเลิกความในวรรคสองของมาตรา 49 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน “การกำหนดประเภทใบอนุญาต หลักเกณฑ์และวิธีการในการขอรับและการออกใบอนุญาต การขอและการต่ออายุใบอนุญาต และการขอรับและการออกใบแทนใบอนุญาต ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง”

มาตรา 26 ให้ยกเลิกความใน (1) ของมาตรา 50 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

1. มีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

(ก) มีอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปีบริบูรณ์ในวันยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์

(ข) มีสัญชาติไทย

(ค) สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่าในสาขามัคคุเทศก์หรือสาขาการท่องเที่ยวที่มีวิชาเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ หรือสำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญาหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงในสาขามัคคุเทศก์หรือสาขาการท่องเที่ยวที่มีวิชาเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ไม่น้อยกว่าที่คณะกรรมการกำหนดหรือได้รับวุฒิบัตรว่าได้ผ่านการฝึกอบรมวิชามัคคุเทศก์ตามหลักสูตรและสถานฝึกอบรมที่คณะกรรมการกำหนด

(ง) ผ่านการทดสอบความรู้ความสามารถในการเป็นมัคคุเทศก์ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา 28 ให้ยกเลิกความในวรรคหนึ่งของมาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา 51 เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมมัคคุเทศก์และการท่องเที่ยวในท้องถิ่นหรือชุมชนเป็นการเฉพาะ เมื่อคณะกรรมการได้ประกาศเขตพื้นที่ในท้องถิ่นหรือชุมชนใดตามมาตรา 12 (4) แล้ว รัฐมนตรีจะประกาศยกเว้นคุณสมบัติตามมาตรา 50 (๑) (ก) (ค) หรือ (ง) สำหรับผู้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ซึ่งจะให้บริการเฉพาะในเขตพื้นที่นั้น รวมตลอดทั้งยกเว้นหรือลดค่าธรรมเนียมใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ให้ด้วยก็ได้

มาตรา 29 ให้ยกเลิกความในวรรคหนึ่งของมาตรา 56 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา 56 ใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ให้มีอายุห้าปีนับแต่วันที่ออกใบอนุญาต และอาจต่ออายุ ใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ได้ โดยผู้ขอต่ออายุใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ต้องผ่านการอบรมและทดสอบความรู้ความสามารถในการเป็นมัคคุเทศก์ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา 30 ให้ยกเลิกความในมาตรา 57 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา 57 มาตรฐานในการปฏิบัติหน้าที่ การแต่งกาย การรักษามารยาท ความประพฤติ และการตรวจสุขภาพของมัคคุเทศก์ ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด มัคคุเทศก์ต้องปฏิบัติตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนดตามวรรคหนึ่ง และต้องติดใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ตลอดเวลาที่ทำหน้าที่มัคคุเทศก์ตามลักษณะที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา 31 ให้ยกเลิกความในมาตรา 64 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา 64 ผู้ใดประสงค์จะเป็นผู้นำเที่ยวต้องขึ้นทะเบียนเป็นผู้นำเที่ยวตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

มาตรา 32 ให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา 64/1 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551

มาตรา 64/1 ผู้ขอขึ้นทะเบียนเป็นผู้นำเที่ยวต้อง

1. มีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

(ก) มีอายุไม่ต่ำกว่ายี่สิบปีบริบูรณ์ในวันยื่นคำขอขึ้นทะเบียนเป็นผู้นำเที่ยว

(ข) มีสัญชาติไทย

(ค) สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่าในสาขามัคคุเทศก์หรือสาขาการท่องเที่ยวที่มีวิชาเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ หรือสำเร็จการศึกษาระดับอนุปริญญาหรือประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงในสาขามัคคุเทศก์หรือสาขาการท่องเที่ยวที่มีวิชาเกี่ยวกับมัคคุเทศก์ไม่น้อยกว่าที่คณะกรรมการกำหนดหรือสำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่าและได้รู้วุฒิบัตรว่าได้ผ่านการฝึกอบรมวิชามัคคุเทศก์หรือผู้นำเที่ยวตามหลักสูตรและสถานฝึกอบรมที่คณะกรรมการกำหนด

2. ไม่มีลักษณะต้องห้าม ดังต่อไปนี้

(ก) เป็นโรคพิษสุราเรื้อรังหรือติดยาเสพติดให้โทษ หรือเป็นโรคติดต่อที่คณะกรรมการกำหนด

(ข) เคยถูกเพิกถอนทะเบียนเป็นผู้นำเที่ยวมาแล้วยังไม่ถึงห้าปีนับถึงวันยื่นคำขอขึ้นทะเบียนเป็นผู้นำเที่ยว

มาตรา 33 ให้ยกเลิกความในมาตรา 65 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา 65 ผู้นำเที่ยวมีหน้าที่ในการนำเที่ยวและอำนวยความสะดวก รวมทั้งดำเนินการให้เป็นไปตามรายการนำเที่ยวตามมาตรา 26 หรือมาตรา 29 แล้วแต่กรณี

มาตรา 44 ให้ยกเลิกความในมาตรา 90 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา 90 ผู้ใดทำหน้าที่เป็นผู้นำเที่ยวโดยไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้นำเที่ยวตามมาตรา 64 ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

มาตรา 47 การแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามมาตรา ๗ วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้ ให้ดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในหกสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับในระหว่างที่ยังไม่มีการแต่งตั้งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตามวรรคหนึ่ง ให้กรรมการโดยตำแหน่ง

ตามมาตรา 7 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้ ปฏิบัติหน้าที่คณะกรรมการตามพระราชบัญญัตินี้ไปพลางก่อน

มาตรา 48 คำขอรับใบอนุญาตประกอบธุรกิจนำเที่ยว คำขอรับใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ คำขอขึ้นทะเบียนเป็นผู้นำเที่ยว และคำขอต่ออายุใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ ที่ได้ยื่นไว้ก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ และยังอยู่ในระหว่างการพิจารณาของนายทะเบียน ให้ถือว่าเป็นคำขอ

ตามพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้ และให้นายทะเบียนพิจารณาดำเนินการตามพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ที่ใช้บังคับอยู่ในวันก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้มีผลใช้บังคับ

มาตรา 52 ใบอนุญาตเป็นมัคคุเทศก์ที่ยังมีผลอยู่ในวันก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้คงใช้ได้ต่อไปจนกว่าใบอนุญาตนั้นจะสิ้นอายุ เพื่อประโยชน์ในการต่ออายุใบอนุญาต ให้ถือว่า ใบอนุญาตตามวรรคหนึ่งเป็นใบอนุญาตที่ออกให้ตามพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้ และให้นำมาตรา 56 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้ มาใช้บังคับในการขอต่ออายุ ใบอนุญาตด้วย

มาตรา 53 ผู้ซึ่งได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้นำเที่ยวอยู่ในวันก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ถือว่าเป็นผู้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้นำเที่ยวตามมาตรา 64 แห่งพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 54 มัคคุเทศก์ที่ปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำเที่ยวอยู่ในวันก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ หากประสงค์จะปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้นำเที่ยวต่อไปให้มาขอขึ้นทะเบียนเป็นผู้นำเที่ยวภายในเก้าสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ และให้ปฏิบัติหน้าที่ต่อไปได้จนกว่าจะได้รับแจ้งการไม่รับขึ้นทะเบียน

มาตรา 55 บรรดากฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับ หรือประกาศที่ออกตามพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ที่ใช้บังคับอยู่ในวันก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ยังคงใช้บังคับได้ต่อไปเพียงเท่าที่ไม่ขัดหรือแย้งกับพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้ จนกว่าจะมีกฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับ หรือประกาศ ที่ออกตามพระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ พ.ศ. 2551 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัตินี้ ใช้บังคับการดำเนินการออกกฎกระทรวง ระเบียบ ข้อบังคับ หรือประกาศตามวรรคหนึ่ง ให้ดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งร้อยแปดสิบวันนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ หากไม่สามารถดำเนินการได้ให้รัฐมนตรีรายงานเหตุผลที่ไม่อาจดำเนินการได้ต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อทราบ

มาตรา 56 ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬารักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

2.3 ความสำคัญของมัคคุเทศก์

มัคคุเทศก์เป็นผู้ที่มีความสำคัญต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างมาก เนื่องจากมีโอกาสดำเนินการใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยว สามารถสร้างความไว้วางใจ เชื่อใจ ตลอดจนสร้างความพึงพอใจให้แก่ นักท่องเที่ยวได้ง่าย ถ้าปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ และมีความซื่อสัตย์ สุจริต ในทางตรงกันข้าม ถ้ามัคคุเทศก์ปฏิบัติหน้าที่ไม่เหมาะสม หรือขาดประสิทธิภาพ ก็สามารถสร้างภาพลักษณ์ในทาง

ลบให้แก่นักท่องเที่ยวได้เช่นกัน มีคำกล่าวมัคคุเทศก์ทำหน้าที่เหมือนเป็นทูตเป็นผู้แทนของคนในประเทศหรือในท้องถิ่น ซึ่งเป็นความจริงเพราะนักท่องเที่ยวมักไม่ค่อยมีโอกาสได้ติดต่อใกล้ชิดกับคนในประเทศหรือในท้องถิ่นได้มากเท่ากับมัคคุเทศก์ ถ้าหากได้มัคคุเทศก์ที่ดี ความรู้สึกพึงพอใจในการท่องเที่ยว ตลอดจนความประทับใจในด้านต่างๆ ย่อมส่งผลไปถึงความรู้สึกที่ดีต่อประเทศ หรือท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวนั้นๆ ได้ไปเยือน (ไพฑูรย์ พงสะบุตร. 2542: 1)

ศรัณยา วรากุลวิทย์ (2537: 12) ได้กล่าวถึงความสำคัญของมัคคุเทศก์ที่มีต่อนักท่องเที่ยว ดังนี้

1. ความสำคัญของมัคคุเทศก์ที่มีต่อนักท่องเที่ยว

1.1 มัคคุเทศก์ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวได้ทั่วถึง ไม่ละเลยสิ่ง

1.2 นักท่องเที่ยวสามารถเข้าใจเรื่องราว ความเป็นมา ประวัติศาสตร์ และพงศาวดารของแหล่งท่องเที่ยวทั่วไปได้ถูกต้องมากกว่า เมื่อมีมัคคุเทศก์นำเที่ยว

1.3 นักท่องเที่ยวสามารถคำนวณระยะเวลาที่จะใช้ในการท่องเที่ยวได้ แน่อนมากกว่าการท่องเที่ยวโดยไม่มีมัคคุเทศก์

1.4 นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบาย และท่องเที่ยวด้วยความ ปลอดภัยมากกว่าเมื่อมีมัคคุเทศก์นำเที่ยว นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความสนุกสนานและความ เพลิดเพลินในการท่องเที่ยวมากกว่า เมื่อมีมัคคุเทศก์นำเที่ยว

1.5 นักท่องเที่ยวสามารถประหยัดเวลา ในการหารายละเอียดของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ

1.6 นักท่องเที่ยวไม่ต้องเผชิญปัญหาต่างๆ เพราะมีมัคคุเทศก์ช่วยให้คำแนะนำปรึกษา เช่น การสื่อสารทำความเข้าใจจากหน่วยงานต่างๆ

2. ความสำคัญของมัคคุเทศก์ที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว มัคคุเทศก์เป็นผู้ใกล้ชิดนักท่องเที่ยว มัคคุเทศก์มีความคิดเจตคติอย่างไร นักท่องเที่ยวก็จะรับเอาความคิดต่างๆ เหล่านั้น ไปเป็นภาพของตัวแทนบุคคลหรือชุมชนนั้นๆ ในช่วงเวลาอันสั้นที่นักท่องเที่ยวพบและติดต่อมากที่สุด คือ มัคคุเทศก์ดังนั้น รายละเอียด ข้อมูล หรือการแสดงออกของมัคคุเทศก์จึงเปรียบเสมือนภาพสะท้อนของชุมชน มัคคุเทศก์จึงมีความสำคัญต่อแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

2.1 มัคคุเทศก์เป็นผู้อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ต้องมีความรักและหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวและตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2.2 มัคคุเทศก์เป็นผู้สร้างภาพพจน์ของแหล่งท่องเที่ยว การสร้าง ภาพพจน์ที่ดีให้นักท่องเที่ยวทำได้โดยการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง มีความเข้าใจ และปรารถนาดีต่อนักท่องเที่ยว

2.3 ความสำคัญของมัคคุเทศก์ที่มีต่อประเทศ มัคคุเทศก์เป็นตัวแทนของ ประเทศในการสร้างความสัมพันธ์อันดี ความเข้าใจ ความประทับใจให้นักท่องเที่ยว

3. ความสำคัญของมัคคุเทศก์ที่มีต่อประเทศ มัคคุเทศก์เป็นตัวแทนของ ประเทศในการสร้างความสัมพันธ์อันดี ความเข้าใจ ความประทับใจให้นักท่องเที่ยว

3.1 มัคคุเทศก์เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเทศ

3.2 มัคคุเทศก์เป็นผู้สร้างความเข้าใจอันดีงามต่อประเทศให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งทาง ด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม นักท่องเที่ยว

3.3 มัคคุเทศก์เป็นคนไทยตัวอย่าง ในการสร้างเจตคติที่ดีให้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยว
 บุปผา คุมมานนท์ (2528: 3) มัคคุเทศก์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของ
 อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมากกว่า

1. ทำให้การท่องเที่ยวได้ทั่วถึงมากกว่าไม่ละเลยสิ่งที่สำคัญๆ
2. ทำให้เข้าใจเรื่องราวความเป็นมา ประวัติศาสตร์ และพงศาวดารได้ถูกต้อง
3. ระยะเวลาที่ใช้ในการท่องเที่ยวได้แน่นอนกว่า
4. นักท่องเที่ยวจะเกิดความปลอดภัยมากกว่าทั้งด้านสวัสดิภาพและทรัพย์สิน
5. การมีมัคคุเทศก์ช่วยให้ประหยัดมากกว่า
6. ช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกและสบายใจกว่า
7. ช่วยให้การท่องเที่ยวนั้นเกิดการประทับใจและฝังใจมากกว่า

ทิพวรรณ พุ่มมณี (2553:3-5) มัคคุเทศก์เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ให้บริการนำเที่ยวในธุรกิจ
 ท่องเที่ยว ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์เป็นผู้ให้บริการที่
 มีโอกาสใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยวมากที่สุดเป็นบุคคลแรกที่นักท่องเที่ยวได้พบเมื่อเดินทางมาถึง
 จุดหมาย (Destination) ได้ทำหน้าที่ให้บริการตลอดเวลาที่ท่องเที่ยว และเป็นบุคคลสุดท้ายที่จะ
 กล่าวอำลาเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางกลับ มัคคุเทศก์จึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยสร้างภาพพจน์
 และทัศนคติที่ดีงามตลอดจนความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นประโยชน์ต่ออุตสาหกรรม
 ท่องเที่ยวของประเทศ มัคคุเทศก์จึงมีความสำคัญดังนี้

1. ความสำคัญต่อนักท่องเที่ยว

1.1 เป็นผู้อธิบายให้ความรู้ ในเรื่องของสถานที่ท่องเที่ยว และเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
 ทั้งสามารถตอบข้อซักถาม และเสนอแนะในเรื่องต่างๆ ตามที่นักท่องเที่ยวต้องการ

1.2 ทำให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยวเหล่านั้นๆ อย่างทั่วถึง โดยไม่พลาด
 จุดสำคัญที่ควรเยี่ยมชม ทั้งยังจัดสรรเวลาในการเยี่ยมชมแต่ละจุดได้อย่างเหมาะสมสามารถ
 ท่องเที่ยวได้ตามโปรแกรมที่กำหนด

1.3 เป็นผู้สร้างสรรคกิจกรรม และบรรยากาศของการเดินทางท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยว
 ได้รับความสนุกสนาน ผ่อนคลาย ไม่เบื่อหน่ายในระหว่างการเดินทาง

1.4 เป็นผู้อำนวยความสะดวก ให้คำปรึกษา ช่วยแก้ไขปัญหาให้กับนักท่องเที่ยวในทุก
 เรื่องระหว่างการเดินทาง โดยเฉพาะปัญหาเฉพาะหน้าที่อาจเกิดขึ้น ในแต่ละบุคคลหรือโดยรวม

1.5 ทำให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวด้วยความปลอดภัยมากกว่า เพราะจะเป็นผู้ที่คอยดูแล
 ให้ข้อมูล เตือนให้นักท่องเที่ยวระมัดระวังในเรื่องที่อาจเป็นอันตราย หรืออาจเป็นปัญหาต่อสุขภาพ
 และความปลอดภัย ทั้งลดความเสี่ยงอันเกิดจากความไม่รู้และไม่เข้าใจเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ

1.6 เป็นเสมือนที่ปรึกษาให้คำแนะนำและช่วยเหลือแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่ต่าง ๆ
 ให้กับนักท่องเที่ยว

2. ความสำคัญต่อบริษัทนำเที่ยว

2.1 เป็นผู้ปฏิบัติการให้การเดินทางท่องเที่ยว บรรลุตามโปรแกรมที่บริษัทนำเที่ยวได้กำหนดไว้

2.2 เป็นตัวแทนของบริษัทนำเที่ยวในการให้บริการ และสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว ทั้งเป็นตัวแทนในการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับสถานประกอบการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พาหนะเดินทาง ร้านอาหาร โรงแรม แหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

2.3 เป็นผู้รักษาผลประโยชน์ให้กับบริษัทนำเที่ยวในด้านการให้บริการสถานที่ประกอบการต่างๆ เช่น ช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย หรือดูแลป้องกันการเอาเปรียบจากสถานประกอบการที่เกี่ยวข้อง

2.4 เป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยว สถานประกอบการ โดยรายงานข้อมูลที่เป็นปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะ ในการนำเที่ยวแต่ละครั้งให้บริษัทนำเที่ยวทราบ เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขต่อไป

2.5 เป็นผู้สร้างภาพลักษณ์และประชาสัมพันธ์ ให้กับบริษัทนำเที่ยวและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยรวม

3. ความสำคัญต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว

3.1 เป็นผู้นำชมอธิบายให้ความรู้ในเรื่องของทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งด้านความสำคัญ ความงดงาม รวมทั้งกฎระเบียบ วิธีปฏิบัติ ข้อห้ามต่างๆ ในการเที่ยวชมแต่ละสถานที่ ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว และรับรู้กฎระเบียบวิธีปฏิบัติที่จะไม่ก่อให้เกิดปัญหาหรือผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยว การปฏิบัติงานของมัคคุเทศก์จึงมีส่วนช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรได้ทางหนึ่ง

3.2 เป็นผู้เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ ทรัพยากรการท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักกว้างขวางมากขึ้นนอกเหนือจากแหล่งท่องเที่ยวที่นำชม เมื่อนักท่องเที่ยวได้รับรู้ อาจสนใจให้เกิดการเดินทางไปเยี่ยมชม โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ซึ่งอาจเป็นแหล่งท่องเที่ยวเดิมที่มีอยู่แล้ว หรือแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่เพิ่งค้นพบหรือได้รับการพัฒนา ซึ่งล้วนเป็นทรัพยากรที่น่าสนใจต่อการเยี่ยมชม ถือเป็นการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้กว้างขวางมากขึ้น

3.3 ในระหว่างการนำชม มัคคุเทศก์จะสวมบทบาทของการเป็นผู้อธิบายให้ความรู้ความเป็นนักประชาสัมพันธ์ และความเป็นตัวแทนของประชากรเจ้าของประเทศในการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งล้วนมีความเกี่ยวข้องและมีความสำคัญต่อทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวทั้งสิ้น

4. ความสำคัญต่อประเทศชาติ

มัคคุเทศก์เปรียบเสมือน ทูตวัฒนธรรม เพราะเป็นตัวแทนของคนชาติ หรือประเทศในด้านการให้บริการการท่องเที่ยว ทั้งด้านการเผยแพร่ภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ ซึ่งรวมทั้งทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตและการบริการอำนวยความสะดวก ซึ่งจะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ และ คุณค่าความสำคัญของประเทศโดยรวม

ก่อให้เกิดความประทับใจที่จะกลับมาเยือนและช่วยเผยแพร่ข้อมูลภาพลักษณ์ที่ดีของประเทศ ให้กับกลุ่มเพื่อนหรือเครือข่ายต่อไป ซึ่งนอกจากจะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเข้าใจอย่างถูกต้อง มีความรู้สึกที่ดีต่อประเทศแล้ว อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อาจได้นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น จากนักท่องเที่ยวเดิมที่กลับมาเยือนอีก (Revisit) และนักท่องเที่ยวใหม่ที่ตัดสินใจเดินทางมาเที่ยวเพราะได้รับข้อมูลและภาพลักษณ์ที่ดีของแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม

2.4 ประเภทของมัคคุเทศก์

ประเภทของมัคคุเทศก์ (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว.

ออนไลน์: 2556)

1. แอบสืปรอนซ์เงิน - มัคคุเทศก์ทั่วไป (ต่างประเทศ)
2. แอบสืปรอนซ์ทอง - มัคคุเทศก์ทั่วไป (ไทย)
3. แอบสืชมพู่ - มัคคุเทศก์เฉพาะ (ต่างประเทศเฉพาะพื้นที่)
4. แอบสืฟ้า - มัคคุเทศก์เฉพาะ (ไทยเฉพาะพื้นที่)
5. แอบสืเขียว - มัคคุเทศก์เฉพาะ (เดินป่า)
6. แอบสืแดง - มัคคุเทศก์เฉพาะ (ศิลปวัฒนธรรม)
7. แอบสืส้ม - มัคคุเทศก์เฉพาะ (ทางทะเล)
8. แอบสืเหลือง - มัคคุเทศก์เฉพาะ (ทะเลชายฝั่ง)
9. แอบสืม่วง - มัคคุเทศก์เฉพาะ (แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ)
10. แอบสืน้ำตาล - มัคคุเทศก์เฉพาะ (วัฒนธรรมท้องถิ่น)

ประเภทของมัคคุเทศก์ (อัญชนา พันธุ์อรุณ. 2546: 15-16) แบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ตามลักษณะของธุรกิจนำเที่ยว หรือตามขอบเขตพื้นที่และลักษณะของการปฏิบัติงาน ซึ่งมีดังนี้คือ

มัคคุเทศก์แบ่งประเภทตามลักษณะของธุรกิจนำเที่ยว แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

1. มัคคุเทศก์นำนักท่องเที่ยวต่างชาติในประเทศไทย เป็นมัคคุเทศก์ที่เกี่ยวข้องมัคคุเทศก์ประเภทที่เรียกว่า Inbound Tour ซึ่งรับนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย มัคคุเทศก์ประเภทนี้ต้องมีความรู้ภาษาต่างประเทศในขั้นใช้งานได้ และสามารถปฏิบัติงานนำเที่ยวให้แก่นักท่องเที่ยวต่างประเทศได้เป็นอย่างดี

2. มัคคุเทศก์นำคนไทยไปท่องเที่ยวต่างประเทศเป็นมัคคุเทศก์ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจนำเที่ยวประเภทที่เรียกว่า Outbound Tour ซึ่งนำคนไทยไปท่องเที่ยวต่างประเทศ มัคคุเทศก์จะทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลอำนวยความสะดวกทุกอย่างในระหว่างการเดินทาง และทำหน้าที่ประสานงาน กับบริษัทนำเที่ยว และมัคคุเทศก์ของท้องถิ่นในประเทศที่ไปเยือน ในด้านการเดินทาง ที่พัก อาหาร และการนำชมสถานที่ต่างๆ บทบาทของมัคคุเทศก์ประเภทนี้จึงมีลักษณะเป็นผู้นำการเดินทาง (Tour Leader) หรือล่าม (Interpreter) มากกว่าการเป็นผู้อธิบายนำชมสถานที่เสียเองเนื่องจาก

กฎหมายของประเทศต่าง ๆ ไม่อนุญาตให้ชาวต่างชาติทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ เมื่ออยู่ในประเทศของเขา

3. มัคคุเทศก์นำเที่ยวให้แก่คนไทยภายในประเทศ เป็นมัคคุเทศก์ที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจนำเที่ยวประเภทที่เรียกว่า Domestic Tour ซึ่งนำนักท่องเที่ยวคนไทยไปยังสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ภายในประเทศ มัคคุเทศก์ประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องมีความรู้ภาษาต่างประเทศดีเหมือนอย่าง 2 ประเภทแรก มัคคุเทศก์แบ่งประเภทตามขอบเขตของเขตพื้นที่และลักษณะของการปฏิบัติงาน

3.1 มัคคุเทศก์ทั่วราชอาณาจักรเป็นมัคคุเทศก์ที่มีขอบเขตการปฏิบัติงาน ได้ทั่วทุกจังหวัดภายในประเทศ

3.2 มัคคุเทศก์เฉพาะพื้นที่ เป็นมัคคุเทศก์ที่มีขอบเขตการปฏิบัติงานได้ เฉพาะในบางพื้นที่ที่ระบุไว้ในใบอนุญาต เช่น มัคคุเทศก์ภาคเหนือ มัคคุเทศก์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มัคคุเทศก์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มัคคุเทศก์ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น

3.3 มัคคุเทศก์เฉพาะทาง เป็นมัคคุเทศก์ที่มีลักษณะการทำงานมุ่งไปเฉพาะการนำเที่ยวบางอย่างที่ต้องการมัคคุเทศก์ซึ่งมีความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ เช่น มัคคุเทศก์นำทัวร์ป่า มัคคุเทศก์นำการท่องเที่ยวทางเรือ เป็นต้น

2.5 บทบาทและหน้าที่ของมัคคุเทศก์

มัคคุเทศก์ควรมีบทบาทของบุคคลหลายอาชีพ รวมกันได้แก่ บทบาทของครู นักแสดง นักการทูต ซึ่งมัคคุเทศก์สามารถใช้บทบาทแต่ละอย่างนั้นให้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตน (ไพฑูริย์ พงศะบุตร. 2542: 7-8)

1. บทบาทของครู มัคคุเทศก์ต้องทำหน้าที่อธิบายเรื่องราวต่างๆ ทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวควรทราบ พร้อมทั้งการ ตอบคำถาม ของนักท่องเที่ยวในบางครั้ง ทำนองเดียวกับที่ครูให้ความรู้แก่ศิษย์ ฉะนั้นต้องมีความ รอบรู้ ทั้งใน ด้านเนื้อหา และวิธีการจะถ่ายทอดความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. บทบาทของนักจิตวิทยา มัคคุเทศก์จะต้องรู้จักจิตวิทยาของนักท่องเที่ยวว่า ต้องการอะไร มากน้อยเพียงใด ซึ่งความต้องการนั้นจะแตกต่างกันตามวัย ฐานะ พื้นฐานความรู้ และอาชีพของ นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว บางกลุ่มอาจจะไม่ค่อยสนใจประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมากนัก แต่สนใจในด้านความสนุกสนานบันเทิงมากกว่า ในขณะที่นักท่องเที่ยวบางกลุ่มอาจต้องการ ความรู้ เกี่ยวกับทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง การเดินทางที่ยาวนานและเหนื่อย เหนือไป อาจทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเมื่อยล้าหรือเหนื่อยหน่าย ไม่สนใจฟังคำอธิบายของ มัคคุเทศก์ ถึงแม้มัคคุเทศก์จะพยายามอธิบายให้สนุกสนานก็ตาม สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่มัคคุเทศก์ จะต้องคอยสังเกตจากการตอบสนองของนักท่องเที่ยว และพยายามปรับการปฏิบัติหน้าที่ให้ เหมาะสมกับสถานการณ์

3. บทบาทของนักแสดง ในการนำเที่ยวมัคคุเทศก์จะต้องสวมบทบาทของ นักแสดงในบางครั้ง เพื่อสร้างบรรยากาศในการนำเที่ยวให้มีชีวิตชีวายิ่งขึ้น เช่น มีการร้องเพลง เล่น เครื่องดนตรีบางชิ้น เล่าเรื่องตลกขบขันที่ไม่หยาบโลน และการเล่นเกมต่างๆ เป็นต้น การนำเที่ยวที่ มีการพักผ่อนในสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติ อาจมีนันทนาการแบบแคมป์ไฟ ซึ่งมัคคุเทศก์สามารถ สร้างบรรยากาศให้นักท่องเที่ยวร่วมสนุกสนานไปด้วยกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมัคคุเทศก์ที่นำนักท่องเที่ยวคนไทยท่องเที่ยวภายในประเทศ ควรมีทักษะในการสร้างบรรยากาศความเป็นกันเองความสนุกสนาน ขณะเดินทางในยานพาหนะ หรือการพักผ่อน แต่ทั้งนี้ ต้องดูความเหมาะสมพอควร และการตอบสนองของนักท่องเที่ยวด้วย อย่าไปยึดเยียดการ สนุกสนานบันเทิงใจ ถ้าหากนักท่องเที่ยวต้องการความสงบมากกว่า

4. บทบาทของนักการทูต มัคคุเทศก์ต้องรู้ว่าควรอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับ ประเทศ หรือท้องถิ่นของตนให้นักท่องเที่ยวฟังอย่างไร จึงจะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกที่ดี และตระหนักถึงความสำคัญของมรดกทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่อยู่ในประเทศ หรืออยู่ใน ท้องถิ่นนั้นๆ สิ่งที่มัคคุเทศก์พึงต้องระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งคือ การไม่กล่าวถ้อยคำ หรือแสดงกิริยา อาการอันเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นสถาบันหรือบุคคลใดอย่างเด็ดขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็นของประเทศไทย หรือประเทศใดๆ ก็ตาม รวมทั้งไม่ด่าหิ ดิเตียน พุดจาเสียดสี หรือพุดจาให้ตลกขบขันเกินความพอดี

พลดา พันธุ์เพชร (วิศิษฐ์ บิลมาศ. 2549: 16-18; อ้างอิงจาก พลดา พันธุ์เพชร. 2543: 29) ให้ความหมายของ บทบาทอำนาจหน้าที่ของมัคคุเทศก์ถือได้ว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศ เพราะมัคคุเทศก์เป็นกลจักรหนึ่งที่ทำให้การท่องเที่ยวดำเนินไปอย่างราบรื่น มัคคุเทศก์เป็นผู้ที่ทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเทศเราที่มีอยู่อย่างมากมายและหลากหลายนั้นมีชีวิตชีวา สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะกับรูปแบบการท่องเที่ยวที่กระทำในลักษณะของหมู่คณะ ซึ่งต้องการคนที่จะทำหน้าที่อธิบาย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ของไทยรวมทั้งคอยดูแลอำนวยความสะดวกในการเดินทางและใช้ชีวิตอยู่ในเมืองไทย มัคคุเทศก์ก็ยิ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมาก การที่ได้เป็นบุคคลซึ่งนักท่องเที่ยวได้สัมผัสอย่างใกล้ชิดมีประสบการณ์ในการเดินทางร่วมกัน และทำหน้าที่ถ่ายทอดสิ่งที่ดีงามต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวจึงทำให้มัคคุเทศก์เป็นเสมือนทูตวัฒนธรรม ผู้ซึ่งสามารถสร้างภาพลักษณ์ของประเทศได้ทั้งในแง่บวกและแง่ลบให้เกิดขึ้นกับความรู้สึกของนักท่องเที่ยวอันจะส่งผลต่อการส่งเสริมท่องเที่ยวโดยตรง

เพ็ญสุดา ไพอร่วม (2539: 23-24) ได้สรุปไว้ว่ามัคคุเทศก์เป็นผู้ที่มีโอกาสได้เข้าใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยวมากกว่าบุคคลอื่นๆ ในท้องถิ่น และเป็นผู้ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนิทสนมและความไว้วางใจ ฉะนั้น จึงมีโอกาสสร้างความประทับใจหรือความไม่พอใจแก่นักท่องเที่ยวได้ง่าย ถ้าหากนักท่องเที่ยวได้มัคคุเทศก์ที่ดีในการนำเที่ยวก็จะเกิดความพอใจและความประทับใจในการท่องเที่ยว นั้น ในทางตรงกันข้ามถ้าได้มัคคุเทศก์ที่ไม่ดี นักท่องเที่ยวก็จะเกิดความไม่พอใจหรือความเบื่อหน่าย และอาจเกิดภาพพจน์ที่ไม่ดีต่อท้องถิ่นนั้นเป็นการส่วนรวมด้วย บทบาทของมัคคุเทศก์เป็นทั้ง

ครู นักจิตวิทยา นักแสดง และนักการทูตอยู่ในคนๆเดียวกัน ผู้ที่จะเป็นมัคคุเทศก์ที่ดีได้จะต้องสวมบทบาทของบุคคลอาชีพเหล่านี้ในวาระและโอกาส ต่างๆ ดังนี้

1. การเป็นครู มัคคุเทศก์ต้องทำหน้าที่คอยอธิบายสิ่งต่างๆ ให้แก่นักท่องเที่ยวและพร้อมที่จะตอบคำถามของนักท่องเที่ยว ทำนองเดียวกับครูสอนศิษย์ ฉะนั้น จึงต้องมีความรู้ในด้านเนื้อหา รวมทั้งมีวิธีการถ่ายทอดความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การเป็นนักจิตวิทยา มัคคุเทศก์จะต้องรู้จิตวิทยาของนักท่องเที่ยวว่าต้องการอะไรมากน้อยเพียงใด ฉะนั้น ในการอธิบายสิ่งต่างๆ จึงต้องเลือกอธิบายเฉพาะสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการรู้ไม่มากเกินไปและไม่น้อยเกินไป การเป็นครูอย่างเดียวยังไม่ค่อยได้ผลในการนำเที่ยวเพราะนักท่องเที่ยวไม่ใช่นักเรียนที่จะต้องเชื่อฟังอยู่ในโอวาทของมัคคุเทศก์ ถ้ามัคคุเทศก์ไม่รู้จิตวิทยาในการนำเที่ยว ก็อาจทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความเบื่อหน่าย ทั้งๆ ที่มัคคุเทศก์อาจมีความรู้ดีและมีความตั้งใจดีในการที่อธิบายแก่นักท่องเที่ยว

3. การเป็นนักแสดง ในการนำเที่ยวมัคคุเทศก์จะต้องสวมบทบาทของนักแสดงในบางครั้ง เพื่อให้การนำเที่ยวมีชีวิตชีวายิ่งขึ้น เช่น มีการร้องเพลงพื้นเมือง หรือเล่นดนตรีให้นักท่องเที่ยวฟัง ขณะนั่งรถทัวร์ไปนานๆ เพื่อคลายความเบื่อหน่าย หรือเล่าเรื่องสนุกๆ แทรกขณะนำเที่ยว เป็นต้น

4. การเป็นนักการทูต มัคคุเทศก์ต้องรู้ว่าจะอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับประเทศของตนให้นักท่องเที่ยวฟังอย่างไร จึงจะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกที่ดี มิใช่ทางลบ แต่ก็ไม่จำเป็นต้องโอ้อวดนักท่องเที่ยวเกิดความหมั่นไส้รำคาญ นอกจากนี้มัคคุเทศก์ยังต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสม เพื่อให้เกิดภาพพจน์ที่ดีต่อมัคคุเทศก์ในฐานะเป็นตัวแทนคนในท้องถิ่น มัคคุเทศก์ต้องแสดงความเป็นไทยให้ประจักษ์แก่นักท่องเที่ยว ทั้งในด้านกิริยา มารยาท การวางตน ค่านิยม การดำรงชีวิตตามวัฒนธรรมและสังคมไทย ตลอดจนสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชนชาติ สร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ชาติและสถาบันต่างๆ ของชาติเชิดชูความเป็นชาติอารยะที่ทัดเทียมกับชาติอื่นๆ หลีกเลี่ยงการประพฤติปฏิบัติที่อาจนำความเสื่อมเสียมาสู่ประเทศชาติหรือ ความประพฤติที่อาจก่อให้เกิดความรู้สึกดูหมิ่นเหยียดหยามแก่ประเทศชาติและชนชาติไทย คือการทำหน้าที่เป็นทูตวัฒนธรรมหรือทูตสันติภาพนั่นเอง

สุภาพร มากแจ้ง (เกษทิพย์ ศิริชัยศิลป์. 2549: 37-39; อ้างอิงมาจาก สุภาพร มากแจ้ง. 2539: 65-68) ให้ความหมายของมัคคุเทศก์มีบทบาทสำคัญ 2 บทบาท ได้แก่

1. บทบาทและหน้าที่ในฐานะตัวแทนของประเทศ หรือของท้องถิ่นเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยว บุคคลที่นักท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดที่สุดตลอดระยะเวลาท่องเที่ยว คือมัคคุเทศก์ นักท่องเที่ยวจะยึดมัคคุเทศก์เป็นที่พึ่ง ให้ความไว้วางใจและเชื่อถือสิ่งที่มัคคุเทศก์แนะนำ การแสดงออกของมัคคุเทศก์เป็นเครื่องแสดงความเป็นชนชาตินั้น หรือความเป็นคนท้องถิ่นนั้น ดังนั้นบทบาทของมัคคุเทศก์ในฐานะตัวแทนประเทศ หรือท้องถิ่นจึงเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่ง แม้มิใช่บทบาทหลักของอาชีพมัคคุเทศก์ก็ตามในฐานะตัวแทนของประเทศ หรือท้องถิ่น มัคคุเทศก์มีหน้าที่ต่อไปนี้

1.1 แสดงความเป็นไทยให้ประจักษ์แก่นักท่องเที่ยว ทั้งในด้านกิริยา มารยาทการวางตน ค่านิยมของสังคมไทย กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ มัคคุเทศก์ทำหน้าที่เป็นทูตทางวัฒนธรรมไทยนั่นเอง

1.2 สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชนชาติ สร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ชาติและสถาบันต่างๆ ของชาติ เชิดชูความเป็นชาติ อารยะที่ทัดเทียมกับชาติอื่นๆ หลีกเลี่ยงการประพฤติปฏิบัติที่อาจนำความเสื่อมเสียมาสู่ประเทศชาติ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทำหน้าที่ทูตสันติภาพนั่นเอง

2. บทบาทหน้าที่ในฐานะผู้นำเที่ยว ในฐานะผู้นำเที่ยว มัคคุเทศก์มีหน้าที่ 3 ประการ คือ

2.1 การรับเข้านักท่องเที่ยว (Transfer-in)

2.2 การนำเที่ยว

2.3 การส่งออกนักท่องเที่ยว (Transfer-out)

บุปผา คุมมานนท์ (2541: 9-11) ได้อธิบายว่าทั้งมัคคุเทศก์สังกัดบริษัทและมัคคุเทศก์อิสระ (Freelance Guide) มีหน้าที่ต้องปฏิบัติดังนี้

1. ดูแลอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวตลอดเวลา

2. อธิบายเกี่ยวกับสถานที่ นำชม ตลอดจนความรู้ต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวควรทราบ เช่น วัฒนธรรมประเพณี ความเป็นอยู่ของผู้คน รวมทั้งแนะนำสถานที่จำเป็นสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น โรงแรม ที่พัก ร้านอาหาร ฯลฯ แนะนำเกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้ถูกต้องในสังคมไทย เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวบางคนที่มีปัญหา สงสัยเกี่ยวกับสถานที่ที่นำชมซักถามความรู้เพิ่มเติมได้ด้วย ถ้าไม่สามารถตอบปัญหาได้ ไม่ควรตอบโดยการคาดเดาเป็นอันขาด แต่ควรรีบที่จะไปศึกษาค้นคว้าหาคำตอบให้ในภายหลัง

3. ดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว และช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าให้แก่นักท่องเที่ยว มัคคุเทศก์จะต้องช่วยเหลือเพื่อให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้แก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ควรแนะนำสถานที่ ย่าน ชอย ว่าที่ใด เวลาใดไม่ปลอดภัย เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ สบายใจ ปลอดภัย ไว้วางใจ และศรัทธาในตัวมัคคุเทศก์ว่าจะช่วยให้เขาท่องเที่ยวด้วยความสนุก ไร้กังวล

วายเลอร์ และเดวิส (วรรณพร วณิชชานุกร. 2540; อ้างอิงจาก Wieler; & Davis. n.d.) ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทต่างๆ ที่มัคคุเทศก์ธรรมชาติในออสเตรเลียควรปฏิบัติ คือ

1. ผู้นำเที่ยวควรจัดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุดต่อสภาพแวดล้อม และไม่ใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศจนเกินความสามารถที่ระบบนิเวศจะรับได้ ดังนั้นมัคคุเทศก์จะต้องมีความรู้ในเรื่องระบบนิเวศและหลักการอนุรักษ์

2. มีทักษะในการอธิบายเรื่องของสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิต และทรัพยากรต่างๆ อย่างเป็นระบบ

3. บทบาทของมัคคุเทศก์จากการประชาสัมพันธ์ในเอกสารแผ่นพับหรือของผู้ประกอบการท่องเที่ยว ในแผ่นพับควรมีคำอธิบาย เช่น “จะช่วยให้คุณเข้าใจในโลกของธรรมชาติ” หรือ “ให้ความรู้ทางด้านสิ่งแวดล้อมที่ลึกซึ้งในแก่คุณ” เป็นต้น

4. ผู้ประกอบการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้คาดหวังว่ามัคคุเทศก์จะมีคุณสมบัติจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย และมีประกาศนียบัตรการปฐมพยาบาล และเห็นว่าถ้าไม่จบการศึกษาในระบบการศึกษา ควรจะมีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี มีทัศนคติและทักษะในการสื่อสารที่ดีด้วย

ทิพวรรณ พุ่มมณี (2553: 15-17) มัคคุเทศก์ เป็นผู้ที่มีโอกาสสร้างความประทับใจ หรือความพึงพอใจให้นักท่องเที่ยวได้มากกว่าผู้อื่น ทั้งนี้ เพราะลักษณะงานการบริการนำเที่ยวจะเอื้อให้มัคคุเทศก์มีโอกาสได้ใกล้ชิดและให้บริการต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวตลอดระยะเวลาการเดินทางท่องเที่ยว มักกล่าวกันว่ามัคคุเทศก์ที่ดีต้องสามารถสวมบทบาทได้หลากหลาย ตามโอกาสและความเหมาะสม เพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติหน้าที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ดังนี้

1. บทบาทของครู

มัคคุเทศก์ต้องบรรยายให้ความรู้ในด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ โบราณคดี หรือเรื่องอื่นๆ ที่นักท่องเที่ยวควรทราบ และสามารถตอบคำถามของนักท่องเที่ยวได้ มัคคุเทศก์จึงต้องมีความรู้ทั้งด้านเนื้อหาที่ค่อนข้างกว้างขวางและหลากหลายทั้งมีศิลปะในการถ่ายทอดความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่พึงระมัดระวังมิให้การบรรยายเป็นไปในลักษณะของครูผู้สอน

2. บทบาทของนักจิตวิทยา

มัคคุเทศก์ต้องใช้จิตวิทยาศึกษาความต้องการ และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของนักท่องเที่ยวและสถานการณ์นักท่องเที่ยวบางกลุ่มอาจสนใจที่จะฟังการบรรยายเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมอย่างละเอียด บางกลุ่มอาจสนใจเพียงการชมความงามและต้องการความสนุกสนานบันเทิงมากกว่าหรือบางครั้งต้องการความเป็นส่วนตัว มัคคุเทศก์จึงต้องใช้บทบาทของนักจิตวิทยาสังเกตพฤติกรรมและการตอบสนองของนักท่องเที่ยว แล้วพยายามปรับวิธีการหรือบทบาทให้เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

3. บทบาทของนักแสดง

มัคคุเทศก์อาจสวมบทบาทนักแสดงในบางครั้ง เพื่อสร้างบรรยากาศการนำเที่ยวให้สนุกสนานเป็นกันเองเช่น ร้องเพลง เล่าเรื่องสนุก หรือเล่นเกมสั้นนันทนาการ ในระหว่างการเดินทาง บทบาทนักแสดงของมัคคุเทศก์ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมนันทนาการของนักท่องเที่ยว จะทำให้การเดินทางท่องเที่ยวมีความสนุกสนานเป็นกันเองและประทับใจ ทั้งนี้การทำกิจกรรมใดๆ มัคคุเทศก์จะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสม และความต้องการของนักท่องเที่ยวด้วย

4. บทบาทของนักการทูต

มัคคุเทศก์ต้องบรรยายเรื่องต่างๆ ให้นักท่องเที่ยวเกิดความรู้สึที่ดี และตระหนักในคุณค่าของความเป็นไทย พึงระมัดระวังกริยาอาการหรือถ้อยคำที่อาจเป็นการไม่สมควรหรือไม่สุภาพ ไม่พูดในเรื่องที่อาจขัดแย้งทางความคิด และความเชื่อของนักท่องเที่ยวไม่แสดงกริยาอันเป็นการลบหลู่ดูหมิ่นสถาบันหรือบุคคลใด มัคคุเทศก์ควรใช้โอกาสให้บริการอย่างใกล้ชิดกับนักท่องเที่ยว

แสดงบทบาทของทูตทางวัฒนธรรม สร้างภาพลักษณ์ที่ดีงามแก่ประเทศชาติ ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจและมีทัศนคติที่ดีต่อคนไทยและประเทศไทย

5. บทบาทของนักบริหาร

มัคคุเทศก์ต้องอาศัยหลักการบริหารจัดการเข้ามาใช้ในการปฏิบัติงาน มีการประสานงานที่ดีกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งนักท่องเที่ยว บริษัทนำเที่ยว โรงแรมที่พัก ร้านอาหาร ยานพาหนะขนส่ง สถานที่ท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งต้องมียุทธศาสตร์ของการเป็นผู้นำ สามารถตัดสินใจแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

6. บทบาทของผู้ให้บริการ

มัคคุเทศก์พึงระลึกไว้เสมอว่าตนเป็นผู้ให้บริการ ทั้งในด้านการท่องเที่ยวอำนวยความสะดวก และดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว โดยลักษณะของงานจะเอื้อให้มัคคุเทศก์มีโอกาสได้ใกล้ชิดและให้บริการต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว จึงต้องบริการด้วยความเต็มใจบนพื้นฐานของการมีใจรักที่จะให้บริการ จะสามารถสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวทั้งยังช่วยให้การทำงานของมัคคุเทศก์ประสบความสำเร็จ เนื่องจากการบริการถือเป็นหัวใจสำคัญในกระบวนการนำเที่ยว

2.6 มารยาทและจรรยาบรรณของมัคคุเทศก์

จรรยาบรรณ คือ สิ่งอันพึงประพฤติปฏิบัติ จรรยาบรรณของมัคคุเทศก์คือข้อพึงประพฤติปฏิบัติของมัคคุเทศก์ เพื่อธำรงไว้ซึ่งเกียรติภูมิของสถานภาพแห่งวิชาชีพ ทำให้อาชีพมัคคุเทศก์เป็นอาชีพที่มีเกียรติได้รับการยกย่องนับถือในฐานะเป็นตัวแทนของประเทศ ซึ่งหลักเกณฑ์ทางมารยาทและจรรยาบรรณสำหรับมัคคุเทศก์ที่เก่าแก่ และได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวาง เป็นหลักเกณฑ์ที่ถูกกำหนดขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญทางด้านมัคคุเทศก์ของวอชิงตันดีซี (The Guide of Professional Tour Guides of Washington, D.C.) ได้กำหนดหลักเกณฑ์จรรยาบรรณสำหรับมัคคุเทศก์ขึ้น ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่เก่าแก่และได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวาง โดยมีรายละเอียดดังนี้ (รวิวรรณ โปรยรุ่งโรจน์. 2544: 5-6)

1. มัคคุเทศก์จะต้องใช้ทักษะในการปฏิบัติหน้าที่อย่างสุดความสามารถ ในการนำเสนอความรู้ การให้ข้อมูลต่างๆ การเน้นย้ำความสำคัญของสิ่งแวดล้อมรอบตัว และการคงไว้ซึ่งวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว ซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวต้องกระทำด้วยพฤติกรรมที่เหมาะสมด้วย

2. ก่อนการปฏิบัติหน้าที่ทุกครั้ง มัคคุเทศก์จะต้องเตรียมตัวอย่างดี ต้องตรงต่อเวลาและเคารพต่อกำหนดการเดินทาง นอกจากนี้ในระหว่างการเดินทางที่มัคคุเทศก์ต้องเป็นผู้เฝ้าต่อความรู้สึก ความสนใจของนักท่องเที่ยว ควรหลีกเลี่ยงการสนทนาในหัวข้อที่ล่อแหลมต่อการวิวาทและบาดหมาง เช่น เรื่องเพศ ศาสนา และการเมือง เป็นต้น

3. มัคคุเทศก์จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง นิทาน และความเชื่อในท้องถิ่น ทันท่อเหตุการณ์ และความเปลี่ยนแปลงในสถานที่นั้นๆ นอกจากนี้ มัคคุเทศก์จะต้องพึงระวังในเรื่องการให้ข้อมูลที่ผิดแก่นักท่องเที่ยว

4. มัคคุเทศก์จะต้องทำความเข้าใจ เคารพ ปฏิบัติตามนโยบายของบริษัทที่ตนสังกัดและทำงานอย่างเคร่งครัด ไม่ควรรับงานโดยตรงจากนักท่องเที่ยวที่เป็นลูกค้าของบริษัทโดยไม่ได้รับความยินยอมจากบริษัทก่อน และในระหว่างการปฏิบัติหน้าที่ ไม่ควรให้นามบัตรของตนเองกับนักท่องเที่ยว พึงระลึกเสมอว่าการติดต่อธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวจะต้องกระทำผ่านบริษัทเท่านั้น

5. มัคคุเทศก์จะต้องมีความรู้ในเรื่องต่างๆ เช่น เส้นทางการเดินทางของทุกรายการการนำเที่ยว รวมถึงกฎ ระเบียบจราจรในเมืองโดยจะต้องสามารถให้คำแนะนำกับพนักงานขับรถได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมโดยเลือกใช้วิธีการแนะนำ คำพูดที่สุภาพ และสุขุม

6. มัคคุเทศก์ต้องแต่งกายอย่างสุภาพและเหมาะสมกับลักษณะของการเดินทางท่องเที่ยว

7. เมื่อมัคคุเทศก์ตกลงรับงานนำเที่ยวจากบริษัทแล้ว มัคคุเทศก์จะต้องอุทิศตน ททุ่มเท และมีความแน่วแน่งกับงานที่ได้รับมอบหมายอย่างสุดความสามารถ ไม่ลังเล หรือยกเลิกงานภายหลัง ยกเว้นแต่หากเกิดความจำเป็นจริงๆ ที่จะต้องยกเลิก และควรแจ้งให้บริษัททราบก่อนล่วงหน้าให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้

8. มัคคุเทศก์ไม่ควรเห็นแก่เงินรางวัลและไม่ควรออกปากขอรางวัล ควรให้นักท่องเที่ยวเป็นผู้ตัดสินใจด้วยตนเองว่าควรให้หรือไม่

9. มัคคุเทศก์ไม่ควรแนะนำหรือชักจูงนักท่องเที่ยวไปยังร้านขายของที่ระลึกหรือสถานที่อื่นๆ ซึ่งสถานที่นั้นๆ เสนอสิ่งตอบแทนที่สูง

10. มัคคุเทศก์ควรประสานสัมพันธ์และให้ความช่วยเหลือกับคณะนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ ด้วย นอกจากนี้ควรยึดมั่นในการประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักมารยาท จรรยาบรรณตลอดเวลา และควรสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงานทุกคน

มัคคุเทศก์พึงมีมารยาทและจรรยาบรรณที่ต้องประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมหลายประการ ในที่นี้จะได้นำมากล่าวเฉพาะที่สำคัญๆ ได้แก่ (ไพฑูรย์ พงศบุตร. 2542: 9)

1. การแต่งกาย ในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่มัคคุเทศก์จะต้องแต่งกายให้เหมาะสม ตามที่ระบุไว้ในกฎกระทรวง ทั้งนี้เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยและเพื่อให้เหมาะสมกับศักดิ์ศรีของความเป็นมัคคุเทศก์

2. ความประพฤติและกิริยามารยาท มัคคุเทศก์จะต้องมีความประพฤติที่ดี และมีกิริยามารยาทสุภาพ ไม่ควรเสพของมีเนียมมา หรือสูบบุหรี่ขณะปฏิบัติหน้าที่ แสดงความเป็นมิตรต่อนักท่องเที่ยวทุกคนที่อยู่ในความดูแลของตน แต่ให้อยู่ภายในขอบเขตที่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ประพฤติตนในเชิงชู้สาวกับนักท่องเที่ยวอย่างเด็ดขาด

3. ความซื่อสัตย์สุจริตมัคคุเทศก์ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อนักท่องเที่ยวไม่เรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทนใดๆ จากนักท่องเที่ยว รวมทั้งรับและเรียกร้องผลประโยชน์ตอบแทน จากร้านค้าต่างๆ ที่จำหน่ายสินค้าให้แก่นักท่องเที่ยวโดยวิธีการที่มีขอบเช่นพานักท่องเที่ยวไปซื้อของจากร้านจำหน่ายสินค้าที่ด้อยคุณภาพ หรือมีราคาสูงเกินไป เพื่อจะได้รับค่าตอบแทนเป็นจำนวน มากจากร้านค้า เป็นต้น

4. ความเอาใจใส่ในการปฏิบัติหน้าที่ มัคคุเทศก์ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความ กระตือรือร้น และความเอาใจใส่ในการกิจที่ได้รับมอบหมายไม่ทิ้งงาน หรือมอบให้ผู้อื่นปฏิบัติหน้าที่แทนโดยไม่มีเหตุผลอันสมควร ไม่แสดงกิริยาอาการเบื้อหน้าหรือเฉื่อยชา แต่ต้องยิ้มแย้มแจ่มใส ขณะปฏิบัติหน้าที่ ไม่แสดงสีหน้าบึ้งตึงหรือแสดงอารมณ์โกรธเกรี้ยวแม้จะไม่พอใจสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ตาม และที่สำคัญคือต้องไม่ทะเลาะหรือโต้เถียงกับนักท่องเที่ยวโดยเด็ดขาด

5. การให้ข้อมูลที่ถูกต้อง สิ่งที่มีมัคคุเทศก์อธิบายแก่นักท่องเที่ยวต้องเป็นข้อมูลที่ถูกต้อง มิใช่เป็นข้อมูลที่ผิดๆ อันเกิดจากการเดาหรือการรับฟังมาจากผู้อื่นที่มีใช้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งนี้เพราะนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะเชื่อถือข้อมูลที่ได้จากคำอธิบายของมัคคุเทศก์อยู่แล้ว หากให้ ข้อมูลผิดๆ อาจ ก่อให้เกิดความเสียหายแก่อาชีพมัคคุเทศก์เป็นส่วนรวมได้

6. การตรงต่อเวลา การตรงต่อเวลาถือเป็นมารยาทที่สำคัญอย่างหนึ่ง และมัคคุเทศก์ก็ควร จะต้องตรงต่อเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ไม่ว่าในการไปรับนักท่องเที่ยวจากสนามบิน หรือโรงแรมที่พัก การกำหนดเวลาเดินทางไปเที่ยวชมสถานที่ต่างๆ การส่งนักท่องเที่ยวกลับโรงแรม ที่พักหรือจุดหมายปลายทางหรือสนามบิน รวมทั้งการนัดหมายเวลากับนักท่องเที่ยวในกรณีอื่นๆ การผิดนัดหรือไม่ตรงต่อเวลา นอกจากจะเป็นการเสียมารยาทแล้ว ยังอาจเกิดผลเสียในการ ปฏิบัติงานด้วย

7. การไม่กล่าวตำหนิหรือให้ร้ายป้ายสีผู้อื่น มัคคุเทศก์พึงไม่กล่าวคำตำหนิติเตียน หรือให้ร้ายป้ายสีการปฏิบัติงานของมัคคุเทศก์คนอื่นๆ รวมทั้งการดำเนินงานของบริษัทฯ ใดๆ ให้ นักท่องเที่ยวฟังอย่างเด็ดขาด

จรรยาบรรณของมัคคุเทศก์ (การอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น (บัตรไทย – เฉพาะพื้นที่) หนองแม่นา อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์ ณ อุทยานฯ ภูหินร่องกล้า จ.พิษณุโลก และอุทยานฯ ท่งแสงหลวง จ.เพชรบูรณ์ วันที่ 11 – 16 ตุลาคม 2550 มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรญาณสงคราม และ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน สกว.สำนักงานภาค)

1. เกิดทุนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ด้วยความบริสุทธิ์ใจ
2. เลื่อมใสการปกครองระบอบประชาธิปไตย
3. ยึดมั่นในศาสนาที่ตนนับถือ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นศาสนาอื่น
4. มีความรับผิดชอบ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความเสียสละ
5. รักษาชื่อเสียงของตน โดยการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต
6. พึ่งมีทัศนคติที่ดี พัฒนาตนเองให้มีคุณภาพ คุณวุฒิ คุณธรรม
7. พึ่งเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวให้ยั่งยืน

8. ปฏิบัติตามคำสั่งกฎระเบียบ ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี

9. ประพฤติตนด้วยความสุภาพ รู้รักสามัคคี รู้ประมาณตน รู้พอเพียง

สุภาพร มากแจ้ง. (2534: 61-62) ได้อธิบายถึง จรรยาบรรณของมัคคุเทศก์ไว้ว่า จรรยาบรรณ คือ สิ่งอันพึงประพฤติปฏิบัติ จรรยาบรรณของมัคคุเทศก์ก็คือ ข้อพึงประพฤติปฏิบัติของมัคคุเทศก์ เพื่อธำรงไว้ซึ่งเกียรติภูมิของสถานภาพแห่งวิชาชีพ ทำให้อาชีพมัคคุเทศก์เป็นอาชีพที่มีเกียรติได้รับการยกย่องนับถือในฐานะเป็นตัวแทนของประเทศและคนไทยทุกคน เป็นทูตวัฒนธรรมและทูตสันติภาพมิใช่พนักงานขายโอกาสหรือนักต้มตุ๋นที่มีนักท่องเที่ยวเป็นเหยื่ออันโอชะ ดังนั้นจรรยาบรรณที่มัคคุเทศก์พึงมี ได้แก่

1. ความตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบ มัคคุเทศก์พึงปฏิบัติหน้าที่ของตนโดยเต็มกำลังความสามารถ และมีความรับผิดชอบต่อเวลาที่ปฏิบัติงาน จนกระทั่งส่งนักท่องเที่ยวสู่ที่พักโดยสวัสดิภาพ ไม่ทอดทิ้งให้นักท่องเที่ยวเผชิญโชคโดยลำพัง หรือละเลยไม่เอาใจใส่ดูแลความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว

2. ความซื่อสัตย์สุจริต มัคคุเทศก์ไม่พึงปล่อยให้ความโลภ ความเห็นแก่ได้เข้าครอบงำ และถือโอกาสจากความไว้วางใจของนักท่องเที่ยวทำให้นักท่องเที่ยวเสียประโยชน์ เช่น นำนักท่องเที่ยวไปซื้อของเฉพาะร้านที่จ่ายค่าพาหนะพิเศษให้มัคคุเทศก์ โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพสินค้ากับราคาที่นักท่องเที่ยวต้องจ่าย ผลของการกระทำนี้กระทบไม่เฉพาะแต่ชื่อเสียงของมัคคุเทศก์เท่านั้น แต่ยังส่งต่อไปถึงบริษัทนำเที่ยวที่มัคคุเทศก์สังกัดและเลยไปถึงชื่อเสียงของประเทศชาติและชนในชาตินั้นด้วย

3. ความรู้จักประมาณตน มัคคุเทศก์พึงเข้าใจว่าตนอยู่ในฐานะผู้ให้บริการนักท่องเที่ยวเป็นผู้รับบริการเปรียบเสมือนนายจ้าง จึงไม่ควรตีตนเสมอกับนักท่องเที่ยวทั้งด้วยกิริยา ท่าทาง ความประพฤติ และวาจา เช่น ไม่ตระโกน หรือดบมือต้งๆ เพื่อเรียกนักท่องเที่ยว ไม่แสดงอาการขัดเคืองหรือเบื้อหนาย เมื่อนักท่องเที่ยวพลัดเวลานัดหมาย ไม่เกรี้ยวกราดเอาแต่ใจเมื่อนักท่องเที่ยวไม่ปฏิบัติตามกำหนดการที่วางไว้ ทั้งไม่ร่วมโต๊ะรับประทานอาหารและเครื่องดื่มกับนักท่องเที่ยวโดยที่ไม่ได้รับการเชื้อเชิญ เป็นต้น หากเกิดปัญหาเหล่านี้ขึ้น มัคคุเทศก์ควรสามารถหาทางออกอย่างละมุนละม่อม ไม่ก่อให้เกิดความหมางใจแก่นักท่องเที่ยว

4. ความเข้าใจเพื่อนมนุษย์ มัคคุเทศก์พึงเข้าใจว่ามนุษย์ทุกคนปรารถนาความรัก ความเอาใจใส่ ดูแลอย่างทั่วถึงไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ระมัดระวังที่จะไม่ก่อให้เกิดความกระทบกระเทือนใจโดยมิได้เจตนา เช่น การเล่าเรื่องตลกของชาติต่างๆ ที่อาจกลายเป็นการดูหมิ่นเจ้าของชาตินั้นได้ เป็นต้น พึงยึดหลักการเอาใจเอามาใส่ใจเรา ในการปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยว

5. ความเมตตากรุณาปรานีให้ผู้อื่นมีความสุข มัคคุเทศก์พึงเข้าใจจุดประสงค์ของนักท่องเที่ยวว่าต้องการความสุขและความเพลิดเพลินจากการท่องเที่ยว ทั้งนี้มัคคุเทศก์เป็นผู้สามารถสนองความประสงค์ได้โดยกระตือรือร้นและเต็มใจ ไม่ก่อทุกข์ให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น การเล่าเรื่องส่วนตัวหรือความทุกข์ร้อนเพื่อขอความเห็นใจ

ทิพวรรณ พุ่มมณี (2553: 51-53) มัคคุเทศก์ควรมีข้อกำหนดที่ต้องปฏิบัติ เพื่อรักษาและส่งเสริมภาพพจน์ของผู้ประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ ดังนี้

1. มีทัศนคติที่ดี

มัคคุเทศก์จะต้องมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพมัคคุเทศก์ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและประเทศชาติ มีความรู้สึกนึกคิดในสิ่งที่ดีต่อการปฏิบัติหน้าที่มัคคุเทศก์ ซึ่งเปรียบเสมือนทูตทางวัฒนธรรมหรือตัวแทนของประชาชน ในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของประเทศ ให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของมรดกไทย อันจะเป็นประโยชน์ต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและประเทศชาติโดยรวม

2. ตระหนักในหน้าที่และความรับผิดชอบ

มัคคุเทศก์ต้องระลึกอยู่เสมอว่า ตนมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่จะต้องให้การดูแลและบริการแก่นักท่องเที่ยว ตลอดระยะเวลาการเดินทาง นับตั้งแต่รับส่งให้ถึงที่หมายและนำเที่ยวเพื่อให้ได้รับความรู้ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน รวมทั้งอำนวยความสะดวกดูแลสวัสดิภาพความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว นับแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการเดินทางโดยไม่ละเลยหรือเพิกเฉยที่จะปฏิบัติหน้าที่และรับผิดชอบ

3. ให้ข้อมูลที่ถูกต้อง

มัคคุเทศก์จะต้องบรรยายเรื่องราวต่างๆ ให้ถูกต้อง ทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมประเพณี กฎระเบียบข้อบังคับและการปฏิบัติตนของนักท่องเที่ยวในระหว่างการเดินทาง การให้ข้อมูลที่ผิดพลาดอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดความเสียหาย ซึ่งอาจเกิดกับตัวนักท่องเที่ยว อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว หรือประเทศชาติ

4. ซื่อสัตย์สุจริต

มัคคุเทศก์จะต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่คิดหลอกลวงหรือแสวงหาผลประโยชน์จากนักท่องเที่ยวโดยมิชอบ และถือโอกาสจากความไว้วางใจของนักท่องเที่ยว เช่น นำนักท่องเที่ยวไปซื้อของเฉพาะร้านที่จ่ายค่าตอบแทนสูงให้กับมัคคุเทศก์ โดยไม่คำนึงถึงว่าร้านนั้นจะนำสินค้าที่ด้อยคุณภาพ หรือราคาสูงเกินกว่าความเป็นจริงมากหรือมุ่งที่จะขาย Optional Tour หรือการนำเที่ยวนอกเหนือรายการทัวร์ให้กับนักท่องเที่ยวมากเกินไป ทั้งนี้เพื่อที่จะได้รับค่าตอบแทนเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับตนเอง

5. มีศีลธรรมอันดี

มัคคุเทศก์จะต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติที่ดีที่ชอบ ไม่ฝ่าฝืนศีลธรรมและผิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของชาติ เพื่อเป็นภาพลักษณ์ที่ดีของคนไทยในสายตาชาวต่างประเทศ

คณะกรรมการธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ ได้กำหนดพฤติกรรมของมัคคุเทศก์ที่ถือว่าเป็นการกระทำที่นำมาซึ่งความเสื่อมเสียชื่อเสียงเกียรติยศและจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ ดังนี้

1. อธิบายหรือบอกกล่าวเรื่องราวแก่นักท่องเที่ยว อันจะนำมาซึ่งความไม่ถูกต้องและเสื่อมเสียแก่ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ รวมทั้งภาพพจน์ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย

2. ไม่รับผิดชอบงานในหน้าที่ของมัคคุเทศก์ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ของนักท่องเที่ยว ตามข้อตกลงเกี่ยวกับรายการนำเที่ยวเป็นสำคัญ หรือละทิ้งหน้าที่การงาน

3. ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ซื่อสัตย์สุจริต แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบหรือกระทำการใดๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวอยู่ในสภาพที่ต้องปฏิบัติตามโดยไม่สมัครใจ

4. ปฏิบัติตนฝ่าฝืนศีลธรรม

5. ปฏิบัติตนขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น และกฎระเบียบของ สถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง

สำหรับสมาคมมัคคุเทศก์อาชีพแห่งประเทศไทย (ส.ม.อ.) ได้กำหนดจรรยาบรรณของ มัคคุเทศก์ ดังนี้

1. เทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ด้วยความบริสุทธิ์ใจ
2. เลื่อมใสการปกครองระบอบประชาธิปไตย
3. ยึดมั่นในศาสนาที่ตนนับถือ ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นศาสนาอื่น
4. มีความรับผิดชอบและตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความ เสียสละ และอุทิศเวลาของตนโดยคำนึงถึงประโยชน์ของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ
5. รักษาชื่อเสียงของตนโดยการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต และไม่แสวงหาประโยชน์ โดยมิชอบ หรือปฏิบัติอันเป็นการฝ่าฝืนศีลธรรมอันดี หรือเป็นการเสื่อมเสียต่อศักดิ์ศรีและเกียรติคุณ ของวิชาชีพมัคคุเทศก์
6. พึงมีทัศนคติที่ดี พัฒนาตนเองให้มีคุณภาพ คุณวุฒิ คุณธรรมและทักษะในการ ปฏิบัติงานในวิชาชีพมัคคุเทศก์
7. พึงเป็นแบบอย่างในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน ทั้งด้านธรรมชาติ และ ศิลปวัฒนธรรม
8. ถือปฏิบัติตาม กฎระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสถานที่ ท่องเที่ยวทุกแห่ง ตลอดจนการปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบของทางราชการ
9. ประพฤติตนด้วยความสุภาพ รู้รักสามัคคีต่อผู้ร่วมวิชาชีพอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และบุคคลโดยทั่วไป โดยปราศจากอคติ

2.7 คุณลักษณะของมัคคุเทศก์ที่ดี

ทิพวรรณ พุ่มมณี (2553:46-48) มัคคุเทศก์เป็นผู้ให้บริการนำเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว เปรียบเสมือนเป็นทูตทางวัฒนธรรมมัคคุเทศก์จึงควรเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะที่เหมาะสมหลายอย่าง ประกอบกัน ดังนี้

1. บุคลิกภาพที่ดี

บุคลิกภาพของมัคคุเทศก์เป็นสิ่งแรกที่นักท่องเที่ยวจะสัมผัสเป็นการเริ่มต้นของความรูสึกที่ดีและมีส่วนช่วยให้นักท่องเที่ยวเกิดความเชื่อถือและไว้วางใจ บุคลิกที่ดีของมัคคุเทศก์ควรมีลักษณะดังนี้

- 1.1 ร่างกายสมส่วน พละนาถัยสมบุรณั สะอาดเรียบร้อย
- 1.2 คล่องแคล่ว แจ่มใสร่าเรึง และสนุกสนาน
- 1.3 สติอารมณ์มั่นคง เยือกเย็นไม่วู่วาม สามารถเผชิญกับสถานการณ์และปัญหาล่างๆ ได้อย่างสงบและสุขุม
- 1.4 กิริยามารยาทนุ่มนวล วาจาสุภาพไพเราะ วางตัวได้เหมาะสม
- 1.5 แต่งกายเหมาะสมกับโอกาส กาลเวลา และสถานที่

2. มีความรู้ความสามารถ

ความรู้ความสามารถของมัคคุเทศก์ จะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้หรือข้อมูลที่ถูกต้องและการบริการที่มีคุณภาพ ความรู้ความสามารถของมัคคุเทศก์ควรประกอบด้วยสิ่งเหล่านี้

2.1 ควรรู้ด้านสถานที่ท่องเที่ยว ตลอดจนประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติและของท้องถิ่น รวมทั้งมีความสามารถในการปฏิบัติงานในหน้าที่มัคคุเทศก์

2.2 ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทาง อาทิ เช่น ระเบียบพิธีการเข้าออกราชอาณาจักร การแลกเปลี่ยนเงินตรา การ Check-In, Check-Out ที่พักรวม การ Check-In สายการบิน สถานีขนส่ง หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ธุรกิจท่องเที่ยวต่างๆ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ตำรวจท่องเที่ยว ตำรวจทางหลวง เป็นต้น

2.3 ความรู้ในเรื่องของการดูแลความปลอดภัย สวัสดิภาพและอนามัยของนักท่องเที่ยว มัคคุเทศก์จะต้องมีความรู้ความชำนาญในเส้นทางหรือนำเที่ยวสามารถเตือนให้นักท่องเที่ยวทราบถึงจุดที่อาจก่อให้เกิดอันตราย หรืออุบัติเหตุต่างๆ รวมทั้งจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของยาสามัญและการปฐมพยาบาลเบื้องต้น สำหรับช่วยเหลือนักท่องเที่ยวที่อาจเจ็บป่วยหรือได้รับอุบัติเหตุในระหว่างการเดินทาง

3. มีมนุษยสัมพันธ์

มัคคุเทศก์ที่มีความสามารถในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ จะทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรูสึกอบอุ่น ประทับใจ และให้ความร่วมมือ มัคคุเทศก์ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี ควรมีลักษณะดังนี้

- 3.1 มีทัศนคติที่ดี มีความสุจริตใจ
- 3.2 มีน้ำใจเอื้อเฟื้อช่วยเหลือผู้อื่น และร่วมมือกับส่วนรวม
- 3.3 สุภาพ อธิยาศัยดี มิไม่ตรีกับผู้อื่น
- 3.4 มีความอดทนและประณีประนอม พยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง

3.5 ยิ้มแย้มแจ่มใส มีไหวพริบปฏิภาณในการสร้างบรรยากาศของความสัมพันธ์กับผู้อื่น

4. มีศิลปะในการพูด

มัคคุเทศก์จะต้องมีความสามารถในการสื่อสาร โดยใช้ศิลปะในการพูดถ่ายทอดต่อนักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และความสนุกสนานเพลิดเพลิน ในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว ดังนี้

4.1 การใช้เสียง ควรพูดให้ดังพอได้ยินทั่วถึง ไม่ควรพูดเสียงดังหรือเบาจนเกินไป ซึ่งอาจทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความรำคาญและขาดความสนใจที่จะฟัง การเป็นผู้มีน้ำเสียงแจ่มใส นุ่มนวลชวนฟัง จะมีส่วนช่วยดึงดูดความสนใจของผู้ฟังด้วย

4.2 จังหวะการพูด ควรพูดให้มีจังหวะวรรคตอน รู้จักทอดเสียงให้พอเหมาะและถูกต้อง ซึ่งเป็นศิลปะที่สำคัญในการพูด จะช่วยให้ภาษาชัดเจนเข้าใจได้ง่ายขึ้น

4.3 ภาษาที่ใช้พูดควรเป็นภาษาที่เหมาะสมกับกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้มีการศึกษาสูง หรือผู้สูงอายุ ควรใช้ภาษาที่สละสลวย บางกลุ่มอาจใช้ภาษาง่ายต่อความเข้าใจ สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจน

4.4 ระยะเวลาที่ใช้พูด ในการบรรยายหรืออธิบายใดๆ ก็ตามมัคคุเทศก์ควรสังเกตว่า นักท่องเที่ยวมีความสนใจที่จะฟังมากน้อยเพียงใด หากไม่ค่อยสนใจที่จะฟังเท่าใดนัก ก็ควรพูดในสิ่งที่เป็นเนื้อหาสาระสำคัญๆ ซึ่งใช้เวลาไม่มากนัก แต่ถ้านักท่องเที่ยวแสดงความสนใจใคร่รู้ มัคคุเทศก์ควรอธิบายให้ครบถ้วนในเนื้อหาสาระ และความสำคัญต่างๆ

5. มีใจรักงานบริการ

มัคคุเทศก์ที่ดี นอกจากจะมีคุณลักษณะที่เหมาะสมดังกล่าวแล้วควรต้องมีใจรักงานบริการ พอใจที่จะดูแล อำนวยความสะดวกและความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว และยินดีที่จะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับความสุข สนุกสนานเพลิดเพลิน ตลอดระยะเวลาของการนำเที่ยว โดยมีได้ฝืนใจทำเพียงเพื่อคำตอบแทนหรือผลประโยชน์

ทิพวรรณ พุ่มมณี (2553:55-58) มัคคุเทศก์ทุกคนย่อมต้องประสบกับปัญหาต่างๆ ที่จะต้องแก้ไข แต่การที่แก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยคุณลักษณะสำคัญ ดังนี้

1. มีสติสัมปชัญญะ สามารถควบคุมอารมณ์ เผชิญกับสถานการณ์และปัญหาต่างๆ ได้อย่างสุขุม

2. มีความรอบรู้ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานมัคคุเทศก์

3. มีประสบการณ์ ความรู้ความชำนาญในงานมัคคุเทศก์

4. มีไหวพริบปฏิภาณในการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ

5. มีทัศนคติและจิตสำนึกที่ดีต่องานบริการ ยอมรับปัญหาและพร้อมที่จะแก้ไขปัญหา

ตัวอย่างปัญหาของมัคคุเทศก์

ปัญหาการเสีย อาจเป็นยางรั่ว/ระเบิด เครื่องยนต์ขัดข้อง ถือเป็นปัญหาทั่วไปที่มีโอกาสเกิดขึ้นบ่อยมาก มัคคุเทศก์จะประเมินสถานการณ์โดยสอบถามพนักงานว่าสามารถแก้ไขได้หรือไม่ ต้องใช้เวลานานเท่าไร หากได้รับการยืนยันว่าสามารถซ่อมได้และเวลาไม่นาน มัคคุเทศก์ต้องแจ้งให้นักท่องเที่ยวทราบ อาจเปิดเพลงหรือภาพยนตร์ในช่วงการรอคอยอยู่บนรถ แต่ถ้าใช้เวลานานมากจนมีผลกระทบต่อโปรแกรมการเดินทางท่องเที่ยว ต้องติดต่อผู้รับผิดชอบจัดการรถคันใหม่มาแทน

ปัญหาเรื่องที่พักรู้ ห้องพักรู้ไม่เย็น น้ำไม่อุ่น ประตุน้ำต่างชำรุดปิดล็อกไม่ได้แถมห้องน้ำดับ เมื่อได้รับแจ้งจากนักท่องเที่ยวมัคคุเทศก์ควรเข้าไปตรวจสอบก่อน ว่านักท่องเที่ยวใช้อุปกรณ์ต่างๆ ในห้องได้ถูกต้องหรือไม่ หากพบว่าห้องพักมีปัญหาจริง ต้องประสานกับโรงแรมขอเปลี่ยนห้องใหม่ หากไม่มีห้องให้เปลี่ยน มัคคุเทศก์ต้องสละห้องของตนให้แทน และแก้ปัญหาของตนเองที่หลัง

หรือปัญหาไม่มีห้องพัก หรือได้ห้องพักไม่ครบตามจำนวนนักท่องเที่ยว อาจเกิดจากการไม่ได้ยืนยัน (Confirm) การจองห้อง หรือจ่ายค่ามัดจำห้อง หรือโรงแรมเอาห้องไปขายได้ราคาสูงกว่า มัคคุเทศก์และโรงแรมต้องติดต่อหาโรงแรมให้ใหม่ที่เป็นระดับเดียวกัน โดยพยายามเลือกโรงแรมที่สามารถรับนักท่องเที่ยวได้มากที่สุดหรือทั้งหมด การที่นักท่องเที่ยวได้พักอยู่โรงแรมเดียวหรือใกล้กัน ไม่ทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคเท่ากับการที่นักท่องเที่ยวกระจายตัวพักอยู่หลายโรงแรมในพื้นที่ใกล้กัน ส่วนการเรียกร้องค่าเสียหายให้เป็นหน้าที่ของบริษัทนำเที่ยว และเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาในครั้งต่อไป ควรยืนยัน (Confirm) หรือมี Voucher ใบเสร็จแสดงการชำระเงินมัดจำ มีใบตอบรับเป็นลายลักษณ์อักษรจากโรงแรมก่อนที่จะเดินทางไปถึง โดยเฉพาะในช่วง High Season

ปัญหานักท่องเที่ยวเจ็บป่วย เกิดขึ้นได้เสมอสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติซึ่งมักจะมีปัญหาเจ็บป่วยอันเนื่องมาจาก 2 ปัจจัย คือ อากาศและอาหารที่ไม่คุ้นเคย ปัญหาเหล่านี้สามารถควบคุมและป้องกันได้บ้าง โดยต้องชี้แจงให้นักท่องเที่ยวทราบถึงสภาพอากาศเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เตรียมตัวสวมใส่เสื้อผ้าที่เหมาะสม และหาอุปกรณ์ป้องกันความร้อนหรือความหนาวเย็น สำหรับอาหารโดยเฉพาะอาหารไทยบางอย่างมีรสจัดเผ็ดร้อน ซึ่งนักท่องเที่ยวไม่คุ้นเคย หรืออาหารทะเลบางอย่างที่อาจเป็นพิษเกิดอาการแพ้ มัคคุเทศก์ต้องให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยว หากระบบทางเดินอาหารแปรปรวนหรือไม่แน่ใจควรหลีกเลี่ยงไม่รับประทาน หรือลองชิมเพียงเล็กน้อย

บางครั้งปัญหานักท่องเที่ยวเจ็บป่วย อาจเกิดจากอุบัติเหตุในระหว่างการเดินทาง เช่น ลื่นล้ม พลัดตกลงมาจากเนินสูง ถูกกิ่งไม้เกี่ยว เกิดบาดแผล ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้ควบคุมและป้องกันได้ระดับหนึ่ง คือให้นักท่องเที่ยวระมัดระวังหลีกเลี่ยงสิ่งที่จะเกิดอันตราย หากไปสถานที่ท่องเที่ยวหรือร่วมกิจกรรมประเภทผจญภัย (Adventure)

แต่ปัญหาเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะต้องแก้ไข มัคคุเทศก์ที่มีประสบการณ์จะมีความรู้วิธีปฐมพยาบาลเบื้องต้น ให้ยาบรรเทาอาการ หากไม่ดีขึ้นหรือเจ็บหนักต้องนำส่งโรงพยาบาล

ปัญหาของหาย ก่อนอื่นมัคคุเทศก์จะพยายามให้นักท่องเที่ยวทบทวนความจำว่าได้ทำของสิ่งนั้นหายหรือลืมไว้ที่ใด ในเบื้องต้นอาจประกาศให้กลุ่มนักท่องเที่ยวทราบว่ามีของสิ่งใดหาย เพื่อผู้ใดพบเห็น หลังจากนั้นจะต้องตรวจสอบไปยังสถานที่ต่างๆ ที่ใช้บริการผ่านมา เช่น สถานที่ท่องเที่ยว ร้านอาหาร โรงแรม หากพบเห็นสิ่งขิงดังกล่าวให้ติดต่อมัคคุเทศก์เพื่อจะได้นัดหมายสถานที่ วัน เวลา ที่จะส่งคืนไปให้ มัคคุเทศก์ควรกระตือรือร้นที่จะติดตามเรื่องให้ โดยถือเป็นหน้าที่และน้ำใจที่จะต้องให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

หากหนังสือเดินทางหาย ต้องพานักท่องเที่ยวไปทำเอกสารชั่วคราวที่สถานทูตไทยในประเทศนั้นๆ แต่ปัญหานี้อาจไม่เกิดขึ้นเพราะมัคคุเทศก์หรือหัวหน้าทัวร์จะเป็นผู้เก็บรักษาหนังสือเดินทางของนักท่องเที่ยวไว้

บัตรเครดิต หรือเอกสารทางการเงินหาย ต้องติดต่อธนาคารเพื่อทำการอายัดไว้ก่อน

ปัญหานักท่องเที่ยวพลัดหลง มักเกิดในสถานที่ชุมชนที่มีถนน ตรอกซอยหลายแห่งแยกออกไปในบริเวณกว้าง เมื่อมัคคุเทศก์ปล่อยให้นักท่องเที่ยวเดินชมตามอัธยาศัยแล้วนัดหมายเวลาและสถานที่กลับมารวมตัวกัน ซึ่งโดยหลักการแล้วมัคคุเทศก์จะอธิบายเส้นทางในพื้นที่นั้นๆ ให้นักท่องเที่ยวทราบ แนะนำให้จำลักษณะอาคาร ชื่อร้าน หรือจุดเด่นอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ที่สามารถเดินมาสู่จุดนัดหมาย พร้อมกำชับว่าหากหลงทางกลับไม่ถูกให้ยืนรออยู่ ณ ที่นั้นอย่าเดินต่อไปไหน เมื่อใกล้เวลานัดหมาย มัคคุเทศก์และทีมงานต้องแยกย้ายกันไปดูแลนักท่องเที่ยวให้เดินทางกลับมา ณ จุดนัดพบ ซึ่งในระหว่างนั้นอาจพบนักท่องเที่ยวที่หลงทางอยู่ ณ จุดใดจุดหนึ่ง และการที่นักท่องเที่ยวมีสัญลักษณ์ของบริษัทติดตัว อาจเป็นหมวกหรือพัตที่บริษัทแจก ประกอบกับมัคคุเทศก์และทีมงาน สามารถจดจำลูกทัวร์ของตนเอง จะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้รวดเร็วยิ่งขึ้น

ปัญหาการล่าช้าไม่เป็นไปตามโปรแกรม อาจเกิดปัญหาที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น สภาพอากาศแปรปรวน พายุหิมะ หมอกจัด ฝนตกหนัก เป็นอุปสรรคต่อการเดินทาง เครื่องบินอาจดีเลย์ รถยนต์ไม่สามารถวิ่งได้ ทำให้การเดินทางต้องล่าช้า ไม่สามารถเป็นไปตามโปรแกรมที่กำหนด มัคคุเทศก์ต้องใช้ความสามารถในการบริหารจัดการเวลา อาจพยายามพาเที่ยวได้ครบตามโปรแกรม แต่ย่นระยะเวลาการเยี่ยมชมบางจุดให้น้อยลง หรือตัดโปรแกรมการท่องเที่ยวบางแห่งออกไปก่อน โดยจะจัดโปรแกรม และต้องแจ้งให้บริษัททราบ

3. มัคคุเทศก์กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จันทร์จิรา ศรีทวี (2553: 50) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะเป็นจริงขึ้นมาได้ ผู้นำเที่ยวหรือมัคคุเทศก์มีใช่เพียงแต่จัดประสบการณ์ที่มีคุณภาพให้แก่นักท่องเที่ยวอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นประสบการณ์ที่มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมอีกด้วย ซึ่งบริษัทนำเที่ยวใหญ่ๆ เช่น

Quicksilver ก็มีความภูมิใจมากที่ได้จ้างนักชีววิทยาทางทะเล และนักวิทยาศาสตร์เป็นมัคคุเทศก์ ส่วนบริษัทนาเทียอื่น ๆ ในออสเตรเลียก็ได้ผูกตัวเองไว้กับองค์กรต่าง ๆ เช่น Australian Conservation Foundation ซึ่งได้มีข้อตกลงร่วมกันในพันธะสีเขียว (Green Bond) เพื่ออนุญาตให้มีการลงทุนและสนับสนุนโครงการใด ๆ ที่มีการยอมรับว่าไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ส่วนในประเทศแคนาดานั้นถึงแม้ว่าจะยังไม่มีในหลักสูตรการท่องเที่ยวอนุรักษ์โดยตรง แต่ก็ได้มีหลักสูตรสำหรับการผลิตมัคคุเทศก์เพื่อการท่องเที่ยวแบบผจญภัย ซึ่งระยะเวลาการศึกษาถึง 2 ปี ซึ่งนับว่าประเทศดังกล่าวให้ความสำคัญกับคุณภาพของมัคคุเทศก์อย่างยิ่ง

สหรัฐ ยาหย่าหมัน (2550) เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเกดรา กล่าวว่า ถ้ามัคคุเทศก์ไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ก็อาจจะเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย เช่น ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการให้อาหารปลา เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ถ่ายภาพกับฝูงปลาจำนวนมาก นี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำลายระบบนิเวศทางทะเล

สุวลัย ปิ่นประดับ (2550) ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคใต้เขต 4 กล่าวถึงการจัดทำโครงการสร้างยุวมัคคุเทศก์เส้นทางศึกษาธรรมชาติว่า เพื่อเป็นการผนวกการท่องเที่ยวและการรักษาธรรมชาติเข้าด้วยกัน โดยการนำความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติทั้งสัตว์ป่าและพันธุ์พืช มาเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวพร้อมทั้งปลูกฝังให้เยาวชนได้สัมผัสธรรมชาติอย่างใกล้ชิดและเป็นผู้ถ่ายทอดในฐานะยุวมัคคุเทศก์ได้อย่างถูกต้อง

ธัญญาภรณ์ กุณาง ได้สรุปไว้ว่า

1. ความร่วมมือในการพัฒนายุวมัคคุเทศก์ เป็นการร่วมมือในการฝึกอบรมให้มีความรู้ความเข้าใจ เกิดทักษะ ให้กับมัคคุเทศก์

2. หัวใจของการเป็นมัคคุเทศก์ มัคคุเทศก์ต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ เป็นผู้ปลูกเร้าจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม ให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบขณะกำลังท่องเที่ยวอยู่ และชุมชนมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

3. การมีมัคคุเทศก์ เป็นการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนได้มีหน้าที่บริการ ให้นักท่องเที่ยวได้มีความรู้ ความบันเทิง และอำนวยความสะดวก

4. ผลจากการท่องเที่ยวเดินป่า มีประโยชน์ คือ ประชาชนในท้องถิ่นมีโอกาสในการหารายได้พิเศษจากการท่องเที่ยวแต่มีผลเสียทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมที่เกิดจากการตัดไม้ทำลายป่าชุมชน การทิ้งขยะมูลฝอย การก่อไฟที่อาจทำให้เกิดไฟป่าได้ เพราะขาดการควบคุมและไม่มีการกำหนดเส้นทางเดินป่า

แนวคิดการพัฒนาตนเองสู่การเป็นมัคคุเทศก์เชิงนิเวศ ประกอบไปด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 11 ขั้นตอน (วีระพล ทองมา. 2546) คือ

1. มัคคุเทศก์ทุกคนจะต้องศึกษาให้เข้าใจถึงผลกระทบของอาชีพตนต่อสิ่งแวดล้อม และต้องมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2. มัคคุเทศก์ทุกคนจะต้องค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยครอบคลุมในแหล่งท่องเที่ยวที่จะนำเที่ยว

3. มัคคุเทศก์ทุกคนจะต้องให้ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้แก่นักท่องเที่ยวก่อนออกเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความรู้และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และปฏิบัติตนเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดี

4. มัคคุเทศก์ทุกคนจะต้องเคารพกฎเกณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างเคร่งครัด และต้องกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เหล่านั้นอย่างเคร่งครัดด้วย เพื่อมิให้มีการทำลายแหล่งท่องเที่ยว และสร้างความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวเอง

5. มัคคุเทศก์ทุกคนจะต้องช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยว และระบบนิเวศให้สมบูรณ์ โดยเฉพาะมัคคุเทศก์แบบเดินป่า ควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เพื่อรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติให้เป็นประโยชน์แก่อาชีพตนเองและสังคมส่วนรวม โดยที่คำนึงถึงเอกลักษณ์และความเปราะบางของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

6. มัคคุเทศก์ทุกคนจะต้องจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงเอกลักษณ์และความเปราะบางของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสำคัญ

7. มัคคุเทศก์ทุกคนจะต้องให้คนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วม และได้รับส่วนแบ่งจากการกระจายรายได้ที่เหมาะสม

8. มัคคุเทศก์ทุกคนจะต้องให้ความเคารต่อประชาชน และสภาพแวดล้อม โดยไม่มุ่งกอบโกยผลประโยชน์เป็นสำคัญจนลืมนึกถึงขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวนั้น

9. มัคคุเทศก์ทุกคนจะต้องร่วมมือกับธุรกิจท่องเที่ยวที่ตนสังกัดจัดโครงการส่งเสริมสิ่งแวดล้อม โดยร่วมมือกับคนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อคืนผลประโยชน์สู่แหล่งท่องเที่ยว

10. มัคคุเทศก์ทุกคนจะต้องช่วยส่งเสริมความเข้าใจอันดี เผยแพร่เกียรติคุณของประเทศ และวัฒนธรรมอันดีงามของตนให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ และยังได้รับบริการที่ดีจากฝ่ายจัดรายการนาเที่ยวด้วยแล้ว ก็ยังก่อให้เกิดความประทับใจมากขึ้น ทำให้นักท่องเที่ยวอยากกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก

11. มัคคุเทศก์ทุกคนจะต้องพยายามรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการของตนมีส่วนร่วมในการช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ตุลยราศรี ประเทพ (2556: 17) กล่าวว่า คุณลักษณะของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ความสนใจของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกลุ่มของผู้เดินทางเพื่อแสวงหากิจกรรมให้มีประสบการณ์ที่หลากหลายมากขึ้นเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ ทั้งธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตของชุมชนและมีจิตสำนึกต่อการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยมี คุณลักษณะ ดังนี้

1. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม
2. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มุ่งให้คนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และได้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจให้มากที่สุด
3. เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีจุดสนใจหลัก อยู่ที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติหรือวัฒนธรรมที่ยังคงความดั้งเดิมและบริสุทธิ์ห่างไกลความเจริญแบบสังคมเมือง

4. เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้มีความสมดุลกับความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่

โดยสรุปได้ว่า มัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง ผู้ที่นำนักท่องเที่ยวไปชมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว รณรงค์ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมและตระหนักในการช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยได้รับค่าตอบแทนในการนำเที่ยว

4. การพัฒนาตัวบ่งชี้

4.1 ความหมายของตัวบ่งชี้

ดัชนีหรือตัวชี้นำ ตัวบ่งชี้ ตัวชี้วัด เป็นคำที่ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Indicator ซึ่งในงานวิจัยฉบับนี้จะใช้คำว่าตัวบ่งชี้ โดยมีความหมายดังนี้

เยาวลักษณ์ มูลสระคู (2558: 46) ตัวบ่งชี้ หมายถึง ตัวแปรประกอบหรือองค์ประกอบที่มีค่าแสดงถึงลักษณะหรือปริมาณของสภาพที่ต้องการศึกษา ณ ช่วงเวลาหนึ่ง ค่าของตัวบ่งชี้แสดง/ระบุ/บ่งบอกถึงสภาพที่องค์รวม แต่มีความชัดเจนเพียงพอที่จะใช้ในการเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้เพื่อประเมินสภาพที่ต้องการศึกษาได้ และใช้ในการเปรียบเทียบระหว่างช่วงเวลาที่แตกต่างกันเพื่อให้ทราบถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพที่ต้องการศึกษาได้

อัจฉรา มีนาสันติรักษ์ (2558: 30) ให้ความหมายว่า ตัวบ่งชี้ คือ ตัวประกอบ ตัวแปร หรือสารสนเทศที่บ่งบอกสถานภาพหรือสะท้อนการดำเนินงานหรือผลการดำเนินงานในเชิงปริมาณหรือคุณภาพในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งสารสนเทศที่ได้นี้อาจอยู่ในรูปของข้อความ หรือค่าที่สังเกตหรือวัดได้อย่างเป็นรูปธรรม

วิภาวี ศิริลักษณ์ (2557: 51) ตัวบ่งชี้เป็นสารสนเทศที่แสดงถึงลักษณะหรือปริมาณของสภาพที่ต้องการศึกษา ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งซึ่งอาจจะอยู่ในรูปของตัวประกอบ ตัวแปร หรือค่าที่สังเกตได้

กิตติพร เนาว์สุวรรณ (2557) กล่าวว่า ตัวบ่งชี้ หมายถึง คุณลักษณะที่วัดได้หรือสังเกตได้ที่ใช้บ่งบอกมีผลการดำเนินงานหรือสภาพที่ต้องการศึกษาในช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่งซึ่งมีความชัดเจนเพียงพอที่จะใช้ในการเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้เพื่อประเมินสภาพที่ต้องการศึกษาได้

ธีรเดช สายเส้น (2555: 83) ให้ความหมายว่า ตัวบ่งชี้ หมายถึง คุณลักษณะที่กำหนดหรือตัวบ่งชี้คุณภาพการจัดการศึกษา หรือสภาพการณ์ของสิ่งที่ต้องการศึกษาในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง มีลักษณะเชิงคุณภาพการจัดการศึกษา หรือสภาพการณ์ของสิ่งที่ต้องการศึกษาในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง มีลักษณะเชิงคุณภาพหรือปริมาณโดยการนำข้อมูล หรือตัวแปร หรือข้อเท็จจริงมาสัมพันธ์กันเพื่อให้เกิดคุณค่าที่สามารถชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพที่ต้องการศึกษา

วรภัทร์ ภูเจริญ (2550: 9-12) สรุปว่า Indicator คือตัวบ่งชี้ ดัชนีวัดผล เครื่องบ่งบอกและ Performance คือ สมรรถนะขีดความสามารถ สิ่งที่แสดงออก ผลการดำเนินการ ตัวบ่งชี้เป็นการวัดผลทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ใช้ได้ในทุกองค์กร ซึ่งตัวบ่งชี้ที่นักนำมาใช้เพื่อให้ผู้บริหารได้

ทราบถึงขีดความสามารถ สมรรถนะความคืบหน้า คุณภาพ ปริมาณของกิจกรรมต่างๆ ที่ได้ทำไปตามแผนหรือตามยุทธศาสตร์และมักเป็นตัวสะท้อน (Reflect) ว่ากิจกรรมต่างๆ ในองค์การได้เป็นไปตามแผนตามยุทธศาสตร์ต่างๆ ที่วางไว้หรือไม่

ผกาพรรณ นันทวิชิต (2549: 25) ได้ให้ความหมายของตัวบ่งชี้ว่าหมายถึง สารสนเทศหรือค่าที่สังเกตได้ในเชิงปริมาณ หรือคุณภาพซึ่งใช้บ่งบอกภาวะของสิ่งที่มุ่งวัด ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

วันเพ็ญ ผ่องกาย (2549: 25) ให้ความหมายตัวบ่งชี้ว่า หมายถึง ตัวแปรประกอบหรือองค์ประกอบที่มีค่าแสดงถึงลักษณะหรือปริมาณของระบบการดำเนินงานส่วนใด ส่วนหนึ่งในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งเป็นสารสนเทศที่บ่งบอกสภาวะหรือสภาพการณ์ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่เราสงสัย ซึ่งการนำตัวแปรหรือข้อเท็จจริงต่างๆ มาสัมพันธ์กันเพื่อให้เกิดคุณค่าจะสะท้อนให้เห็นสภาพการณ์ที่ต้องศึกษาโดยรวม

สุวัฒน์ เงินน้ำ, เสาวนิตย์ ชัยมุสิก และธนพร ชุมวรฐายี (2547: 9) ให้ความหมายของตัวบ่งชี้ว่า ประกอบด้วย ตัวแปรตัวเดียวหรือหลายตัว ซึ่งแสดงลักษณะหรือ ปริมาณ สภาพที่ต้องการศึกษา ณ ช่วงเวลาหนึ่ง ตัวบ่งชี้ต้องสามารถแสดงค่าตัวเลข หรือปริมาณของสิ่งที่ศึกษาได้ และแม้ว่าค่าของตัวบ่งชี้จะเป็นค่าที่แสดงสภาพกว้างๆ แต่ต้องมีความชัดเจนเพียงพอที่จะเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนด

สำนักงานการปฏิรูปการศึกษา (2545: 13-14) ให้ความหมายตัวบ่งชี้ว่า ในภาษาอังกฤษคือ Indicator คำนี้มีความหมายใกล้เคียงกับ ดัชนี หรือคำว่า index ในภาษาอังกฤษ ดิกชันนารี Webster's New Twentieth Century Dictionary of English Language: Unabridged ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง (1983) และดิกชันนารี Webster's Ninth New Collegiate Dictionary (1991) ให้คำอธิบายว่า Indicator มีรากศัพท์มาจากภาษาละติน in=in, to + dicare = declare, point out หรือ indicare = to point out, to declare เริ่มใช้ภาษาอังกฤษครั้งแรกเมื่อปี ค.ศ. 1660 และให้ความหมายว่า ตัวบ่งชี้ หมายถึงเครื่องมือ (Device) เครื่องวัดระบุปริมาณ (Gauge) หน้าปัด (Dial) เครื่องบันทึก (Register) หรือ ตัวชี้ (Pointer) ใดๆ สำหรับวัด หรือบันทึก หรือแสดงอีกนัยหนึ่งหมายถึงกลุ่มของค่าสถิติที่นำมารวมกันเพื่อระบุสภาพเศรษฐกิจ

กมล สดประเสริฐ (2543: 1) ให้ความหมายของตัวบ่งชี้ในรูปของตัวชี้วัดว่า หมายถึง ตัวชี้วัดควรเป็นอะไรบางอย่างที่ชี้ทิศทางอย่างกว้างๆ ถึงสภาวะการณ์ที่เรา กำลังจะสืบสวน โดยไม่จำเป็นต้องให้ถูกต้องตามแบบอย่างวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่ชี้ให้เห็นในสภาพทั่วไปในสิ่งที่กำลังจะตรวจสอบ

วีรพจน์ ลือประสิทธิ์กุล (2543: 44) ได้ให้ความหมายตัวบ่งชี้ ว่าเป็นเครื่องมือสำหรับบอกระดับหรือแนวโน้ม ทิศทางของสิ่งต่างๆ หรือเรื่องราวต่างๆ

อุทุมพร จามรมาน (2542: 1) ได้ให้ความหมายของตัวบ่งชี้ว่า เป็นสิ่งที่บอกถึงข้อมูลที่นำมาใช้เพื่อชี้ให้เห็นอะไรบางอย่าง เช่น ตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพทางการบริหารจัดการ คุณภาพของ

ผลผลิต ประสิทธิผลของโครงการ ความสอดคล้องของวัตถุประสงค์ขององค์กรกับแผนชาติความชัดเจนของแนวคิด ความคุ้มค่าของการลงทุน

เอมอร์ จังศิริพรพรรณ (2542: 9) ได้ให้ความหมายตัวบ่งชี้ไว้ว่า เป็นสิ่งที่แสดงถึงสภาวะหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงไป โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งสามารถวินิจฉัยและช่วยชี้บ่งชี้ปัญหา อุปสรรคของการดำเนินงานขององค์กรประกอบต่างๆ ของการจัดการศึกษาในช่วงเวลาหรือระดับที่ต้องการวัดหรือตรวจสอบ

นงลักษณ์ วิรัชชัย ; และสุวิมล ว่องวานิช (2541: 53) ได้ให้ความหมายของตัวบ่งชี้ว่า หมายถึง ค่าสถิติหรือตัวแปรที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ได้สารสนเทศเกี่ยวกับสถานภาพคุณภาพ และผลผลิตการดำเนินงานของระบบหรือสถานศึกษา และเนื่องจากระบบการศึกษาปัจจุบัน มีความซับซ้อนมากขึ้นจึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบตัวบ่งชี้ขึ้นใช้ประโยชน์ในการศึกษา ระบบนี้จึงให้สารสนเทศที่สมบูรณ์ได้

วรรณิ แกมเกตุ (2540: 14) ให้ความหมายของตัวบ่งชี้ว่า หมายถึง สารสนเทศ หรือค่าที่สังเกตได้เชิงปริมาณ หรือเป็นสารสนเทศเชิงคุณภาพซึ่งใช้บ่งบอกสภาวะของสิ่งที่มุ่งวัด หรือสะท้อนลักษณะรวมทั้งปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานอย่างกว้างๆ ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

จอห์นสโตน (สมเกียรติ ทานอก. 2539: 11; อ้างอิงจาก John Stone. 1981. 2-3) ให้ความหมายไว้ว่า ตัวบ่งชี้ หมายถึง สารสนเทศที่บ่งบอกปริมาณเชิงสัมพันธ์หรือสภาวะของสิ่งที่มุ่งวัดในเวลาใด เวลาหนึ่งเท่านั้น ตัวบ่งชี้ไม่จำเป็นต้องบ่งบอกสภาพที่เจาะจงหรือชัดเจน แต่จะบ่งบอกสะท้อนให้เห็นถึงวิธีการ หรือทางที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ รวมทั้งบอกถึงการบรรลุวัตถุประสงค์ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้นซึ่งอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคตโดยตัวบ่งชี้จะเป็นสิ่งที่บ่งชี้อย่างกว้างๆ ถึงสภาวะหรือสภาพการณ์ที่เราสนใจเข้าไปตรวจสอบ

พจนานุกรม ออกซฟอร์ด (The Oxford Pocket School Dictionary. 1996: 359) ให้ความหมาย ตัวบ่งชี้ ว่าหมายถึง สิ่งชี้บอกทิศทางไปที่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง (A thing that indicates or points to something)

พจนานุกรม เว็บสเตอร์ (Webster's Ninth New Collegiate Dictionary. 1991: 262) ให้ความหมายของตัวบ่งชี้ว่า คือ สิ่งชี้บอก หรือชี้ไปสู่ความถูกต้องไม่มากก็น้อย (Something which points out points to with more or less exactness)

4.2 ประเภทของตัวบ่งชี้

วิโรจน์ สารัตนะ (2555: 233) กล่าวว่า ประเภทของตัวบ่งชี้มีขอบข่ายกว้างขวาง มีการสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้ขึ้นเป็นจำนวนมาก จึงมีการแบ่งตัวบ่งชี้ออกเป็นแบบต่างๆ กัน การแบ่งประเภทของตัวบ่งชี้ขึ้นอยู่กับวิธีและเกณฑ์ในการแบ่ง ซึ่งมีความแตกต่างกัน บางเกณฑ์อาศัยแนวคิดในการสร้าง ดังนั้น ตัวบ่งชี้จึงมีอยู่หลายประเภทตามเกณฑ์ในการแบ่ง

นงลักษณ์ วิรัชชัย (2551) สังเคราะห์ประเภทของตัวบ่งชี้ ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ประเภทตามทฤษฎีเชิงระบบ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) ตัวบ่งชี้ด้านปัจจัย (input indicators) แสดงถึงปัจจัย 2) ตัวบ่งชี้ด้านกระบวนการ (process indicators) แสดงถึงวิธีการดำเนินงานขั้นตอนต่างๆ 3) ตัวบ่งชี้ด้านผลผลิต (output/outcome indicators) แสดงถึงผลลัพธ์ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้นในระบบการศึกษา

2. ประเภทตามลักษณะนิยามของตัวบ่งชี้ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) ตัวบ่งชี้แบบอ้อม ใช้ในกรณีที่นักวิชาการยังมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ศึกษาไม่มากนัก หรือใช้ที่ในสถานการณ์ที่มีการให้นิยามตัวบ่งชี้ไว้หลวมๆ ยังไม่ชัดเจน ต้องใช้วิจารณ์พิจารณาตัดสินใจ 2) ตัวบ่งชี้แบบปรนัย มีการเปรียบเทียบ

3. ประเภทตามวิธีการสร้างแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) ตัวบ่งชี้ ตัวแทน สร้างขึ้นจากตัวแปรเพียงตัวเดียวให้เป็นตัวแทนตัวแปรอื่นๆ ที่บอกลักษณะหรือปริมาณของสภาพที่ต้องการศึกษาได้ เช่น สัดส่วนจำนวนนักเรียนระดับประถมศึกษา อัตราการไม่รู้หนังสือ ตัวบ่งชี้ประเภทนี้ในปัจจุบันใช้กันน้อยลง เนื่องจากมีความเที่ยงและความตรงต่ำ เพราะเป็นการใช้ตัวบ่งชี้เพียงตัวเดียวแสดงลักษณะสิ่งที่ต้องการศึกษา 2) ตัวบ่งชี้แยก ตัวบ่งชี้ทั้งหมดมีตัวบ่งชี้ย่อยจำนวนมาก แต่ละตัวเป็นอิสระต่อกัน บ่งชี้ลักษณะหรือปริมาณของสภาพที่ต้องการศึกษาเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว การที่จะบ่งชี้สภาพองค์รวมจะต้องใช้ตัวบ่งชี้ย่อยทุกตัวรวมกันทั้งหมด บางตัวบ่งชี้ย่อยมีความสัมพันธ์กัน จึงเป็นการบ่งชี้ลักษณะซ้ำซ้อนกัน 3) ตัวบ่งชี้ที่เกิดจากการรวมตัวแปรทางการศึกษาหลายๆ ตัวเข้าด้วยกัน ให้น้ำหนักความสำคัญของตัวแปรตามจริง ตัวบ่งชี้ชนิดนี้ให้สารสนเทศที่มีคุณค่า มีความเที่ยงและความตรงสูงกว่าตัวบ่งชี้สองประเภทแรกจึงเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการศึกษา การกำกับ ติดตามดูแล และการประเมิน นิยมใช้กันมากในปัจจุบัน

4. ประเภทตามลักษณะตัวแปรที่ใช้สร้างตัวบ่งชี้ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) ตามระดับการวัดของตัวแปร 4 ประเภท คือ ตัวบ่งชี้นามบัญญัติ ตัวบ่งชี้เรียงลำดับ ตัวบ่งชี้อันดับ และตัวบ่งชี้อัตราส่วน ถ้าตัวบ่งชี้การศึกษาสร้างจากตัวแปรระดับใด ตัวบ่งชี้การศึกษาที่ได้จะมีระดับการวัดตามตัวแปรนั้นด้วย โดยทั่วไป ตัวบ่งชี้การศึกษาที่นิยมใช้กันมาก ได้แก่ ตัวบ่งชี้อันดับ ตัวบ่งชี้อัตราส่วน และตัวบ่งชี้เรียงลำดับ 2) ตามประเภทของตัวแปร 2 ประเภท คือ 1) ตัวบ่งชี้สต็อก แสดงถึงสถานะหรือปริมาณ ณ จุดเวลาจุดใดจุดหนึ่ง 2) ตัวบ่งชี้การเคลื่อนไหวแสดงถึงสถานะที่เป็นพลวัต ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง 3) ตามคุณสมบัติทางสถิติของตัวแปร 2 ประเภท คือ ก) ตัวบ่งชี้เกี่ยวกับการแจกแจง สร้างจากตัวบ่งชี้ที่เป็นค่าสถิติบอกลักษณะการกระจายของข้อมูล เช่น สัมประสิทธิ์การกระจายดัชนี เป็นต้น ข) ตัวบ่งชี้สร้างจากตัวบ่งชี้ที่เป็นปริมาณ หรือเป็นค่าสถิติบอกลักษณะค่ากลาง เช่น ค่าเฉลี่ย ค่ามัธยฐาน หรือค่าสถิติประเภทค่าร้อยละ อัตราส่วน

5. ประเภทตามลักษณะค่าของตัวบ่งชี้ แบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) ตัวบ่งชี้สมบูรณ์ บอกปริมาณแท้จริงและมีความหมายในตัวเอง เช่น จำนวนโรงเรียน จำนวนนคร 2) ตัวบ่งชี้สัมพัทธ์หรือตัวบ่งชี้อัตราส่วน เป็นปริมาณเทียบเคียงกับค่าอื่น เช่น จำนวนนักเรียนต่อครูหนึ่งคน สัดส่วนของครูวุฒิปริญญาโท ตัวบ่งชี้ทั้งสองประเภทนี้ ตัวบ่งชี้สมบูรณ์ใช้เปรียบเทียบได้เฉพาะระบบที่มีขนาดหรือ

ศักยภาพเท่าเทียมกัน ถ้าเป็นระบบที่มีขนาดหรือศักยภาพต่างกัน ควรใช้ตัวบ่งชี้สัมพัทธ์ในการเปรียบเทียบ

6. ประเภทตามฐานการเปรียบเทียบในการแปลความหมายแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ 1) ตัวบ่งชี้ซึ่งกลุ่ม มีการแปลความหมายเทียบกับกลุ่ม 2) ตัวบ่งชี้ซึ่งเกณฑ์ มีการแปลความหมายเทียบกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 3) ตัวบ่งชี้ซึ่งตน มีการแปลความหมายเทียบกับสภาพเดิม ณ จุด หรือช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

7. ประเภทตามลักษณะการใช้ประโยชน์สารสนเทศเกี่ยวกับสภาพของระบบการศึกษาในรูปตัวบ่งชี้การศึกษา ที่นำไปใช้ในกระบวนการบริหารจัดการ และการพัฒนาการศึกษา โดยเฉพาะในด้านการวางแผน การกำกับติดตาม และการประเมินผลการศึกษา นั้น นักวิชาการนำไปใช้ประโยชน์ในสองลักษณะ คือการใช้ประโยชน์เพื่อบรรยายสภาพของระบบการศึกษา และการใช้ประโยชน์เพื่อทำนายหรือพยากรณ์ ปรากฏการณ์ทางการศึกษาด้านอื่นๆ ดังนั้นจึงแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ 1) ตัวบ่งชี้แสดงความหมาย (expressive indicators) และ 2) ตัวบ่งชี้ทำนาย (predictive indicators)

8. ประเภทตามสาขาวิชาหรือเนื้อหาสาระ เนื่องจากตัวบ่งชี้มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการในศาสตร์ทุกสาขา มิใช่เฉพาะแต่สาขาการศึกษาเท่านั้น เมื่อจัดแยกตัวบ่งชี้ตามสาขาวิชาหรือตามเนื้อหาสาระ จึงแยกได้เป็นตัวบ่งชี้ต่างๆ อีกหลายประเภท เช่นตัวบ่งชี้การศึกษา (education indicators) ตัวบ่งชี้สังคม (social indicators) ตัวบ่งชี้คุณภาพชีวิต (quality of live indicators) ตัวบ่งชี้การพัฒนา (development indicators) ตัวบ่งชี้การศึกษาระดับประถมศึกษา (primary education indicators) ตัวบ่งชี้การศึกษาระดับมัธยมศึกษา (secondary education indicators) ตัวบ่งชี้การศึกษาระดับอุดมศึกษา (higher education indicators) และตัวบ่งชี้การศึกษาระบบนอกโรงเรียน (non-formal education indicators) เป็นต้น การจัดแยกประเภทตัวบ่งชี้ตามเนื้อหาสาระนั้นไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับความสนใจ และจุดมุ่งหมายในการพัฒนาตัวบ่งชี้ การที่จะกำหนดว่าตัวบ่งชี้ตามเนื้อหาสาระนั้นไม่มีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว ขึ้นอยู่กับความสนใจ และจุดมุ่งหมายในการพัฒนาตัวบ่งชี้ การที่เราจะกำหนดว่าตัวบ่งชี้พัฒนาขึ้นครอบคลุมตัวบ่งชี้ย่อยประเภทใดต้องพิจารณาจากการกำหนดนิยาม และการใช้ประโยชน์จากตัวบ่งชี้หลัก

กมล สุตประเสริฐ (2543:7-10) และพรปรียา คัตตพันธ์ (2544: 10-14) ได้อธิบายถึงประเภทของตัวบ่งชี้ไว้ดังนี้

ประเภทของตัวบ่งชี้ อาจจะมีหลายชนิดขึ้นอยู่กับวิธีและเกณฑ์การแบ่งบางเกณฑ์อาศัยวิธีการนำตัวบ่งชี้ไปใช้ บางเกณฑ์อาศัยแนวคิดของวิธีการสร้างตัวบ่งชี้ ฯลฯ

1. การแบ่งประเภทของตัวบ่งชี้ โดยอาศัยแนวการใช้ ตัวแปรต่างๆ ที่นำมาใช้กำหนดเป็นเครื่องชี้วัด การแบ่งประเภทดัชนีชนิดนี้จำแนกออกได้เป็น ตัวบ่งชี้ตัวแทน ตัวบ่งชี้เดี่ยวและตัวบ่งชี้ผสม

1.1 ตัวบ่งชี้ตัวแทน (Representative Indicators) ตัวบ่งชี้ตัวแทนนี้เป็นตัวบ่งชี้ที่ใช้มากในงานวิจัย งานบริหารและงานวางแผนตัวบ่งชี้ตัวแทน คือ การเลือกเอาตัวแปรใดตัวแปรหนึ่งมาเป็นตัวแทนเพื่อช่วยชี้หรือสะท้อนให้เห็นแง่มุมของระบบการศึกษาตัวแปรที่นำมาใช้เป็นตัวบ่งชี้ที่

พบบ่งชี้ได้แก่ อัตราส่วนนักเรียนต่อประชากรในระบบการศึกษา (หรือระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษารวมกัน) หรือร้อยละของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (GNP) ที่ใช้เพื่อการศึกษาหรือที่ระดับการศึกษาระดับใดระดับหนึ่งได้รับ หรืออัตราการรู้หนังสือ การเลือกเฉพาะตัวแปรใดตัวแปรหนึ่งมาใช้เป็นตัวบ่งชี้ เพื่อแสดงความพยายามของการจัดการศึกษานี้ เป็นเรื่องที่แต่ละบุคคลเลือกและกำหนดเอง โดยมีได้มีเหตุผลอ้างอิงเช่นนี้ เป็นผลทำให้ไม่สามารถสรุปผลทั่วไปได้ หรือไม่สามารถนำไปเปรียบเทียบระหว่างงานวิจัยที่คล้ายคลึงกันคือ นักจิตวิทยาพยายามใช้ตัวแปรเดียวคือ IQ มาวัดความสามารถของแต่ละบุคคล ซึ่งไม่ถูกต้อง ในระบบการศึกษาถ้าจะใช้ตัวแปรเพียงตัวเดียวมาเป็นดัชนีตัวแทนวัดระบบการศึกษาซึ่งมีความยุ่งยากซับซ้อนย่อมเป็นไปได้เช่นเดียวกัน

1.2 ตัวบ่งชี้เดี่ยว (Disaggregate Indicators) ตัวบ่งชี้การศึกษาประเภทที่สองคือ ตัวบ่งชี้ที่ถูกนำมาจำแนกออกมาเดี่ยวๆ แต่ละตัวแทนที่จะใช้ตัวแปรตัวใดตัวหนึ่งเพื่ออธิบายเรื่องหนึ่ง ตัวบ่งชี้ประเภทนี้ต้องอาศัยความหมายของแต่ละตัวแปร เพื่ออธิบายแต่ละส่วนหรือแต่ละองค์ประกอบของระบบการศึกษา และในหลักการตัวแปรที่กำหนดแต่ละตัวจะเป็นอิสระจากตัวแปรตัวอื่น เพื่อมิให้มีข้อมูลซ้ำกันในชุดของตัวบ่งชี้ ตัวบ่งชี้หรือแท้ที่จริงเป็นเพียงแค่ตัวแปรซึ่งถูกนำมาจำแนกออกมาโดดๆ หรือเดี่ยวๆ นี้จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนของแต่ละเรื่องหรือแต่ละองค์ประกอบหรือแต่ละส่วนของการศึกษา แต่ถ้าจะดำเนินงานให้ครบถ้วนก็เป็นเรื่องที่ยืดเยื้อ และยุ่งยาก เพราะจะมีตัวแปรยาวเหยียดเต็มไปหมดทำให้ไม่สามารถนำไปใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และถ้าจะนำไปใช้เพื่ออธิบายเพียงบางส่วนก็เกิดปัญหาในความไม่ถูกต้อง การใช้ตัวบ่งชี้ประเภทนี้มักจะไม่ว่ายในรูปแบบที่เหมาะสมหรือประหยัด นอกจากนี้จะทำให้การวัดในเรื่องต่างๆ ที่คิดว่าสำคัญนั้นซ้ำซ้อนกัน ลักษณะของตัวบ่งชี้ประเภทนี้จะไม่ช่วยอธิบายลักษณะของระบบการศึกษาได้ถูกต้อง

1.3 ตัวบ่งชี้ผสม (Composite Indicators) ตัวบ่งชี้ที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในระบบการศึกษาคือ ตัวบ่งชี้ผสม หรือตัวบ่งชีรรวม ลักษณะของตัวบ่งชี้ชนิดนี้เป็นการรวมตัวแปรทางการศึกษา จำนวนหนึ่งเข้าด้วยกัน ค่าที่ได้ของตัวบ่งชี้จะเป็นค่าเฉลี่ยของตัวแปรที่นำมารวมกัน หรือผสมกันการกำหนดตัวบ่งชี้ผสมโดยนำตัวแปรหลายๆ ตัวที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันนี้ จะช่วยอธิบายลักษณะหรือสถานการณ์ของการศึกษาได้ดีกว่าการใช้ตัวแปรเพียงตัวเดียว การกำหนดตัวบ่งชี้ผสมคือ การรวมตัวแปรจำนวนหนึ่งเพื่อหาค่าออกมาตัวหนึ่ง ตัวอย่างของการทำตัวบ่งชี้ผสม เช่น ถ้าจะหาค่าดัชนีของการมีส่วนร่วมของสตรีในระบบการศึกษา โดยจะดูจากร้อยละของนักเรียนหญิงในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอุดมศึกษา และดูจากร้อยละของครูสตรีในระดับการศึกษาต่างๆ ด้วย กรณีเช่นนี้ต้องอาศัยตัวแปรทั้งสิ้น 6 ตัวด้วยกัน การคำนวณโดยรวมเอาจำนวนนักเรียนทั้งหมดและครูทั้งหมดเข้าด้วยกันเป็นกลุ่มเดียว และมาหารค่าร้อยละรวมดังกล่าวมิใช่เป็นการจัดทำตัวบ่งชี้ผสม ที่ถูกต้องแล้วแยกตัวแปรแต่ละตัวออกจากกันเพื่อดูการมีส่วนร่วมของสตรี และจะต้องถ่วงน้ำหนักของตัวแปรแต่ละตัวด้วย เพราะตัวแปรแต่ละตัวดังกล่าวอาจจะมีค่าน้ำหนักไม่เท่ากัน จากนั้นจึงคำนวณหาค่าตัวบ่งชี้ผสมออกมา

2. การแบ่งประเภทของตัวบ่งชี้โดยอาศัยฐานของการตีค่าตัวบ่งชี้ ฐานที่ใช้สำหรับการตีค่าของระบบการศึกษา จำแนกออกได้ดังนี้

2.1 การเปรียบเทียบระบบการศึกษาต่างๆ ในระยะเวลาเดียวกัน หรือเท่ากับเป็นการเปรียบเทียบในลักษณะที่ใช้เป็นหลัก (Norm-referenced Comparison) หรือการเทียบกับกลุ่ม

2.2 การเปรียบเทียบในระบบการศึกษาเดียวกันแต่ต่างกันในด้านระยะเวลาหรือเป็นการเปรียบเทียบกับตนเอง (Self-reference Comparison)

2.3 การเปรียบเทียบกับระบบในอุดมคติ หรือจุดมุ่งหมายในแผน หรือเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ (Criterion-reference Comparison) ในระบบการศึกษามักใช้ทั้ง 3 รูปแบบด้วยกัน แต่การเปรียบเทียบกับกลุ่มและการเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่เป็นที่นิยมใช้มากกว่าตัวอย่างการใช้ตัวบ่งชี้ในรูปแบบของการเปรียบเทียบกับเกณฑ์หรืออุดมคติ เช่น ถ้าประเทศ ก. จัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาได้ร้อยละ 75 ซึ่งหมายความว่า จัดการศึกษาให้แก่นักเรียนในระดับประถมศึกษา ได้ร้อยละ 75 หรือ 3 ใน 4 เมื่อเปรียบเทียบกับประชากรในกลุ่มวัยเรียน (6-13 ปี หรือ 7-14 ปีแล้วแต่กรณี) สำหรับการใช้ตัวบ่งชี้เพื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มนั้น จะทำได้เฉพาะในกรณีที่สามารถหาค่าของตัวแปรเดียวกันหรือใกล้เคียงกันส่วนการเปรียบเทียบกับตนเอง หมายถึง การจัดค่าตัวบ่งชี้หรือตัวแปรในระบบ หรือของระบบเดียวกัน แต่ในระยะเวลาที่แตกต่างกันออกไปการที่จะเลือกใช้ฐานใดสำหรับการตีค่าตัวบ่งชี้ ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการใช้ตัวบ่งชี้ นั้นๆ ตัวอย่างเช่น การติดตามและประเมินผลการปฏิบัติตามแผนเพื่อการวางแผน การใช้รูปแบบของการเปรียบเทียบกับตนเองหรือเปรียบเทียบกับเกณฑ์จะเป็นประโยชน์กว่า แต่ถ้าจะติดตามผลของการพัฒนา การใช้รูปแบบเปรียบเทียบกับตนเองจะเหมาะกว่า ถ้าเป็นงานวิจัยเพื่อศึกษาเปรียบเทียบในระดับประเทศ ลักษณะการเปรียบเทียบแบบใช้ปทัสสถานหรือการเปรียบเทียบกับกลุ่มจะเหมาะสมกว่า

4.3 ลักษณะสำคัญของตัวบ่งชี้

วรชัย ปานนิตยพงษ์ (2553: 30) ได้สรุปลักษณะที่สำคัญของตัวบ่งชี้ไว้ ดังนี้

1. ตัวบ่งชี้ที่นำมาใช้ในสังคมศาสตร์ อาจไม่จำเป็นต้องบ่งชี้ได้อย่างแม่นยำแต่สามารถช่วยชี้ให้เห็นสภาพการณ์ที่ต้องการตรวจสอบได้อย่างกว้างๆ

2. ตัวบ่งชี้มีความแตกต่างจากตัวแปรในแง่ที่ว่าตัวบ่งชี้เป็นการรวมตัวแปรหลายๆ ตัวที่มีความสัมพันธ์เข้าด้วยกัน ทำให้ภาพของระบบในแง่มุมใหม่ที่สามารถอธิบายได้ โดยที่ตัวบ่งชี้บ่งบอกภาพสรุป หรือสิ่งที่มุ่งวัดในลักษณะกว้างๆ มากกว่าที่เฉพาะเจาะจงในรายละเอียดส่วนย่อย

3. ตัวบ่งชี้ที่จะต้องกำหนดเป็นปริมาณหรือตีค่าเป็นตัวเลขได้ มิใช่เป็นการบรรยายข้อความ ในการตีความหมายของค่าตัวเลขของตัวบ่งชี้ ต้องนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้จึงจะสามารถบอกได้ว่าตัวเลขที่ได้มีค่าสูงหรือต่ำ ดังนั้นในการสร้างเกณฑ์เพื่อแปลความหมายของตัวบ่งชี้ต้องมีความชัดเจน

4. ค่าของตัวบ่งชี้เป็นค่าชั่วคราว มีค่าคงที่ ณ จุดนั้น ช่วงเวลานั้น แต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไปค่าตัวบ่งชี้ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ บางค่าอาจใช้ได้แค่ 1 เดือน บางค่าอาจใช้ได้ถึง 3 เดือนหรือ 5 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะเวลานำมาใช้ในการตรวจสอบหรือเป็นเกณฑ์ ดังนั้นค่าของตัวบ่งชี้จึงสามารถ

บอกถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เปลี่ยนไป ซึ่งอาจเป็นบวก หรือลบก็ได้และยังสามารถเปรียบเทียบค่าตัวบ่งชี้ในแต่ละสถานการณ์ในช่วงเวลาเดียวกันได้ด้วย

5. ตัวบ่งชี้เป็นหน่วยพื้นฐานในการพัฒนาทฤษฎี โดยการรวมตัวแปร เพื่อสร้างเป็นตัวบ่งชี้แล้วนำไปอธิบายทฤษฎีในงานวิจัย ซึ่งมีความเหมาะสมในการนำเสนอแนวคิดได้ดีกว่าการใช้ตัวแปรเดี่ยว

นภดล เจนอักษร (2546: 31-31) ได้กล่าวถึงลักษณะของตัวบ่งชี้ที่ดีว่า ควรมีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. ต้องมีนัยเชิงปริมาณ โดยอาจจะไม่จำเป็นที่จะต้องระบุเป็นตัวเลขหรือสถิติข้อมูลใดๆ ก็ได้
2. ต้องเสนอข้อมูลที่พึงประสงค์ทั้งหมดให้ปรากฏชัดเจน
3. ต้องให้ความกระจ่างและข้อเท็จจริงทั้งหมดแก่ผู้เกี่ยวข้อง
4. ต้องมีลักษณะเป็นเครื่องมือที่สามารถแยกแยะ ประเมินผล หรือเสนอวิสัยทัศน์ตลอดจนความมุ่งหมายใหม่ๆ ได้

รุ่งรังษี วิบูลชัย (2544: 35) ได้กล่าวถึงลักษณะตัวบ่งชี้ที่ดีว่า การพัฒนาตัวบ่งชี้ให้เป็นเครื่องมือที่ลักษณะของความเป็นกลาง มีความไวในการจัดสภาวะหรือผลการปฏิบัติงาน อีกทั้งเป็นที่ยอมรับของบุคคลในองค์กรหรือสถาบัน ขั้นตอนการพัฒนาตัวบ่งชี้ต้องมีความถูกต้องของเนื้อหาที่ต้องการวัด สามารถพิสูจน์ได้ทั้งข้อมูลเชิงประจักษ์และเชิงทฤษฎี

แอชเวิร์ธ และฮาร์เวย์ และ คาวแมน (บุญใจ ศรีสถิตนารากร. 2543: 99; อ้างอิงจาก Ashworth; & Harvey. 1994: 6-7; Cowman. 1996: 626) ได้กล่าวถึงลักษณะของตัวบ่งชี้ว่าควรมีลักษณะดังนี้

1. มีความสอดคล้องกับพันธกิจของสถาบัน ครอบคลุมบทบาทหลักของสถาบัน รวมทั้งครอบคลุมองค์ประกอบคุณภาพการจัดการศึกษาทั้งในด้านปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลผลิต
2. สามารถนำมาใช้ควบคุมประเมินการจัดการของสถาบัน หรือเป็นการประเมินตนเอง (Self-Evaluation) เพื่อนำผลการประเมินที่ได้มาพิจารณาปรับปรุงและพัฒนาการจัดการของสถาบัน รวมทั้งนำมาใช้ในการวางแผน และการตัดสินใจเพื่อการจัดการของสถาบัน
3. มีความเที่ยงตรง (Validity) มีความเชื่อมั่น (Reliability) และเป็นที่ยอมรับของบุคคลากรที่เกี่ยวข้องในสถาบัน

4. มีความชัดเจนไม่คลุมเครือ (Unambiguous) และไม่แปรผันง่าย (No susceptibility)

ตัวบ่งชี้ สามารถนำมาใช้ในการตรวจสอบการดำเนินงานได้ หากตัวบ่งชี้ขึ้นตรงตามจุดประสงค์ มีข้อความชัดเจน จะช่วยชี้ให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงานตามองค์ประกอบคุณภาพการศึกษาได้ ซึ่ง จอห์นสโตน (เอมอร์ จังสิริพรพรรณ. 2542: 7; อ้างอิงจาก John Stone. 1981:15-17) ได้สรุปลักษณะสำคัญของตัวบ่งชี้ไว้ดังนี้

1. ตัวบ่งชี้ที่นำมาใช้ในด้านสังคมศาสตร์ไม่จำเป็นต้องบ่งชี้ได้อย่างแม่นยำร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่สามารถช่วยชี้ให้เห็นสภาพหรือสภาพการณ์ที่ต้องการตรวจสอบได้อย่างกว้างๆ

2. ตัวบ่งชี้แตกต่างจากตัวแปร เพราะดัชนีเป็นการรวมตัวแปรหลายๆ ตัวที่มีความสัมพันธ์กันเข้าด้วยกัน โดยที่ตัวบ่งชี้ออกถึงภาพสรุปหรือสิ่งที่มุ่งวัดในลักษณะกว้างๆ มากกว่าภาพที่เฉพาะเจาะจงในรายละเอียดส่วนย่อย

3. ตัวบ่งชี้จะต้องกำหนดเป็นปริมาณหรือตีค่าเป็นตัวเลขได้ไม่ใช่เป็นการบรรยายข้อความ โดยนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ที่ตั้งไว้ และในการสร้างเกณฑ์เพื่อแปลความหมายของตัวบ่งชี้ต้องชัดเจน

4. ค่าของตัวบ่งชี้เป็นค่าชั่วคราวมีค่าที่ ณ จุดนั้นช่วงเวลานั้นแต่เมื่อเวลาเปลี่ยนไปค่าตัวบ่งชี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้

5. ดัชนีเป็นหน่วยพื้นฐานในการพัฒนาทฤษฎี โดยการรวมตัวแปรเพื่อสร้างเป็นตัวบ่งชี้แล้วนำไปอธิบายทฤษฎีในงานวิจัย ซึ่งมีความเหมาะสมในการนำเสนอแนวคิดได้ดีกว่าการใช้ตัวแปรตัวเดียว

4.4 คุณสมบัติที่ดีของตัวบ่งชี้

กิตติพร เนาว์สุวรรณ (2557: 118) ตัวบ่งชี้ที่ดี และมีประสิทธิภาพนั้น ต้องมีความเป็นกลาง สามารถวัดความแตกต่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ และการพิจารณาถึงการนำมาใช้ว่าต้องการวัดสิ่งใด ตัวบ่งชี้ที่ดีสำหรับการวัดเรื่องหนึ่งอาจจะไม่ดีสำหรับอีกเรื่องหนึ่ง เพราะปัจจัยแวดล้อมหรือลักษณะของสิ่งที่ศึกษาไม่เหมือนกัน

ศิริชัย กาญจนวาสี (2550: 84-86) กล่าวว่าคุณสมบัติของตัวบ่งชี้ที่ดี มีดังนี้

1. ความเที่ยงตรง (Validity) ตัวชี้วัดที่ดีจะต้องบ่งชี้ได้ตามคุณลักษณะที่ต้องการวัดอย่างถูกต้องแม่นยำ ตัวบ่งชี้ที่สามารถชี้ได้อย่างแม่นยำ ตรงตามคุณลักษณะที่มุ่งวัดนั้นมีลักษณะดังนี้

1.1 มีความตรงประเด็น (Relevant) ตัวบ่งชี้ต้องชี้วัดได้ตรงประเด็น มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องโดยตรงกับคุณลักษณะที่มุ่งวัด เช่น กระดาษลิทมัส เป็นตัวบ่งชี้สภาพความเป็นกรด/ด่างของสารละลาย GPA ใช้เป็นตัวบ่งชี้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยทั่วไป เป็นต้น

1.2 มีความเป็นตัวแทน (Representative) ตัวบ่งชี้ต้องมีความเป็นตัวแทนคุณลักษณะที่มุ่งวัด หรือมีมุมมองที่ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญของคุณลักษณะที่มุ่งวัดอย่างครบถ้วน เช่น อุณหภูมิร่างกาย เป็นตัวบ่งชี้สภาวะการมีไข้ของผู้ป่วย คุณภาพของผู้ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ สามารถชี้วัดด้วยลักษณะการให้สารสนเทศ ความรวดเร็วในการตอบสนองความต้องการ ลักษณะการพูดจา สีหน้าท่าทางการให้บริการ เป็นต้น

2. ความเชื่อมั่น (Reliability) ตัวบ่งชี้ที่ดีจะต้องบ่งชี้คุณลักษณะที่มุ่งวัดได้อย่างน่าเชื่อถือ คงเส้นคงวา หรือบ่งชี้ได้คงที่เมื่อทำการวัดซ้ำในช่วงเวลาเดียวกัน ตัวบ่งชี้ที่สามารถชี้ได้อย่างคงเส้นคงวา เมื่อทำการวัดซ้ำนั้น มีลักษณะดังนี้

2.1 ความเป็นปรนัย (Objectivity) ตัวบ่งชี้ต้องชี้วัดได้อย่างเป็นปรนัย การตัดสินใจเกี่ยวกับค่าของตัวบ่งชี้ ควรขึ้นอยู่กับสภาวะที่เป็นอยู่หรือคุณสมบัติของสิ่งนั้นมากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับ

ความรู้สึกตามอัตวิสัย เช่น การรับรู้ประสิทธิภาพของหลักสูตรกับอัตราการสำเร็จการศึกษาตามระยะเวลาของหลักสูตร ต่างเป็นตัวบ่งชี้ตัวหนึ่งของคุณภาพหลักสูตร แต่อัตราการสำเร็จการศึกษาตามระยะเวลาของหลักสูตรจะเป็นตัวบ่งชี้ที่วัดได้อย่างมีความเป็นปรนัยมากกว่าความรู้รับรู้ประสิทธิภาพของหลักสูตร

2.2 มีความคลาดเคลื่อนต่ำ (Minimum Error) ตัวบ่งชี้ที่ดีจะต้องชี้วัดได้อย่างมีความคลาดเคลื่อนต่ำ ค่าที่ได้จะต้องมาจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ เช่น คะแนนผลสัมฤทธิ์จากการทดสอบกับคะแนนผลสัมฤทธิ์จากการตอบตามปฏิกริยาหรือสังเกตอย่างไม่เป็นทางการต่างเป็นตัวบ่งชี้ตัวหนึ่งของความสำเร็จของการฝึกอบรม แต่คะแนนผลสัมฤทธิ์จากการทดสอบจะเป็นตัวบ่งชี้ที่น่าเชื่อถือ หรือมีความคลาดเคลื่อนจากการวัดต่ำกว่า

3. ความเป็นกลาง (Neutrality) ตัวบ่งชี้ที่ดีจะต้องบ่งชี้ด้วยความเป็นกลางปราศจากความลำเอียง (Bias) ไม่โน้มเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ชี้นำโดยการเน้นการบ่งชี้เฉพาะลักษณะความสำเร็จ หรือความล้มเหลว หรือความไม่ยุติธรรม

4. ความไว (Sensitivity) ตัวบ่งชี้ที่ดีจะต้องมีความไวต่อคุณลักษณะที่มุ่งวัด สามารถแสดงความผันแปรหรือความแตกต่างระหว่างหน่วยวิเคราะห์ได้อย่างชัดเจน โดยตัวบ่งชี้จะต้องมีมาตรและหน่วยวัดที่มีความละเอียดเพียงพอ เช่น ตัวบ่งชี้ระดับการปฏิบัติไม่ควรมีความผันแปรที่แคบ เช่น ไม่ปฏิบัติ (0) และปฏิบัติ (1) แต่ควรมีระดับของการปฏิบัติที่มีการระบุความแตกต่างของคุณภาพอย่างกว้างขวางและชัดเจน เช่น ระดับ 0 ถึง 10 เป็นต้น

5. สะดวกในการนำไปใช้ (Practicality) ตัวบ่งชี้ที่ดีจะต้องสะดวกในการนำไปใช้ ใช้ได้ดี และได้ผลโดยมีลักษณะดังนี้

5.1 เก็บข้อมูลง่าย (Availability) ตัวบ่งชี้ที่ดีจะต้องสามารถนำไปใช้วัดหรือเก็บข้อมูลได้สะดวก สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลจากการตรวจ นับ วัด หรือสังเกตได้ง่าย

5.2 แปลความหมายง่าย (Interpretability) ตัวบ่งชี้ที่ดีควรให้ค่าการวัดที่มีจุดสูงสุดและต่ำสุด เข้าใจง่ายและสามารถสร้างเกณฑ์ตัดสินคุณภาพได้ง่าย

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ (2540: 4-7) ได้สรุปคุณสมบัติของตัวบ่งชี้ที่ดีไว้ดังนี้

1. ความเป็นกลาง (Neutrality) หมายถึง ความไม่ลำเอียง (Bias) ของตัวบ่งชี้
2. ความเป็นวัตถุวิสัย (Objectivity) หมายถึง การตัดสินค่าของตัวบ่งชี้มิได้เกิดจากการคิดเอาเองของผู้วิจัย แต่ขึ้นอยู่กับสถานะที่เป็นอยู่หรือที่เป็นรูปธรรม
3. มีความไวต่อความแตกต่าง (Sensitivity) หมายถึง ความสามารถของตัวบ่งชี้ที่จะวัดความแตกต่างระหว่างหน่วยวิเคราะห์ได้อย่างถูกต้อง
4. ค่าของตัวบ่งชี้ที่ได้ ควรมีความหมายหรือตีความได้อย่างสะดวก (Meaningful less & Interpretability) กล่าวคือ มีค่าของจุดสูงสุดและต่ำสุดที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจ
5. ความถูกต้องในการสร้างตัวบ่งชี้ (Construct Validity) ไม่ว่าจะใช้วิธีการพัฒนาตัวบ่งชี้วิธีใด ต้องมีความถูกต้องในการสร้างที่สามารถพิสูจน์ได้ทั้งในเชิงทฤษฎีสอดคล้องกับเชิงประจักษ์ตามที่ปรากฏ

4.5 ประโยชน์ของตัวบ่งชี้

ไสว พลพุกฐา (2557: 21) สรุปว่า ประโยชน์ของตัวบ่งชี้ มีดังนี้

1. ทำให้ทราบสภาพ ทิศทาง และการจัดการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้มากยิ่งขึ้น
2. ทำให้สามารถตรวจสอบการดำเนินงานได้ตลอดเวลา ทำให้ทราบแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งได้อย่างถูกต้อง
3. การมีตัวบ่งชี้จะทำให้การประเมินผลมีความเชื่อถือได้ และมีความเที่ยงตรงมากยิ่งขึ้น สามารถทำนายสถานการณ์การดำเนินงานในอนาคตได้
4. การปฏิบัติงานโดยอาศัยเกณฑ์จากตัวบ่งชี้ ทำให้เกิดความยุติธรรมในหมู่บุคลากร เป็นการพัฒนาบุคลากร พัฒนางค์การ สามารถศึกษาเปรียบเทียบระหว่างหน่วยงานย่อย ระหว่างองค์การ ระหว่างประเทศและภูมิภาคได้
5. ทำให้องค์การมีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทำให้ได้รับความร่วมมือมากขึ้น

เอมอร จังศิริพรภรณ์ (2542: 8-9) ได้สรุปถึงประโยชน์ของตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. เป็นข้อความกำหนดนโยบาย ปัญหาที่พบส่วนใหญ่ในการวางแผนคือขาดความชัดเจน คือ กำหนดในลักษณะที่กว้างมากเกินไป การนำตัวบ่งชี้มาใช้ในข้อความกำหนดนโยบายจะช่วยให้ทราบสิ่งที่ต้องการให้บรรลุผลตามนโยบายได้ชัดเจนขึ้น
2. ติดตามผลในระบบการศึกษา การใช้ตัวบ่งชี้ทางการศึกษาในการติดตามผลการเปลี่ยนแปลงมีความสำคัญมาก เพราะช่วยตรวจสอบได้ว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นไปในทิศทางที่ต้องการและพึงประสงค์หรือไม่ ซึ่งจะต้องมีการใช้วัดอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง จึงจะสามารถใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการศึกษาได้
3. พัฒนาการวิจัยเกี่ยวกับระบบการศึกษา ตัวบ่งชี้มีประโยชน์ต่อการพัฒนาการวิจัย โดยเฉพาะตัวดัชนีรวมสามารถใช้แทนลักษณะของระบบการศึกษาในงานวิจัยโดยนำไปใช้วิเคราะห์เพื่อศึกษาวิจัยได้ถูกต้อง และน่าเชื่อถือกว่าการใช้ตัวแปรเดียว
4. จัดกลุ่มระบบการศึกษา ตัวดัชนีช่วยทำให้การจัดแบ่งกลุ่มในระบบการศึกษามีความตรงและความเที่ยง ทำให้ประเทศที่มีระบบการศึกษาในกลุ่มเดียวกันสามารถใช้ข้อมูลอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้ ทั้งยังสามารถนำมาใช้ในการเปรียบเทียบการศึกษาระหว่างจังหวัด ภายในประเทศ หรือระหว่างประเทศได้ด้วย
5. มีลักษณะเป็นกลางหากตัวดัชนีที่นำมาใช้มีลักษณะความเป็นกลาง ทำให้สามารถกำหนดบรรทัดฐานในการตัดสินได้ โดยที่ตัวบ่งชี้ไม่ได้มีลักษณะเอนเอียงไปทางใดทางหนึ่ง

นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2545: 28-34) ได้รวบรวมความคิดของนักการศึกษาหลายท่านที่กล่าวถึงประโยชน์ของตัวบ่งชี้เช่น จอห์นสโตน (Johnstone. 1981) เบอร์สตาเยน โอ๊กส์และกิตัน (Burstein Oakes; & Guiton. 1992) เรนนิส โนแลน และเรสนิค (Resnick Nolan; & Resnick. 1995)

สรุปได้ว่าตัวบ่งชี้มีประโยชน์โดยตรงในด้านการบริหาร เพื่อใช้ในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษา ใช้ในการวางแผน การกำกับ ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงาน ใช้ในการประกันคุณภาพที่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่และเป้าหมายที่ตรวจสอบได้ ทั้งยังสามารถใช้ในการจัดลำดับและประเภทของการจัดการศึกษาได้

4.6 กระบวนการพัฒนาตัวบ่งชี้

พิทซ์ – กิบบอน (นิตยา สำเร็จผล. 2547: 128 ; อ้างอิงจาก Fiz – Gibbon. 1996: 160 - 165) ได้เสนอหลักในการคัดเลือกตัวบ่งชี้ไว้ดังนี้ 1) มีความสอดคล้อง (Relevant) เป้าหมายเป็นประชาคมตัวบ่งชี้บอกถึงผลลัพธ์ที่เป็นค่านิยมของหน่วยงานนั้น 2) ให้ข้อมูลสื่อความหมาย (Informative) ตัวบ่งชี้ที่เป็นไปตามบริบทและที่ให้ผลย้อนกลับไปยังหน่วยการจัดการ 3) ยอมรับได้ (Acceptable) ตัวบ่งชี้ที่มีความยุติธรรม เข้าถึงได้อธิบายได้ไม่บิดเบือนได้ตรวจสอบได้และต้องบอกการเปลี่ยนแปลง 4) มีประโยชน์ (Beneficial) 5) ความคุ้มค่า (Cost effective)

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าตัวบ่งชี้ที่จะนำมาใช้ได้ต้องมีคุณภาพดังต่อไปนี้

1. มีความเที่ยงตรง และความเชื่อมั่น
2. มีความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติ
3. มีความครอบคลุมในสิ่งที่ต้องการวัด
4. มีประโยชน์และคุ้มค่าต่อหน่วยงานที่ต้องการนำตัวบ่งชี้ไปใช้
5. มีความเหมาะสมกับเวลา และสถานที่

ขั้นตอนที่ 6 การจัดเข้าบริบทและการนำเสนอรายงาน (Contextualization and Presentation) เป็นขั้นตอนการสื่อสารระหว่างผู้พัฒนาตัวบ่งชี้กับผู้ใช้ตัวบ่งชี้หลังจากที่ได้สร้างและตรวจสอบตัวบ่งชี้แล้วผู้วิจัยต้องวิเคราะห์ให้ได้ว่าค่าของตัวบ่งชี้ที่เหมาะสมกับบริบท

งลักษณ์ วิรัชชัย (2545: 34-36) ได้สรุปกระบวนการพัฒนาตัวบ่งชี้ไว้ 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาตัวบ่งชี้ (Statement of Purposes) เป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ล่วงหน้าว่าจะนำตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นไปใช้ประโยชน์ในเรื่องอะไรและอย่างไร

ขั้นตอนที่ 2 การนิยามตัวบ่งชี้ (Definition) ในการนิยามตัวบ่งชี้สามารถทำได้ 3 วิธี ดังนี้

1. การนิยามเชิงปฏิบัติ (Pragmatic Definition) เป็นวิธีการนิยามที่ใช้ในกรณีที่มีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวแปรย่อยที่เกี่ยวข้องกับตัวบ่งชี้ไว้พร้อมแล้ว ผู้วิจัยเพียงแต่พิจารณาคัดเลือกตัวแปรจากฐานข้อมูลที่มีอยู่ นำมาพัฒนาตัวบ่งชี้โดยกำหนดวิธีการรวมตัวแปรย่อย และกำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรย่อยวิธีการนิยามตัวบ่งชี้วิธีนี้อาศัยการตัดสินใจแลประสบการณ์ของนักวิจัยเท่านั้น ซึ่งอาจทำให้ได้นิยามที่ลำเอียงเพราะไม่มีการอ้างอิงทฤษฎีหรือตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแต่อย่างใด จึงเป็นการนิยามที่มีจุดอ่อนมากที่สุดเมื่อเทียบกับ

แบบอื่น และไม่ค่อยมีผู้นิยมใช้ถ้าจำเป็นต้องใช้ผู้วิจัยควรพยายามปรับปรุงจุดอ่อนโดยการใช้ตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหรือการใช้กรอบทฤษฎีประกอบกับวิจารณ์ฐานในการเลือกตัวแปร

2. การนิยามตามทฤษฎี (Theoretical Definition) เป็นวิธีที่ผู้วิจัยใช้ทฤษฎีรองรับสนับสนุนการตัดสินใจของผู้วิจัย ใช้วิจารณ์ฐานน้อยกว่าการนิยามแบบอื่น การนิยามตัวบ่งชี้โดยใช้การนิยามเชิงทฤษฎีนี้ผู้วิจัยอาจทำได้สองแบบ แบบแรกเป็นการใช้ทฤษฎีและงานวิจัยเป็นพื้นฐานสนับสนุนทั้งหมดตั้งแต่การกำหนดตัวแปรย่อย การกำหนดวิธีการรวมตัวแปรย่อย และการกำหนดน้ำหนักตัวแปรย่อย คือการใช้สูตรการสร้างตัวบ่งชี้ตามที่ผู้พัฒนาไว้แล้ว และอีกวิธีเป็นการใช้ทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยเป็นพื้นฐานสนับสนุนในการคัดเลือกตัวแปรย่อย ส่วนในการกำหนดน้ำหนักตัวแปรย่อยนั้นใช้ความคิดเห็นผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญประกอบในการตัดสินใจ วิธีนี้เป็นวิธีที่ยังไม่มีผู้ใดกำหนดสูตรการสร้างตัวบ่งชี้ไว้ก่อน

ขั้นตอนที่ 3 การรวบรวมข้อมูล (Data Collection) เป็นการดำเนินการวัดตัวแปรย่อย ได้แก่ การสร้างเครื่องมือสำหรับการทดลองใช้และการปรับปรุงเครื่องมือ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ การกำหนดกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การออกภาคสนามเพื่อใช้เครื่องมือเก็บข้อมูล และการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลที่เป็นตัวแปรย่อย ซึ่งนำมารวมเป็นตัวบ่งชี้

ขั้นตอนที่ 4 การสร้างตัวบ่งชี้ (Construction) เป็นการสร้างสเกลตัวบ่งชี้ตามนิยามที่ได้กำหนดไว้ว่าประกอบด้วยตัวแปรอะไรรวมกันในลักษณะใด และมีการกำหนดน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรการรวมกันอย่างไร โดยการนำตัวแปรย่อยที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์ให้ได้ตัวบ่งชี้ใช้วิธีการรวมตัวบ่งชี้ที่มีการกำหนดน้ำหนักความสำคัญ

ขั้นตอนที่ 5 การตรวจสอบคุณภาพของตัวบ่งชี้ (Quality Check) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบคุณภาพของตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้น ครอบคลุมถึงการตรวจสอบคุณภาพของตัวแปรย่อยและตัวบ่งชี้ด้วย ตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้น จะมีคุณภาพดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะของตัวบ่งชี้เหล่านั้นว่ามีความเหมาะสมตามเกณฑ์ต่อไปนี้หรือไม่ ได้แก่ ความเที่ยง (Reliability) ความตรง (Validity) ความเป็นไปได้ (Feasibility) ความเป็นประโยชน์ (Utility) ความเหมาะสม (Appropriateness) ความเชื่อถือได้ (Credibility) ความคงเส้นคงวา (Consistency) ความเป็นมาตรฐานที่เปรียบเทียบกันได้ (Standardization) ซึ่งได้มีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับการตรวจสอบคุณภาพของตัวบ่งชี้ไว้หลายท่าน เช่น

งลักษณ์วิรัชชัย (2545: 45–46) ได้สรุปให้เห็นว่าตัวบ่งชี้ที่มีคุณภาพนั้นควรมีลักษณะดังต่อไปนี้ 1) ควรมีความทันสมัย ทันเหตุการณ์เหมาะสมกับเวลาและสถานที่ 2) ตรงกับความต้องการหรือจุดมุ่งหมายของการใช้งาน ดังเช่นตัวบ่งชี้ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการกำหนดนโยบายไม่ควรมีลักษณะเป็นแบบเดียวกับตัวบ่งชี้ที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการบรรยายสภาพระบบ 3) ตัวบ่งชี้ควรมีคุณสมบัติตามคุณสมบัติของการวัดคือมีความเที่ยง ความตรง ความเป็นปรนัย และใช้ปฏิบัติได้จริง คุณสมบัติข้อนี้มีความสำคัญมาก 4) ควรมีเกณฑ์การวัด (Measurement Rules) ที่มีความเป็นกลาง ความเป็นทั่วไปและให้สารสนเทศเชิงปริมาณที่ใช้เปรียบเทียบกันได้ในทุกระดับ

ศิริชัย กาญจนวาสี (2544: 84-86) ได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกตัวบ่งชี้ไว้ ดังนี้

1. ความตรง (Validity) ตัวบ่งชี้ที่ดีต้องบ่งชี้ได้ตามคุณลักษณะที่ต้องการวัดได้อย่างถูกต้องแม่นยำ ซึ่งมีลักษณะสำคัญดังนี้

1.1 มีความตรงประเด็น (Relevant) ตัวบ่งชี้ต้องชี้วัดได้ตรงประเด็น มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์หรือเกี่ยวข้องโดยตรงกับคุณลักษณะที่มุ่งวัด

1.2 ความเป็นตัวแทน (Representative) ตัวบ่งชี้ต้องมีความเป็นตัวแทนคุณลักษณะที่มุ่งวัด หรือมีมุมมองที่ครอบคลุมองค์ประกอบที่สำคัญของคุณลักษณะที่วัดอย่างครบถ้วน

2. ความเที่ยง (Reliability) ตัวบ่งชี้ที่ดีต้องมีคุณลักษณะที่มุ่งวัดได้อย่างน่าเชื่อถือ คงเส้นคงวา หรือบ่งชี้ได้คงที่ เมื่อทำการวัดซ้ำในช่วงเวลาเดียวกัน ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

2.1 ความเป็นปรนัย (Objectivity) ตัวบ่งชี้ต้องชี้วัดได้อย่างเป็นปรนัย การตัดสินใจเกี่ยวกับค่าของตัวบ่งชี้ ควรขึ้นอยู่กับ สภาพที่เป็นอยู่ หรือคุณสมบัติของสิ่งนั้น มากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับความรู้สึกตามอัตวิสัย

2.2 มีความคลาดเคลื่อนต่ำ (Minimum error) ตัวบ่งชี้ต้องชี้วัดได้อย่างมีความคลาดเคลื่อนต่ำ ค่าที่ได้จะต้องมาจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ

3. ความเป็นกลาง (Neutrality) ตัวบ่งชี้ที่ดีจะต้องบ่งชี้ความเป็นกลาง ปราศจากความลำเอียง (Bias) ไม่โน้มเอียงเข้าหาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่ชี้นำโดยการเน้นการบ่งชี้เฉพาะ ลักษณะความสำเร็จ หรือความล้มเหลว หรือความไม่ยุติธรรม

4. ความไว (Sensitive) ตัวบ่งชี้ที่ดีจะต้องมีความไวต่อคุณลักษณะที่มุ่งวัดความสามารถแสดงความผันแปร หรือความแตกต่างระหว่างหน่วยวิเคราะห์อย่างชัดเจน โดยตัวบ่งชี้จะต้องมีมาตรและหน่วยวัดที่มีความละเอียดเพียงพอ

5. สะดวกในการนำไปใช้ (Practicality) ตัวบ่งชี้ที่ดีจะต้องสะดวกในการนำไปใช้ ซึ่งมีลักษณะสำคัญ ดังนี้

5.1 เก็บข้อมูลง่าย (Availability) ตัวบ่งชี้ที่ดีจะต้องสามารถนำไปใช้วัด หรือเก็บข้อมูลได้สะดวก สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลจากการตรวจ นับ วัด หรือสังเกตได้ง่าย

5.2 แปลความหมายง่าย (Interpretability) ตัวบ่งชี้ที่ดีควรได้ค่าการวัดที่มีจุดสูงสุดและต่ำเข้าใจง่าย และสามารถสร้างเกณฑ์ตัดสินคุณภาพได้ง่าย

อีเวลและโจน (Ewell; & Jones. 1994: 28) ได้กล่าวถึงตัวบ่งชี้ที่มีคุณภาพต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้ 1) สามารถนำไปใช้ในเชิงนโยบายได้ 2) สามารถแปลความได้ถูกต้อง 3) สามารถวัดได้ครอบคลุมทั้งหมด 4) มีเกณฑ์ในการเปรียบเทียบที่เหมาะสม 5) มีความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่น 6) สามารถวัดได้จริง

จอห์นสโตน (Johnstone. 1981: 55 – 70) ได้เน้นในการตรวจสอบตัวบ่งชี้ไว้ 2 ประเด็น คือ 1) การตรวจสอบความเที่ยงตรงภายใน ซึ่งผู้วิจัยจะต้องควบคุมการนิยามเชิงปฏิบัติการ (Operation Definition) ของตัวแปรที่นำมาสร้างตัวบ่งชี้ให้ชัดเจน ครอบคลุมองค์ประกอบของสิ่งที่ต้องการวัดได้ทั้งหมดสามารถวัดได้ในสภาพจริง และตัวแปรที่นำมาเป็นตัวบ่งชี้ทั้งหมดต้องเป็น

ตัวแทนของสิ่งที่ศึกษา 2) การตรวจสอบความเชื่อมั่น ตัวบ่งชี้ที่ดีนั้นต้องมีความเชื่อมั่นโดยเฉพาะความเชื่อมั่นแบบคงเส้นคงวาในการวัด ซึ่งผู้วิจัยต้องควบคุมกระบวนการต่างๆ ที่ทำให้เกิดความเชื่อมั่นได้แก่การกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวบ่งชี้ที่ต้องถูกต้องชัดเจนตรงความเป็นจริง การเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล และกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลให้มีความถูกต้อง

5. การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะมัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

5.1 ความรู้

ความหมาย

ลอลอง วัจนะสาริกากุล (2557: 24) องค์การแห่งการเรียนรู้ หมายถึง องค์การที่ให้ความสำคัญกับสมาชิกในองค์กรเพื่อจูงใจให้สมาชิกขององค์กรได้ตระหนักที่จะต้องเรียนรู้ร่วมกันในการสร้างผลงานที่มีประสิทธิภาพอย่างสูงสุดและมุ่งมั่นที่จะเพิ่มขีดความสามารถอย่างต่อเนื่อง

เฉินจู่ (Chen Zhu. 2557: 7) กล่าวว่า การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำและประสบการณ์ของบุคคล เพื่อนำมาสร้างนวัตกรรมแล้วจัดเก็บความรู้ไว้อย่างเป็นระบบเพื่อให้มีการแบ่งปันและถ่ายทอดไปยังบุคคลต่างๆ ในองค์กร ซึ่งจะช่วยยกระดับขีดความสามารถทั้งหมดขององค์กร

ทิวา วรโยธา (2551: 7) การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคล เพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรมและจัดเก็บในลักษณะของแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้ ที่องค์กรได้จัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและไหลเวียนทั่วทั้งองค์กรและเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดวิสัยทัศน์เป้าหมายการส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาขององค์กร การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ ซึ่งมีการบริหารจัดการในลักษณะการบูรณาการ เพื่อก่อให้เกิดคุณประโยชน์ที่คาดหวังและเป็นไปเพื่อเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร

พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2540: 54) ได้อธิบายไว้ว่า ความรู้ เป็นองค์ประกอบ 1 ใน 3 ส่วนของกระบวนการรับรู้ อันได้แก่ ตัวความรู้ (Knowledge) ผู้รู้ (Knower) กับสิ่งที่ถูกรู้ (Known) ซึ่งสามารถรู้ได้ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย หรือใจ

วิจารณ์ พานิช (2547: 4-5) ได้ให้ความหมายของความรู้ไว้หลายทัศนะดังนี้

1. ความรู้ คือ สิ่งที่มีแนวโน้มไปใช้ จะไม่หมดหรือสึกหรอแต่จะยิ่งออกเงยหรือออกงามขึ้น
2. ความรู้ คือ สารสนเทศที่นำไปสู่การปฏิบัติ
3. ความรู้เป็นสิ่งที่คาดเดาไม่ได้
4. ความรู้เกิดขึ้น ณ จุดที่ต้องการใช้ความรู้นั้น
5. ความรู้เป็นสิ่งที่ขึ้นกับบริบทและกระตุ้นให้เกิดขึ้นโดยความต้องการนำทฤษฎี วิชาวิน

(2546: 86) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความรู้ (Knowledge) เป็นผลที่ได้จากการเรียนรู้ เกิดจากความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้เป็นความสามารถในการระลึกนึกออกในสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้ว ความรู้ที่แต่ละ

บุคคลมี คือ ความรู้รอบตัวและความรู้ในแต่ละสาขาวิชาชีพ ความรู้ที่องค์การสร้างขึ้นหรือต้องการใช้ในการพัฒนาองค์การให้ดียิ่งขึ้น คือ ความรู้ใหม่ ซึ่งจำเป็นต้องมีวัฒนธรรมองค์การที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของคนให้เพิ่มพูนอยู่เสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสวงหาความรู้โดยการอ่านและการคิด

เกษม วัฒนชัย (2544: 39) กล่าวว่า ความรู้ หมายถึง การรวบรวมความคิดของมนุษย์จัดให้เป็นหมวดหมู่และประมวลสาระที่สอดคล้องกัน โดยนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้น สิ่งที่เป็นสาระในระบบข้อมูลข่าวสารคือความรู้ ความรู้ใหม่ต้องสร้างขึ้น บนฐานของความรู้เดิมที่มีอยู่ความรู้ใหม่จึงเกิดจากฐานการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่

เกรย์ (Grey. 2002. Online: 1-2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความรู้ คือ ข้อมูล ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ซึ่งองค์การจะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุนจากผู้นำในการส่งเสริมให้บุคลากรสามารถใช้ศักยภาพ ทักษะ ความสามารถ ความคิด สัญชาติญาณ และความเชี่ยวชาญของตน

แซลลิส และโจนส์ (Sallis; & Jones. 2002: 2-10) ได้ร่วมกันให้ความหมายว่า ความรู้เป็นทรัพย์สินที่มีค่าและมีความสำคัญยิ่งขององค์การในการสร้างสรรค์และเพิ่มคุณค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์และบริการ ซึ่งต้องอาศัยการจัดการความรู้ที่ถูกต้อง เหมาะสมในการนำความรู้ฝังลึกในคน (tacit knowledge) กับความรู้เปิดเผย (Explicit knowledge) มาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาองค์การโดยองค์การต้องมีความตระหนักและกำหนดไว้ในวิสัยทัศน์ขององค์การว่าความรู้ เป็นสิ่งขับเคลื่อนหลักที่จะนำองค์การไปสู่ความสำเร็จ และผู้นำต้องเห็นคุณค่าของการจัดการความรู้ รวมทั้งต้องมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการสร้างสรรค์ความรู้เพื่อประโยชน์ในการเพิ่มพูนประสิทธิภาพองค์การด้วย

ลิตเติล ควินตัส และเรย์ (Little; Quintas; & Ray. 2002: 42) ได้ร่วมกันให้ ความหมายของความรู้ว่าความรู้ เป็นพลวัต (Dynamic) ซึ่งเกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างบุคคลหรือบุคคลกับองค์การ หรือองค์การกับองค์การ โดยการแลกเปลี่ยนความรู้ฝังลึกในคน และความรู้เปิดเผยในรูปแบบต่างๆภายใต้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและเพียงพอกับการพัฒนาองค์การทั้งในมิติของการสร้างความรู้ การเก็บความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้และการนำความรู้ไปใช้ ดังภาพประกอบบรรจุกิ่ง (Brooking. 1999: 123) กล่าวว่า ความรู้ หมายถึง สารสนเทศที่ได้ผ่านการประมวลผลแล้วอย่างมีความเข้าใจ เพื่อนำมาใช้ในการตัดสินใจดำเนินการเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

แมคอินทอช (Macintosh. 1999: 1 -2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความรู้เป็นทรัพย์สินที่สามารถสร้างผลผลิตเทคโนโลยี และระบบต่างๆ รวมทั้งยังสามารถสร้างผลกำไรและเพิ่มคุณค่าให้แก่องค์การได้เป็นอย่างดี ดังนั้น การจัดการความรู้จึงเป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งที่ต้องมีการควบคุมกระบวนการจัดการความรู้ด้วย รวมทั้งการจัดให้มีการพัฒนาความรู้ การรักษาความรู้ และการแบ่งปันความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นผลดี

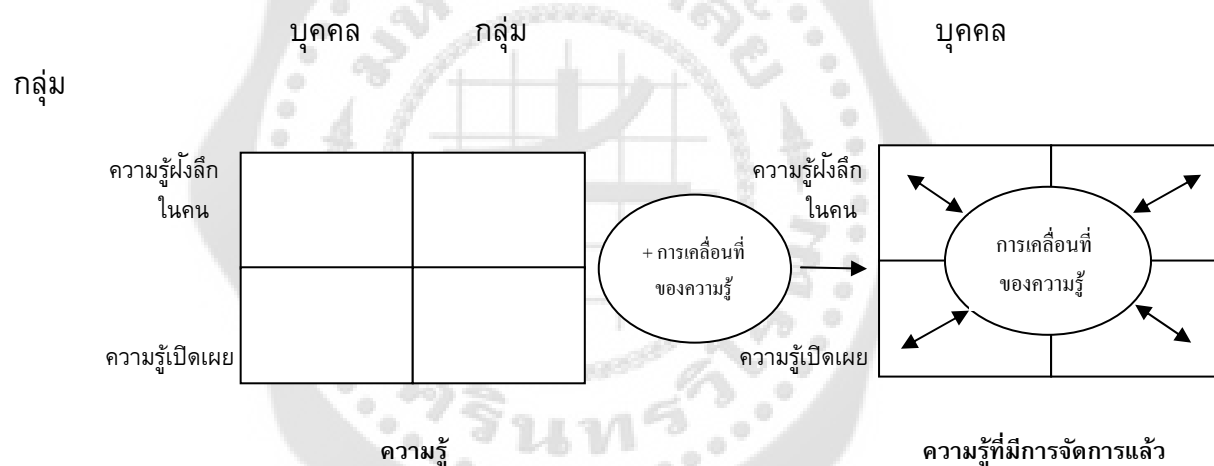
ดาเวนพอร์ท และพรุซัค (Davenport; & Prusak. 1998: 53) กล่าวว่า ความรู้หมายถึง กรอบของการผสมผสานกันของประสบการณ์ ค่านิยม บริบท สารสนเทศ และการรู้แจ้งที่ซ้ำของ ทำ

ให้เกิดกรอบงานสำหรับการประเมินค่า และการประสานประสบการณ์กับสารสนเทศใหม่ๆ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นและถูกนำไปใช้ในจิตใจของผู้ที่รู้

ดาเวนพอร์ท (Davenport. 1997: 8) กล่าวว่า ความรู้ หมายถึง กรอบของการประสมประสานระหว่างประสบการณ์ ค่านิยม ความรอบรู้ในบริบท และความรู้แจ้งอย่างซ้ำซ้อนเป็นกาประสมประสานที่ให้กรอบสำหรับการประเมินค่าและการนำเอาประสบการณ์กับสารสนเทศใหม่ๆ มาผสมรวม เข้าด้วยกัน มันเกิดขึ้นและถูกนำไปประยุกต์ในใจของคนที่มี สำหรับในแง่ขององค์กรนั้น ความรู้มักจะสั่งสมอยู่ในรูปของเอกสาร หรือแฟ้มเก็บเอกสารต่างๆ รวมถึงสั่งสมอยู่ในการทำงาน อยู่ในการบวนการ อยู่ในการปฏิบัติงานและอยู่ในบรรทัดฐานขององค์กร

ราช (Raj. 1996: 239) กล่าวว่า ความรู้ หมายถึง ข้อเท็จจริงและความเชื่อที่บุคคลได้รับจากการศึกษา และได้รับจากประสบการณ์

เซนเก้ (Senge. 1990: 3) กล่าวว่า ความรู้ หมายถึง ความสามารถที่นำไปสู่การกระทำที่มีประสิทธิภาพ

ภาพประกอบ 3 ความรู้และการเคลื่อนที่ของความรู้

ที่มา: Little; Quintas; & Ray. (2002). *Managing Knowledge*. P. 71.

สรุปได้ว่า ความรู้ หมายถึง ประสบการณ์ ค่านิยมความรอบรู้ในบริบท รวมถึงการนำเอาประสบการณ์กับสารสนเทศใหม่ๆ มาผสมรวมเข้าด้วยกัน โดยนำไปประยุกต์ได้โดยบุคคล และอาศัยข้อมูล ทักษะ ประสบการณ์ที่มีอยู่เป็นส่วนสนับสนุนการตัดสินใจ

ประเภทของความรู้

ทิวา วรโยธา (2551: 8) บอกไว้ว่า ความรู้สามารถแบ่งออกเป็นลักษณะใหญ่อยู่ 2 ลักษณะ คือความรู้ที่เปิดเผยสามารถพบได้และศึกษาในรูปของหนังสือ ตำรา สื่อต่างๆ ที่ผลิตขึ้นเป็นความรู้ที่สามารถถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันได้ ซึ่งความรู้ชนิดนี้มีอยู่มากมายปรากฏอยู่ตามสื่อต่างๆ และความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในคนเป็นสิ่งที่คนรู้แต่ไม่อาจแสดงออกได้อย่างรวดเร็วอยู่ในความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ได้มาจากประสบการณ์ ข้อสังเกต ที่สั่งสมมานานจากการเรียนรู้ที่หลากหลายจนเกิดเป็นทักษะ ความเชี่ยวชาญ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการถ่ายทอดเป็นไปได้ยาก

วิจารณ์ พานิช (2547. ออนไลน์: 1) ได้แบ่งประเภทของความรู้เป็น 3 ชนิด ตามลักษณะที่ปรากฏ คือ

1. ความรู้ที่ฝังลึกในคน (Tacit knowledge) ฝังอยู่ในความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่คนได้มาจากประสบการณ์ ข้อสังเกตที่สั่งสมมานานจากการเรียนรู้ที่หลากหลาย และเชื่อมโยงจนเป็นความรู้ที่มีคุณค่าสูง แต่แลกเปลี่ยนยาก ความรู้ที่ฝังลึกนี้ไม่สามารถแปลเปลี่ยนมาเป็นความรู้ที่เปิดเผยได้ทั้งหมด แต่ต้องเกิดจากการเรียนรู้ผ่านความเป็นชุมชน เช่น การสังเกต การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างการทำงาน

2. ความรู้ที่เปิดเผย (explicit knowledge) หรือ ความรู้ชัดแจ้งรู้กันทั่วไป พบเห็นได้โดยทั่วไปในหนังสือ ตำรา สื่อต่างๆ เป็นต้น การเข้าถึงและแลกเปลี่ยนเป็นไปได้ไม่ยาก

3. ที่แฝงอยู่ในองค์การ (Embedded knowledge) แฝงอยู่ในรูปกระบวนการทำงาน คู่มือ กฎเกณฑ์ กติกา ข้อตกลง ตาราง การทำงาน บันทึกจากการทำงาน

เดวิด สโนว์เดน (David Snowden) (วิจารณ์ พานิช. 2547: 3) แห่งศูนย์พัฒนาศาสตร์ด้านการจัดการความรู้ ชื่อ Cynefin Centre ของบริษัท IBM ได้จำแนกประเภทของความรู้ออกเป็น 5 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 Artefact หมายถึง วัตถุที่ห่อหุ้มความรู้หรือเทคโนโลยีเอาไว้ หรือ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ มีความรู้ฝังอยู่ข้างใน

กลุ่มที่ 2 Skill หมายถึง ทักษะในการปฏิบัติงาน หรือกระทำการต่างๆกัน อันเป็นผลจากการได้ฝึกทำ หรือทำงานจนเกิดเป็นทักษะ

กลุ่มที่ 3 Heuristics หมายถึง กฎแห่งสามัญสำนึก หรือเหตุผลพินิจ ทั่วๆ ไป

กลุ่มที่ 4 Experience หมายถึง ประสบการณ์จากการผ่านงานหรือกิจการนั้นมาก่อน

กลุ่มที่ 5 Talent หรือ Natural Talent หมายถึง พรสวรรค์อันเป็นความสามารถพิเศษเฉพาะตัวที่มีมาแต่กำเนิด

พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ – ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2540: 54) ได้แบ่งความรู้ออกเป็นหลายประเภท ดังนี้

1. ความรู้ก่อนประสบการณ์ (Priori Knowledge) คือ ความรู้ที่ไม่ต้องอาศัยประสบการณ์

2. ความรู้หลังประสบการณ์ (Posteriori Knowledge) คือ ความรู้ที่เกิดขึ้น หลังจากที่มีประสบการณ์แล้ว

3. ความรู้โดยประจักษ์ (Knowledge by Acquaintance) คือ ความรู้ที่เกิดจากสิ่งที่ถูกรู้ซึ่งปรากฏโดยตรงต่อผู้รู้ผ่านทางหู ตา จมูก ลิ้น หรือ กาย

4. ความรู้โดยบอกเล่า (Knowledge by Description) คือ ความรู้ที่เกิดจากคำบอกเล่า

5. ความรู้เชิงประจักษ์ หรือ ความรู้เชิงประสบการณ์ (Empirical Knowledge) คือ ความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ หรือความรู้หลังประสบการณ์

6. ความรู้โดยตรง (Immediate Knowledge) คือ ความรู้ที่ได้รับโดยอาศัยสัมผัสทั้ง 6 คือ ได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้รส ได้สัมผัสและรับรู้ทางใจ

7. ความรู้เชิงปวิสัย หรือ ความรู้เชิงวัตถุวิสัย (Objective Knowledge) คือ ความรู้ที่เกิดจากเหตุผล หรือประสบการณ์ที่สามารถอธิบาย หรือทดสอบให้ผู้อื่นรับรู้ได้อย่างที่ตนรู้

8. ความรู้เชิงอัตวิสัย หรือ ความรู้เชิงจิตวิสัย (Subjective Knowledge) คือ ความรู้ที่เกิดจากการประสบด้วยตนเอง และตนไม่สามารถอธิบายหรือทดสอบให้ผู้อื่น รับรู้ได้อย่างที่ตนรู้ได้

กรุนสไตน์ (Grundstein. 2001: 264) ที่ปรึกษาแห่ง MG conseil Nogent – surmane ประเทศฝรั่งเศส ได้เสนอว่า ความรู้มี 2 ประเภท คือ tacit knowledge เป็นความรู้ที่ยากจะอธิบายให้เป็นรูปแบบทางภาษาที่ชัดเจนได้ ส่วน explicit knowledge (ความรู้ที่เปิดเผย หรือ ความรู้ชัดเจน) เป็นความรู้ที่สามารถอธิบายให้ทราบเป็นภาษาที่ชัดเจน ทั้งในแง่ของคำจนอุปมา ไปถึงความหมายที่เชื่อมต่อกันได้ (articulate)

ทาคูชิและโนนากะ (Takeuchi; & Nonaka. 2001:143-144) ได้กล่าวถึงการสร้างทฤษฎีใหม่ของการสร้างสรรค์ความรู้ในองค์กรว่ามี 2 ประเภท คือ Tacit knowledge เป็นความรู้ที่รู้ได้เฉพาะบุคคล ยากที่จะสื่อสารให้เป็นรูปแบบได้ ส่วน Explicit knowledge เป็นความรู้ที่ประมวลแล้วสามารถถ่ายทอดเป็นภาษาที่เป็นรูปแบบและเป็นระบบได้โดยความรู้ทั้ง 2 ประเภทนี้ไม่สามารถแยกจากกันอย่างเด็ดขาดและมีความสัมพันธ์กันและสามารถแปลงความรู้กันได้

ชู (Choo. 2000: 26-28) ได้แบ่งความรู้ออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ความรู้อย่างไม่เป็นทางการ (tacit knowledge) เป็นทักษะหรือความรู้เฉพาะตัวของแต่ละบุคคลที่มาจากประสบการณ์ ความเชื่อ หรือ ความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงาน เช่น การถ่ายทอดความรู้ ความคิด ผ่านการสังเกต การสนทนา การฝักอบรม ความรู้ประเภทนี้เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้งานประสบความสำเร็จ ตัวอย่างของความรู้ชนิดนี้ เช่น เมื่อช่างเครื่องยนต์ฟังเสียงเครื่องยนต์ก็สามารถรู้อาการของเครื่องยนต์ได้ เนื่องจากความรู้ประเภทนี้เกิดจากประสบการณ์และนำมาเล่าสู่กันฟัง จึงไม่สามารถเขียนเป็นกฎเกณฑ์หรือตำราได้ แต่สามารถถ่ายทอดและแบ่งปันความรู้ได้โดยการสังเกต และเลียนแบบ

2. ความรู้อย่างเป็นทางการ (explicit knowledge) เป็นความรู้ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและใช้ร่วมกันในรูปแบบต่างๆ เช่น สิ่งพิมพ์ธุรกิจ เอกสารขององค์กรธุรกิจ ไปรษณีย์

อิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ อินทราเน็ต ความรู้ประเภทนี้ เป็นความรู้ที่แสดงออกมาโดยใช้ระบบสัญลักษณ์ จึงสามารถสื่อสารและเผยแพร่ได้อย่างสะดวก สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ

2.1 Object-based เป็นความรู้ที่เกิดจากการสร้างขึ้นมา เช่น ผลิตภัณฑ์สูตรวิทยาศาสตร์ข้อกำหนด คู่มือ สิทธิบัตร โปรแกรมสำเร็จรูป ฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ แบบवादทางเทคนิค เครื่องมือ ต้นแบบรูปภาพ การบันทึกเสียง และฟิล์ม เป็นต้น

2.2 Rule-based เป็นความรู้ที่ถูกนำมาประมวลเป็นกฎเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติ หรืองานประจำ

3. ความรู้ที่เกิดจากวัฒนธรรม (Cultural Knowledge) เป็นความรู้ที่เกิดจากศรัทธา หรือความเชื่อที่ทำให้กลายเป็นความจริง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ การเฝ้าสังเกต และการสะท้อนผลกลับของตัวความรู้และของสภาพแวดล้อม องค์การที่พัฒนามาเป็นระยะเวลาที่ต่อเนื่องกัน อย่างยาวนานจะพัฒนาความเชื่อร่วมกันในเรื่องที่เกี่ยวกับธรรมชาติของธุรกิจหลักขององค์การ ความสามารถหลักขององค์การ การตลาด และคู่แข่ง

ไอพี (Ipe. 2003: 241-247) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับพื้นฐานความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นมาจากข้อมูลและความรู้ของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อกันว่าจะจำแนกความรู้ในงานอย่างไร พบว่าประกอบด้วยความรู้ 4 ชนิด ซึ่งเป็นความรู้ที่จะถูกแบ่งปันแลกเปลี่ยนอย่างไม่เป็นทางการมากกว่าแบบอื่น ดังนี้

1. ความรู้ในทฤษฎี (Theoretical knowledge) เป็นความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีต่างๆ ที่มีพื้นฐานมาจากการเรียนรู้ การอบรมทางวิชาชีพและประสบการณ์เฉพาะบุคคล

2. ความรู้ภายใน (Domain knowledge) เป็นความรู้ภายในที่มีขอบเขตซึ่งสัมพันธ์กับระบบและการผลิตขององค์การและการฝึกหัดทางธุรกิจ

3. ความรู้จากการเข้าสังคม (Social knowledge) เป็นการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างบุคคล และ/หรือกลุ่ม

4. ความรู้ที่ถูกออกแบบโดยทีมงาน (Purposive Emergent Contextual: PEC) เป็นความรู้ที่ถูกออกแบบโดยทีมงานระหว่างบุคคล และ/หรือกลุ่ม ความรู้ประเภทนี้ต้องใช้การแบ่งเป็นความรู้ และสร้างความเข้าใจในทีมระดับสูง โดยเป็นการผสมผสาน ระหว่างความรู้ที่ออกแบบจากจุดประสงค์ที่ต้องการในการทำงานร่วมกันของความรู้ในทฤษฎีและความรู้ภายในภายใต้บริบทของการเพิ่มประสิทธิภาพองค์การร่วมกัน จากประเภทของความรู้ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นสรุปได้ว่าความรู้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ความรู้ฝังลึกในคนเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน แต่ยังไม่ได้นำเสนอสู่ภายนอก เช่น ทักษะ หรือความรู้เฉพาะตัวของแต่ละบุคคลที่มาจากประสบการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม หรือความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงาน และความรู้เปิดเผย ซึ่งเป็นความรู้ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และใช้ร่วมกันในรูปแบบต่างๆ เช่น เอกสารทางราชการ การบันทึกการรายงาน จดหมาย ข่าวประกาศ วิกิพีเดีย สิ่งพิมพ์ หนังสือ ตำรา เป็นต้น

ระดับความรู้

การเข้าใจในเรื่องระดับของความรู้ จะช่วยให้รู้ว่าความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นจะใช้ประโยชน์ ในระดับต่างๆของความรู้ได้อย่างไร เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสามารถของบุคคลในการนำความรู้ไปใช้ ซึ่งมีผู้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับระดับของความรู้ว่ามี 4 ระดับ ดังนี้ (พริตดา วิเชียรปัญญา. 2547: 24; วิจารณ พานิช. 2547: 2; น้ำทิพย์ วิภาวิน. 2547: 30; และ Collison; & Parcell, 2004: 23-24)

ระดับที่ 1 รู้ว่าคืออะไร (know – what) เป็นความรู้เชิงทฤษฎีล้วนๆ เปรียบเสมือนความรู้ของผู้จบปริญญาใหม่ๆ เมื่อนำเอาความรู้เหล่านี้ไปใช้งานก็จะได้ผลบ้าง ไม่ได้ผลบ้าง หรือเป็นลักษณะความรู้ในเชิงการรับรู้ ผู้ปฏิบัติงานจะปฏิบัติงานตามข้อมูลที่มีอยู่ ซึ่งต้องใช้เวลาในการรวบรวมความรู้และการตัดสินใจในงานที่ปฏิบัติ

ระดับที่ 2 รู้วิธีการ (know – how) หรือกลวิธี เป็นความรู้ที่มีทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงบริบท เปรียบเสมือนความรู้ของผู้จบปริญญาและมีประสบการณ์การทำงานระยะหนึ่ง เช่น 2 - 3 ปี ก็จะมีความรู้ในลักษณะที่รู้จักปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมหรือบริบท หรือ เป็นความสามารถในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติ มีเทคนิคและวิธีการทำงานที่เหมาะสมกับงานที่ปฏิบัติ

ระดับที่ 3 รู้เหตุผล (know – why) เป็นความรู้ในระดับที่อธิบายเหตุผลได้ว่า ทำไมความรู้นั้นๆ จึงใช้ได้ผลในบริบทหนึ่ง แต่ใช้ไม่ได้ผลในอีกบริบทหนึ่งหรือเป็นความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเชิงเหตุผลที่สลับซับซ้อน ความรู้ในระดับนี้ ผู้ปฏิบัติงานสามารถพัฒนาได้บนพื้นฐานของประสบการณ์ในการแก้ปัญหาและการอภิปรายเกี่ยวกับประสบการณ์ร่วมกับผู้อื่น และมีกลยุทธ์ในการทำงานของตน สามารถยังรู้และมีความเข้าใจในบริบทของงานและองค์การอย่างเป็นภาพรวมทั้งหมด มีเทคนิคและวิธีการทำงานที่เหมาะสมในการพัฒนา

ระดับที่ 4 ใส่ใจกับเหตุผล (care –why) เป็นความรู้ในระดับคุณค่า ความเชื่อ ซึ่งจะเป็นแรงขับเคลื่อนมาจากภายในจิตใจให้ต้องกระทำสิ่งนั้นๆ เมื่อเผชิญสถานการณ์ หรือ เป็นความรู้ในลักษณะสร้างสรรค์ที่มาจากตัวเอง บุคคลที่มีความรู้ในระดับนี้จะมีเจตจำนงแรงจูงใจและการปรับตัวเพื่อความสำเร็จ

5.2 ทักษะ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทักษะ

อดุลย์ ไพโรจน์ (2558: 14) ทักษะที่ต้องพัฒนาให้มีขึ้นมีทักษะย่อยที่เป็นส่วนประกอบ คือ ทักษะด้านการคิดสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสื่อสารและการร่วมมือ เพื่อการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันด้วยการพินิจพิจารณา แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยกระบวนการ และวิธีการหลากหลาย เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนร่วมทั้งมีการประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

สุบิน ไชยยะ (2557) กล่าวว่า ทักษะ หมายถึง ความสามารถในการรู้จักวิธีการให้ได้มาซึ่งความรู้โดยไม่มีข้อจำกัดในเรื่องของระยะเวลาและสถานที่จนทำให้เกิดการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การที่จะเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตได้นั้น จำเป็นต้องมีทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต

รมณภัทร กตตน์วงศ์ (2557: 12) ทักษะเป็นทักษะหนึ่งที่มีความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในสังคมที่ซับซ้อนในปัจจุบัน และเป็นทักษะที่จะช่วยสนับสนุนและลดประเด็นปัญหาสำคัญที่เข้ามาคุกคามชีวิตของแต่ละบุคคล อีกทั้งยังเป็นทักษะที่ช่วยให้บุคคลสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนช่วยเสริมสร้างในการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านส่วนตัว ด้านครอบครัว ด้านสังคมกลุ่มเพื่อนให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

วิจารณ์ พานิช (2555: 28) กล่าวว่า ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม (Learning and Innovation Skills) นี้คือ ทักษะพื้นฐานที่มนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ทุกคนต้องเรียนเพราะโลกจะยิ่งเปลี่ยนแปลงเร็วขึ้นเรื่อยๆ และมีความซับซ้อนซ่อนเงื่อนมากขึ้น คนที่อ่อนแอในทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรมจะเป็นคนที่ตามโลกไม่ทัน เป็นคนอ่อนแอ

มณฑนา บรรพสุทธิ์ (2553: 42) ทักษะ หมายถึง ความสามารถของนักเรียนซึ่งประกอบด้วยการคิดเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันด้วยเหตุผล โดยใช้แนวทางในการคิดแก้ปัญหาด้วยวิธีการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน 6 ขั้นตอน คือ 1) ระบุปัญหา 2) ทำความเข้าใจและเลือกปัญหา 3) คิดหาแนวทางแก้ไขปัญหา 4) พิจารณาแนวทางแก้ไขปัญหา โดยกำหนดเกณฑ์เพื่อประเมินแนวทางแก้ปัญหา 5) ประเมินแนวทางแก้ปัญหาเพื่อเลือกแนวทางที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาและ 6) เสนอแนวทางแก้ปัญหา และพัฒนาแผนปฏิบัติงาน

องค์การอนามัยโลก (สกล วรเจริญศรี. 2550; อ้างอิงจาก World Health Organization. 1993) ได้ให้ความหมายของทักษะไว้ว่า ความสามารถในการปรับเปลี่ยนและให้มีพฤติกรรมในทางที่เหมาะสมที่จะสามารถให้บุคคลจัดการกับความต้องการและสิ่งต่างๆ ที่มากระตุ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ธนพัชร แก้วปฏีมา (2547: 13) ได้ให้ความหมายของทักษะชีวิตว่าเป็นความสามารถโดยรวมของบุคคล อันประกอบด้วย กระบวนการคิดวิเคราะห์และประเมินเหตุการณ์ต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับตนเองในชีวิตประจำวันอย่างมีเหตุผล โดยนำข้อมูลจากการสะสมประสบการณ์มาใช้ประกอบการพิจารณา เพื่อตัดสินใจและสามารถเลือกใช้ทักษะต่างๆ เช่น การสื่อสาร การสร้างสัมพันธภาพกับผู้อื่น ในการแก้ปัญหาและปรับตัวให้สามารถเผชิญสถานการณ์หรือปัญหาทั้งทางด้านร่างกายจิตใจและสังคม จนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข

สมฤทธิ สันเต (2547: 10) ได้ให้ความหมายของทักษะว่า เป็นความสามารถในการรวบรวมข้อมูลและประยุกต์ใช้ข้อมูลได้อย่างเหมาะสม สามารถตัดสินใจ จัดการกับปัญหาและแก้ไขปัญหาที่ตนเผชิญในชีวิตประจำวันได้โดยแสดงพฤติกรรมที่จริงออกมาอย่างสร้างสรรค์และตรงไปตรงมา ช่วยให้ดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

วิภาภรณ์ ดั่งทวี (2545: 39) ให้ความหมายของทักษะไว้ว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลที่เกิดจากการฝึกอบรมจนสามารถปรับตัว และเลือกทางดำเนินชีวิตที่เหมาะสมในการ

เผชิญปัญหาต่างๆ ที่อยู่รอบตัวในสภาพปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ยุพา แก้วงาม (2544: 15) สรุปว่า ทักษะเป็นความสามารถที่บุคคลปรับตัวให้เข้ากับสังคม และสิ่งแวดล้อมเพื่อเผชิญกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพสามารถมีการดำเนินชีวิตที่ดี มีเหตุผลในการตัดสินใจเป็นการปูพื้นฐานทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม

พรทิพย์ ยอดป้องเทศ (2545: 31) ได้ให้ความหมายทักษะว่าเป็นความสามารถพื้นฐานในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าในการดำเนินชีวิตไปในทิศทางที่ถูกต้อง เพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความคิด และทัศนคติของตนเองให้แสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม ได้พัฒนาศักยภาพของตนเองในการอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีความสุข

กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข (2543) ได้ให้ความหมายทักษะ ว่าเป็นความสามารถอันประกอบด้วยความรู้ เจตคติ และทักษะในอันที่จะจัดการกับปัญหารอบๆ ตัวในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเพศ สารเสพติด บทบาท ชาย - หญิง ชีวิตครอบครัว สุขภาพ อิทธิพลของสื่อ สิ่งแวดล้อม จริยธรรม ปัญหาสังคม ฯลฯ

ยุพงค์ โคตรพัฒนานนท์ (2543:19) ได้ให้ความหมายของทักษะว่าเป็นความสามารถของบุคคลในการปรับตัวและมีพฤติกรรมที่ถูกต้องและทำให้สามารถจัดการกับความต้องการและสิ่งท้าทายในชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

กรมวิชาการ (2543) ได้ให้ความหมายทักษะว่า เป็นความสามารถของบุคคลที่จะคิดตัดสินใจ แก้ปัญหา และปรับตัวให้มีพฤติกรรมที่ถูกต้อง สามารถจัดการกับความต้องการปัญหาและสถานการณ์ต่างๆ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปให้มีสุขภาพที่ดีทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคม ร่วมสร้างสรรค์สังคมให้เป็นสังคมที่มีสุขภาพดี

สรุปได้ว่า ทักษะ คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคลจากประสบการณ์ ในการวิเคราะห์ข้อมูล ประเมินสถานการณ์ ซึ่งเป็นความสามารถที่ประกอบไปด้วยความรู้ เจตคติ ที่จะทำใหบุคคลมีความพร้อมที่จะเผชิญหน้าและรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสภาพสังคมปัจจุบันและอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

หลักการของทักษะ

สุบิน ไชยยะ (2557) ได้สรุปทักษะ แบ่งออกเป็น 3 ทักษะหลัก 10 ทักษะย่อย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ทักษะการคิด (Thinking skills) ประกอบด้วย 4 ทักษะย่อย ได้แก่

1.1 ทักษะการคิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการคิดเชิงวิพากษ์ (Analysis, synthesis and critical thinking skills) หมายถึง ความสามารถในการตรวจสอบ การจำแนกแยกแยะ และการ

ประเมินผลข้อมูล รวมทั้งสามารถนำข้อมูลหรือความรู้ที่ได้มากำหนดเป็นประเด็นวิกฤตและมุมมองที่แตกต่างและขัดแย้งเพื่อนำเสนอมุมมองใหม่ที่ดีกว่าเดิมได้

1.2 ทักษะการคิดริเริ่มและสร้างสรรค์ (Initiative and creative skills) หมายถึง ความสามารถในการทำให้เกิดผลงานใหม่ที่แตกต่างไปจากความคิดหรือกิจกรรมของคนอื่น

1.3 ทักษะการคิดคำนวณ (Numeracy skills) หมายถึง ความสามารถในการทำความเข้าใจกับตัวเลขและสถิติในระดับพื้นฐานโดยสามารถอ่านและเขียนได้

1.4 ทักษะการคิดแก้ปัญหา (Problem solving thinking skills) หมายถึง ความสามารถในการระบุถึงปัญหาและสิ่งที่ตนเองไม่รู้ได้ และสามารถแก้ไขปัญหามิให้เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ทักษะการเรียนรู้ (Learning skills) ประกอบด้วย 4 ทักษะย่อย ได้แก่

2.1 ทักษะการรู้สารสนเทศ (Information Literacy Skills) หมายถึง ความสามารถในการค้นหา การเข้าถึง การประเมิน และการนำสารสนเทศไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 ทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self – directed learning skills) หมายถึง ความสามารถที่ต้องรับผิดชอบทั้งในการคิดริเริ่ม การกำหนดเป้าหมาย การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง

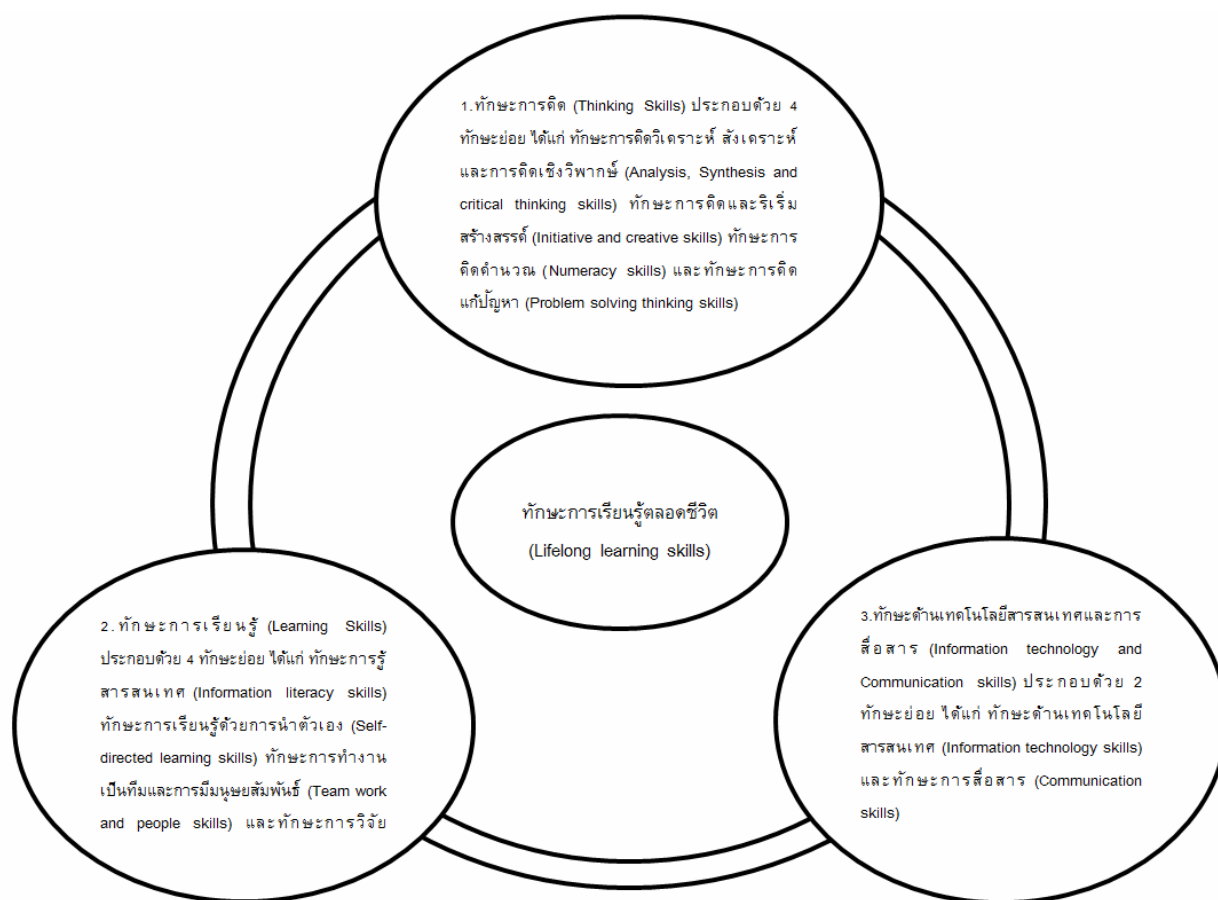
2.3 ทักษะการทำงานเป็นทีมและการมีมนุษยสัมพันธ์ (Team work and people skills) หมายถึง ความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น โดยสามารถเข้าใจคนอื่นเมื่อมีความจำเป็น และสามารถทำงานร่วมกันเป็นทีมกับผู้อื่นในวัตถุประสงค์เฉพาะได้

2.4 ทักษะการวิจัย (Research skills) หมายถึง ความสามารถในการค้นหา สารสนเทศ แหล่งสารสนเทศ และรวบรวมสารสนเทศที่ตนเองต้องการ มีทักษะในการคิดวิเคราะห์ การตีความหมาย การประเมินผล และการสังเคราะห์ข้อมูลได้มา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

3. ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information technology and Communication skills) ประกอบด้วย 2 ทักษะย่อย ได้แก่

3.1 ทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information technology skills) หมายถึง ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่เหมาะสมในการสื่อสารและการค้นคว้าข้อมูลที่ต้องการ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้

3.2 ทักษะการสื่อสาร (Communication skills) หมายถึง ความสามารถในการสื่อสารทั้งทางวัจนภาษาและอวัจนภาษาที่มีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการสื่อสารข้อมูลและแนวความคิดกับครอบครัวและเพื่อนร่วมงานได้ในทุกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีความสามารถในการพัฒนาและสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น โดยความเข้าใจความต้องการของบุคคลอื่นและแสดงความคาดหวังของตนเองให้ผู้อื่นได้รับรู้ และสามารถประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่างๆ ได้

ภาพประกอบ 4 แนวคิดเกี่ยวกับทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต

องค์ประกอบของทักษะ

วิจารณ์ พานิช (2555: 28-39) ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (Learning and Innovation Skills) เป็นทักษะพื้นฐานที่มนุษย์ในศตวรรษที่ 21 ต้องเรียนรู้ เพราะเป็นหัวใจของทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 การออกแบบการเรียนรู้ทักษะนี้ ใช้หลักการเรียนรู้โดยการสร้างการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นหรือนวัตกรรม (Innovation) ประกอบด้วยทักษะย่อยๆ ดังต่อไปนี้

1. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical Thinking) และการแก้ปัญหา (Problem Solving)
2. การสื่อสาร (Communication) และการร่วมมือ (Collaboration)
3. ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) และนวัตกรรม (Innovation)

แม็คซ์เวล (Maxwell 1981: 7-8 อ้างถึงใน รณภักดิ์ กตตน์วงศ์ 2557: 12) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของทักษะชีวิตว่าควรมีทักษะที่จำเป็นใหญ่ๆ ดังนี้

1. ทักษะด้านความรู้ในตนเองและการตระหนักรู้ในตนเอง (Self-Knowledge or Self-Awareness Skills) เป็นสิ่งที่จำเป็นและมีประโยชน์อย่างมหาศาลโดยจะขาดเสียมิได้ตัวอย่าง เช่น ทักษะประเมินตัวเองหรือการค้นหาคือข้อดีและข้อเสียของตนเองในขอบเขตของทักษะของการเข้าใจ

แรงจูงใจในตนเองความปรารถนาความชอบและการกำหนดเป้าหมายในชีวิตของตนเองอย่างชัดเจน เป็นต้น

2. ทักษะการมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive Skills) มนุษย์เป็นสัตว์สังคมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะอยู่ร่วมกันและใช้ชีวิตร่วมกัน ดังนั้นทักษะที่จำเป็นในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ได้แก่ ทักษะการแสดงออกทางอารมณ์ของตนทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพทักษะการเข้าใจอารมณ์ของบุคคลอื่น ทักษะในการตีความในแรงจูงใจของบุคคลอื่นทักษะการกล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม ทักษะการต่อต้านความกดดันจากสังคม และทักษะการฟังอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ทักษะการแก้ปัญหา (Problem-Solving Skills) ชีวิตของมนุษย์ในแต่ละช่วงวัยจะต้องเผชิญกับความซับซ้อนทางสังคมที่เกิดขึ้นดังนั้นทักษะการแก้ปัญหาจึงจำเป็นและมีความสำคัญในการดำรงชีวิต ไม่ว่าจะเป็นทักษะการค้นหาคำตอบ ทักษะการตัดสินใจ ทักษะการคิดหาทางเลือกที่เหมาะสม ทักษะการวางแผนทั้งระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งทักษะต่างๆ จะขึ้นอยู่กับการนำไปประยุกต์กับขอบข่ายของชีวิตในด้านแต่ละบุคคล เช่น ชีวิตการทำงาน ชีวิตการเรียน ชีวิตครอบครัว และชีวิตส่วนตัวของการใช้เวลาว่าง เป็นต้น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554: 2) ได้กำหนดองค์ประกอบทักษะสำคัญที่จะเพิ่มภูมิคุ้มกันให้กับเด็กในสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและเตรียมความพร้อมสำหรับการปรับตัวของผู้เรียนในอนาคตไว้ 4 องค์ประกอบ ดังนี้ คือ

1. การตระหนักรู้และเห็นคุณค่า ในตนเองและผู้อื่น หมายถึง การรู้ความถนัดความสามารถจุดเด่นจุดด้อยของตนเอง เข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล รู้จักตนเอง ยอมรับ เห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในตนเองและผู้อื่น มีเป้าหมายในชีวิตและมีความรับผิดชอบต่อสังคม

2. การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ หมายถึง การแยกแยะข้อมูลข่าวสาร ปัญหาและสถานการณ์รอบตัว วิพากษ์วิจารณ์และประเมินสถานการณ์รอบตัวด้วยหลักเหตุผลและข้อมูลที่ถูกต้อง ระบุปัญหา หาทางเลือกและตัดสินใจในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ อย่างสร้างสรรค์

3. การจัดการกับอารมณ์และความเครียด หมายถึง ความเข้าใจและรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของบุคคล รู้สาเหตุของความเครียด รู้วิธีการควบคุมอารมณ์และความเครียด รู้วิธีผ่อนคลายหลีกเลี่ยงและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์ไม่พึงประสงค์ไปในทางที่ไม่ดี

4. การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น หมายถึง การเข้าใจมุมมอง อารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่นใช้ภาษาพูดและภาษากายเพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตนเอง รับรู้ความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของผู้อื่น วางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆ ใช้การสื่อสารที่สร้างสัมพันธภาพที่ดี สร้างความไว้วางใจและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554: 1-5) ได้กำหนดองค์ประกอบทักษะที่สำคัญที่จะสร้างและพัฒนาเป็นภูมิคุ้มกันในสภาพสังคมปัจจุบันและเตรียมพร้อมสำหรับอนาคตไว้ 4 ด้าน พร้อมทั้งพฤติกรรมที่คาดหวังและตัวชี้วัดทักษะในแต่ละด้าน ดังนี้

1. การตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น หมายถึง การรู้ความถนัด ความสามารถ รู้จุดเด่นจุดด้อยของตนเอง เข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล รู้จักตนเอง ยอมรับ เห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในตนเองและผู้อื่น มีเป้าหมายในชีวิต และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

พฤติกรรมทักษะที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. รู้ความชอบ ความถนัด และความสามารถของตนเอง	1.1 บอกสิ่งที่ตนเองชื่นชอบและภาคภูมิใจ
2. ค้นพบจุดเด่นจุดด้อยของตนเอง	1.2 แสดงความสามารถของตนเองให้ผู้อื่นรับรู้
3. ยอมรับความแตกต่างระหว่างตนเองและผู้อื่น	2.1 บอกจุดเด่นจุดด้อยของตนเอง
4. มองตนเองและผู้อื่นในแง่บวก	2.2 เลือกทำกิจกรรมตามความสนใจของตนเองร่วมกับผู้อื่นได้
5. เคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น	ยอมรับในความแตกต่างทางกาย ทางความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น
6. รักและเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น	แสดงความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น
7. มีความภาคภูมิใจในตนเองและผู้อื่น	5.1 ใช้สิทธิของตนเองในโอกาสต่างๆ
8. มีความเชื่อมั่นในตนเองและผู้อื่น	5.2 ไม่ละเมิดสิทธิผู้อื่น
	6.1 ชื่นชมในความสำเร็จของตนเองและผู้อื่น
	6.2 แสดงความรู้สึกรักตนเองและผู้อื่น
	6.3 ปฏิบัติตนเป็นประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคม
	7.1 แสดงออกในสิ่งที่ตนเองภาคภูมิใจอย่างเหมาะสม
	7.2 บอก/บรรยาย/เล่าความดีหรือความภาคภูมิใจของเพื่อนให้ผู้อื่นรับรู้
	8.1 กล้าแสดงออกทางความคิด ความรู้สึกและการกระทำของตนเองด้วยความมั่นใจ
	8.2 ยอมรับในความคิด ความรู้สึกและการกระทำที่ดีของผู้อื่น

2. การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ หมายถึง การแยกแยะข้อมูล ข่าวสาร ปัญหาและสถานการณ์รอบตัว วิพากษ์วิจารณ์และประเมินสถานการณ์รอบตัวด้วยหลักเหตุผลและข้อมูลที่ถูกต้อง ระบุปัญหา สาเหตุของปัญหา หาทางเลือกและตัดสินใจในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ อย่างสร้างสรรค์

พฤติกรรมทักษะที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. รู้จักสังเกต ตั้งคำถาม และแสวงหาคำตอบ 2. วิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลข่าวสารได้ สมเหตุสมผล 3. ประเมินสถานการณ์และนำไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตประจำวันได้ 4. มีจินตนาการและมีความสามารถในการคิด เชื่อมโยง 5. รู้จักวิพากษ์วิจารณ์บนพื้นฐานของข้อมูล สารสนเทศที่ถูกต้อง 6. รู้จักวิธีการและขั้นตอนการตัดสินใจ และแก้ไข ปัญหาที่ถูกต้อง	1.1 ตั้งคำถามที่นำไปสู่คำตอบที่เป็นแนวทางใน การแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ 1.2 มีทักษะในการสังเกต และมีแนวทางในการ หาคำตอบ วิเคราะห์จำแนกแยกแยะข้อมูลข่าวสารและ สถานการณ์ต่างๆ รอบตัวด้วยเหตุผลที่เชื่อถือได้ คาดคะเนความเสี่ยงจากสถานการณ์ที่เผชิญใน ชีวิตประจำวันอย่างมีเหตุผล สร้างผลงานและแสดงผลงานที่เกิดจากการคิด เชื่อมโยงและจินตนาการ วิพากษ์วิจารณ์ตามหลักการเหตุผลและใช้ข้อมูล สารสนเทศที่ถูกต้องสนับสนุน วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา เลือกแก้ไขปัญหาได้ หลากหลายวิธีและตัดสินใจเลือกแก้ปัญหาด้วย วิธีการที่ถูกต้อง เหมาะสมและสร้างสรรค์

3. การจัดการกับอารมณ์และความเครียด หมายถึง ความเข้าใจและรู้เท่าทันภาวะอารมณ์
ของบุคคล รู้สาเหตุของความเครียด รู้วิธีการควบคุมอารมณ์และความเครียด รู้วิธีผ่อนคลาย
หลักเสียงและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์ไม่พึงประสงค์ไปในทางที่ดี

พฤติกรรมทักษะที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. รู้เท่าทันอารมณ์ตนเอง 2. ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ 3. จัดการกับอารมณ์ตนเองได้อย่างเหมาะสม 4. มีวิธีผ่อนคลายอารมณ์และความเครียดให้กับ ตนเอง 5. สร้างแรงจูงใจให้ตนเอง	1.1 จำแนกอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ 1.2 แสดงอารมณ์ ความรู้สึกของตนเองได้ เหมาะสมกับสถานการณ์ต่างๆ ควบคุมอารมณ์ ความรู้สึกของตนเองใน สถานการณ์ต่างๆ ได้ จัดการกับอารมณ์ตนเองที่เกิดขึ้นอย่าง ฉับพลันที่อาจก่อให้เกิดปัญหาด้วยวิธีการที่ เหมาะสมและสร้างสรรค์ กำหนดแนวทางหรือวิธีการสร้างกำลังใจ ให้กับตนเอง

พฤติกรรมทักษะที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
6. ยุติขัดแย้งในกลุ่มเพื่อนด้วยสันติวิธี	เสนอทางออกของข้อขัดแย้งในกลุ่มเพื่อน ด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริงที่ถูกต้องและใช้วิธีเชิงบวก
7. รู้จักสร้างความสุขให้กับตนเอง	7.1 วิเคราะห์และเลือกวิธีการ/กิจกรรม ที่ทำให้ตนเองมีความสุขได้อย่างเหมาะสม 7.2 มีอารมณ์ขัน

4. การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น หมายถึง การเข้าใจมุมมอง อารมณ์ ความรู้สึกของผู้อื่น ใช้ภาษาพูดและภาษากายเพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตนเอง รับรู้ความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของผู้อื่น วางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆ ใช้การสื่อสารที่สร้างสัมพันธภาพที่ดี สร้างความร่วมมือและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

พฤติกรรมทักษะที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
1. เป็นผู้ฟังที่ดี	1.1 ฟังผู้อื่นอย่างตั้งใจและรับรู้ถึงความรู้สึกและความต้องการของผู้พูด
2. ใช้ภาษาและกิริยาที่เหมาะสมในการสื่อสาร	1.2 รักษาความลับของเพื่อน ใช้ภาษาพูด ภาษากาย ที่ทำให้ผู้อื่นผ่อนคลายสบายใจ ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือความรุนแรงได้
3. รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา	แสดงออกหรือสะท้อนความรู้สึกหรือการกระทำของตนเองที่แสดงว่าเข้าใจและใส่ใจผู้อื่น
4. รู้จักแสดงความคิด ความรู้สึกความชื่นชมและการกระทำ ที่ดีงามให้ผู้อื่นรับรู้	4.1 ชื่นชมความสำเร็จ ความสามารถ และการกระทำที่ดีของเพื่อนด้วยคำพูด ภาษากาย หรือสัญลักษณ์ได้ 4.2 กล้ายืนยันความคิด ความรู้สึก และเหตุผลที่ดีให้ผู้อื่นรับรู้ได้
5. รู้จักปฏิเสธ ต่อรอง และร้องขอความช่วยเหลือในสถานการณ์เสี่ยง	5.1 หลีกเลี่ยงสถานการณ์ที่เสี่ยงต่อความไม่ปลอดภัยของตนเอง 5.2 ปฏิเสธในสิ่งที่ควรปฏิเสธได้โดยไม่เสียสัมพันธภาพ หรือเสียหน้าใจ 5.3 ขอความช่วยเหลือเมื่ออยู่ในภาวะวิกฤตได้

พฤติกรรมทักษะที่คาดหวัง	ตัวชี้วัด
6. ให้ความร่วมมือและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสร้างสรรค์	6.1 ทำงานร่วมกับผู้อื่นบนพื้นฐานความเป็นประชาธิปไตย 6.2 ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ราบรื่นและมีความสำเร็จหรือมีผลงานจากการสร้างสรรค์ร่วมกัน
7. ปฏิบัติตามกฎหมาย กติกา และระเบียบของสังคม	ปฏิบัติตามกฎ ข้อตกลงของกลุ่ม/ชั้นเรียน/สังคม

Partnerships for 21st Century Skills (2009: 3-4) กำหนดให้ทักษะสำคัญแห่งศตวรรษที่ 21 ประกอบไปด้วยความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity and Innovation) การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) การสื่อสาร และการร่วมมือ (Communication and Collaboration) โดยที่ทักษะแต่ละด้านจะมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1. ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ประกอบไปด้วยทักษะต่างๆ คือ

1.1 การคิดอย่างสร้างสรรค์ (Think Creatively) โดยใช้เทคนิคการสร้างสรรค์ทางความคิดที่หลากหลาย เช่น การระดมสมอง ในการสร้างสรรค์ความคิดใหม่ๆ มีความพยายามในการคิดวิเคราะห์และประเมินการคิดที่มีความซับซ้อนของตนเองเพื่อปรับปรุงและพัฒนางานในเชิงสร้างสรรค์

1.2 การทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ (work Creativity with Others) โดยการขยายการดำเนินการและสื่อสารความคิดใหม่ไปสู่ผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นคนที่ยอมรับสิ่งใหม่ๆ และสะท้อนผลการทำงานร่วมกับกลุ่มที่แสดงให้เห็นถึงความริเริ่มสร้างสรรค์ในการทำงานและเข้าใจข้อจำกัดในการรับเอาความคิดใหม่ๆ ในโลกของความจริง รู้จักใช้ความผิดพลาดเป็นโอกาสในการเรียนรู้ มีความเข้าใจว่าการสร้างสรรค์นวัตกรรมต้องใช้ระยะเวลานาน ความสำเร็จเพียงเล็กน้อยและความผิดพลาดย่อมเกิดขึ้นได้เสมอ

1.3 การนำนวัตกรรมไปใช้ (Implement Innovation) โดยการนำความคิดสร้างสรรค์ไปปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปธรรมและมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากการนำนวัตกรรมที่สร้างขึ้นไปใช้จริง

2. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการแก้ปัญหา ประกอบด้วยทักษะที่สำคัญ คือ

2.1 การใช้เหตุผลอย่างมีประสิทธิภาพ (Reason Effective) โดยเป็นผู้ที่ใช้เหตุผลได้อย่างหลากหลายทั้งการใช้เหตุผลเชิงนิรนัย (Deductive) และการใช้เหตุผลเชิงอุปนัย (Inductive) ได้เหมาะสมตามสถานการณ์

2.2 การใช้การคิดเชิงระบบ (Use Systems Thinking) โดยสามารถใช้การวิเคราะห์รายละเอียดปลีกย่อยร่วมกับผู้อื่นในการผลิตผลลัพธ์จากภาพรวมซึ่งมีระบบที่ซับซ้อน

2.3 การตัดสินใจและการให้คำตัดสิน (make Judgments and Decisions) โดยการใช้การวิเคราะห์และประเมิน หลักฐาน ข้อโต้แย้ง ข้อเรียกร้อง ความเชื่อ ได้อย่างมีประสิทธิภาพวิเคราะห์

และประเมิน ทางเลือกจากความคิดเห็นที่สำคัญ สังเคราะห์และเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลและข้อโต้แย้ง แปลผลและลงข้อสรุปจากผลวิเคราะห์ที่ดีที่สุดและสะท้อนให้เห็นถึงวิจารณญาณ และความเปลี่ยนแปลงจากประสบการณ์การเรียนรู้

2.4 การแก้ไขปัญหา (Solve Problem) สามารถแก้ไขปัญหาที่มีความแตกต่างกันของ ปัญหาที่ไม่คุ้นเคยโดยใช้วิธีการทั่วไปและนวัตกรรมด้วยแนวทางที่หลากหลาย กำหนดและถามคำถามที่สำคัญจากมุมมองที่แตกต่างและหลากหลาย และนำไปสู่การแก้ปัญหาที่ดีกว่า

3. การสื่อสารและการร่วมมือ (Communication and Collaboration) ประกอบด้วยทักษะสำคัญ คือ การติดต่อสื่อสารได้อย่างชัดเจน (Communication Clearly) สามารถเชื่อมโยงการคิดและความคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้ทักษะการสื่อสาร ด้วยการพูด การเขียน และอวัจนภาษา (Non-Verbal Languages) ในรูปแบบและบริบทที่หลากหลาย ทักษะในการฟังอย่างตั้งใจและมีประสิทธิภาพเพื่อจับใจความสำคัญรวบรวมสาระความรู้ คุณค่า เจตคติ ใช้การสื่อสารสำหรับการมี วัตถุประสงค์ (เช่น การให้ความรู้ การสอน การจูงใจ และชักชวน) ใช้ประโยชน์จากสื่อและเทคโนโลยีที่หลากหลาย รู้ถึงประสิทธิผลเบื้องต้น และประเมินผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพในสภาพแวดล้อมที่มีความหลากหลาย การร่วมมือกับบุคคลอื่น (Collaborate with other) ที่เป็นการแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของการทำงานและการปรับตัวในการทำงานเพื่อการยอมรับจากทีมงาน การแสดงความเต็มใจที่จะช่วยงานสำคัญเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการทำงาน ร่วมกันและการเห็นคุณค่าผลงานของสมาชิกคนอื่น ๆ ในทีม

แมนกรูก้า, วิทแมน และโพสเนอร์ (Mangrulkar, Whitman; & Posner. 2001: 22) ได้ ศึกษาเกี่ยวกับวิธีการพัฒนาทักษะในเด็ก และวัยรุ่นได้แบ่งองค์ประกอบสำคัญของโปรแกรมการ พัฒนาทักษะชีวิตไว้ 3 องค์ประกอบคือ

1. องค์ประกอบทักษะทางสังคม (Social Skills) ประกอบด้วยทักษะการสื่อสาร ทักษะการ ปฏิเสธและเจรจาต่อรอง ทักษะการแสดงออกอย่างเหมาะสม ทักษะระหว่างบุคคล (การพัฒนา สัมพันธภาพที่ดี) ทักษะการให้ความร่วมมือ ทักษะการเห็นอกเห็นใจ

2. องค์ประกอบทักษะทางความคิด (Cognitive Skills) ประกอบด้วย ทักษะการแก้ปัญหา และการตัดสินใจ การเข้าใจผลที่จะเกิดขึ้นของการกระทำกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหา

3. องค์ประกอบทักษะการเผชิญทางอารมณ์ (Emotional Coping Skills) ประกอบด้วย การจัดการความเครียด การจัดการกับความรู้สึก รวมถึงความโกรธ ทักษะสำหรับการเพิ่มความ ควบคุมภายในตนเอง การบริหารจัดการและดูแลตนเอง

ทักษะทั้ง 3 องค์ประกอบ เป็นทักษะที่มีความสัมพันธ์กันหรืออีกนัยหนึ่งคือแต่ละทักษะนั้น มิได้ไม่ได้แยกออกจากกันและเป็นส่วนที่รวมกันส่งเสริมทำให้เกิดทักษะที่สมบูรณ์ในการดำรงชีวิต

การสร้างทักษะ และการพัฒนาทักษะ

รณนัทธ กตตน์วงศ์กร (2557: 27) ทักษะเป็นความสามารถที่เกิดขึ้นได้ด้วยวิธีการสำคัญ 2 วิธี คือ

1. เกิดเองตามธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และการมีแบบอย่างที่ดี แต่การเรียนรู้ตามธรรมชาติจะไม่มีทิศทางและเวลาที่แน่นอน บางครั้งกว่าจะเรียนรู้ ก็อาจสายเกินไป
2. การสร้างและพัฒนา เป็นการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ร่วมกันในกลุ่ม ผ่านกิจกรรมรูปแบบต่างๆ ได้ลงมือปฏิบัติ ได้ร่วมคิดอภิปรายแสดงความคิดเห็น ได้แลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ได้สะท้อนความรู้สึกรู้สึกนึกคิด มุมมอง เชื่อมโยงสู่วิถีชีวิตของตนเอง เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่และปรับใช้กับชีวิต

เกรียงไกร สีสานาสวัสดิ์ (2553 อ้างใน รณนัทธ กตตน์วงศ์กร: 2557) ได้จำแนกการพัฒนาทักษะเป็น 3 แหล่งใหญ่ๆ คือ

1. บ้านหรือครอบครัว ได้จากการใช้ชีวิตประจำวันร่วมกับบุคคลในครอบครัวและได้รับการถ่ายทอดหล่อหลอมจากการฟังนิทาน นิยาย ที่ผู้ใหญ่เล่าให้ฟัง ได้แบบอย่างจากการสนทนาและพฤติกรรมการงานอาชีพปกติของผู้ใหญ่ ได้จากการช่วยทำงาน เช่น ทำงานบ้าน ดูแลสัตว์เลี้ยง และเลี้ยงน้อง เป็นต้น
2. ชุมชน ได้จากการร่วมกิจกรรมในชุมชน ได้ความคิดและแบบอย่างจากการปฏิบัติของผู้ใหญ่ในชุมชน และดูแลแบบอย่างจากการ เล่นเล่นพื้นเมือง เกมส งานประเพณี เล่นกับเพื่อนๆ พบปะสนทนากับบุคคลต่างกลุ่มต่างวัย โดยไม่มีภาวะกดดัน เป็นต้น
3. โรงเรียน ได้จากการฝึกอบรม จากกระบวนการเรียนการสอนทั้งในและนอกหลักสูตร โดยเฉพาะที่มีการสอดแทรกในวิชาวรรณคดี นิทาน บทเรียนวิชาภาษา การแนะแนว กิจกรรมเสริมหลักสูตร และการอบรมปมนิสัย สามารถนำไปพัฒนากิจกรรมพัฒนาทักษะให้กับกลุ่มเป้าหมายได้แบ่งได้เป็น 2 ส่วนดังนี้

3.1 ทักษะทั่วไป คือ ความสามารถพื้นฐานที่ใช้เผชิญปัญหาปกติในชีวิตประจำวัน เช่น ความเครียด สุขภาพ การคบเพื่อน การปรับตัว ครอบครัวแตกแยก การบริโภคอาหาร ฯลฯ

3.2 ทักษะชีวิตเฉพาะ คือ ความสามารถที่จำเป็นในการเผชิญปัญหาเฉพาะ เช่น ยาเสพติด โรคเอดส์ ไฟไหม้ น้ำท่วม การถูกล่วงละเมิดทางเพศ ฯลฯ

เบญจวรรณ กิจควรดี (รณนัทธ กตตน์วงศ์กร. 2557; อ้างอิงจาก เบญจวรรณ กิจควรดี. 2552) กล่าวว่า กระบวนการเรียนการสอนทักษะที่อยู่บนฐานการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participation / Learning) สามารถเชื่อมโยงระหว่างสถานการณ์ที่ฝึกและเมื่อเผชิญกับสถานการณ์จริงโดยมีหลากหลายรูปแบบ / วิธีการ / กิจกรรมทั้งฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น การระดมสมอง (Brainstorming) การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) การโต้วาที (Debate) และการเรียนรู้จากประสบการณ์ เช่น เกมส (Games) การสาธิต (Demonstrate) การแสดงบทบาทสมมติ (Role Play) การนำทักษะมาใช้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อให้รู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง เกี่ยวกับความชอบ / ไม่ชอบ ความสนใจความถนัด ความสามารถ คุณลักษณะส่วนตัว ค่านิยมและอารมณ์

2. เพื่อให้รู้จักผู้อื่น เข้าใจผู้อื่น สามารถปรับตัวและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความเห็นใจผู้อื่นและมีความรับผิดชอบต่อสังคม

3. เพื่อพัฒนาทักษะต่างๆ ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต เช่น ทักษะการสื่อสาร การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การจัดการเกี่ยวกับภาวะอารมณ์ การจัดการกับความเครียด เป็นต้น

ทักษะมีความสำคัญต่อความสามารถในการคิด การปรับตัวและการตัดสินใจมีความสัมพันธ์กับจิตของมนุษย์ 3 ด้าน คือ ด้านการฝึกฝนด้านสติปัญญา (IQ) ด้านอารมณ์ (EQ) และแรงจูงใจด้านการหล่อหลอมบุคลิกภาพในด้านมโนธรรมและคุณธรรม (MQ) ซึ่งสามารถจำแนกผลของการฝึกฝนทักษะ ได้ดังนี้ (รณภัทร กตตน์วงศ์. 2557; อ้างอิงจาก แววดาว ดวงจันทร์. 2551)

1. มีความเป็นเลิศทางปัญญาหรือความเก่ง พัฒนาสติปัญญาในด้านความจำ การคิดหาเหตุผล การตัดสินใจ การแก้ปัญหา การวิเคราะห์ปัญหา มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น

2. ดำรงตนเป็นคนดี มีเจตคติที่ดีที่เกิดจากการเรียนรู้ทางด้านอารมณ์และความรู้สึกของตนเองในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

3. มีความสุขในการดำเนินชีวิตมีความมั่นคงทางจิตใจ มีบุคลิกภาพที่ดี มีการปรับตัว มีทักษะในการสื่อสารกับผู้อื่น เป็นต้น

วิจารณ์ พานิช (2555: 31-36) เสนอแนะว่า ทักษะที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตและการเรียนรู้จะสอนโดยตรงไม่ได้แต่จัดกระบวนการเรียนรู้ไปด้วยการฝึกตั้งคำถามที่ถูกต้อง ค้นหาทางตอบคำถาม เพื่อนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ซึ่งกระบวนการในการออกแบบการเรียนรู้ในแต่ละทักษะควรดำเนินการ ดังนี้

1. การออกแบบการเรียนรู้ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหาควรมีเป้าหมายและวิธีการดังนี้

1.1 ความสามารถในการใช้เหตุผล เรียนรู้ได้โดยฝึกการคิดเป็นเหตุเป็นผลด้วยการคิดแบบอุปนัย (Inductive) คิดแบบอนุমান (Deductive) ตามสถานการณ์ของการเรียนรู้

1.2 ความสามารถในการใช้การคิดกระบวนระบบ (Systems Thinking) โดยใช้การวิเคราะห์ปัจจัยย่อยว่ามีปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร เพื่อให้ทราบถึงภาพรวม

1.3 ความสามารถในการใช้ใช้วิจารณ์ญาณและการตัดสินใจ ฝึกโดยใช้การวิเคราะห์และประเมินข้อมูลหลักฐาน การโต้แย้ง การกล่าวอ้าง และความเชื่อ วิเคราะห์เปรียบเทียบและประเมินความเห็นหลัก สังเคราะห์และเชื่อมโยงระหว่างสารสนเทศกับข้อโต้แย้ง แปลความหมายของสารสนเทศและสรุปพื้นฐานของการวิเคราะห์ ดีความและทบทวนอย่างจริงจัง (Critical Reflection) ในด้านการเรียนรู้และกระบวนการ

1.4 ความสามารถในการแก้ปัญหา โดยใช้การฝึกแก้ปัญหาที่ไม่คุ้นเคยหลากหลายแบบทั้งโดยแนวทางที่ยอมรับกันทั่วไป และแนวทางที่แหวกแนว ตั้งคำถามสำคัญที่ช่วยทำความเข้าใจให้แก่มุมมองต่างๆ เพื่อนำไปสู่ทางออกที่ดีกว่า

2. การออกแบบการเรียนรู้ทักษะการสื่อสารและการร่วมมือ ควรมีเป้าหมายและวิธีการดังนี้

2.1 ทักษะในการสื่อสารอย่างชัดเจน เรียนรู้ได้โดยฝึกเรียบเรียงความคิดและมุมมอง แล้วสื่อสารออกมาให้เข้าใจง่าย ด้วยการใช้วาจา ข้อเขียน และการแสดงออกทางสีหน้า ท่าทาง รวมทั้งการฝึกทักษะการฟังอย่างมีประสิทธิภาพ สื่อสารจากการฟังให้เห็นความหมาย ทั้งด้านความรู้ คุณค่า ทศนคติ และความตั้งใจ สื่อสารอย่างได้ผลในสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย

2.2 ทักษะในการร่วมมือกับผู้อื่น เรียนรู้ได้โดยฝึกแสดงความสามารถในการทำงานอย่างได้ผล แสดงความเคารพให้เกียรติทีมงานที่มีความหลากหลาย แสดงความยืดหยุ่นและช่วยประนีประนอมเพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน และแสดงความรับผิดชอบร่วมกันในงานที่ต้องทำร่วมกัน เป็นทีมและเห็นคุณค่าของบทบาทของผู้ร่วมทีมคนอื่น ๆ

3. การออกแบบการเรียนรู้ทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรมคนที่อยู่ได้จึงต้องฝึกความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ซึ่งฝึกได้ด้วยการสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการตั้งคำถาม มีความอดทนและเปิดกว้างในมุมมองแปลกๆ มีความไวเนื้อเชื่อใจระหว่างกัน และเรียนรู้จากความผิดพลาดหรือความล้มเหลว การออกแบบการเรียนรู้ทักษะการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ควรมีเป้าหมายและวิธีการดังต่อไปนี้

3.1 ทักษะการคิดอย่างสร้างสรรค์ ฝึกโดยใช้เทคนิคสร้างมุมมองหลากหลายเทคนิค เช่น การระดมความคิด (Brainstorming) การสร้างมุมมองที่แปลกใหม่ ทั้งที่เป็นการปรับปรุงเล็กน้อยจากของเดิม หรือเป็นหลักการที่แหวกแนวโดยสิ้นเชิง การชักชวนให้ทำความเข้าใจ ปรับปรุง วิเคราะห์ และประเมินมุมมองของตนเอง เพื่อพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับการคิดสร้างสรรค์

3.2 ทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ โดยฝึกพัฒนา ลงมือปฏิบัติและสื่อสารมุมมองใหม่กับผู้อื่นเสมอ เปิดใจรับและตอบสนองต่อมุมมองใหม่ๆ หาทางได้ข้อคิดจากกลุ่ม รวมทั้งการประเมินผลงานจากกลุ่ม เพื่อนำไปปรับปรุง ฝึกทำงานด้วยแนวคิดหรือวิธีการใหม่ๆ และเข้าใจข้อจำกัดของโลกในการยอมรับมุมมองใหม่ ฝึกมองความล้มเหลวเป็นโอกาสในการเรียนรู้ เข้าใจว่าความสร้างสรรค์และนวัตกรรมเป็นเรื่องระยะยาว เข้าใจวัฏจักรของความสำเร็จเล็กๆ และความผิดพลาดที่เกิดขึ้นบ่อยๆว่าจะนำไปสู่การคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม

3.3 ประยุกต์สู่นวัตกรรม ฝึกโดยการลงมือปฏิบัติตามความคิดสร้างสรรค์เพื่อนำไปสู่ผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรม

รูปทอง กว้างสวาลี (2554: 219-240) ได้เสนอแนะกิจกรรมเพื่อพัฒนาการคิดวิจารณ์ญาณ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิดทักษะอื่นๆ เช่น

1. การฝึกคิดโต้แย้งด้วยเหตุผล (Dialectical thinking) เป็นการคิดอภิปรายโต้แย้งด้วยการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากมุมมองที่แตกต่าง เพื่อทดสอบจุดอ่อนและจุดแข็งของข้อมูลโดยการตรวจสอบจากความเห็นที่ตรงกัน หรือขัดแย้งกันของคู่สนทนา

2. กิจกรรมการแยกสิ่งที่มีนัยและไม่มีนัย (Distinguishing unsure conclusion) ด้วยการศึกษามูลสารสนเทศต่างๆ แล้วแยกแยะสิ่งที่มีนัยและไม่มีนัยในข้อมูลสารสนเทศที่ได้รับและนำสู่การอภิปรายในกลุ่มเพื่อขอความเห็นและข้อตกลงว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับข้อมูลสารสนเทศที่ได้รับ

3. กิจกรรมระบุเหตุและผล (Identifying cause and effect) ด้วยการอ่านข้อความแล้วแยกว่าข้อความใดเป็นเหตุและข้อความใดเป็นผล ซึ่งผู้มีความคิดวิจารณ์ญาณต้องสามารถทำให้ข้อมูลกระจ่างโดยสามารถระบุเหตุและผลได้

4. กิจกรรมการตัดสินใจ (Decision making) ด้วยการระบุประเด็นที่จะตัดสินใจแยกตัวเลือก แยกข้อดีข้อเสียของแต่ละตัวเลือก เปรียบเทียบโดยใช้เกณฑ์ที่เหมาะสมและสอดคล้องจัดลำดับตัวเลือก ตัดสินใจเลือกตัวเลือกที่ได้คะแนนมากที่สุด ซึ่งการตัดสินใจต้องใช้เกณฑ์และมีตัวเลือกของความเป็นไปได้ที่หลากหลาย

5. ใช้การอนุมาน (บอกเหตุผลจากหลักฐานต่างๆ) โดยสิ่งที่ไม่รู้และสิ่งที่ต้องการอยากรู้อย่างที่รู้ สิ่งที่ไม่แน่ใจ แต่มีหลักฐานแสดงหรือมีเหตุผลที่สนับสนุนความเป็นไปได้จากข้อมูลสารสนเทศที่ได้รับ เป็นการฝึกการคิดวิจารณ์ญาณ ด้วยการให้เหตุผล จากการใช้ทักษะการประเมิน

6. ใช้การนิรนัย วิธีนี้เป็นการให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ ความคิดนิรนัยต้องการความเที่ยงตรงและข้อสรุปที่เที่ยงตรง และข้อมูลจะเที่ยงตรงก็ต่อเมื่อข้ออ้าง เหตุผลสนับสนุนและข้อสรุปเป็นความจริง การจัดกิจกรรมทำได้ด้วยการกำหนดบทตั้งที่ถูกต้องเพื่อสรุปไปหาผลที่ถูกต้องและฝึกอภิปรายการให้เหตุผลผิดด้วย

7. เทคนิค OPV (Other Points of View) ความคิดเห็นจากคนอื่นๆ ในสถานการณ์เดียวกัน ผู้คนมีมุมมองที่ต่างกัน เมื่อเกิดความคับขันจะมองหาคนช่วยเหลือเพื่อขอความคิดเห็นหรือถามความคิดเห็นของคนอื่น การฝึกเทคนิค OPV สามารถทำได้ด้วยการกำหนดสถานการณ์ให้ฝึกระดมสมองและการร่วมมือในการฝึกการคิดแก้ปัญหาตามสถานการณ์

ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ (2553) เสนอแนะการเตรียมสถานการณ์สำหรับการฝึกทักษะการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณว่า ทำได้โดยเตรียมข้อมูลหรือสถานการณ์อย่างน้อย 2 สถานการณ์ เพื่อสังเกตและพิจารณาตัดสินใจว่า ข้อมูลใดถูกต้องหรือมีความน่าเชื่อถือมากกว่ากัน อาจเป็นคำถามหรือสถานการณ์ที่มีผู้ตั้งข้อสังเกตหรือให้คำตอบไว้แล้ว เพื่อพิจารณาตัดสินใจว่าข้อสังเกตนั้น มีข้อสนับสนุน ข้อคัดค้าน หรือไม่มีความเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงเลย หรือเตรียมสถานการณ์ข้อความที่เป็นเหตุเป็นผลกัน มาสรุปจากข้อความหลักที่กำหนดให้ หรือเตรียมข้อความ สถานการณ์ที่มีความสัมพันธ์กัน นำมาตัดสินใจว่าข้อความ สถานการณ์ใดจำเป็นที่สุดอย่างสมเหตุสมผล

นอกจากนี้ยังเสนอแนะกิจกรรมสำหรับฝึกทักษะการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นทักษะย่อยของทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมว่า ทักษะที่จำเป็นต่อการฝึกคิดแก้ปัญหา นั้นจะประกอบด้วยทักษะ

การตระหนักรู้ถึงสภาพหรือปมปัญหา ทักษะการค้นหาข้อมูล การกำหนดระบุปัญหาที่แท้จริง การหาแนวคิดแก้ปัญหาที่หลากหลาย การสรุปและเลือกวิธีแก้ปัญหา และการดำเนินการแก้ปัญหา โดยมีกระบวนการฝึก 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตระหนักรู้ปัญหา เป็นขั้นต้นตัวและตระหนักรู้ปัญหา เป็นขั้นการฝึกเพื่อให้รู้ว่าตัวการที่ทำให้เกิดปัญหานั้นคืออะไร เป็นขั้นที่ใช้การสังเกตและพิจารณาสิ่งที่เป็นปัญหาอย่างมีสติเพื่อหาสาเหตุของปัญหา

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นรวบรวมข้อมูลเพื่อหาสาเหตุของปัญหา เป็นการรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เห็นว่าเป็นปัญหา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอในการระบุสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาด้วยการตั้งคำถามที่ประกอบด้วยคำว่า ทำไม อะไร เมื่อไร ที่ไหน ใคร อย่างไร เพื่อให้ได้สาเหตุของปัญหาที่แท้จริง

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นกำหนดปัญหา เป็นการรวบรวมปัญหาให้ได้มากที่สุด แล้วใช้การวิเคราะห์และการสังเคราะห์เพื่อให้ได้ปัญหาที่แท้จริง ซึ่งจะนำไปสู่การหาแนวทางแก้ปัญหา

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นหาแนวทางในการแก้ปัญหา เป็นขั้นการคิดค้นหาวิธีแก้ปัญหาในหลากหลายรูปแบบและหลายวิธีเพื่อให้ได้วิธีที่เหมาะสมในการแก้ปัญหา ทั้งวิธีที่เป็นการแก้ปัญหาปกติทั่วไป และวิธีการที่แหวกแนว แปลกๆ ใหม่ๆ ที่อาจจะไม่มีใครคิดถึงเข้าไปด้วยเพื่อให้ได้วิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด

ขั้นตอนที่ 5 ขั้นสรุปและเลือกวิธีแก้ปัญหา เป็นการเลือกวิธีแก้ปัญหาด้วยแนวทางหลายๆ แนวทางในการแก้ปัญหา จากข้อมูลที่มีอยู่ด้วยการคิด พิจารณาทางเลือกอย่างรอบครอบจริงจัง และตัดสินใจเลือกวิธีที่เห็นว่าดีที่สุด

ขั้นตอนที่ 6 ขั้นดำเนินการแก้ปัญหา เป็นขั้นการฝึกกำหนดขั้นตอนการแก้ปัญหาและลงมือปฏิบัติการแก้ปัญหตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ โดยการวางแผนเป็นขั้นๆ อย่างรอบคอบ

ชบา พันธุ์ศักดิ์ (2550: 29 อ้างใน รมณภัทร กตตน์วงศ์: 2557) สรุปว่า หลักการสอนที่สามารถนำมาใช้เพื่อการพัฒนาทักษะได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีลักษณะร่วมกันคือ

1. เน้นการลงมือทำ
2. ประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้
3. เน้นการปฏิสัมพันธ์ที่ดี ความร่วมมือ ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน และผู้เรียนกับผู้สอน
4. เป็นการบูรณาการทั้งเนื้อหา และกระบวนการ
5. เน้นการวิเคราะห์ วิจัย ตัดสินใจ หาข้อสรุปที่เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

5.3 เจตคติ

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับเจตคติ

กิตติพงษ์ สุรมณี (2558) เจตคติ หมายถึง ความรู้และอารมณ์ความรู้สึก ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งต่อบุคคล วัตถุ สิ่งของ รวมถึงสถานการณ์ใดๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา ทั้งในทางบวกคือ ความพอใจ ความเข้าใจ และทางลบ คือความไม่พอใจ ไม่เข้าใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ สิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล

วิภา จันทรอินทร์ เจตคติ (2558) หมายถึง พฤติกรรมอันเกิดจากวิธีสอนที่กระตุ้นให้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อ ตลอดจนการแสดงพฤติกรรมทางด้านบวกและทางด้านลบซึ่งเจตคติสามารถเปลี่ยนแปลงได้

สุภาพร แหลมแก้ว (2556) สรุปได้ว่า เจตคติ เป็นเรื่องของความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้า ซึ่งอาจเป็นผลมาจากประสบการณ์ การเรียนรู้ของสิ่งนั้นและสิ่งนั้นต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยรอบตัวที่มีอิทธิพลทำให้แต่ละคนตอบสนองต่อสิ่งเร้าในทางที่แตกต่างกันออกไปทั้งในทางบวกและทางลบ แต่สามารถสร้างและเปลี่ยนแปลงได้

พิรุณโปรย สำโรงทอง (2554) สรุปความหมายเจตคติ ไว้ว่า เจตคติ หมายถึง ความพร้อมทางจิตใจ ความเอนเอียงของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นความรู้สึกในทางชอบ ไม่ชอบ และมีผลทำให้บุคคลพร้อมที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้าตามความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้ทันที

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร (พิรุณโปรย สำโรงทอง. 2554: 27; อ้างอิงจาก ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. 2545) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึงสภาวะความพร้อมทางจิตที่เกี่ยวกับความคิด ความรู้สึกและแนวโน้มของพฤติกรรมบุคคลที่มีต่อบุคคล สิ่งของและสถานการณ์ต่างๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง และสภาวะความพร้อมทางจิตนี้จะต้องอยู่นานพอสมควร

วิโรจน์ ธรรมจินดา (พิรุณโปรย สำโรงทอง. 2554: 28; อ้างอิงจาก วิโรจน์ ธรรมจินดา. 2536) ได้กล่าวว่า ความคงเส้นคงวาในพฤติกรรมของบุคคลจะช่วยอธิบายถึงสถานภาพของสังคมได้ ส่วนในทางสังคมวิทยา กล่าวว่า เจตคติเป็นศูนย์กลางของความเข้าใจและพื้นฐานของพฤติกรรมทางสังคม

นพคุณ แดงบุญ (2552: 37) เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกภายในจิตใจ ความคิดเห็นส่วนบุคคล ค่านิยม ความเชื่อ ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งทางบวก ทางลบ สร้างและ เปลี่ยนแปลงได้ อันเนื่องมาจากการเรียนรู้และประสบการณ์เป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลมีแนวโน้มที่จะ แสดงพฤติกรรมต่อสิ่งต่างๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นไปในทางสนับสนุนหรือ ทางต่อต้านก็ได้

สุพรรณณี ชื่นคำ (2550) กล่าวว่า เจตคติ อ่านว่า “ เจ-ตะ-คะ-ติ ” เป็นคำที่บัญญัติให้ตรงกับคำว่า attitude ในภาษาอังกฤษ

กาญจนา นาคสกุล (สุพรรณณี ชื่นคำ. 2550: 40; อ้างอิงจาก กาญจนา นาคสกุล. 2542) กล่าวถึง เจตคติ ว่า เป็นท่าทีหรือความรู้สึกนึกคิด ความชอบความชังของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เจตคติเกิดจากสิ่งแวดล้อมตั้งแต่เด็ก และเป็นไปตามสภาวะของสมอง และแสดงออกต่อสิ่งเร้า เจตคติ

ของคนหนึ่งๆ จึงมีทั้งที่มีลักษณะดี หรือไม่ดี หากเด็กมีประสบการณ์ที่ดีกับสิ่งใด เด็กก็จะชอบสิ่งนั้น และทำสิ่งนั้นได้ดี

คุชฎี วัฒนคามินทร์ (2544: 10) ให้ความหมายว่าเจตคติ หมายถึง ความรู้สึกหรือความคิดเห็น ที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดอาจเป็นไปในทางสนับสนุนหรือคัดค้านก็ได้

ลักขณา สริวัฒน์ (2544: 69) เจตคติ หมายถึง ความรู้สึก (อารมณ์) ความคิดเห็น (ปัญญา) หรือท่าที (พฤติกรรม) ของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2543: 106) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลต่างๆ อันเป็นผลเนื่องมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ เป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งต่างๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นไปในทางสนับสนุนหรือทางต่อต้านก็ได้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542: 321) ให้ความหมายว่า เจตคติ (Attitude) คือ ท่าทีหรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

นพมาศ ธีรเวคิน (2542: 88) เจตคติ หมายถึง ความเชื่อที่คงทนซึ่งมนุษย์ที่เรียนรู้มาเกี่ยวกับบางสิ่งบางอย่าง

บุญชม ศรีสะอาด (2541: 17) กล่าวว่าเจตคติ หมายถึง ความรู้สึกที่มีต่อสิ่งเร้าต่างๆ อาจอยู่ในรูปของการชอบ หรือไม่ชอบ สนใจหรือไม่สนใจ และต้องการหรือไม่ต้องการ เป็นต้น

สุชาติ ประเสริฐรัฐสินธ์ (2540: 166) กล่าวว่า เจตคติหรือทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึกคิดของบุคคลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งอาจแสดงออกให้เห็นคำพูดหรือพฤติกรรมที่สะท้อนให้เห็นคนแต่ละคนมีเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากน้อยแตกต่างกัน

พวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2540: 108) กล่าวว่าเจตคติ หมายถึง การเตรียมพร้อมแห่งสภาพจิตใจของบุคคลในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เจตคติเป็นอารมณ์ที่มีอยู่ในทุกผู้ทุกคน แต่อยู่ในระดับที่แตกต่างกัน เจตคติเป็นสิ่งที่ผลักดันบุคคลให้แสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่างๆ อันอยู่ในลักษณะที่พึงพอใจได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล

วรรณดี แสงประทีปทอง (ม.ป.ป.) เจตคติเป็นลักษณะหนึ่งของคุณลักษณะด้านความรู้สึก เจตคติเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม

ศักดิ์ สุนทรเสณิ (2531) ได้กล่าวว่า เจตคติ (Attitude) มาจากคำว่า 'Aptus' ในภาษาละติน ซึ่งมีความหมายว่า ความเหมาะสม (Fitness) หรือการปรองดอง (Adaptedness) เจตคติเป็นพฤติกรรมเตรียมพร้อมทางสมองในการที่จะกระทำ ซึ่งจะบ่งบอกถึงหน้าที่ของสภาวะจิตใจ หรือสภาพของอารมณ์ที่สลับซับซ้อน ก่อนที่คนเราจะตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่งในการแก้ปัญหา โดยส่วนใหญ่แล้วจะขึ้นอยู่กับเจตคติที่จะคงไว้ซึ่งสิ่งที่ตนเองมีประสบการณ์มา เพื่อจะรักษาเจตนาที่ถูกต้องไว้จากประสบการณ์ที่ผ่านมาว่า ความถูกต้องหรือไม่ถูกต้องเป็นอย่างไร ตามระดับความเชื่อถือหรือระดับความรู้สึกที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะเห็นได้ว่าเจตคติเป็นนามธรรมที่เป็นพฤติกรรมภายในของเรา

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2534) ได้ให้ความหมาย เจตคติ เป็นเรื่องของความชอบความคิดเห็น ความรู้สึกเชื่อฝังใจต่อสิ่งต่างๆ มักจะเกิดขึ้นเมื่อเรารับรู้ หรือประเมินผู้คน หรือเหตุการณ์ในสังคม ดังนั้น เจตคติจึงเป็นพฤติกรรมภายนอกซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้

ลัดดา กิตติวิภาค (2532) ได้ให้ความหมาย เจตคติ เป็นความคิดที่มีอารมณ์เป็นส่วนประกอบซึ่งทำให้เกิดความพร้อมที่จะมีปฏิกิริยาโต้ตอบในทางบวก หรือในทางลบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

พรณี ข. เจนจิต (2528) ได้ให้ความหมาย เจตคติ เป็นเรื่องของความพอใจ และไม่พอใจ ที่บุคคลมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลทำให้แต่ละคนตอบสนองต่อสิ่งเร้าแตกต่างกันออกไป กล่าวโดยสรุป เจตคติ คือ ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ อันเนื่องมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ เป็นตัวกระตุ้นให้แสดงพฤติกรรมหรือแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นๆไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง

สุชา จันทรเอม (2527) ได้ให้ความหมาย เจตคติ คือ ความรู้สึก หรือท่าทีของบุคคลที่มีต่อบุคคล วัตถุ สิ่งของ หรือสถานการณ์ต่างๆ เป็นไปในทำนองที่พอใจ หรือไม่พอใจ เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยก็ได้ หรือ หมายถึง ความรู้สึกของคน ที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ คนที่มีความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางบวกนั้น คือ มีเจตคติชอบต่อสิ่งนั้น และในทางกลับกัน คนที่มีความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางลบนั้น ก็แสดงว่า มีเจตคติไม่ชอบต่อสิ่งนั้น

สมพงษ์ เกษมสิน (2526) ได้ให้ความหมาย เจตคติ คือ นามธรรม เป็นผลทำให้เกิดการ แสดงออกทางพฤติกรรม แต่เจตคติไม่ใช่แรงจูงใจ และแรงขับ หากแต่เป็นสภาพแห่งการพร้อมที่จะโต้ตอบ และแสดงให้ทราบถึงแนวทางของการตอบสนองของบุคคลต่อสิ่งเร้า

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2523) ได้ให้ความหมาย เจตคติ ได้แก่ สิ่งที่อยู่ในจิตใจของบุคคล ที่จะตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือบุคคลไปในทิศทางใดทางหนึ่ง ซึ่งเราไม่สามารถสังเกตหรือวัดได้โดยตรง แต่สามารถเข้าใจได้โดยดูจากพฤติกรรมของบุคคลว่า ตอบสนองต่อสิ่งเร้าอย่างไรก็จะทราบเจตคติได้

เชิดศักดิ์ โฆวสิทธ์ (2520) ได้ให้ความหมาย เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ อันเป็นผลเนื่องมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์เป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรม หรือแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อสิ่งเร้านั้นๆ ไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่ง เจตคติ ของบุคคลขึ้นอยู่กับลักษณะของสิ่งแวดล้อมที่บุคคลได้รับ โดยแสดงออกมาทางพฤติกรรมใน 2 ลักษณะ คือ

1. เจตคติทางบวก ได้แก่ การแสดงออกในลักษณะพึงพอใจและเห็นด้วย หรือชอบ จะทำให้บุคคลอยากกระทำ อยากได้ อยากใกล้ชิดสิ่งนั้น

2. เจตคติทางลบ คือ การแสดงออกในลักษณะไม่พึงพอใจและไม่เห็นด้วยหรือไม่ชอบจะทำให้บุคคลเกิดความเบื่อหน่าย ซิงซัง ต้องการหนีห่างไปจากสิ่งนั้น

โสภา ชูพิชัยกุล และอรทัย ชื่นมณูญ์ (2518) ได้ให้ความหมาย เจตคติ เป็นระบบที่ต่อเนื่องกันซึ่งรวมถึงส่วนของการรับรู้ความรู้สึกและแนวโน้มที่เกี่ยวข้องกับการกระทำพฤติกรรม จะ

ประกอบด้วยความเชื่อ ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งของหรือความคิดเห็นต่างๆ และความรู้สึกอาจเกี่ยวกับอารมณ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความเชื่อและแนวโน้มด้วย

คุน (คุชฎี วัฒนคามินทร์. 2544: 10; อ้างอิงจาก Coon. 1983) เจตคติ เป็นความโน้มเอียงที่ได้จากการเรียนรู้ ซึ่งสนองตอบต่อบุคคล สิ่งของและสถาบันต่างๆ ทั้งในด้านบวกและด้านลบ เจตคติเกิดจากการเรียนรู้ หรือกระบวนการทางสังคมซึ่งเป็นผลจากการรวบรวมประสบการณ์ในอดีต และการคาดคะเน หรือกำหนดทิศทางทางการแสดงออกในอดีต

อเนสทาสี (Anastasi. 1982) เจตคติ หมายถึง ความโน้มเอียงที่จะแสดงในทางที่ชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งเร้า อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่า กลุ่มชน ประเพณี หรือ สถาบันต่างๆ

กูต (Good. 1973) เจตคติ คือ การจงใจหรือความโน้มเอียงของบุคคลที่จะตอบสนองต่อวัตถุหรือสถานการณ์โดยมากจะมีความรู้สึกและอารมณ์ประกอบ

ออลพอร์ท การ์ดอน (Allport Gardon. 1967) กล่าวว่า เจตคติ (Attitude) เป็นคำที่ใช้กันมากในวิชาจิตวิทยาสังคม แปลว่า โน้ม เอียง เหมาะสม เจตคติ ยังหมายถึง ท่าที่แสดงออกของบุคคลซึ่งบ่งถึงสภาพ จิตใจ ได้แก่ ความรู้สึกหรืออารมณ์ที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด เจตคติ เป็นสภาพความพร้อมของจิตใจและประสาท เกิดจากการได้รับประสบการณ์ซึ่งมีผลโดยตรงต่อการตอบสนองของบุคคลต่อสรรพสิ่งและสภาพการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลนั้น นอกจากนั้นเจตคติ ยังมีความหมาย คือ

1. สภาพของจิตใจและประสาท อาจแสดงให้เห็นได้ทางพฤติกรรม เช่น รัก โกรธเกลียด
2. ความพร้อมที่จะตอบสนอง บุคคลพร้อมที่จะตอบสนองต่อสรรพสิ่งตามลักษณะของเจตคติ ที่เกิดขึ้น เช่น ชอบ หรือ มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนวิชาต่างๆ ก็จะทำให้ต้องการเรียนวิชานั้นๆ และสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าอย่างสม่ำเสมอ
3. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ และจัดระบบไว้แล้วในตัว คือ เมื่อเกิดเจตคติขึ้นต่อเนื่องกัน และมีพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์กัน เช่น พอใจก็ยิ้ม โกรธก็หน้าบึ้ง ฯ
4. เป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์
5. เป็นพลังสำคัญที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกพฤติกรรมเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับตัวเจตคติ

มีคเรน และเรเมน (Mehrens; & Lehmann. 1978) ให้ความหมาย เจตคติ หมายถึง รูปแบบของความรู้สึก หรือพฤติกรรม ที่บุคคลมีความโน้มเอียงที่จะตอบสนองต่อวัตถุทางสังคม

ฟิชเบิน และแอดเซน (Kiester; & others. 1969; citing Fishbein; & Ajzen. 1967) ให้คำจำกัดความ เจตคติว่าคือ แนวโน้มที่เกิดจากการเรียนรู้ ในอันที่จะตอบสนองอย่างถาวรต่อสิ่งเร้าให้เห็นด้วยกับท่าที่ที่ชอบหรือไม่ชอบ

ซีโครต และแบคแมน (Secord; & Backman. 1964) ให้ความหมาย เจตคติ หมายถึง ความรู้สึก ความนึกคิด และพฤติกรรมของแต่ละบุคคลต่อ สภาพแวดล้อม

แมคโดนัล (McDonald. 1959) เจตคติ หมายถึง ความโน้มเอียงหรือความพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมทางหนึ่งทางใด

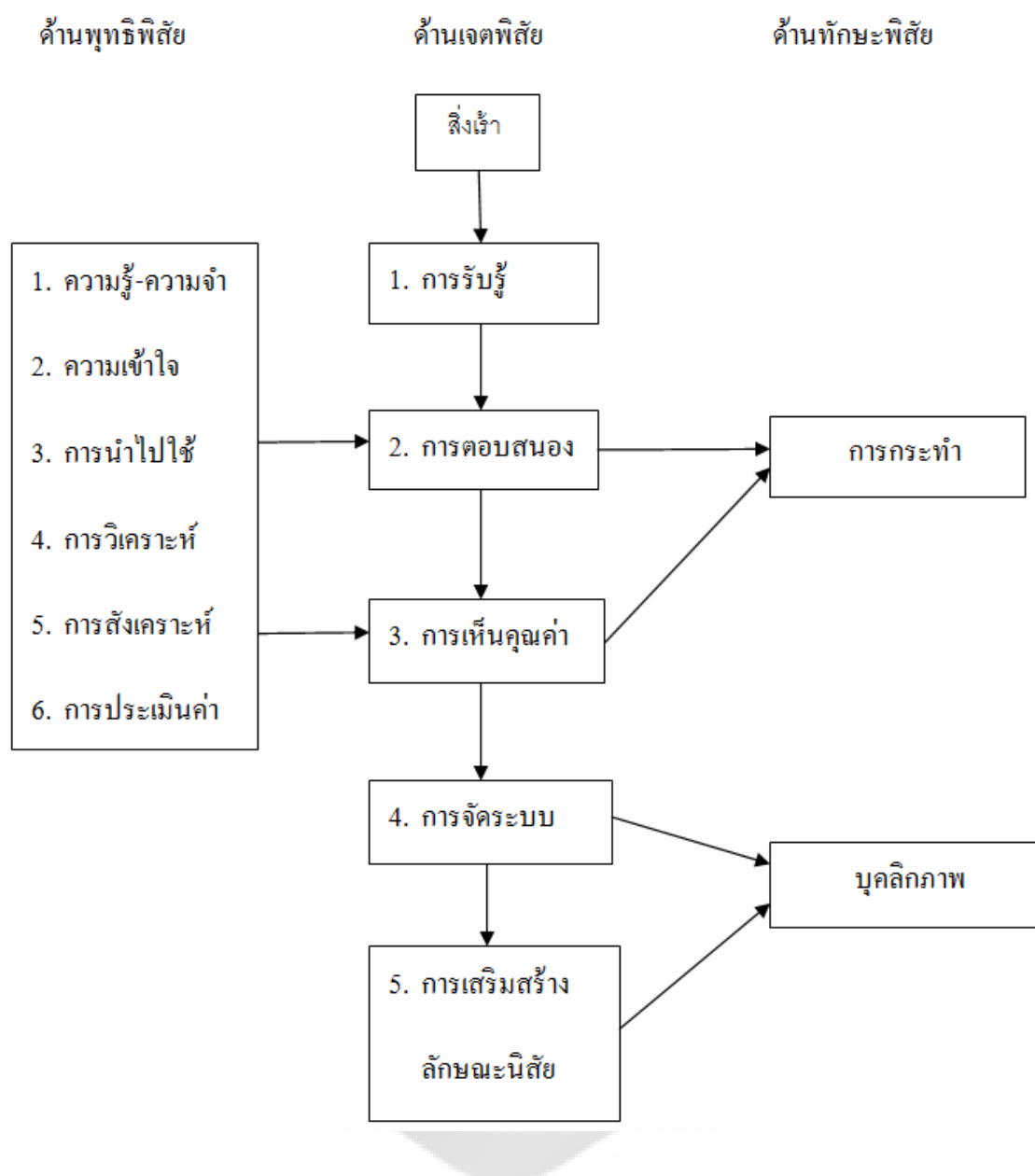
สรุปได้ว่า เจตคติ คือ สภาวะทางความรู้สึก ที่ส่งผลต่ออารมณ์และจิตใจ ทำให้แสดงออกทางพฤติกรรม เพื่อตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งทางบวกหรือทางลบก็ได้

ลักษณะเจตคติ

วิยะดา อุตมาณ (2558: 17) ได้สรุปลักษณะเจตคติไว้ว่า เจตคติ เป็นลักษณะทางจิตของบุคคลที่เป็นแรงขับแรงจูงใจของบุคคล แสดงพฤติกรรมที่จะแสดงออกไปในทางต่อต้านหรือสนับสนุน ต่อสิ่งนั้นหรือสถานการณ์นั้น ถ้าทราบเจตคติของบุคคลใดที่สามารถทำนายพฤติกรรมของบุคคลนั้นได้ โดยปกติคนเรามักแสดงพฤติกรรมในทิศทางที่สอดคล้องกับเจตคติที่มีอยู่

วรรณดี แสงประทีปทอง ได้กล่าวถึง พฤติกรรมด้านเจตพิสัยหรือความรู้สึก ไว้ว่า ความรู้สึกเป็นลักษณะภายในจิตใจของบุคคล ซึ่งยากที่จะอธิบาย กำหนดหรือจัดลำดับชั้น เพื่อจะบ่งชี้ว่าบุคคลมีความรู้สึกอยู่ที่ใดได้ชัดเจนแน่นอน จนกว่าบุคคลนั้นจะบอกเล่าให้ทราบความรู้สึกที่แท้จริงโดยไม่บิดเบือน การจัดระบบทางด้านจิตใจสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัยหรือด้านสติปัญญา (Cognitive domain) และพฤติกรรมด้านทักษะพิสัย (Psychomotor domain) ดังนี้

ภาพประกอบ 5 ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัย และทักษะพิสัย

คาซูล และคนอื่นๆ (รวิวรรณ อังคนุรักษ์พันธ์. 2533: 5; อ้างอิงจาก (Krathwohl; & others. 1964: 176-185) ได้เสนอจุดมุ่งหมายทางการศึกษาไว้ 5 ชั้น ดังนี้

1. การรับรู้ (Receiving) ในขั้นนี้บุคคลจะถูกกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกต่อสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ปรากฏ ทำให้มีความตั้งใจหรือสนใจต่อสิ่งเร้า ทราบว่ามีสิ่งเร้าหรือเหตุการณ์บางอย่างปรากฏขึ้น ขั้นการรับรู้แบ่งตามเกณฑ์ประมาณการรับรู้เป็น 3 ขั้นย่อย ดังนี้

1.1 การสำนึก (Awareness) พฤติกรรมขั้นนี้เป็นการเริ่มรู้สึกหรือสำนึกถึงตัวว่ามีสิ่งหนึ่งสิ่งใด มีสถานการณ์ใดเกิดขึ้นที่ไม่ใช่ความสามารถในการจำ การรู้ในลักษณะที่มีสิ่งเร้านั้นไม่สามารถ

บรรยายออกมาเป็นคำพูดได้ เช่นเรารู้ว่ามีคนเดินผ่านหน้าห้องไป โดยไม่ต้องอธิบายว่าคนนั้นมีลักษณะ รูปร่างแต่งกายด้วยชุดสีอะไร

1.2 การตั้งใจรับรู้ (Willingness to Receive) พฤติกรรมขั้นนี้สูงขึ้นมาอีก เป็นการใส่ใจ หรือให้ความสนใจสิ่งเร้านานพอสมควร เป็นเพียงการสังเกต ยังไม่มีความคิดเห็นหรือการประเมินตัดสินใจเกิดขึ้น เช่น ผู้เข้าประชุมตั้งใจฟังการอภิปรายในห้องประชุม

1.3 การเลือกรับรู้ (Selected Attention) พฤติกรรมขั้นนี้เป็นพฤติกรรมต่อเนื่องจากความตั้งใจ เป็นการเลือกรับรู้สิ่งเร้าที่ตนพอใจ ทั้งๆที่มีสิ่งเร้าอื่นๆอีกหลายอย่างเรียกร้องความสนใจ โดยมีการจำแนกความแตกต่างแต่ยังไม่มีการประเมินใดๆ เช่นกัน เช่นการเลือกดูรายการโทรทัศน์ของแต่ละสถานีที่นำเสนอในเวลาเดียวกัน

2. การตอบสนอง (Responding) เป็นพฤติกรรมต่อเนื่องจากการรับรู้เรื่องราวต่างๆ แล้วบุคคลจะต้องมีการแสดงออกซึ่งการรับรู้ นั้น โดยเข้าไปมีส่วนร่วมผูกพันหรือยอมรับกับสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ต่างๆ ทำให้เขาได้รับความพอใจกับการกระทำกิจกรรมนั้น แต่ยังไม่บอกถึงเจตคติหรือค่านิยมของบุคคล พฤติกรรมขั้นนี้แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

2.1 การยินยอมตอบสนอง (Acquiescence in Responding) พฤติกรรมขั้นนี้เป็นความรู้สึกที่ยอมรับ เชื่อฟัง (Obedience) ต่อเรื่องราวหรือสถานการณ์นั้น บุคคลจะแสดงกิริยาตอบสนองเพียงการยอมทำตาม แต่เขาอาจไม่เต็มใจที่จะยอมรับการกระทำเช่นนั้น เช่น บุคลากรยินดีที่จะปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับต่างๆของหน่วยงาน

2.2 การตั้งใจตอบสนอง (Willingness to Respond) พฤติกรรมขั้นนี้เป็นความรู้สึกที่เต็มใจยอมรับสิ่งเร้านั้น เกิดความสมัครใจตกลงที่จะทำกิจกรรมนั้นอย่างแท้จริง ไม่ใช่เกิดจากการไม่มีทางเลือก ถูกบังคับ หรือถูกละเมิด เช่นนักเรียนไม่เต็มใจที่จะยอมรับกติกาในการแข่งขันกีฬา

2.3 การพอใจตอบสนอง (Satisfaction in Response) พฤติกรรมขั้นนี้เป็นความรู้สึกที่เต็มใจ หรือพอใจ ในการที่จะสนองตอบอย่างสมัครใจเป็นการตอบสนองความรื่นเริง ความสนุกสนานทางอารมณ์ เช่น นักเรียนมีความสนุกสนานในการวาดภาพระบายสีทำให้ตนเองมีความสุข

3. การเห็นคุณค่า (Valuing) พฤติกรรมขั้นนี้เป็นความรู้สึกว่า เรื่องราวเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์นั้นมีคุณค่า ซึ่งเกิดจากประสบการณ์หรือสิ่งแวดล้อมรอบๆตัวในสังคม โดยที่บุคคลจะมีการประเมินเกี่ยวกับเรื่องราวนั้นว่า มีคุณค่า คุณประโยชน์ และเห็นคุณค่านั้นเกิดขึ้นซ้ำๆโดยมีการสะสมเรื่อยๆพฤติกรรมนี้สังเกตได้จากความมั่นคงของความคงเส้นคงวา (Consistency) ของการกระทำนานพอสมควร พฤติกรรมขั้นนี้แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนดังนี้

3.1 การยอมรับคุณค่า (Acceptance of a Value) พฤติกรรมขั้นนี้เป็นการยอมรับในคุณค่าของเรื่องราว สถานการณ์ที่เป็นความเชื่อ (Believe) ที่ค่อนข้างจะไม่ถาวร ยังเปลี่ยนแปลงได้ แต่ก็มี ความคงเส้นคงวาพอสมควร เช่น นักเรียนต้องการพัฒนาความสามารถในการคิดลายมือให้มีความสวยงามอย่างมีประสิทธิภาพเรื่อยๆไป

3.2 การชื่นชมในคุณค่า (Preference for a Value) พฤติกรรมขั้นนี้เป็นการยอมรับในคุณค่านั้น มีความต้องการที่จะแสดงออกให้บุคคลอื่นได้เห็นด้วย เช่นการแสดง การอภิปรายเกี่ยวกับการพูดได้ว่าที่ พูดชักชวนคนอื่นให้เห็นชอบด้วยและมีความสามารถในการพูดสูงขึ้น

3.3 การยึดมั่นในคุณค่า (Commitment) พฤติกรรมขั้นนี้เป็นการยอมรับความเชื่อ ความศรัทธา มีความแน่อนมากขึ้น กล่าวคือ การยึดมั่นในเรื่องราวของความเชื่อนั้นว่า ควรจะทำตามซึ่งอาจมีหรือไม่มีเหตุผล บุคคลที่แสดงพฤติกรรมขั้นนี้เขามีค่านิยมเห็นคุณค่าในบางสิ่งและต้องการที่จะขยายพฤติกรรมที่แสดงถึงคุณค่านั้นออกไปอีก ซึ่งจะพยายามชักจูงบุคคลอื่นให้เกิดแรงจูงใจอย่างแท้จริงที่จะทำให้เกิดพฤติกรรมนั้น เช่นนักเรียนเห็นด้วยกับการเลือกตั้งสภานักเรียนอย่างมีรากฐานของประชาธิปไตย

4. การจัดระบบ (Organization) พฤติกรรมขั้นนี้บุคคลจะรวบรวมเรื่องราวสิ่งที่มีคุณค่าไว้ในจิตใจหลายอย่าง ทำให้เกิดเป็นระบบภายในขึ้น ซึ่งการจัดคุณค่าต่างๆเข้าเป็นระบบอย่างใดอย่างหนึ่งนั้นจะต้องเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าของเรื่องราวต่างๆ หากจุดร่วมและจุดเด่นของคุณค่าสิ่งนั้น พฤติกรรมขั้นนี้แบ่งเป็น 2 ขั้นย่อยดังนี้

4.1 การสร้างสังกัดของคุณค่า (Conceptualization of a Value) พฤติกรรมขั้นนี้เกิดต่อเนื่องจากการยึดมั่นในคุณค่า เป็นการเพิ่มคุณค่าหรือความเชื่อในสิ่งใหม่มีการสรุปความคิดรวบยอดระหว่างคุณค่าของเรื่องราวต่างๆที่บุคคลยึดมั่นเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นการแยกแยะ และหาความสัมพันธ์ของสิ่งที่มีคุณค่าต่างๆ เข้าด้วยกัน ในทางปฏิบัติแต่ละคนจะมองเห็นคุณค่าต่างๆ ที่เข้ามามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับคุณค่าที่เขายึดถืออย่างไร หรือคุณค่าที่เขายึดถืออยู่ไหนเกี่ยวข้องกับคุณค่าใหม่ที่กำลังรับเข้ามาอย่างไร เช่น นักเรียนพยายามที่จะแสดงเพื่อชี้ถึงลักษณะบางอย่างของการแต่งตัวซึ่งเป็นสิ่งที่เขานิยมในวัยรุ่น

4.2 การจัดระบบของคุณค่า (Organization of Value System) พฤติกรรมขั้นนี้บุคคลจะนำคุณค่าต่างๆ ที่มีความซับซ้อนมาจัดระบบค่าบางอย่างให้มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งอาจพิจารณาจัดตามลำดับความสำคัญ ให้เกิดความสมดุลและยึดเป็นค่านิยมของตนเอง เช่น โรงเรียนกำหนดนโยบายการบริหารโรงเรียนให้สอดคล้องกับการพัฒนาของท้องถิ่น

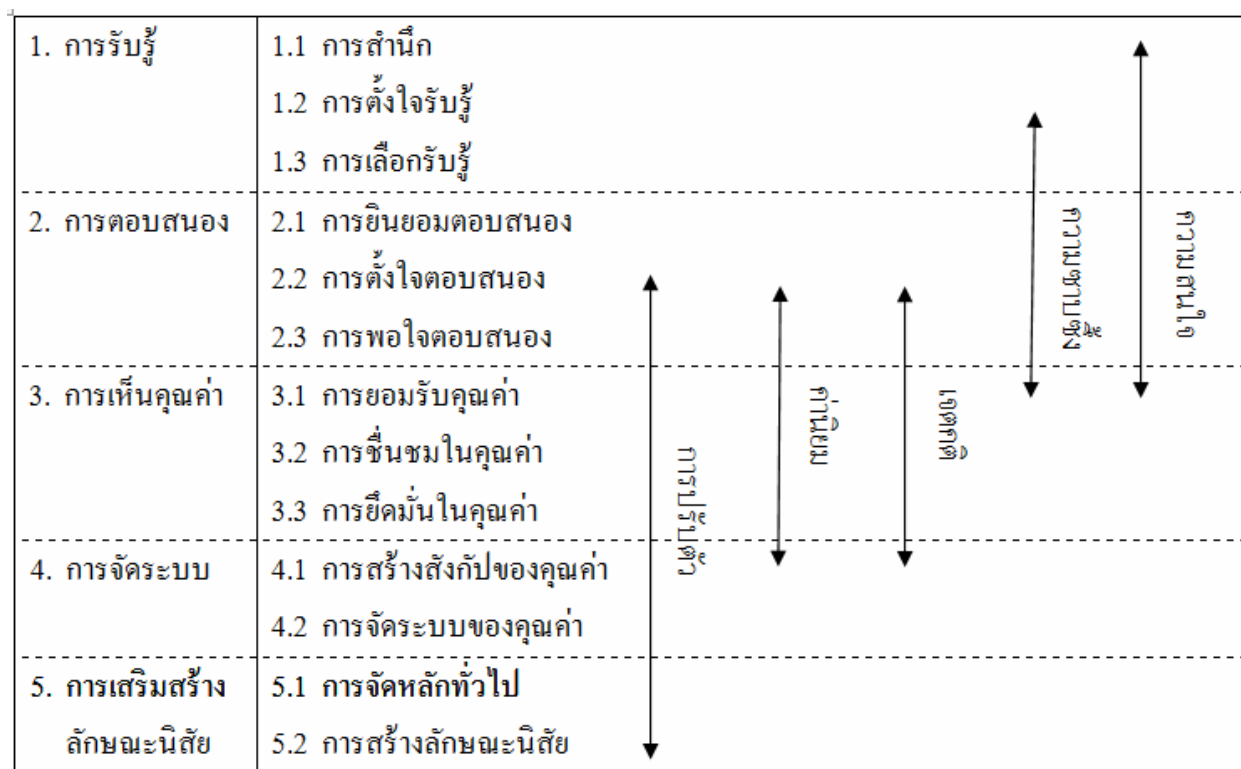
5. การเสริมสร้างลักษณะนิสัย (Characterization by a Value) พฤติกรรมขั้นนี้เกิดขึ้นจากการที่บุคคลมีค่านิยมอย่างเป็นระบบ คุณค่าภายในจิตใจมีความคงเส้นคงวาแน่อน ปฏิบัติมาจนเป็นการกระทำอย่างอัตโนมัติไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดเขาก็จะแสดงพฤติกรรมเหล่านี้เป็นลักษณะของตัวเองอย่างสม่ำเสมอ พฤติกรรมขั้นนี้แบ่งเป็น 2 ขั้นย่อยดังนี้

5.1 การจัดหลักทั่วไป (Generalized Set) พฤติกรรมขั้นนี้เป็นพฤติกรรมที่ทำให้เกิดความสอดคล้องของเจตคติและค่านิยมในการกระทำบางอย่างซึ่งเป็นการตอบสนองอย่างสม่ำเสมอต่อสถานการณ์หลายแบบและพยายามปรับปรุงระบบของตนเองให้สมบูรณ์ตามแนวที่ตนต้องการ เช่นนักเรียนมีความพร้อมในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาตามคำแนะนำของอาจารย์

5.2 การสร้างลักษณะนิสัย (Characterization) พฤติกรรมขั้นนี้เป็นพฤติกรรมขั้นสูงสุดที่บุคคลแสดงออกสม่ำเสมอจนเป็นลักษณะของตนเอง ซึ่งจะสังเกตได้โดยบุคคลอื่น ทำให้สามารถ

บอกลักษณะของบุคคลนั้นได้เกือบสมบูรณ์ เพราะบุคคลจะยึดถือเป็นแนวทางในการปฏิบัติอย่างถาวร เช่น นักเรียนตั้งกฎข้อปฏิบัติเกี่ยวกับชีวิตของตนเองในการศึกษา โดยใช้พฤติกรรมการเรียนรู้ อย่างมีเหตุผล

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าพัฒนาการของพฤติกรรมทางด้านเจตพิสัยมีลักษณะต่อเนื่องกันทั้ง 5 ขั้น จึงเป็นการยากที่จะมีจุดตัด เพื่อชี้แบ่งพฤติกรรมแต่ละขั้น ดังภาพ

ภาพประกอบ 6 ลำดับขั้นการเกิดพฤติกรรมด้านเจตพิสัย

การวัดเจตคติ

ธีรภูมิ เอกะกุล กล่าวถึงเจตคติว่า เจตคติเป็นความรู้สึกที่ชี้บ่งบอกลักษณะทางจิตใจ อารมณ์ของบุคคล ซึ่งอาจเป็นลักษณะที่ไม่แสดงออกมาภายนอกให้บุคคลอื่นเห็นหรือเข้าใจได้ ซึ่งมีลักษณะทั่วไปที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. เจตคติเป็นเรื่องของอารมณ์ (Feeling) อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามเงื่อนไข หรือสถานการณ์ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลจะมีการกระทำที่เสถียรโดยแสดงออกไม่ให้ตรงกับความรู้สึกของตน เมื่อเขาารู้ตัวหรือรู้ว่ามีคนสังเกต

2. เจตคติเป็นเรื่องเฉพาะตัว (Typical) ความรู้สึกของบุคคลอาจเหมือนกัน แต่รูปแบบการแสดงออกแตกต่างกันไป หรืออาจมีการแสดงออกที่เหมือนกัน แต่ความรู้สึกต่างกันได้

3. เจตคติมีทิศทาง (Direction) การแสดงออกของความรู้สึกสามารถแสดงออกได้ 2 ทิศทาง เช่น ทิศทางบวกเป็นทิศทางที่สังคมปรารถนา ได้แก่ ซื่อสัตย์ – คดโกง, รัก –เกลียด, ชอบ – ไม่ชอบ, ขยัน – ขี้เกียจ เป็นต้น

4. เจตคติมีความเข้ม (Intensity) ความรู้สึกของบุคคลอาจเหมือนกันในสถานการณ์เดียวกัน แต่อาจแตกต่างกันในเรื่องความเข้มที่บุคคลรู้สึกมากน้อยต่างกัน เช่น รักมาก, รักน้อย, ขยันมาก, ขยันน้อย เป็นต้น

5. เจตคติต้องมีเป้า (Target) ความรู้สึกจะเกิดขึ้นลอยๆไม่ได้ เช่น รักพ่อรักแม่ ขยันเข้าชั้นเรียน ขี้เกียจทำการบ้าน เป็นต้น

การวัดเจตคตินับว่ามีความยุ่งยากพอสมควร เพราะเป็นการวัดคุณลักษณะภายในของบุคคล ซึ่งเกี่ยวข้องกับอารมณ์และความรู้สึก หรือเป็นลักษณะทางจิตใจ คุณลักษณะดังกล่าว มีการเปลี่ยนแปลงได้ง่าย ไม่แน่นอน แต่ถึงอย่างไรก็ตาม เจตคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดยังสามารถวัดได้ ซึ่งต้องอาศัยหลักสำคัญดังต่อไปนี้

1. ต้องยอมรับข้อตกลงเบื้องต้น (Basic assumptions) เกี่ยวกับการวัดเจตคติ ดังนี้

1.1 ความคิดเห็น ความรู้สึก หรือเจตคติของบุคคลนั้น จะมีลักษณะคงที่หรือคงเส้นคงวาอยู่ช่วงเวลาหนึ่งนั่นคือความรู้สึกนึกคิดของคนเรา ไม่ได้เปลี่ยนแปลงหรือผันแปรอยู่ตลอดเวลา อย่างน้อยจะต้องมีช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งที่ความรู้สึกของคนเรานั้นมีความคงที่ ซึ่งทำให้สามารถวัดได้

1.2 เจตคติของบุคคลไม่สามารถวัดหรือสังเกตเห็นได้โดยตรง การวัดจะเป็นแบบวัดทางอ้อมโดยวัดจากแนวโน้มที่บุคคลจะแสดงออก หรือประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ

1.3 เจตคตินอกจากแสดงออกในรูปทิศทาง ของความคิด ความรู้สึก เช่น สนับสนุนหรือคัดค้าน ยังมีขนาด หรือปริมาณของความคิดความรู้สึกนั้นด้วย ดังนั้นในการวัดเจตคตินอกจากจะทำให้ทราบลักษณะหรือทิศทางแล้ว ยังสามารถบอกระดับความมากน้อยหรือความเข้มข้นของเจตคติได้ด้วย

2. การวัดเจตคติด้วยวิธีการใดก็ตาม จะต้องมีส่วนประกอบ 3 อย่าง คือ ตัวบุคคลที่จะถูกวัด มีสิ่งเร้าเช่นการกระทำเรื่องราวที่บุคคลจะแสดงเจตคติตอบสนอง และสุดท้ายต้องมีการตอบสนองซึ่งจะออกมาเป็นระดับสูงต่ำมากน้อย ดังนั้นในการวัดเจตคติเกี่ยวกับสิ่งใดของบุคคลสามารถวัดได้โดยนำสิ่งเร้า ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นข้อความเกี่ยวกับรายละเอียดในสิ่งนั้น ไปเร้าให้บุคคลแสดงท่าทีความรู้สึกต่างๆ ที่มีต่อสิ่งนั้นให้ออกมาเป็นระดับ หรือความเข้มของความรู้สึกคล้อยตาม หรือคัดค้าน

3. สิ่งเร้าที่จะนำไปใช้เร้า หรือทำให้บุคคลได้แสดงเจตคติที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดออกมา ที่นิยมใช้ คือข้อความวัดเจตคติ (Attitude statements) ซึ่งเป็นสิ่งเร้าทางภาษาที่ใช้อธิบายถึงคุณค่า คุณลักษณะของสิ่งนั้น เพื่อให้บุคคลตอบสนองออกมาเป็นระดับความรู้สึก (Attitude continuum หรือ Scale) เช่น มาก ปานกลาง น้อย เป็นต้น

4. การวัดเจตคติเพื่อทราบทิศทางและระดับความรู้สึกของบุคคลนั้น เป็นการสรุปผลจากการตอบสนองของบุคคลจากรายละเอียด หรือแง่มุมต่างๆ ดังนั้นการวัดเจตคติของบุคคลเกี่ยวกับ

เรื่องใดสิ่งใดจะต้องพยายามถามคุณค่า และลักษณะในแต่ละด้านของเรื่องนั้นออกมา แล้วนำผลซึ่งเป็นส่วนประกอบหรือรายละเอียดปลีกย่อยมาผสมผสานสรุปรวมเป็นเจตคติของบุคคลนั้น เพราะฉะนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่การวัดนั้นๆ จะต้องครอบคลุมคุณลักษณะต่างๆ ครบถ้วนทุกลักษณะ เพื่อให้การสรุปผลตรงตามความเป็นจริงมากที่สุด

5. การวัดเจตคติ ต้องคำนึงถึงความเที่ยงตรง (Validity) ของผลการวัดเป็นพิเศษกล่าวคือ ต้องพยายามให้ผลการวัดที่ได้ตรงกับสภาพความเป็นจริงของบุคคลทั้งในแง่ทิศทาง ระดับ หรือช่วงของเจตคติ

โชว์ และวิกิต (Shaw; & Wright. 1967) กล่าวถึงลักษณะของเจตคติไว้ดังนี้

1. เป็นผลหรือขึ้นอยู่กับการณ์ที่บุคคลประเมินผลสิ่งเร้า แล้วแปรเปลี่ยนมาเป็นความรู้สึกภายในที่ก่อให้เกิดแรงจูงใจในการแสดงพฤติกรรม

2. เจตคติแปรค่าได้ทั้งด้านความเข้มข้นและทิศทาง โดยจะครอบคลุมช่วงของเจตคตินั้นจะแปรค่าได้ทั้ง มาก ปานกลาง และน้อย นั่นคือเจตคติจะมีค่าทั้งทางบวกและทางลบ

3. เจตคติเกิดจากการเรียนรู้มากกว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง

4. เจตคติขึ้นอยู่กับเป้าเจตคติ หรือสิ่งเร้าเฉพาะอย่างทางสังคม

5. เจตคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้าที่เป็นกลุ่มเดียวกัน อาจจะมีสัมพันธ์กัน

6. เจตคติเป็นการเตรียมหรือความพร้อม ในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าในทางที่ชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งนั้นๆ ซึ่งการเตรียมนั้นจะเป็นการเตรียมภายในของจิตมากกว่าภายนอกที่ จะสังเกตเห็นได้

7. สภาวะของความพร้อมจะตอบสนองในลักษณะที่กล่าวในข้อ 1 นั้น เป็นลักษณะซับซ้อนที่บุคคลจะยอมรับ หรือไม่ยอมรับ ชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งต่างๆ จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับอารมณ์ด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่อธิบายไม่ค่อยจะได้ และบางครั้งไม่มีเหตุผล

8. เจตคติไม่ใช่พฤติกรรม แต่เป็นสภาวะทางจิตใจ ที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดและเป็นตัวกำหนดแนวทางในการแสดงออกของพฤติกรรม

9. เจตคติไม่สามารถวัดได้โดยตรง แต่สามารถสร้างเครื่องมือวัดพฤติกรรมที่แสดงออกมา เพื่อเป็นแนวทางในการทำนาย หรืออธิบายเจตคติได้

10. เจตคติเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์บุคคล จะมีเจตคติในเรื่องเดียวกันอาจมีความคิดเห็นแตกต่างกันได้ด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคม ระดับอายุ เชื้อชาติ

11. เจตคติมีความคงที่และแน่นอนพอสมควร แต่อาจเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อประสบกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมใหม่ ที่แตกต่างไปจากเดิม

ในการวัดเจตคตินอกจากจะคำนึงถึงเนื้อหาของเจตคติ เกี่ยวกับอะไร อยู่ในทิศทางใดแล้วยังคำนึงถึงความเข้ม (Intensity) ของเจตคติอีกด้วย ความเข้มของเจตคติหมายถึงปริมาณของความรู้สึกว่ามีมากน้อยเพียงใด โดยถ้ามีความเข้มสูงไม่ว่าจะเป็นทิศทางใด จะมีความรู้สึก

รุนแรงมากกว่าพวกที่มีเจตคติกลางๆ ความเข้มของเจตคติเปรียบได้เช่นเดียวกับความเข้มของสนามแม่เหล็กที่จะมีกำลังดึงดูดสารได้มาก ที่ปลายขั้วทั้งสองของแม่เหล็ก

นอกจากจะมองความสัมพันธ์ในทางเดียวหรือขึ้น-ลง ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อหรือเจตคติที่อยู่ในระดับเดียวกัน ซึ่งค่อนข้างจะมีสิ่งที่คล้ายคลึงกันอยู่มาก เช่น เจตคติที่ไม่ดีต่อคนชนกลุ่มน้อย ทำให้เกิดการเหยียดหยามและมีเจตคติที่ไม่ดีต่อคนเชื้อชาติอื่นอีกด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งความเชื่อบางอย่างไม่จำเป็นต้องเป็นพื้นฐาน หรืออาจจะมีเหตุผลหรือไม่มีเหตุผลและความรู้สึกเหล่านี้อาจเกิดจากความต้องการ หรือความรู้สึกที่จะปกป้องหรือปิดบังความต้องการที่แอบแฝงของบุคคล

วิธีเขียนข้อความวัดเจตคติ

เครื่องมือที่ใช้วัดเจตคติ หรือที่เรียกว่ามาตราการวัดเจตคติ (Attitude scale) จะประกอบด้วยข้อความหรือคำถาม โดยทำหน้าที่เป็นตัวเร้า ให้บุคคลแสดงความเห็นหรือความรู้สึกออกมา ดังนั้นการวัดเจตคติจะได้ผลถูกต้องและเชื่อถือได้มากเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของข้อความที่ใช้ถาม หรือนำไปเร้าว่ามีมากน้อยเพียงใด การเขียนข้อความเพื่อวัดเจตคติของบุคคลจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องพิจารณา โดยยึดหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. ใช้ข้อความที่กล่าวถึงเหตุการณ์ หรือเรื่องราวที่เป็นปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ทราบเจตคติของบุคคลในสภาวะปัจจุบัน การกล่าวถึงอดีตหรือสิ่งที่ผ่านมา อาจทำให้ทราบเจตคติของบุคคลนั้นซึ่งปัจจุบันอาจเปลี่ยนแปลงไปแล้ว

2. หลีกเลี่ยงข้อความที่ถามข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องนั้น เพราะจะเป็นการตอบสนองตามความเป็นจริง ทำให้ไม่ทราบความรู้สึกหรือความคิดเห็นของบุคคล

3. ข้อความที่ใช้ต้องให้คำตอบที่สามารถแปลความหมายได้ คือสามารถบ่งบอกทิศทางและระดับความรู้สึกของบุคคลได้ ข้อความที่ดีจึงควรถามความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณค่าคุณลักษณะของสิ่งเหล่านั้น

4. ข้อความนั้นต้องมีความเป็นปรนัย คือมีความชัดเจน มีความหมายแน่นอน ไม่ใช้ภาษาวกวนหรือคลุมเครือ

5. ข้อความหนึ่งๆควรถามความคิดเห็นเพียงอย่างเดียวถ้ามีหลายความคิดเห็นในข้อความเดียวกัน จะกลายเป็นข้อความที่กำกวมยุ่งยากต่อการเสนอความเห็น เช่น ไม่ควรให้ผู้ตอบแสดงความคิดเห็นโดยใช้ข้อความที่ว่า “การสอนแบบบรรยายทำให้น่าเบื่อเสียเวลามาก ได้ผลการเรียนไม่ดี” เพราะมีหลายเรื่องในข้อเดียวกัน ควรแยกข้อความนี้ออกเป็นหลายๆข้อความ เช่น

- การสอนแบบบรรยายทำให้ผู้เรียนเบื่อ
- การสอนแบบบรรยายทำให้เสียเวลามากเกินไป
- การสอนด้วยวิธีบรรยายทำให้ผู้เรียนขาดความคิดริเริ่ม

6. ข้อความที่ใช้ควรมีลักษณะกลางๆ ไม่โน้มเอียงไปทางใดทางหนึ่ง เพื่อให้ผู้ตอบสามารถแสดงความเห็นได้ทั้งในทางบวกและทางลบ จึงควรใช้ข้อความที่กล่าวทั่วไป โดยพยายามหลีกเลี่ยงการใช้คำบางคำ เช่น เสมอ ทั้งหมด ไม่เคยเลย เท่านั้น เพียงแต่ เพียงเล็กน้อย เป็นต้น

7. พยายามหลีกเลี่ยงข้อความที่ไม่อาจแสดงความคิดเห็นได้ หรือไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่จะพิจารณา เช่น ข้อความที่กล่าวนอกเรื่องที่จะศึกษา ดังนั้นก่อนลงมือเขียนข้อความควรศึกษาขอบข่ายของเรื่องที่จะถามเสียก่อนโดยให้พิจารณาว่าเรื่องนั้นมีขอบเขตขนาดไหน ควรเน้นหรือถามด้านใด

องค์ประกอบของเจตคติ

องค์ประกอบของเจตคติ เป็นสิ่งเชื่อมโยงไปยังด้านอื่นๆ อีก 2 ด้านคือ เชื่อมโยงไปยังนิยามของเจตคติ และเชื่อมโยงไปยังประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ หรือความสัมพันธ์กับตัวแปรอื่นๆ

นักจิตวิทยาได้เสนอองค์ประกอบของเจตคติไว้ 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. เจตคติมีองค์ประกอบเดียว คือ อารมณ์ ความรู้สึกในทางชอบหรือไม่ชอบที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติ นักจิตวิทยาที่สนับสนุนแนวคิดนี้ได้แก่ เทอร์สตัน อินสโค เบม ฟิชบายน์ และไอเซน นักจิตวิทยาเหล่านี้ถือเอานิยามองค์ประกอบทางอารมณ์ความรู้สึกเป็นนิยามเจตคติด้วย

2. เจตคติมี 2 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านปัญญา และองค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก

นักจิตวิทยาที่สนับสนุนการแบ่งเจตคติเป็น 2 องค์ประกอบได้แก่ ตามแนวคิดของโรเซนเบิร์ก องค์ประกอบด้านปัญญา หมายถึงกลุ่มของความเชื่อที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติ จะเป็นตัวส่งเสริม หรือขัดขวางการบรรลุถึงค่านิยมต่างๆของบุคคล ส่วนองค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก หมายถึงความรู้สึกที่บุคคลมีเมื่อถูกกระตุ้นโดยที่หมายของเจตคติ โรเซนเบิร์ก เห็นว่าอารมณ์ความรู้สึกทางบวกที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติ จะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่าที่หมายของเจตคตินั้นสัมพันธ์กับการบรรลุถึงค่านิยมทางบวก และขัดขวางการบรรลุถึงค่านิยมทางลบของบุคคล ในทางกลับกัน อารมณ์ความรู้สึกทางลบที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติ จะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่า ที่หมายของเจตคตินั้นสัมพันธ์กับการบรรลุถึงค่านิยมทางลบ และขัดขวางการบรรลุถึงค่านิยมทางบวกของบุคคล ส่วนเจตคติทางบวกเล็กน้อย หรือทางลบเล็กน้อยที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติจะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อที่ว่าที่หมายของเจตคตินั้น มีความสัมพันธ์กับค่านิยมที่มีความสัมพันธ์น้อยสำหรับบุคคล หรือหากสัมพันธ์กับค่านิยมที่สำคัญบุคคลจะมีความมั่นใจน้อยถึงความสัมพันธ์ระหว่างที่หมายของเจตคติ กับค่านิยมนั้นๆ

3. เจตคติมีสามองค์ประกอบ เจตคติในลักษณะนี้กำหนดไว้ 3 ประการซึ่งประกอบด้วย

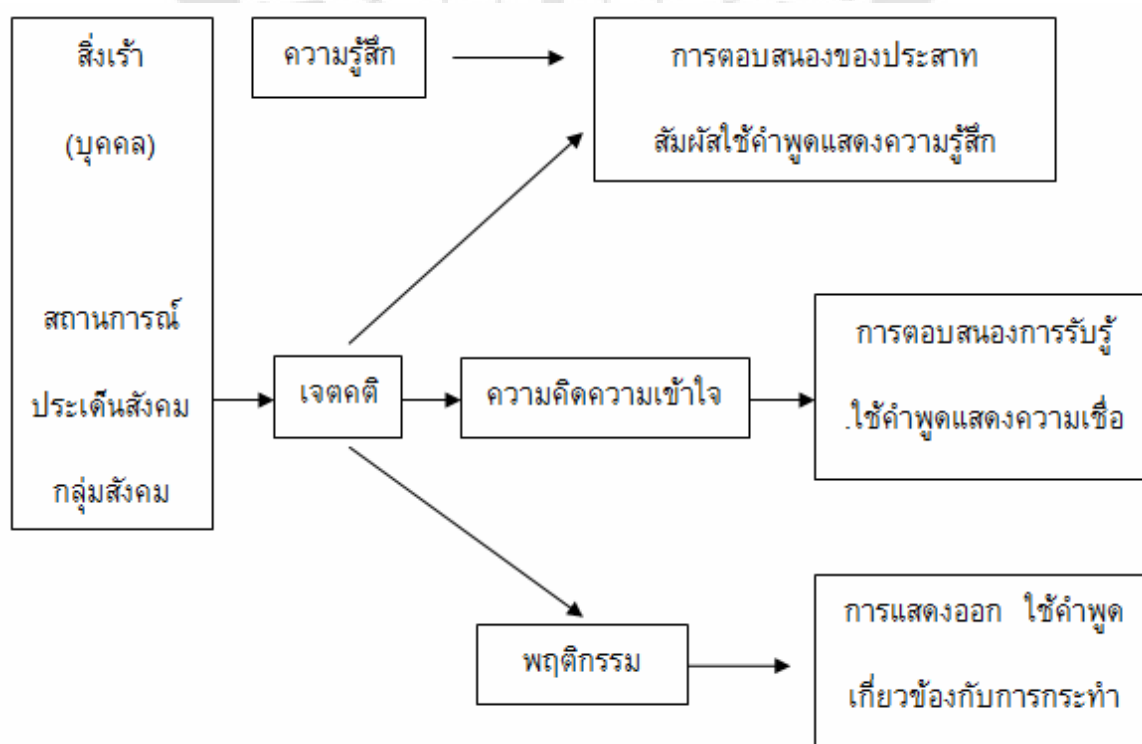
3.1 องค์ประกอบด้านปัญญา (Cognitive Component) มีส่วนประกอบย่อย คือ ด้านความเชื่อ ความรู้ ความคิด และความคิดเห็นที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติ (Attitude Object)

3.2 องค์ประกอบด้านอารมณ์ความรู้สึก (Affective Component) หมายถึง ความรู้สึกชอบ – ไม่ชอบ หรือทำที่ที่ดี – ไม่ดี ที่บุคคลมีต่อที่หมายของเจตคติ

3.3 องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง แนวโน้มหรือความพร้อมที่บุคคลจะปฏิบัติต่อที่หมายของเจตคติ

นักจิตวิทยาที่สนับสนุนการแบ่งเจตคติเป็น 3 องค์ประกอบ และมีอิทธิพลต่อการศึกษาด้านนี้ไม่น้อยคือ เกรทซ์และคนอื่นๆ และทรีแอนดิส นักจิตวิทยาเหล่านี้ให้คำนิยามเจตคติ โดยครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง 3 องค์ประกอบอย่างครบถ้วน และเห็นว่า องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์ต่อกันและกันพอสมควร กล่าวคือเกรทซ์และคณะได้ศึกษาพบว่า องค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันในระดับปานกลาง ถ้าหากองค์ประกอบทั้งสามไม่สัมพันธ์กัน หรือสัมพันธ์กันในระดับต่ำแต่ละองค์ประกอบอาจจะเป็นอิสระจากกัน หรือหากองค์ประกอบทั้งสามมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง องค์ประกอบทั้งสามอาจเป็นสิ่งเดียวกัน

นักจิตวิทยาได้บรรยายองค์ประกอบของเจตคติ ออกมาในรูปของแผนภาพปรากฏตามภาพดังนี้

ภาพประกอบ 7 องค์ประกอบของเจตคติ

การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงเจตคติ

นักจิตวิทยาหลายท่าน ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคล ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยที่มีองค์ประกอบร่วมกันหลายอย่าง และปัจจัยบางอย่างมีลักษณะแตกต่างกันไป โดยสิ้นเชิง ดังนี้

1. ประสบการณ์เฉพาะอย่าง (Specific experiences) วิธีการหนึ่งที่เราเรียนรู้เจตคติ คือ จากการมีประสบการณ์เฉพาะอย่างกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเจตคตินั้น เช่น การมีประสบการณ์ที่ดี การได้รับการลงโทษทางร่างกายและจิตใจ การเกิดภาวะคับข้องใจ เป็นต้น

2. การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น (Communication from others) เจตคติหลายอย่างของบุคคลเกิดขึ้นจากผลของการได้ติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการที่เด็กได้รับในครอบครัวและสังคม เช่น การได้รับคำบอกเล่าจากผู้ปกครอง และครู เป็นต้น

3. สิ่งที่เป็นแบบอย่าง (Models) เจตคติบางอย่างของบุคคลถูกสร้างขึ้นจากการเลียนแบบจากคนอื่น กระบวนการเลียนแบบเริ่มขึ้นตั้งแต่การสังเกตพฤติกรรมของคนอื่น ขึ้นต่อไปเป็นการแปลความหมายการปฏิบัติให้อยู่ในรูปของความเชื่อ ยิ่งบุคคลที่เป็นแบบอย่างเป็นที่เคารพหรือได้รับการยกย่องอยู่แล้วจะมีผลต่อความเชื่อมากยิ่งขึ้น

4. องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน (Institutional factors) เจตคติของบุคคลหลายอย่างเกิดขึ้นสืบเนื่องมาจากสถาบัน เช่น โรงเรียน สถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา หน่วยงานต่างๆ เป็นต้น สถาบันเหล่านี้จะเป็นทั้งแหล่งที่มาและสิ่งช่วยสนับสนุนให้เกิดเจตคติบางอย่างได้

เจตคติไม่ได้เกิดขึ้นโดยกำเนิด หรือพันธุกรรม แต่เกิดขึ้นภายหลัง ซึ่งอาจเกิดจากการเรียนรู้ การเลียนแบบ หรืออิทธิพลจากสิ่งอื่นๆ นอกจากนี้เจตคติเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ การศึกษาเจตคติจึงควรศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนเจตคติด้วย ซึ่งได้แก่

1. ทฤษฎีความสอดคล้องของความคิด
2. ทฤษฎีความขัดแย้งของความคิด
3. ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
4. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม
5. ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล
6. ทฤษฎีการวางเงื่อนไขและการให้แรงเสริม

รายละเอียดของแต่ละทฤษฎีมีดังนี้

1. ทฤษฎีความสอดคล้องของความคิด (Theories of Cognitive Consistency)

ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่ว่าความคิดหรือการเรียนรู้เรื่องหนึ่งของบุคคลทำให้เกิดความรู้หลายๆด้าน หรือมีส่วนประกอบของการรู้หลายอย่าง รู้ในทางที่ดีหรือไม่ดี ถ้าเรารู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งในทางที่ดีมากกว่าในทางที่ไม่ดี ก็จะเกิดความสอดคล้องของการรู้ขึ้น ทำให้เราเกิดเจตคติที่ดีในสิ่ง

นั้น และในทำนองเดียวกันถ้าเรารู้สึกในทางที่ไม่ดีมากกว่าในทางที่ดีต่อสิ่งใดก็ตามเราก็เกิดเจตคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น

ทฤษฎีความสอดคล้องของความคิดนี้ ผู้คิดคือไฮเดอร์ (Heider) ทฤษฎีนี้บางทีเรียกว่า Heider's P-O-X formulation หรือ Heider's three - elements system ทฤษฎีนี้จะกล่าวถึง 3 สิ่งคือ

P หมายถึง บุคคลหนึ่ง (อาจเป็นตัวเรา)

O หมายถึง บุคคลอีกคนหนึ่ง (อาจเป็นเพื่อนเรา)

X หมายถึง วัตถุหรือสิ่งของ (หรือเป็นบุคคล)

ความสัมพันธ์ระหว่าง P-O-X จะสมดุลหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของส่วนประกอบต่างๆ เหล่านี้ว่าเป็นไปในทางใด อาจจะเป็นทางบวก (+) หรือทางลบ (-)

ภาวะสมดุล		ภาวะไม่สมดุล	
ก.		จ.	
ข.		ฉ.	
ค.		ช.	
ง.		ซ.	
เครื่องหมาย + หมายถึง ชอบ และ เครื่องหมาย - หมายถึง ไม่ชอบ			

ภาพประกอบ 8 ความสมดุลและไม่สมดุลตามทฤษฎี P-O-X

จากภาพ ค จะเห็นว่า P ชอบ X แต่ไม่ชอบ O ส่วน O ไม่ชอบ X ในกรณีเช่นนี้จะเกิดความสมดุลขึ้นเนื่องจาก P จะพอใจในสิ่งที่ตนชอบและจะพอใจเมื่อบุคคลที่ตนไม่ชอบนั้น ไม่ชอบในสิ่งเดียวกับที่ตนชอบ คือ พอใจที่คนที่เราเกลียดไม่มีอะไรเหมือนกับเรา ในกรณีเช่นนี้ P ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพราะเกิดภาวะสมดุล

จากภาพ ช จะเห็นว่า P ชอบ X แต่ไม่ชอบ O ส่วน O ชอบ X ในกรณีเช่นนี้จะเกิดความไม่สมดุลขึ้น เนื่องจาก P จะพอใจในสิ่งที่ตนชอบและไม่พอใจเมื่อบุคคลที่ตนไม่ชอบมาชอบในสิ่งเดียวกับที่ตนชอบ คือ เราไม่อยากจะให้คนที่เราเกลียดมาทำอะไรเหมือนเรา ในกรณีเช่นนี้ P จะเกิดความขัดแย้ง จึงจำเป็นต้องทำให้เกิดภาวะสมดุล โดยการเปลี่ยนแปลงเจตคติต่อ X คือ ไม่ชอบ X เสีย ก็จะกลายเป็นภาพ ง จึงจะเกิดความสมดุล

ในชีวิตเราอาจพบภาวะได้เช่นนี้ได้บ่อยครั้ง เช่น เราจะไปทัศนศึกษาที่บางแสน แต่เรารู้ว่าคนที่เราเกลียดหรือเราไม่ชอบไปในรถคันเดียวกัน เราอาจจะไม่ไปบางแสนทุกอย่างที่เราอยากไป การเปลี่ยนแปลงเจตคตินี้ บางครั้งเราก็เปลี่ยน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสำคัญของ O และความสำคัญของ X

นักจิตวิทยาหลายท่านได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลง เจตคติของบุคคลพบว่าบุคคลจะแก้ปัญหาภาวะไม่สมดุลของความคิดด้วยวิธีการดังนี้

- 1) เปลี่ยนความคิดของตนเองให้เข้ากับเพื่อน
 - 2) ไม่ยอมรับเพื่อนคนนั้น โดยถือว่าเขามีความสามารถน้อยกว่าตน
 - 3) พยายามลืมความขัดแย้งในด้านความคิดนั้นๆ
 - 4) ไม่ให้ความสำคัญต่อเรื่องนั้น
2. ทฤษฎีความขัดแย้งของความคิด (Theories of Cognitive Dissonance)

ทฤษฎีนี้คิดโดย เฟสติงเกอร์ (Festinger) โดยมาจากความคิดที่ว่ามนุษย์ไม่สามารถทนต่อความขัดแย้งหรือความไม่สอดคล้องกันได้จึงจำเป็นต้องลดความขัดแย้งนั้น ด้วยการเปลี่ยนแปลงเจตคติ เฟสติงเกอร์กล่าวว่า ถ้าเจตคติไม่สอดคล้องกับการกระทำแล้วเจตคติต่อสิ่งนั้นจะเปลี่ยนไป หลักการของทฤษฎีนี้คือ ถ้าพฤติกรรมของบุคคลประกอบด้วยส่วนประกอบของความขัดแย้ง สามารถเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลได้โดยการเปลี่ยนส่วนประกอบของการรับรู้ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งกันนั้น

ตัวอย่างเช่น บางคนก่อนที่จะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (ส.ส.) มีอุดมคติสูง เห็นประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว รังเกียจการฉ้อราษฎร์บังหลวง แต่เมื่อได้เป็น ส.ส. แล้วมีผู้นำเงินหรือของกำนัลมาให้เพื่อตอบแทนการกระทำที่ไม่ถูกต้องบางอย่าง เขาจะเกิดความขัดแย้งในใจที่ได้กระทำการขัดกับอุดมคติ เพราะไม่สามารถลบล้างสิ่งที่ได้กระทำลงไปแล้ว ดังนั้นเขาจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนเจตคติ คือ เปลี่ยนอุดมคติให้สอดคล้องกับการกระทำเพื่อลดความขัดแย้งในใจ คือ อาจเป็นว่าการฉ้อราษฎร์บังหลวงเป็นสิ่งดี โดยให้เหตุผลว่า อุดมคติกินไม่ได้ ซึ่งเป็นการใช้กลวิธีป้องกันตนเอง (Rationalization)

นักจิตวิทยาบางท่านเชื่อว่าตัวแปรที่จะช่วยลดความขัดแย้ง มีดังนี้

1) ความสำคัญของส่วนประกอบการรับรู้ เช่น คนแก่อายุมากกับการตีหมัด จะมีการรับรู้ 2 อย่าง คือ การตีหมัดไม่ดี ทำให้เป็นโรคตับแข็ง เมื่อคิดว่าตนเองนั้นแก่แล้ว ความขัดแย้งก็จะไม่ต่างกันมากนัก แต่ถ้าบุคคลนั้นยังไม่อยากตาย ส่วนประกอบของความขัดแย้งก็จะมีมาก

2) อัตราส่วนของส่วนประกอบที่ขัดแย้งกับส่วนประกอบที่เหมือนกัน ถ้าอัตราส่วนความขัดแย้งยิ่งสูงจะทำให้ความขัดแย้งมีมากขึ้น ดังนั้นถ้าต้องการลดความขัดแย้งก็ให้เพิ่มส่วนประกอบที่เหมือนกัน

3) ชนิดของส่วนประกอบที่เหมือนกัน ถ้าอยู่ในส่วนประกอบที่เหมือนกัน ก็ย่อมจะลดความขัดแย้งลงได้ เช่น การเลือกซื้อระหว่างรถจักรยานยนต์ 2 คัน ย่อมมีความขัดแย้งน้อยกว่าการเลือกซื้อรถยนต์ 1 คัน และรถจักรยานยนต์ 1 คัน

วิธีที่จะช่วยลดความขัดแย้งทางความคิด หรือการรับรู้ให้น้อยลง คือ

1) พยายามตัดสินใจใหม่อีกครั้ง โดยการตัดสินใจอย่างอิสระ หรือ ยินยอมโดยมีสิ่งบังคับจากภายนอก

2) ลดความสำคัญของการรับรู้บางอย่าง เปรียบเทียบดูว่าความรู้อย่างใดดีกว่ากัน

3) เพิ่มความเหมือนกันระหว่างสิ่งสองอย่างนั้น

4) เพิ่มส่วนประกอบที่เหมือนกันให้มากขึ้น

จะเห็นว่าความขัดแย้งจะเกิดขึ้นหลังจากเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้ว การลดความขัดแย้งก็เป็นการเพิ่มความสนใจให้กับอีกสิ่งหนึ่งที่เลือกไว้นั่นเอง แสดงว่าเจตคติที่มีต่อสิ่งสองสิ่งนั้นเปลี่ยนแปลงไป

3. ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (Active Participation Theory)

แนวความคิดของทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเป็นผลมาจากการวิจัยทางจิตวิทยา สังคมบางเรื่องเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ซึ่งเสนอแนะว่า “การเปลี่ยนเจตคติ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทำให้เกิดขึ้นได้โดยสร้างสถานการณ์ให้เกิดการมีส่วนร่วมในกลุ่มบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพ” มีข้อมูลที่ศึกษาและแสดงให้เห็นว่ากลุ่มบุคคลมีส่วนร่วมของอิทธิพลที่มีต่อเจตคติ และพฤติกรรมของบุคคล เช่น จอห์นสันและนีล (ประภาเพ็ญ สุวรรณ. 2526: 116 อ้างจาก Johnson; & Neale. 1970) พบว่า นักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรมสังคมจะเป็นสมาชิกของกลุ่ม นักศึกษาที่มีความชอบและเจตคติที่ดีต่อกิจกรรมสังคม และมีเจตคติที่ไม่ดีต่อบุคคลซึ่งไม่เห็นด้วยกับการทำกิจกรรมสังคม นอกจากนี้วัตสันและจอห์นสัน (Watson and Johnson. 1972) ได้สรุปผลการวิจัยหลายเรื่องสามารถนำมาประยุกต์ในการเปลี่ยนแปลงเจตคติดังนี้

1) เจตคติของบุคคลจะมีผลอย่างมากจากกลุ่มที่เขามีส่วนร่วม และกลุ่มที่เขาต้องการร่วมด้วย

2) ถ้าเจตคติของบุคคลสอดคล้องกับมาตรฐานของกลุ่มจะเป็นแรงเสริมกำลังให้กับเจตคตินั้นมากขึ้น ในทางตรงข้ามจะเป็นการลงโทษ ถ้าบุคคลนั้นมีเจตคติไม่ตรงกับมาตรฐานของกลุ่ม

3) บุคคลขึ้นอยู่กับกลุ่มอย่างมากจะเป็นบุคคลที่เปลี่ยนแปลงเจตคติได้ยากที่สุด ถ้าการเปลี่ยนนั้นเป็นความพยายามของบุคคลภายนอก

4) การสนับสนุนเจตคติบางอย่างของสมาชิกในกลุ่ม ถึงแม้เพียงหนึ่งคนก็จะสามารถลดพลังของกลุ่มใหญ่ที่มีอิทธิพลต่อเจตคติของสมาชิกในกลุ่มได้

5) ถึงแม้จะเป็นเพียงสมาชิกในกลุ่มจำนวน 2 คนเท่านั้น ที่ยึดมั่นในเจตคติบางอย่างก็จะมีอิทธิพลของสมาชิกของคนอื่นๆในกลุ่มได้เช่นกัน

6) การมีส่วนร่วมในการอภิปรายกลุ่มและการตัดสินใจของกลุ่ม จะช่วยแก้ไขการต่อต้านที่จะเปลี่ยนเจตคติใหม่ๆ ถ้ากลุ่มตัดสินใจที่จะยอมรับเจตคติใหม่ สมาชิกในกลุ่มก็จะยอมรับเจตคตินั้นด้วย

7) ถ้าบุคคลเปลี่ยนแปลงกลุ่มอ้างอิงของตน เจตคติของบุคคลมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงด้วย

4. ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory)

แนวความคิดของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม มีความเชื่อว่า “กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลนั้นจะอยู่ในรูปแบบของการเรียนรู้ และการที่จะแสดงพฤติกรรมนั้นๆถ้าผลสืบเนื่องเป็นไปในทางที่ดี พฤติกรรมนั้นก็จะมีแนวโน้มเกิดขึ้นอีก แต่ถ้าผลสืบเนื่องเป็นไปในทางที่ไม่ดี พฤติกรรมนั้นก็มีแนวโน้มไม่เกิดขึ้นอีก” กล่าวคือ พฤติกรรมของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงไปทิศทางใดหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ที่เขาได้รับจากสังคมแวดล้อม สังคมจะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมรวมของบุคคล และจะมีปฏิกริยาซึ่งกันและกันเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเสมอระหว่างพฤติกรรมของบุคคล สิ่งที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลซึ่งได้แก่ ความคิด อารมณ์ ความคาดหวัง ฯลฯ และผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นหลังจากบุคคลกระทำพฤติกรรมนั้น พฤติกรรมที่จะแสดงออกต่อไปนั้นขึ้นกับการประเมินผลย้อนกลับของพฤติกรรมที่เขาได้แสดงออกไปแล้ว

องค์ประกอบที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลที่สำคัญมี 4 อย่าง คือ ความสำเร็จในการกระทำพฤติกรรมหนึ่ง การสังเกตพฤติกรรมของบุคคลอื่น คำพูดที่จูงใจ และการเฝ้าทางอารมณ์ จากแนวความคิดนี้ Bandura (1977) สามารถใช้วิธีการเพื่อเปลี่ยนแปลงเจตคติและพฤติกรรมดังนี้

1) การให้แรงเสริมกำลังโดยตรง (Direct Reinforcement) เป็นวิธีการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมโดยวิธีค่อยๆปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการตอบสนองของบุคคล ให้กระทำพฤติกรรมที่มีความยากเพิ่มขึ้น บุคคลก็จะเรียนรู้ปฏิบัติตอบสนองใหม่ และมีประสบการณ์ตรงกับผลสืบเนื่องจากการกระทำปฏิกริยาตอบสนองนั้น

2) การหยุดพฤติกรรม (Extinction) ถ้าต้องการจะให้บุคคลหยุดกระทำพฤติกรรมใด พฤติกรรมหนึ่ง สามารถกระทำได้โดยไม่ให้ผลสืบเนื่องที่เขาคาดหวังเกิดขึ้น

3) การให้รู้ถึงแรงเสริมกำลัง และการหยุดพฤติกรรมโดยการสังเกตจากบุคคลอื่น (Vicarious Reinforcement and Vicarious Extinction) การให้บุคคลสังเกตการณ์กระทำของบุคคลอื่นแทนที่จะได้ประสบการณ์โดยตรง จะช่วยทำให้บุคคลนั้นเปลี่ยนเจตคติ หรือพฤติกรรมได้

4) การสื่อสาร (Communication) การให้ข่าวสารที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง สิ่งที่ทำให้แตกต่างจากความเชื่อของบุคคล อาจช่วยเปลี่ยนเจตคติและพฤติกรรมได้

5. ทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล (A Theory of Reasoned Action)

แนวคิดของทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผล ได้มีการพัฒนาและเสนอเต็มรูปแบบโดยไอเซนและฟิชบายน์ (ธีระพร อูวรรณโณ. 2528: 24-26 อ้างจาก Ajzen & Fishbein. 1980) มีสารดังนี้ “มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลและใช้ข้อมูลที่ตนมีอยู่อย่างเป็นระบบ มนุษย์พิจารณาผลที่อาจเกิดจากการกระทำของตนเองก่อนตัดสินใจลงมือทำหรือไม่ทำพฤติกรรม”

ใจความทฤษฎีการกระทำด้วยเหตุผลมีดังนี้

1) พฤติกรรมส่วนมากอยู่ภายใต้การควบคุมของเจตนาของบุคคล เจตนาเชิงพฤติกรรม (Behavioral Intention) ของบุคคลจึงเป็นตัวกำหนดที่ใกล้ชิดกับการกระทำ

2) เจตนาเชิงพฤติกรรมขึ้นอยู่กับตัวกำหนด 2 ตัวคือ

- ปัจจัยส่วนบุคคล เป็นการประเมินทางบวกลบของบุคคลต่อการกระทำเรียกว่า เจตคติต่อพฤติกรรม เจตคติต่อพฤติกรรมขึ้นอยู่กับความเชื่อเกี่ยวกับผลของการกระทำ (Behavioral Beliefs) และการประเมินผลการกระทำ (Evaluation of Consequences)

- ปัจจัยทางสังคม เป็นการประมาณของบุคคลว่าตนจะมีการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (Subjective Norm) เพียงใด กลุ่มอ้างอิง หมายถึง บุคคลใกล้ชิดที่มีความสำคัญต่อบุคคลผู้นั้น การคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงขึ้นอยู่กับ ความเชื่อเกี่ยวกับบรรทัดฐานของกลุ่มอ้างอิงต่อการกระทำของตน (Normative Belief) ซึ่งหมายถึงความเชื่อที่ว่า บุคคลแต่ละคนที่อยู่ในกลุ่มอ้างอิงประสงค์จะให้ตนทำหรือไม่ทำพฤติกรรมนั้นเพียงใด และยังขึ้นอยู่กับแรงจูงใจที่จะคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง (Motivation to Comply)

3) ความสำคัญของเจตคติต่อพฤติกรรมและการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงส่วนหนึ่งขึ้นกับเจตนาเชิงพฤติกรรม หรือพฤติกรรมเอง นั่นคือ พฤติกรรมบางพฤติกรรมอาจถูกกำหนดโดยเจตคติต่อพฤติกรรมมากกว่าการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง ส่วนพฤติกรรมบางพฤติกรรมอาจได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทั้งสองใกล้เคียงกัน ความสำคัญของปัจจัยทั้งสองอาจแตกต่างกันจากบุคคลหนึ่งไปสู่อีกบุคคลหนึ่ง

4) ตัวแปรภายนอก (External Variables) เช่น ตัวแปรชีวสังคม เจตคติต่อเป้าหมายอื่นที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมนั้นๆหรือบุคลิกภาพ จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมก็ต่อเมื่อตัวแปรนั้นมีอิทธิพลต่อเจตคติต่อพฤติกรรม มีอิทธิพลต่อการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิง หรือมีอิทธิพลต่อน้ำหนักความสำคัญของตัวแปรทั้งสองที่สื่อเจตนาเชิงพฤติกรรม

5) การกำหนดพฤติกรรมที่จะศึกษาจำเป็นต้องกำหนดโดยคำนึงถึง

- การกระทำ (Action) จะต้องกำหนดว่าเป็นการกระทำอย่างเดี่ยว (Single Act) เช่น การให้ลูกดื่มนม การสูบบุหรี่ เป็นต้น หรือเป็นกลุ่มการกระทำ (Behavior Category) เช่น

การออกกำลังกาย ซึ่งอาจประกอบด้วยการเล่นกีฬาเล็กๆ หลายการเล่น เช่น การวิ่ง การกระโดดเชือก และการเล่นฟุตบอล เป็นต้น

- เป้าหมาย (Target) หมายถึง เป้าหมายของการกระทำ เช่นการให้ลูกดื่มนม อาจกำหนดเป้าหมายเป็นให้ดื่มนมแม่

- เวลา (Time) หมายถึง เวลาที่พฤติกรรมที่เราสนใจจะเกิดขึ้น เช่นการดื่มนมแม่ตอนค่ำ

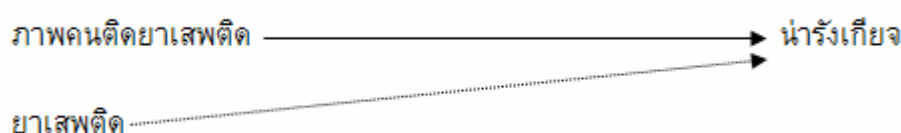
- บริบท (Context) หมายถึง สถานการณ์ที่พฤติกรรมที่เราสนใจศึกษาจะเกิดขึ้น เช่น การดื่มนมแม่ที่บ้าน

การกำหนดพฤติกรรมที่จะศึกษานี้สามารถกำหนดให้มีความเฉพาะตามที่เราสนใจจะศึกษา เมื่อกำหนดพฤติกรรมได้แล้ว การวัดเจตคติต่อพฤติกรรม ก็ต้องวัดให้สอดคล้องกับพฤติกรรม เช่น ทรรศนะต่อการให้ลูกดื่มนมแม่ที่บ้านตอนค่ำ ส่วนการวัดพฤติกรรมจำเป็นต้องวัดให้สอดคล้องกับพฤติกรรมที่กำหนดขึ้น

6. ทฤษฎีการวางเงื่อนไขและการให้แรงเสริม (Conditioning and Reinforcement Theories)

ทฤษฎีการวางเงื่อนไขและการให้แรงเสริม มี 3 แบบ

6.1 แบบ Association คือแบบเชื่อมโยงสิ่งเร้าตั้งแต่ 2 ตัวขึ้นไป เป็นหลักการเรียนรู้โดยการทดแทน (Substitution learning) ของ Pavlov ในชีวิตประจำวันของเราได้รับการเรียนรู้ประเภทนี้มากมาย เช่น การโฆษณา การค้าขาย เป็นต้น ปรากฏตามภาพประกอบ 5 ดังนี้

ภาพประกอบ 9 ตัวอย่างการโฆษณาต่อต้านยาเสพติด

6.2 แบบให้แรงเสริม (Reinforcement) ซึ่งเป็นหลักการของ Skinner การติชม (Verbal reinforcement) เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการซึ่งจะทำให้เปลี่ยนแปลงนี้มี 2 ลักษณะ ดังนี้

6.2.1 เป็นการเปลี่ยนแปลงเจตคติอย่างผิวเผิน คือ ความคิดกับการกระทำไม่สอดคล้องกัน ทั้งนี้การที่ปฏิบัติไปโดยที่ความรู้สึกไม่เห็นดีเห็นงามด้วยกันเพราะกลัวว่าจะเสียผลประโยชน์บางอย่าง เป็นลักษณะ “เข้าเมืองตาหลิ่ว ต้องหลิ่วตาตาม”

6.2.2 เป็นการเปลี่ยนแปลงเจตคติทั้งด้านความคิดความเชื่อ และการกระทำเป็นลักษณะการยอมรับสิ่งต่างๆ ด้วยจิตใจ

6.2.3 แบบการเลียนแบบ (Imitation a model) คือการที่คนอื่นมีเจตคติอย่างไรเราก็ทำตามอย่างเขาบ้าง ตัวแบบที่สำคัญที่เด็กจะเลียนแบบเจตคติต่อสิ่งต่างๆ คือ พ่อแม่ เพื่อน และครู

ประโยชน์ของเจตคติ

จากการศึกษาประโยชน์ของเจตคติ วีรภูมิ เอกะกุล ได้สรุปไว้ดังนี้

1. ช่วยทำให้เข้าใจสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยการจัดรูปหรือจัดระบบสิ่งของต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา
2. ช่วยให้มีการเข้าข้างตนเอง (Self - Esteem) โดยช่วยให้บุคคลหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดีหรือปกปิดความจริงบางอย่าง ซึ่งนำความไม่พอใจมาสู่ตัวเขา
3. ช่วยในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่สลับซับซ้อน ซึ่งมีการปฏิกริยาโต้ตอบ หรือการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไปในนั้นส่วนมากจะทำให้สิ่งทำความพอใจมาก หรือเป็นบำเหน็จรางวัลจากสิ่งแวดล้อม
4. ช่วยให้ผู้บุคคลสามารถแสดงออกถึงค่านิยมของตนเอง ซึ่งแสดงว่าเจตคตินั้นนำความพอใจมาให้บุคคลนั้น
5. เตรียมบุคคลเพื่อให้พร้อมต่อการปฏิบัติการ
6. ช่วยให้ผู้บุคคลได้คาดคะเนล่วงหน้าว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น
7. ทำให้บุคคลได้รับความสำเร็จตามหลักชัยที่วางเอาไว้

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปาจริย์ รัตนานุสนธิ์ (2557). ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะความเป็นพลโลกของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1)พัฒนาโมเดลตัวบ่งชี้คุณลักษณะความเป็นพลโลกของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา 2)ตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลตัวบ่งชี้คุณลักษณะความเป็นพลโลกของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ 3)ทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของตัวบ่งชี้คุณลักษณะความเป็นพลโลกของนักเรียนระหว่างระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนมัธยมศึกษา 400 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงบรรยายและสถิติเชิงอ้างอิง ผลการวิจัย พบว่า 1)ตัวบ่งชี้คุณลักษณะความเป็นพลโลกของนักเรียนระดับมัศึกษามีทั้งหมด 4 องค์ประกอบ 12 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ องค์ประกอบด้านการประพฤติตน (3 ตัวบ่งชี้) คือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง คิตัวอย่างมีวิจารณ์ญาณ การปรับตัวตามความหลากหลายทางวัฒนธรรม องค์ประกอบด้านการปฏิสัมพันธ์ในสังคม (3 ตัวบ่งชี้) คือ ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ยอมรับแนวคิดที่แตกต่างทางการเมือง เคารพสิทธิเสรีภาพ องค์ประกอบด้านการลงมือปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ (3 ตัวบ่งชี้) คือ ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ ส่งเสริมสันติภาพและความเท่า

เทียมกัน การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่างๆ องค์ประกอบด้านการตระหนักถึงสถานการณ์ของทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และสาธารณสุข (3 ตัวบ่งชี้) คือ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ตระหนักและมีส่วนร่วมในปัญหาของสิ่งแวดล้อม ตระหนักถึงความสำคัญในสาธารณสุขพื้นฐาน 2) โมเดลตัวบ่งชี้คุณลักษณะความเป็นพลโลกของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ 3) เมื่อนำโมเดลตัวบ่งชี้คุณลักษณะความเป็นพลโลกของนักเรียนมัธยมศึกษาไปใช้วัดกลุ่มนักเรียนระหว่างมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่ามีความไม่แปรเปลี่ยนของรูปแบบโมเดล แต่มีความแปรเปลี่ยนของค่าน้ำหนักของตัวบ่งชี้ในแต่ละองค์ประกอบ และค่าน้ำหนักขององค์ประกอบขององค์ประกอบหลักหมายความว่าโมเดลสามารถวัดความเป็นพลโลกได้ทั้งสองระดับ แต่ว่าแต่ละปัจจัยจะมีความสำคัญต่างกัน

อาร์ักษ์ อินทร์ (2554) ได้ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการศึกษานอกระบบ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างตัวบ่งชี้การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 2) ประเมินตัวบ่งชี้การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และ 3) เปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ใช้หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 การวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1. การสร้างตัวบ่งชี้จากการกำหนดองค์ประกอบของตัวบ่งชี้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2. ตรวจสอบความเหมาะสมของตัวบ่งชี้จากผู้เชี่ยวชาญ ใช้เทคนิคเดลฟายประเมินความเหมาะสมของตัวบ่งชี้โดยกลุ่มผู้ใช้หลักสูตร 3. เปรียบเทียบความคิดเห็นของกลุ่มผู้ใช้หลักสูตรในการนำตัวบ่งชี้ไปปฏิบัติ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านการศึกษานอกระบบและด้านหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน และกลุ่มผู้ใช้หลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 รวมทั้งสิ้น จำนวน 448 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่ามัธยฐาน (Median) ค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ (interquartile range) ในการวิเคราะห์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ใช้สถิติวิเคราะห์ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) ในการประเมินความเหมาะสมของตัวบ่งชี้ใช้สถิติ One Way ANOVA และการทดสอบค่าเฉลี่ยรายคู่ Scheffe' Test ในการเปรียบเทียบความคิดเห็น

จากการวิจัยพบว่า 1. ตัวบ่งชี้การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก 17 องค์ประกอบย่อย 92 ตัวบ่งชี้ ดังนี้ 1) องค์ประกอบหลัก ปรัชญาและหลักการจัดการศึกษามี 2 องค์ประกอบย่อย 17 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ความสอดคล้องกับปรัชญาการจัดการศึกษา 11 ตัวบ่งชี้ และหลักการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต 6 ตัวบ่งชี้ 2) องค์ประกอบหลัก ผลที่พัฒนาดตนเอง 5 ตัวบ่งชี้ เจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ 4 ตัวบ่งชี้ ความรู้พื้นฐาน

และความสามารถที่เอื้อต่อการเรียนรู้ 4 ตัวบ่งชี้ การประกอบอาชีพบนพื้นฐานความรู้และประสบการณ์ 4 ตัวบ่งชี้ การใช้ทักษะชีวิตจัดการกับปัญหาและสิ่งท้าทาย 3 ตัวบ่งชี้ และการพัฒนาสังคมละชุมชน 3 ตัวบ่งชี้ 3) องค์ประกอบหลัก กระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ มี 8 องค์ประกอบย่อย 33 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ การวางแผนหลักสูตร 9 ตัวบ่งชี้ การนำหลักสูตรไปใช้ 22 ตัวบ่งชี้ และการประเมินหลักสูตร 2 ตัวบ่งชี้ 4) องค์ประกอบหลัก ปัจจัยเกื้อหนุนการจัดการศึกษา มี 6 องค์ประกอบย่อย 19 ตัวบ่งชี้ ได้แก่ ภาควิชา 3 ตัวบ่งชี้ สื่อและแหล่งเรียนรู้ 6 ตัวบ่งชี้ เทคโนโลยีและสารสนเทศ 2 ตัวบ่งชี้ การมีส่วนร่วมของชุมชน 3 ตัวบ่งชี้ การประกันคุณภาพการศึกษา 2 ตัวบ่งชี้ และการระดมทรัพยากรเพื่อจัดการศึกษา 3 ตัวบ่งชี้

2. ผลการประเมินตัวบ่งชี้ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ข้าราชการครู บุคลากร กศน. ตำบล มีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมในการนำตัวบ่งชี้ไปปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

3. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมในการนำตัวบ่งชี้ไปปฏิบัติ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ข้าราชการครู บุคลากร กศน. ตำบล มีความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมในการนำตัวบ่งชี้ ไปปฏิบัติในภาพรวมแตกต่างกัน และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ไม่แตกต่างกัน 1 ด้าน คือ ด้านองค์ประกอบหลัก ปรัชญาและหลักการจัดการศึกษา แตกต่างกัน 3 ด้าน คือ ด้านองค์ประกอบหลัก ผลที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน กระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ และปัจจัยเกื้อหนุนการจัดการศึกษา โดยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สมมติษิตี พิศาลก่อสร้างกุล (2549) ได้ทำวิจัยเรื่อง — คุณลักษณะของมัคคุเทศก์ตามความคาดหวังของผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบคุณลักษณะของมัคคุเทศก์ตามความคาดหวังของผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร ตามตัวแปรขนาดของบริษัท ลักษณะการประกอบการ ระยะเวลาในการประกอบการ และรายได้จากการประกอบการ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร จำนวน 388 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม มี 3 ตอนคือ 1. เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับลักษณะโดยทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง 2. เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับคุณลักษณะของมัคคุเทศก์ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ 3. เป็นแบบสอบถามปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็นโดยอิสระ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าที (t-test) และค่าความแปรปรวนทางเดียว (One Way Analysis of Variance) จากการวิจัย สรุปได้ว่า

1. ผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่เป็นบริษัทขนาดกลาง ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวแบบบริการท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ มีระยะเวลาในการประกอบการ 6-10 ปี มีรายได้ประมาณ 1,000,001 บาท ถึง 2,000,000 บาท

2. ความคาดหวังของผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคุณลักษณะของมัคคุเทศก์โดยรวม อยู่ในระดับมาก แต่เมื่อพิจารณาแยกเป็นประเภทของคุณลักษณะ พบมีความคาดหวังอยู่ในระดับมากคือ คุณลักษณะส่วนตัว ส่วนคุณลักษณะทางวิชาชีพ มีความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง

3. ผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครที่บริษัทมีขนาด ลักษณะประกอบการ และระยะเวลาในการประกอบการต่างกัน มีความคาดหวังเกี่ยวกับคุณลักษณะของมัคคุเทศก์ ไม่แตกต่างกัน มีความคาดหวังเกี่ยวกับคุณลักษณะมัคคุเทศก์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ลลิตา อุดุลย์กิตติไพศาล (2551) ได้ทำวิจัยเรื่อง การสร้างแบบวัดที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2550 จำนวน 1,040 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้คือ แบบวัดลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความยากง่าย ค่าอำนาจจำแนก ค่าความเชื่อมั่น ตำแหน่งเปอร์เซ็นต์ไทล์ และเกณฑ์ปกติในรูปของคะแนนที่ปกติ

ซึ่งผลการวิจัยสรุปว่า

1. การสร้างแบบวัดลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ประกอบด้วย 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ความเข้าใจ ด้านความสนใจ และด้านบุคลิกภาพ จำนวน 89 ข้อ โดยมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ ตามวิธีคำนวณสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ 0.91 มีตำแหน่งเปอร์เซ็นต์ไทล์อยู่ระหว่าง 2.3-100 โดยมีค่า T-Score อยู่ระหว่าง $T_{25} - T_{79}$

2. แบบวัดลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ด้านความรู้ความเข้าใจ จำนวน 23 ข้อ มีค่าความยากง่าย (p) อยู่ระหว่าง 0.2-0.752 มีค่าความเชื่อมั่นตามวิธีคูเตอร์ ริชาร์ดสัน (KR-20) เท่ากับ 0.67 มีตำแหน่งเปอร์เซ็นต์ไทล์อยู่ระหว่าง 0.2-99.7 โดยมีค่า T-Score อยู่ระหว่าง $T_{20} - T_{72}$

3. แบบวัดลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ด้านความสนใจจำนวน 20 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนก (t) อยู่ระหว่าง 15.06-25.45 มีค่าเชื่อมั่นตามวิธีคำนวณสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ 0.90 มีตำแหน่งเปอร์เซ็นต์ไทล์อยู่ระหว่าง 0.1-100 โดยมีค่า T-Score อยู่ระหว่าง $T_{16} - T_{100}$

4. แบบวัดลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ด้านบุคลิกภาพ จำนวน 46 ข้อ มีค่าอำนาจจำแนก (t) อยู่ระหว่าง 5.59-22.20 มีค่าความเชื่อมั่นตามวิธีคำนวณสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ 0.95 มีตำแหน่งเปอร์เซ็นต์ไทล์อยู่ระหว่าง 0.1-100 โดยมีค่า T-Score อยู่ระหว่าง $T_{22} - T_{67}$

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยมีวิธีดำเนินงานดังนี้

1. การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง
2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การจัดทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาการวิจัยครั้งนี้ ประชากรคือ มัคคุเทศก์ในประเทศไทย จำนวน 64,171 คน ข้อมูล ณ วันที่ 21 พฤศจิกายน 2559 (สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว. จดหมายอิเล็กทรอนิกส์: 2559.)

กลุ่มตัวอย่าง คือมัคคุเทศก์ โดยใช้ตาราง การกำหนด ขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Hair (2010: 117) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 185 คน แล้วทำการสุ่ม โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Random Sampling) หรือ เรียกอีกอย่างว่า (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากการตัดสินใจของผู้วิจัยเอง

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นแบบสอบถามแบบประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนการสร้างเครื่องมือและหาคุณภาพ ดังนี้

การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. กำหนดจุดมุ่งหมายของการสร้างเครื่องมือ
2. ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวบ่งชี้
3. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่าตามวิธีของลิคเอร์ต (Likert)
4. กำหนดโครงสร้างและนิยามเชิงปฏิบัติการของตัวแปรแต่ละตัวแปร
5. สร้างแบบวิเคราะห์เนื้อหา เป็นกรอบแนวทางการวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์ตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
6. สร้างแบบบันทึกการสนทนา เพื่อใช้ในการบันทึกการสนทนากลุ่ม และนำไปสู่การปรับปรุงตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

7. จัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิที่มีคุณสมบัติเป็นนักวิชาการ (Scholars) และนักปฏิบัติการ (Practitioners) ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณลักษณะของมัคคุเทศก์ และการท่องเที่ยว เข้าร่วมสนทนากลุ่ม จำนวน 9 ท่าน

8. นำข้อมูลที่รวบรวมได้มาพิจารณาประกอบการปรับปรุงผลการสังเคราะห์ตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

9. นำผลที่ได้จากการสนทนากลุ่มทั้งหมด สร้างเป็นแบบสอบถามการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ฉบับร่าง) โดยตอนที่ 1 เป็น ข้อมูลเบื้องต้นของผู้ร่วมสนทนา ตอนที่ 2 เป็นประเด็นการสนทนา ตอนที่ 3 เป็นสาระสำคัญที่ได้จากการสนทนา และตอนที่ 4 เป็นข้อคิดเห็นเพิ่มเติมของผู้บันทึกการสนทนา

10. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 7 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องด้านโครงสร้างเนื้อหา (Content Validity) ภาษาที่ใช้เพื่อให้มีความสมบูรณ์ ดังมีรายนามต่อไปนี้

- 1) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิชากร จารุศิริ
รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- 2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เรือโท ดร.ไพบุลย์ อ่อนมั่ง
อาจารย์สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- 3) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญจันทร์ ศรีสันต์
อาจารย์ภาควิชาครุศาสตร์อุตสาหกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง
- 4) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์พรรณ สุจารินพงศ์
รองคณบดีฝ่ายกิจการนิสิต อาจารย์สาขาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว
วิทยาเขตศรีราชา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- 5) อาจารย์ ดร.วรินทร์ โพนน้อย
ที่ปรึกษาโฆษกประจำสำนักนายกรัฐมนตรี อาจารย์ภาควิชาหลักสูตรและการสอน
สาขาการประถมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- 6) อาจารย์ ดร.กิงกนก เสาวภาวงศ์
อาจารย์คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- 7) อาจารย์ ดร.คมสิทธิ์ เกียนวัฒนา
อาจารย์คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

จากนั้นนำมาหาค่าสัมประสิทธิ์ความสอดคล้อง (Index of Item – Objective Congruence: IOC) โดยให้คะแนนความตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม และผู้วิจัยได้กำหนดระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อข้อความนั้นๆ มาหาค่า IOC เป็นรายข้อ: Item ดังนี้

- +1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามนั้นเป็นตัวบ่งชี้คุณลักษณะ
- 0 เมื่อไม่แน่ใจว่าข้อคำถามนั้นเป็นตัวบ่งชี้คุณลักษณะ
- 1 เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามนั้นไม่เป็นตัวบ่งชี้คุณลักษณะ

นำคะแนนที่ได้มาหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัลคฤเทคส์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยแทนค่าในสูตร ดังนี้

$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC = ดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับตัวบ่งชี้คุณลักษณะ

$\sum R$ = ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ

N = จำนวนของผู้เชี่ยวชาญ

ทั้งนี้ค่า IOC ที่ยอมรับไว้ว่า ข้อสอบมีความเที่ยงตรงคือมีค่าตั้งแต่ .50 ขึ้นไป ถ้าหากมีค่าน้อยกว่า .50 ถือว่าข้อสอบข้อนั้นไม่มีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ผู้วิจัยต้องตัดข้อสอบนั้นออกไปหรือทำการปรับปรุงข้อสอบข้อนั้นใหม่ แต่ผู้วิจัยเลือกข้อคำถามนั้นๆ ไว้ ผลการวิเคราะห์ได้แต่ละข้อมีค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง .57 ถึง .85

11. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุง แก้ไขตามข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ นำไปให้คณะกรรมการควบคุมปริญญาบัตรตรวจสอบอีกครั้งก่อนนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับมัลคฤเทคส์ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน

12. หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ .80 ซึ่งถือว่าแบบสอบถามของผู้วิจัยมีความเชื่อมั่น จัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์ (2548: 48) ได้กล่าวไว้ว่าการหาเกณฑ์ความเชื่อมั่น .70 ขึ้นไปถือว่าใช้ได้

ลักษณะของแบบสอบถาม

แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็น แบบสอบถามความคิดเห็น (Questionnaires) เพื่อใช้สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณลักษณะของมัลคฤเทคส์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยแบ่งออกเป็น 4 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย เพศ อายุ วุฒิการศึกษาและประสบการณ์ในการทำงาน

ตอนที่ 2 คุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ

ตอนที่ 3 คุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้าน ความรู้ ทักษะ เจตคติ

ตอนที่ 4 ข้อคิดเห็นและเสนอแนะ ที่มีต่อคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

เกณฑ์การให้คะแนนของแบบสอบถาม

เกณฑ์การให้คะแนนส่วนของคำถามในตอนที่ 2 และ 3 โดยกำหนดลำดับคะแนนของ ผู้ตอบแบบสอบถาม ตั้งแต่ 1 – 5 คะแนน มีดังนี้

ค่าเฉลี่ย 5 หมายถึง เป็นตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์มีความเหมาะสม ในระดับ **มากที่สุด**

ค่าเฉลี่ย 4 หมายถึง เป็นตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เป็นตัวบ่งชี้ที่มีความ **เหมาะสมในระดับมาก**

ค่าเฉลี่ย 3 หมายถึง เป็นตัวบ่งชี้เป็นตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์มีความ **เหมาะสม ในระดับปานกลาง**

ค่าเฉลี่ย 2 หมายถึง เป็นตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์มีความเหมาะสม ในระดับ **น้อย**

ค่าเฉลี่ย 1 หมายถึง เป็นตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์มีความเหมาะสม ในระดับ **น้อยที่สุด**

การแปลความหมายของคะแนน และแปลค่าเฉลี่ยของคะแนน ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.50 - 5.00 หมายถึง เป็นตัวบ่งชี้มีความเหมาะสมมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.50 - 4.49 หมายถึง เป็นตัวบ่งชี้มีความเหมาะสมมาก

ค่าเฉลี่ย 2.50 - 3.49 หมายถึง เป็นตัวบ่งชี้มีความเหมาะสมปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.50 - 2.49 หมายถึง เป็นตัวบ่งชี้มีความเหมาะสมน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.49 หมายถึง เป็นตัวบ่งชี้มีความเหมาะสมน้อยที่สุด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ทำหนังสือราชการจากบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลไปยัง บริษัท นำเที่ยวที่มีคัคคุเทศก์สังกัดอยู่

2. ผู้วิจัยใช้การประสานผ่านทางโทรศัพท์ สื่อสังคมออนไลน์ และจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อขอความอนุเคราะห์การทำแบบสอบถาม และในการตอบแบบสอบถามกลับคืนมา

การจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดทำข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะดำเนินการตามขั้นตอนนี้

1. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของเครื่องมือ โดยเลือกเฉพาะแบบสอบถามที่มีการตอบคำถามครบถ้วนสมบูรณ์
2. นำเครื่องมือที่มีความสมบูรณ์มาลงรหัส (Coding)
3. นำคะแนนที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล สำหรับการวิจัยในครั้งนี้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ส่วน คือการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น และการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัย ซึ่งมีแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลและวิธีการทางสถิติ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น
 - 1.1 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการคำนวณค่าความถี่ และค่าร้อยละ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป และนำเสนอในรูปแบบตาราง ประกอบความเรียง
 - 1.2 วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการหาค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2. การวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์
 - 2.1 วิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้น KMO และค่า Bartlett's Test of Sphericity เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของข้อมูลว่ามีความเหมาะสมในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน
 - 2.2 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
3. การตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดล (Goodness Of Fit Measure) เพื่อศึกษาภาพรวมว่าสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์เพียงใด ผู้วิจัยใช้ค่าสถิติที่จะตรวจสอบ ดังนี้
 - 3.1 ค่าสถิติ ไค-สแควร์ (Chi - Square) เป็นค่าสถิติที่ใช้ทดสอบสมมุติฐานทางสถิติว่าฟังก์ชันความสอดคล้องมีค่าเป็นศูนย์ ถ้าค่าสถิติ ไค-สแควร์ มีค่าต่ำมาก หรือมีค่ายิ่งเข้าใกล้ศูนย์เท่าไร แสดงว่าข้อมูลโมเดลอิสระมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ หรือพิจารณาค่า X^2/df ควรมีค่าน้อยกว่า 2.00
 - 3.2 ดัชนีวัดความกลมกลืน (Goodness of Fit Index = GFI) ซึ่งเป็นอัตราส่วนผลต่างระหว่างฟังก์ชันความสอดคล้องจากโมเดลก่อนและหลังปรับโมเดลกับฟังก์ชัน ความสอดคล้องก่อนปรับโมเดล ค่า GFI ที่ยอมรับได้ควรมีค่ามากกว่า .90 แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์
 - 3.3 ดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (Adjusted Goodness of Fit Index: AGFI) ซึ่งนำ GFI มาปรับแก้และคำนึงถึงขนาดของตัวแปรและกลุ่มตัวอย่าง คำนี้อ้างอิงเดียวกับค่า

GFI และ AGFI มีค่าเท่ากับหรือเข้าใกล้ 1 ค่าที่ยอมรับได้ควรมีค่ามากกว่า .90 แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

3.4 ค่า RMSEA (Striger's root mean square error of approximation) เป็นค่าที่บ่งบอกถึงความไม่สอดคล้องของโมเดลที่สร้างขึ้น กับเมทริกซ์ความแปรปรวนร่วมของประชากร ค่า RMSEA ที่ 0.05 แสดงว่าโมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลมาก แต่อย่างไรก็ตาม ค่าที่ใช้ได้และถือว่าโมเดลที่สร้างขึ้นสอดคล้องกับโมเดลไม่ควรเกิน .08

3.5 ค่าดัชนีวัดความสอดคล้องในรูปของความคลาดเคลื่อน ได้แก่ ค่า Root Mean Square Residual (RMR) เป็นค่าที่วัดความคลาดเคลื่อนเฉลี่ยของข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่คลาดเคลื่อนไปจากโมเดลเชิงทฤษฎี (Average of the Fitted Residuals) ซึ่งโมเดลที่ดีควรมีค่า Residual เข้าใกล้ศูนย์ และควรมีค่าน้อยกว่า .05 จึงจะสรุปได้ว่าโมเดลสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

3.6 นำผลการวิเคราะห์ จากข้อ 3.5 มาคัดเลือกตัวบ่งชี้ที่มีความเที่ยงตรงโครงสร้างเชิงเส้น คือ มีค่า factor loading มากกว่าหรือเท่ากับ .30 และมีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมที่เท่ากับ หรือมากกว่า 3.50 โดยจากงานวิจัยพบว่าองค์ประกอบหลักด้านคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ และคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์ มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ 0.882 และ 0.908 ตามลำดับ

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยัน คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการแปลผลของการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดสัญลักษณ์และอักษรย่อที่ใช้ในการแปลผล ดังนี้

χ^2	แทน	ค่าไคสแควร์
df	แทน	ระดับชั้นความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)
GFI	แทน	ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน
AGFI	แทน	ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ด้วยค่าระดับชั้นความอิสระ
PMSEA	แทน	ค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของค่าความแตกต่างโดยประมาณ
RMR	แทน	ค่าดัชนีรากกำลังสองของค่าเฉลี่ยส่วนที่เหลือ
k	แทน	ด้านความรู้ (ประกอบด้วยตัวแปรย่อย k1 ถึง k13)
s	แทน	ด้านทักษะ (ประกอบด้วยตัวแปรย่อย s1 ถึง s7)
a	แทน	ด้านเจตคติ (ประกอบด้วยตัวแปรย่อย a1 ถึง a5)

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้

ตาราง 1 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้

ตัวแปรแฝง	KMO	Bartlett's Test of Sphericity	Sig.
คุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้	0.766	696.883	0.000

จากตาราง 1 พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้ เมื่อพิจารณาความเหมาะสมของข้อมูลโดยการวิเคราะห์ค่า KMO และค่า Bartlett's Test of Sphericity พบว่า ตัวแปรแฝงมีค่า KMO > 0.5 และค่า Bartlett's Test of Sphericity มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า ข้อมูลมีความเหมาะสมในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และเมื่อพิจารณาความตรงเชิงโครงสร้าง พบว่า ตัวแปรแฝงคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้มีค่า Initial Eigenvalues เกิน 1 จำนวน 1 Factor แสดงว่าข้อคำถามทุกข้อเป็นองค์ประกอบของตัวแปรแฝงคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้

ตาราง 2 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้

ตัวแปร สังเกตได้	ค่าสหสัมพันธ์			
	k1	k2	k3	k4
k1	1			
k2	.815**	1		
k3	.482**	.473**	1	
k4	.685**	.685**	.546**	1

**p<0.01

จากตาราง 2 พบว่าตัวแปรทุกตัว มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ ตัวแปรมีความรู้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง (k1) และตัวแปรสามารถจัดเตรียมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางโดยรอบคอบ (k2) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.815

รองลงมา คือ ตัวแปรมีความรู้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง (k1) และตัวแปรมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางอย่างกว้างขวาง (k4) ซึ่งเท่ากันกับ ตัวแปรสามารถจัดเตรียมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางโดยรอบคอบ (k2) และตัวแปรมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางอย่างกว้างขวาง (k4) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.685 สำหรับตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำที่สุดคือ ตัวแปรสามารถจัดเตรียมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางโดยรอบคอบ (k2) และตัวแปรให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในการปฏิบัติตน แนะนำแนวคิดและข้อควรพิจารณาแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความรู้ และประสบการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น รวมถึงอำนวยความสะดวกตลอดจนตอบข้อซักถามแก่นักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทาง (k3) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.473

ตาราง 3 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้

ตัวแปรที่สังเกตได้	น้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน
มีความรู้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง	0.51*
สามารถจัดเตรียมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางโดยรอบคอบ	0.44*
ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในการปฏิบัติตน แนะนำแนวคิดและข้อควรพิจารณาแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความรู้ และประสบการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น รวมถึงอำนวยความสะดวกตลอดจนตอบข้อซักถามแก่นักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทาง	0.36*
มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางอย่างกว้างขวาง	0.53*

* $p < .05$, $\chi^2 = 0.06$, $df = 1$, $p\text{-value} = 0.81362$, $GFI = 1.00$, $AGFI = 1.00$, $RMSEA = 0.00$

จากตาราง 3 พบว่าการตรวจสอบความกลมกลืนของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้พบว่า ผลการวิเคราะห์มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาได้จากค่าไค-สแควร์ที่แตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($\chi^2 = 0.06$, $df = 1$, $\chi^2/df = 0.06$, $p\text{-value} = 0.81$) ค่าดัชนีระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ 1.00 ค่าดัชนีระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ด้วยค่าระดับชั้นความอิสระ (AGFI) เท่ากับ 1.00 และค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของค่าความแตกต่างโดยประมาณ (RMSEA) = 0.00 จึงสรุปได้ว่าผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้มีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

เมื่อพิจารณาน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน พบว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้ ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัวแปร คือ ตัวแปรมีความรู้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องสามารถจัดเตรียมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางโดยรอบคอบ ตัวแปรให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในการปฏิบัติตน แนะนำแนวคิดและข้อควรพิจารณาแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความรู้ และประสบการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น รวมถึงอำนวยความสะดวกตลอดจนตอบข้อซักถามแก่นักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทาง และตัวแปรมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางอย่างกว้างขวางมีค่าน้ำหนัก

องค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.51, 0.44, 0.36 และ 0.53 ตามลำดับ โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะ

ตาราง 4 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะ

ตัวแปรแฝง	KMO	Bartlett's Test of Sphericity	Sig.
คุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะ	0.766	696.883	0.000

จากตาราง 4 พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะ เมื่อพิจารณาความเหมาะสมของข้อมูล โดยการวิเคราะห์ค่า KMO และค่า Bartlett's Test of Sphericity พบว่า ตัวแปรแฝงมีค่า KMO > 0.5 และค่า Bartlett's Test of Sphericity มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า ข้อมูลมีความเหมาะสมในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และเมื่อพิจารณาความตรงเชิงโครงสร้าง พบว่า ตัวแปรแฝงคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะมีค่า Initial Eigenvalues เกิน 1 จำนวน 1 Factor แสดงว่าข้อคำถามทุกข้อเป็นองค์ประกอบของตัวแปรการคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะ

ตาราง 5 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะ

ตัวแปร สังเกตได้	ค่าสหสัมพันธ์						
	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7
S1	1						
S2	.475**	1					
S3	.582**	.571**	1				
S4	.391**	.430**	.556**	1			
S5	.402**	.295**	.436**	.456**	1		
S6	.393**	.318**	.275**	.248**	.476**	1	
S7	.514**	.522**	.505**	.415**	.448**	.522**	1

**p<0.01

จากตาราง 5 พบว่าตัวแปรทุกตัว มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงที่สุด คือ ตัวแปรสร้างความบันเทิงและความสุข โดยแนะนำสถานที่ที่นักท่องเที่ยวประสงค์ที่จะไป มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่เหมาะสมต่อขณะเดินทาง เพื่อสร้างความเพลิดเพลินระหว่างการเดินทางระยะไกล หรือแนะนำกิจกรรมต่างๆ ในช่วงเวลาที่ปล่อยตามอัธยาศัยให้กับนักท่องเที่ยว (s1) และตัวแปรสามารถกระตุ้นหรือสร้างแรงบันดาลใจให้นักท่องเที่ยวรู้สึกสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญในข้อมูลที่มีคฤเทศก์กำลังพูด (s3) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.582

รองลงมา คือ ตัวแปรมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ และตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเดินทาง (s2) และตัวแปรสามารถกระตุ้นหรือสร้างแรงบันดาลใจให้นักท่องเที่ยวรู้สึกสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญในข้อมูลที่มีคฤเทศก์กำลังพูด (s3) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.571 สำหรับตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำที่สุดคือ ตัวแปรเลือกวิธีหรือเทคนิคการให้บริการที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวแต่ละคนหรือแต่ละเชื้อชาติได้ (s4) และตัวแปรแนะนำเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวให้ร่วมกันรักษาสีงแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอ (s6) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.248

ตาราง 6 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรวางแผนคุณลักษณะของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะ

ตัวแปรที่สังเกตได้	น้ำหนักองค์ประกอบ มาตรฐาน
สร้างความบันเทิงและความสุข โดยแนะนำสถานที่ที่นักท่องเที่ยว ประสงค์ที่จะไป มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่เหมาะสมต่อ ขณะเดินทาง เพื่อสร้างความเพลิดเพลินระหว่างการเดินทาง ระยะไกล หรือแนะนำกิจกรรมต่างๆ ในช่วงเวลาที่ปล่อยตาม อรรถยาศัยให้กับนักท่องเที่ยว	0.44*
มีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ และตัดสินใจ ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเดินทาง	0.38*
สามารถกระตุ้นหรือสร้างแรงบันดาลใจให้นักท่องเที่ยวรู้สึกสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญในข้อมูลที่มีมัคคุเทศก์กำลังพูด	0.49*
เลือกวิธี หรือเทคนิคการให้บริการที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวแต่ละ คนหรือแต่ละเชื้อชาติได้	0.37*
เข้าใจในลักษณะงาน และความต้องการของเพื่อนร่วมงานที่ต้อง ติดต่อประสานงาน	0.45*
แนะนำเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวให้ร่วมกันรักษาสีงแวดล้อมให้อยู่ ในสภาพที่ดีอยู่เสมอ	0.45*
ในการนำเที่ยวภายในอุทยานแห่งชาติ ชี้แจงให้นักท่องเที่ยว ทราบถึงกฎและระเบียบในการเยี่ยมชม ตลอดจนควบคุมให้ นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎและระเบียบนั้นๆ	0.40*

* $p < .05$, $\chi^2 = 1.57$, $df = 5$, $p\text{-value} = 0.90466$, $GFI = 1.00$, $AGFI = 0.99$, $RMSEA = 0.00$

จากตาราง 6 พบว่าการตรวจสอบความกลมกลืนของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรแฝง ตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะ พบว่า ผลการวิเคราะห์มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาได้จากค่าไค-สแควร์ที่แตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($\chi^2 = 1.57$, $df = 5$, $\chi^2/df = 0.31$, $p\text{-value} = 0.90$) ค่าดัชนีระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ 1.00 ค่าดัชนีระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ด้วยค่าระดับชั้นความอิสระ ($AGFI$) เท่ากับ 0.99 และค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของค่าความแตกต่างโดยประมาณ ($RMSEA$) = 0.00 จึงสรุปได้ว่า

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะ มีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

เมื่อพิจารณาน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน พบว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรแฝงคุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 7 ตัวแปร คือ ตัวแปรสร้างความบันเทิงและความสุข โดยแนะนำสถานที่ที่นักท่องเที่ยวประสงค์ที่จะไป มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่เหมาะสมต่อคณะเดินทาง เพื่อสร้างความเพลิดเพลินระหว่างการเดินทางระยะไกล หรือแนะนำกิจกรรมต่างๆ ในช่วงเวลาที่ปล่อยตามอัธยาศัยให้กับนักท่องเที่ยว ตัวแปรมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ และตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเดินทาง ตัวแปรสามารถกระตุ้นหรือสร้างแรงบันดาลใจให้นักท่องเที่ยวรู้สึกสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญในข้อมูลที่มัคคุเทศก์กำลังพูดตัวแปรเลือกวิธี หรือเทคนิคการให้บริการที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวแต่ละคนหรือแต่ละเชื้อชาติได้เข้าใจในลักษณะงาน และความต้องการของเพื่อนร่วมงานที่ต้องติดต่อประสานงาน ตัวแปรแนะนำเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวให้ร่วมกันรักษาสีงแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดียิ่งเสมอ และตัวแปรในการนำเที่ยวภายในอุทยานแห่งชาติ ชี้แจงให้นักท่องเที่ยวทราบถึงกฎและระเบียบในการเยี่ยมชม ตลอดจนควบคุมให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎและระเบียบนั้นๆ มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.44, 0.38, 0.49, 0.37, 0.45, 0.45 และ 0.40 ตามลำดับ โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติ

ตาราง 7 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติ

ตัวแปรแฝง	KMO	Bartlett's Test of Sphericity	Sig.
คุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติ	0.790	751.430	0.000

จากตาราง 7 พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติ เมื่อพิจารณาความเหมาะสมของข้อมูล โดยการวิเคราะห์ค่า KMO และค่า Bartlett's Test of Sphericity พบว่า ตัวแปรแฝงมีค่า KMO > 0.5 และค่า Bartlett's Test of Sphericity มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า ข้อมูลมีความเหมาะสมในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และเมื่อพิจารณาความตรงเชิงโครงสร้าง พบว่า ตัว

แปรแฝงคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติมีค่า Initial Eigenvalues เกิน 1 จำนวน 1 Factor แสดงว่าข้อคำถามทุกข้อเป็นองค์ประกอบของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติ

ตาราง 8 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติ

ตัวแปร สังเกตได้	ค่าสหสัมพันธ์				
	a1	a2	a3	a4	a5
a1	1				
a2	0.725**	1			
a3	0.375**	0.434**	1		
a4	0.528**	0.546**	0.558**	1	
a5	0.226**	0.283**	0.471**	0.439**	1

**p<0.01

จากตาราง 8 พบว่าตัวแปรทุกตัว มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงที่สุด คือ ตัวแปรไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ (a1) และไม่ปฏิบัติตนอันเป็นการฝ่าฝืนต่อศีลธรรมอันดี หรือเป็นการเสื่อมเสียต่อศักดิ์ศรี และเกียรติคุณของวิชาชีพมัคคุเทศก์ (a2) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.725

รองลงมา คือ ตัวแปรประพฤติตนด้วยความสุภาพรู้จักสามัคคีต่อผู้ร่วมวิชาชีพ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป โดยปราศจากอคติใดๆ ทั้งสิ้น (a3) และตัวแปรหลีกเลี่ยงการบอกเล่าข้อมูลที่เป็นความลับทางธุรกิจ และ/หรือปัญหาภายในบริษัทกับบุคคลอื่น และสำหรับมัคคุเทศก์ที่ทำงานให้กับหลายบริษัทไม่ควรพูดถึงบริษัทใดบริษัทหนึ่ง (a4) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.558 สำหรับตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำที่สุดคือ ตัวแปรไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ (a1) และตัวแปรเข้าร่วมและให้ความช่วยเหลือกับสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (a5) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.226

ตาราง 9 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติ

ตัวแปรที่สังเกตได้	น้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน
ไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ	0.30*
ไม่ปฏิบัติตนอันเป็นการฝ่าฝืนต่อศีลธรรมอันดี หรือเป็นการเสื่อมเสียต่อศักดิ์ศรี และเกียรติคุณของวิชาชีพมัคคุเทศก์	0.35*
ประพฤติตนด้วยความสุภาพรู้จักสามัคคีต่อผู้ร่วมวิชาชีพอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป โดยปราศจากอคติใดๆ ทั้งสิ้น	0.50*
หลีกเลี่ยงการบอกเล่าข้อมูลที่เป็นความลับทางธุรกิจ และ/หรือปัญหาภายในบริษัทกับบุคคลอื่น และสำหรับมัคคุเทศก์ที่ทำงานให้กับหลายบริษัทไม่ควรพูดถึงบริษัทใดบริษัทหนึ่ง	0.57*
เข้าร่วมและให้ความช่วยเหลือกับสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	0.37*

* $p < .05$, $\chi^2 = 0.16$, $df = 1$, $p\text{-value} = 0.69049$, $GFI = 1.00$, $AGFI = 0.99$, $RMSEA = 0.00$

จากตาราง 9 พบว่าการตรวจสอบความกลมกลืนของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติดังข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า ผลการวิเคราะห์มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาได้จากค่าไค-สแควร์ที่แตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($\chi^2 = 0.16$, $df = 1$, $\chi^2/df = 0.16$, $p\text{-value} = 0.69$) ค่าดัชนีระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ 1.00 ค่าดัชนีระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ด้วยค่าระดับชั้นความอิสระ (AGFI) เท่ากับ 0.99 และค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของค่าความแตกต่างโดยประมาณ (RMSEA) = 0.00 จึงสรุปได้ว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์เมื่อพิจารณาน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน พบว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติ ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 5 ตัวแปร คือ ตัวแปรไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบไม่ปฏิบัติตนอันเป็นการฝ่าฝืนต่อศีลธรรมอันดี หรือเป็นการเสื่อมเสียต่อศักดิ์ศรี และเกียรติคุณของวิชาชีพมัคคุเทศก์ ตัวแปรประพฤติตนด้วยความสุภาพรู้จักสามัคคีต่อผู้ร่วมวิชาชีพอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป โดยปราศจากอคติใดๆ ทั้งสิ้น ตัวแปรหลีกเลี่ยงการบอกเล่าข้อมูลที่เป็นความลับทางธุรกิจ และ/หรือปัญหาภายในบริษัทกับบุคคลอื่น และสำหรับมัคคุเทศก์ที่ทำงานให้กับหลายบริษัทไม่ควรพูดถึงบริษัทใดบริษัทหนึ่งและเข้าร่วมและให้ความ

ช่วยเหลือกับสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.30, 0.35, 0.50, 0.57 และ 0.37ตามลำดับ โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีความสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้

ตาราง 10 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้

ตัวแปรแฝง	KMO	Bartlett's Test of Sphericity	Sig.
คุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้	0.878	1322.914	0.000

จากตาราง 10 พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้ เมื่อพิจารณาความเหมาะสมของข้อมูลโดยการวิเคราะห์ค่า KMO และค่า Bartlett's Test of Sphericity พบว่า ตัวแปรแฝงมีค่า KMO > 0.5 และค่า Bartlett's Test of Sphericity มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า ข้อมูลมีความเหมาะสมในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และเมื่อพิจารณาความตรงเชิงโครงสร้าง พบว่า ตัวแปรแฝงคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้มีค่า Initial Eigenvalues เกิน 1 จำนวน 1 Factor แสดงว่าข้อคำถามทุกข้อเป็นองค์ประกอบของตัวแปรแฝงคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้

ตาราง 11 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้

ตัวแปรสังเกตได้	ค่าสหสัมพันธ์										
	kk1	kk2	kk3	kk4	kk5	kk6	kk7	kk8	kk9	kk10	kk11
kk1	1										
kk2	.851	1									
kk3	.719	.748	1								
kk4	.220	.260	.209	1							
kk5	.526	.547	.530	.440	1						
kk6	.349	.386	.215	.574	.584	1					
kk7	.345	.395	.296	.429	.547	.656	1				
kk8	.341	.354	.195	.450	.473	.540	.541	1			
kk9	.399	.358	.244	.530	.568	.653	.628	.644	1		
kk10	.211	.204	.128	.560	.522	.557	.479	.497	.592	1	
kk11	.353	.314	.267	.494	.531	.563	.472	.540	.663	.727	1

**p<0.01

จากตาราง 11 พบว่าตัวแปรทุกตัว มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุด คือ ตัวแปรมีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมหลัก (kk1) และตัวแปรมีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมเสริม (kk2) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.851

รองลงมา คือ ตัวแปรมีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมเสริม (kk2) และตัวแปรสามารถจำแนกระบบนิเวศตามสภาพทางชีวภูมิศาสตร์ ซึ่งจำแนกไว้ 12 เขต (kk3) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.748 สำหรับตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำที่สุดคือ ตัวแปรสามารถจำแนกระบบนิเวศตามสภาพทางชีวภูมิศาสตร์ ซึ่งจำแนกไว้ 12 เขต (kk3) และตัวแปรมีความรู้ในการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ มรดกวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่างๆ แม้แต่เนินดินที่สามารถสะท้อนอดีตที่ทรงคุณค่า (kk10) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.128

ตาราง 12 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้

ตัวแปรที่สังเกตได้	น้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน
มีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมหลัก	0.34*
มีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมเสริม	0.33*
สามารถจำแนกระบบนิเวศตามสภาพทางชีวภูมิศาสตร์ ซึ่งจำแนกไว้ 12 เขต	0.33*
มีความรู้เรื่องระบบนิเวศของประเทศไทยที่สำคัญทั้งทางบกและในน้ำที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	0.41*
มีความรู้เรื่องรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชีวม้า/นั่งช้างชมธรรมชาติ การนั่งแพ ล่องแก่ง ขี่จักรยานชมภูมิประเทศ การว่ายน้ำ/ดำน้ำในทะเลตื้น ปะการัง การส่องสัตว์/ดูนก การสำรวจถ้ำ/น้ำตกการปีนเขา/ไต่เขา พาเรือ (เรือแคนูหรือคายัค)	0.50*
มีความรู้การจัดรายการนำเที่ยวเชิงนิเวศ มุ่งเน้นให้ความรู้ และสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ จากการเดินทาง และให้ข้อคิดกับนักท่องเที่ยวในการเดินทาง	0.47*
มีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดี โดยคำนึงถึงในด้านของการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม	0.51*
มีความรู้ในการทำแนวทางปฏิบัติ คู่มือการจัดการแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง	0.50*
มีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดีอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงในด้านของการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม	0.60*
มีความรู้ในการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ มรดกวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่างๆ แม้แต่เนินดินที่สามารถสะท้อนอดีตที่ทรงคุณค่า	0.39*
สามารถพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว	0.52*

*p < .05, $\chi^2 = 4.95$, df = 20, p-value = 0.99974, GFI = 1.00, AGFI = 0.98, RMSEA = 0.00

จากตาราง 12 พบว่าการตรวจสอบความกลมกลืนของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้กับ

ข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า ผลการวิเคราะห์มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาได้จากค่าไค-สแควร์ที่แตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($\chi^2 = 4.95$, $df = 20$, $\chi^2/df = 0.25$, $p\text{-value} = 1.00$) ค่าดัชนีระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ 1.00 ค่าดัชนีระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ด้วยค่าระดับชั้นความอิสระ (AFGI) เท่ากับ 0.98 และค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของค่าความแตกต่างโดยประมาณ (RMSEA) = 0.00 จึงสรุปได้ว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้มีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์

เมื่อพิจารณาน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน พบว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 11 ตัวแปร คือ ตัวแปรมีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมหลัก ตัวแปรมีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมเสริม ตัวแปรสามารถจำแนกระบบนิเวศตามสภาพทางชีวภูมิศาสตร์ ซึ่งจำแนกไว้ 12 เขต ตัวแปรมีความรู้เรื่องระบบนิเวศของประเทศไทยที่สำคัญทั้งทางบกและในน้ำที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตัวแปรมีความรู้เรื่องรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชีวม้า/นั่งช้างชมธรรมชาติ การนั่งแพ ล่องแก่ง ขี่จักรยานชมภูมิประเทศ การว่ายน้ำ/ดำน้ำในทะเลตื้น ปะการัง การส่องสัตว์/ดูนก การสำรวจถ้ำ/น้ำตก การปีนเขา/ไต่เขา พายเรือ (เรือแคนูหรือคายัค) ตัวแปรมีความรู้การจัดรายการนำเที่ยวเชิงนิเวศ มุ่งเน้นให้ความรู้ และสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ จากการเดินทาง และให้ข้อคิดกับนักท่องเที่ยวในการเดินทาง ตัวแปรมีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดี โดยคำนึงถึงในด้านของการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ตัวแปรมีความรู้ในการทำแนวทางปฏิบัติ คู่มือการจัดการแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง ตัวแปรมีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดีอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงในด้านของการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ตัวแปรมีความรู้ในการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ มรดกวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่างๆ แม้แต่เนินดินที่สามารถสะท้อนอดีตที่ทรงคุณค่าและสามารถพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.34, 0.33, 0.33, 0.41, 0.50, 0.47, 0.51, 0.50, 0.60, 0.39 และ 0.852 ตามลำดับ โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของ
มัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อ
ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะ

ตาราง 13 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปร
คุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะ

ตัวแปรแฝง	KMO	Bartlett's Test of Sphericity	Sig.
คุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้าน ทักษะ	0.782	396.481	0.000

จากตาราง 13 พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิง
ยืนยัน ตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะ เมื่อ
พิจารณาความเหมาะสมของข้อมูลโดยการวิเคราะห์ค่า KMO และค่า Bartlett's Test of Sphericity
พบว่า ตัวแปรแฝงมีค่า KMO > 0.5 และค่า Bartlett's Test of Sphericity มีนัยสำคัญทางสถิติที่
ระดับ .05 แสดงว่า ข้อมูลมีความเหมาะสมในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และเมื่อพิจารณา
ความตรงเชิงโครงสร้าง พบว่า ตัวแปรแฝงคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะมีค่า Initial Eigenvalues เกิน 1 จำนวน 1 Factor แสดงว่าข้อคำถาม
ทุกข้อเป็นองค์ประกอบของตัวแปรแฝงคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศ ด้านทักษะ

ตาราง 14 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริม
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะ

ตัวแปร สังเกตได้	ค่าสหสัมพันธ์			
	ss1	ss2	ss3	ss4
ss1	1			
ss2	.593	1		
ss3	.510	.721	1	
ss4	.334	.529	.428	1

**p<0.01

จากตาราง 14 พบว่าตัวแปรทุกตัว มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุดที่สุด คือ ตัวแปรเข้าใจนักธรรมชาติวิทยาว่ามีจุดประสงค์ที่ชัดเจนในการเข้ามาเที่ยว เพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพืชและสัตว์ สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ (ss2) และตัวแปรเข้าใจนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชมธรรมชาติ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ และความหลากหลายการท่องเที่ยวให้แก่ตัวของนักท่องเที่ยวเอง (ss3) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.721

รองลงมา คือ ตัวแปรสามารถแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกได้เป็น 3 กลุ่ม (ss1) และตัวแปรเข้าใจนักธรรมชาติวิทยาว่ามีจุดประสงค์ที่ชัดเจนในการเข้ามาเที่ยว เพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพืชและสัตว์ สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ (ss2) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.593 สำหรับตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำที่สุดคือ ตัวแปรสามารถแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกได้เป็น 3 กลุ่ม (ss1) และตัวแปรสามารถควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำตักเตือนและการสร้างวินัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไปด้วยกัน (ss4) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.334

ตาราง 15 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะ

ตัวแปรที่สังเกตได้	น้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน
สามารถแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกได้เป็น 3 กลุ่ม	0.42*
เข้าใจนักธรรมชาติวิทยาว่ามีจุดประสงค์ที่ชัดเจนในการเข้ามาเที่ยว เพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพืชและสัตว์ สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ	0.59*
เข้าใจนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชมธรรมชาติ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ และความหลากหลายการท่องเที่ยวให้แก่ตัวของนักท่องเที่ยวเอง	0.49*
สามารถควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำตักเตือนและการสร้างวินัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไปด้วยกัน	0.38*

*p < .05, $\chi^2 = 0.10$, df = 1, p-value = 0.75351, GFI = 1.00, AGFI = 1.00, RMSEA = 0.00

จากตาราง 15 พบว่าการตรวจสอบความกลมกลืนของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรแฝงคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะ พบว่า ผลการวิเคราะห์มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาได้จากค่าไค-สแควร์ที่

แตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($\chi^2 = 0.10$, $df = 1$, $\chi^2/df = 0.10$, $p\text{-value} = 0.75$) ค่าดัชนีระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ 1.00 ค่าดัชนีระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ด้วยค่าระดับชั้นความอิสระ (AFGI) เท่ากับ 1.00 และค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของค่าความแตกต่างโดยประมาณ (RMSEA) = 0.00 จึงสรุปได้ว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะเมื่อพิจารณาน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน พบว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรแฝงคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะ ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัวแปร คือ ตัวแปรสามารถแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกได้เป็น 3 กลุ่ม ตัวแปรเข้าใจนักธรรมชาติวิทยามีจุดประสงค์ที่ชัดเจนในการเข้ามาเที่ยว เพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพืชและสัตว์สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ ตัวแปรเข้าใจนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชมธรรมชาติ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ และความหลากหลายการท่องเที่ยวให้แก่ตัวของนักท่องเที่ยวเอง และตัวแปรสามารถควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำตักเตือน และการสร้างวินัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไปด้วยกัน มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.42, 0.59, 0.49 และ 0.38 ตามลำดับ โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติ

ตาราง 16 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติ

ตัวแปรแฝง	KMO	Bartlett's Test of Sphericity	Sig.
คุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติ	0.844	611.448	0.000

จากตาราง 16 พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติ เมื่อพิจารณาความเหมาะสมของข้อมูลโดยการวิเคราะห์ค่า KMO และค่า Bartlett's Test of Sphericity พบว่า ตัวแปรแฝงมีค่า KMO > 0.5 และค่า Bartlett's Test of Sphericity มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า ข้อมูลมีความเหมาะสมในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และเมื่อพิจารณา

ความตรงเชิงโครงสร้าง พบว่า ตัวแปรแฝงคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติมีค่า Initial Eigenvalues เกิน 1 จำนวน 1 Factor แสดงว่าข้อคำถามทุกข้อเป็นองค์ประกอบของตัวแปรแฝงคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติ

ตาราง 17 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติ

ตัวแปร สังเกตได้	ค่าสหสัมพันธ์				
	aa1	aa2	aa3	aa4	aa5
aa1	1.000				
aa2	0.757**	1.000			
aa3	0.562**	0.596**	1.000		
aa4	0.583**	0.553**	0.750**	1.000	
aa5	0.572**	0.613**	0.695**	0.649**	1.000

**p<0.01

จากตาราง 17 พบว่าตัวแปรทุกตัว มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงที่สุด คือ ตัวแปรตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต รวมถึงการรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (aa1) และ ตัวแปรตระหนักถึงการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร เช่น ทำลายป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ขีดเขียนตามผนังถ้ำหรือในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทุบทำลาย ขโมยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ (aa2) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.757

รองลงมา คือ ตัวแปรมีจิตสำนึก มีความอ่อนไหว เปราะบางต่อการรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อนุรักษ์หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือโบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงความงดงามและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมสืบไป (aa3) และตัวแปรห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อม หลีกเลียงหรืองดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหวหรือง่ายต่อการถูกกระทบ และพื้นตัวได้ยาก (aa4) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.750 สำหรับตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำที่สุดคือ ตัวแปรตระหนักถึงการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร เช่น ทำลายป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ขีดเขียนตามผนังถ้ำหรือในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทุบทำลาย ขโมยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ (aa2) และตัวแปรห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อม หลีกเลียงหรืองดเว้นการ

ท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหวหรือง่ายต่อการถูกกระทบ และพื้นตัวไต้ยาก (aa4) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.553

ตาราง 18 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติ

ตัวแปรที่สังเกตได้	น้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน
ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต รวมถึงการรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ	0.43*
ตระหนักถึงการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร เช่น ทำลายป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ขีดเขียนตามผนังถ้ำหรือในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ททำลาย ขโมยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ	0.41*
มีจิตสำนึก มีความอ่อนไหว เปราะบางต่อการรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวอนุรักษ์หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือโบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงความงดงามและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมสืบไป	0.39*
ห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อม หลีกเลี่ยงหรืองดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหวหรือง่ายต่อการถูกกระทบ และพื้นตัวไต้ยาก	0.41*
สร้างจิตสำนึกและส่งเสริมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้คงอยู่ตลอดไปกับนักท่องเที่ยว	0.41*

*p < .05, $\chi^2 = 0.04$, df = 2, p-value = 0.98240, GFI = 1.00, AGFI = 1.00, RMSEA = 0.00

จากตาราง 18 พบว่าการตรวจสอบความกลมกลืนของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติพบว่า ผลการวิเคราะห์มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พิจารณาได้จากค่าไค-สแควร์ที่แตกต่างจากศูนย์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ($\chi^2 = 0.04$, df = 2, $\chi^2/df = 0.02$, p-value = 0.98) ค่าดัชนีระดับความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ 1.00 ค่าดัชนีระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ด้วยค่าระดับชั้นความอิสระ (AFGI) เท่ากับ 1.00 และค่าดัชนีรากกำลังสองเฉลี่ยของค่าความแตกต่างโดยประมาณ (RMSEA) = 0.00 จึงสรุปได้ว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณ

ลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติเมื่อพิจารณาน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน พบว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรแฝงคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 5 ตัวแปร คือ ตัวแปรตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต รวมถึงการรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติตระหนักถึงการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร เช่น ทำลายป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ขีดเขียนตามผนังถ้ำหรือในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทบทำลาย ขโมยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ตัวแปรมีจิตสำนึก มีความอ่อนไหว เปราะบางต่อการรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อนุรักษ์หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือโบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้ความสำคัญทางวัฒนธรรมสืบไปห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม ตัวแปรหลีกเลี่ยงหรืองดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหวหรือง่ายต่อการถูกกระทบและพื้นตัวได้ยากและสร้างจิตสำนึก และตัวแปรส่งเสริมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้คงอยู่ตลอดไปกับนักท่องเที่ยว มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.43, 0.41, 0.39, 0.41 และ 0.41 ตามลำดับ โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

**ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของการพัฒนาตัวบ่งชี้
คุณลักษณะของมัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของ
มัคคุเทศก์**

ตาราง 19 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์

ตัวแปรแฝง	KMO	Bartlett's Test of Sphericity	Sig.
คุณลักษณะทั่วไป ของมัคคุเทศก์	0.882	1723.594	0.000

จากตาราง 20 พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์เมื่อพิจารณาความเหมาะสมของข้อมูลโดยการวิเคราะห์ค่า KMO และค่า Bartlett's Test of Sphericity พบว่า ตัวแปรแฝงมีค่า KMO > 0.5 และค่า Bartlett's Test of Sphericity มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า ข้อมูลมีความเหมาะสมในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และเมื่อพิจารณาความตรงเชิงโครงสร้าง พบว่า ตัวแปรแฝงคุณลักษณะ

ทั่วไปของมัลติเพล็กซ์มีค่า Initial Eigenvalues เกิน 1 จำนวน 1 Factor แสดงว่าข้อคำถามทุกข้อเป็นองค์ประกอบของตัวแปรแฝงอันดับสองของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัลติเพล็กซ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัลติเพล็กซ์

ตาราง 20 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์

ตัวแปร สังเกต ได้	ค่าสหสัมพันธ์															
	k1	k2	k3	k4	s1	s2	s3	s4	s5	s6	s7	a1	a2	a3	a4	a5
k1	1															
k2	.815**	1														
k3	.482**	.473**	1													
k4	.685**	.685**	.546**	1												
s1	.650**	.684**	.492**	.677**	1											
s2	.426**	.323**	.550**	.481**	.475**	1										
s3	.487**	.494**	.555**	.585**	.582**	.571**	1									
s4	.314**	.349**	.463**	.397**	.391**	.430**	.556**	1								
s5	.391**	.345**	.450**	.556**	.402**	.295**	.436**	.456**	1							
s6	.379**	.316**	.402**	.380**	.393**	.318**	.275**	.248**	.476**	1						
s7	.575**	.515**	.692**	.532**	.514**	.522**	.505**	.415**	.448**	.522**	1					
a1	-.017	-.089	.247**	.161*	.117	.341**	.335**	.348**	.373**	.290**	.302**	1				
a2	.111	.037	.360**	.269**	.221**	.344**	.352**	.370**	.338**	.316**	.440**	.725**	1			
a3	.310**	.233**	.240**	.344**	.403**	.255**	.342**	.289**	.399**	.395**	.332**	.375**	.434**	1		
a4	.071	-.064	.201**	.123	.189**	.175*	.225**	.252**	.303**	.287**	.339**	.528**	.546**	.558**	1	
a5	.350**	.210**	.243**	.345**	.288**	.248**	.267**	.318**	.508**	.306**	.287**	.226**	.283**	.471**	.439**	1

จากตาราง 20 พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุดที่สุด คือ ตัวแปรมีความรู้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง (k1) และตัวแปรสามารถจัดเตรียมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางโดยรอบคอบ (k2) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.815

รองลงมา คือ ตัวแปรไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ (a1) และตัวแปรไม่ปฏิบัติตนอันเป็นการฝ่าฝืนต่อศีลธรรมอันดี หรือเป็นการเสื่อมเสียต่อศักดิ์ศรี และเกียรติคุณของวิชาชีพ มัคคุเทศก์ (a2) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.7259 สำหรับตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำที่สุดคือ ตัวแปรมีความรู้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง (k1) และตัวแปรไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ (a1) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ -0.017

ตาราง 21 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของ มัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์จำแนก รายตัวแปร

คุณลักษณะ ทั่วไปของ มัคคุเทศก์	ตัวแปรที่สังเกตได้	น้ำหนัก องค์ประกอบ มาตรฐาน
ความรู้	มีความรู้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง	0.51*
	สามารถจัดเตรียมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางโดยรอบคอบ	0.43*
	ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในการปฏิบัติตน แนะนำแนวคิดและข้อควรพิจารณาแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความรู้ และประสบการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น รวมถึงอำนวยความสะดวกตลอดจนตอบข้อซักถามแก่นักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทาง	0.53*
	มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางอย่างกว้างขวาง	0.49*
เจตคติ	ในการนำเที่ยวภายในอุทยานแห่งชาติ ชี้แจงให้นักท่องเที่ยวทราบถึงกฎและระเบียบในการเยี่ยมชม ตลอดจนควบคุมให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎและระเบียบนั้นๆ	0.45*

ตาราง 21 ต่อ

คุณลักษณะ ทั่วไปของ มัคคุเทศก์	ตัวแปรที่สังเกตได้	น้ำหนัก องค์ประกอบ มาตรฐาน
	ไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ	0.28*
	ไม่ปฏิบัติตนอันเป็นการฝ่าฝืนต่อศีลธรรมอันดี หรือเป็นการ เสื่อมเสียต่อศักดิ์ศรี และเกียรติคุณของวิชาชีพมัคคุเทศก์	0.45*
	ประพฤติตนด้วยความสุภาพรู้จักสามัคคีต่อผู้ร่วมวิชาชีพ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป โดยปราศจากอคติใดๆ ทั้งสิ้น	0.59*
	หลีกเลี่ยงการบอกเล่าข้อมูลที่เป็นความลับทางธุรกิจ และ/หรือ ปัญหาภายในบริษัทกับบุคคลอื่น และสำหรับมัคคุเทศก์ที่ทำงาน ให้กับหลายบริษัทไม่ควรพูดถึงบริษัทใดบริษัทหนึ่ง	0.39*
	เข้าร่วมและให้ความช่วยเหลือกับสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการ การท่องเที่ยว	0.40*
ทักษะ	สร้างความบันเทิงและความสุข โดยแนะนำสถานที่ที่ นักท่องเที่ยวประสงค์ที่จะไป มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่ เหมาะสมต่อขณะเดินทาง เพื่อสร้างความเพลิดเพลินระหว่าง การเดินทางระยะไกล หรือแนะนำกิจกรรมต่างๆ ในช่วงเวลาที่ ปล่อยตามอัธยาศัยให้กับนักท่องเที่ยว	0.43*
	มีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ และ ตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทาง	0.34*
	สามารถกระตุ้นหรือสร้างแรงบันดาลใจให้นักท่องเที่ยวรู้สึกสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญในข้อมูลที่มีมัคคุเทศก์กำลังพูด	0.42*
	เลือกวิธี หรือเทคนิคการให้บริการที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยว แต่ละคนหรือแต่ละเชื้อชาติได้	0.33*
	เข้าใจในลักษณะงาน และความต้องการของเพื่อนร่วมงานที่ต้อง ติดต่อประสานงาน	0.40*
	แนะนำเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวให้ร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อมให้ อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอ	0.32*

*p < .05, $\chi^2 = 56.15$, df = 47, p-value = 0.17, GFI = 0.96, AGFI = 0.89, RMSEA = 0.03

จากตาราง 21 พบว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้ ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัวแปร คือ ตัวแปรมีความรู้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง ตัวแปรสามารถจัดเตรียมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางโดยรอบรอบ ตัวแปรให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในการปฏิบัติตน แนะนำแนวคิดและข้อควรพิจารณาแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความรู้ และประสบการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น รวมถึงอำนวยความสะดวกตลอดจนตอบข้อซักถามแก่นักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทาง และตัวแปรมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางอย่างกว้างขวางมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.51, 0.43, 0.53 และ 0.49 ตามลำดับ โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรแฝงคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ด้านทักษะซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 7 ตัวแปร คือ ตัวแปรสร้างความบันเทิงและความสุขโดยแนะนำสถานที่ที่นักท่องเที่ยวประสงค์ที่จะไป มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่เหมาะสมต่อขณะเดินทาง เพื่อสร้างความเพลิดเพลินระหว่างการเดินทางระยะไกล หรือแนะนำกิจกรรมต่างๆ ในช่วงเวลาที่ปล่อยตามอัธยาศัยให้กับนักท่องเที่ยว ตัวแปรมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ และตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเดินทาง ตัวแปรสามารถกระตุ้นหรือสร้างแรงบันดาลใจให้นักท่องเที่ยวรู้สึกสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญในข้อมูลที่มีมัคคุเทศก์กำลังพูดตัวแปรเลือกวิธี หรือเทคนิคการให้บริการที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวแต่ละคนหรือแต่ละเชื้อชาติได้ตัวแปรเข้าใจในลักษณะงาน และความต้องการของเพื่อนร่วมงานที่ต้องติดต่อประสานงาน ตัวแปรแนะนำเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวให้ร่วมกันรักษาสีงแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอ และตัวแปรในการนำเที่ยวภายในอุทยานแห่งชาติ ชี้แจงให้นักท่องเที่ยวทราบถึงกฎและระเบียบในการเยี่ยมชมตลอดจนควบคุมให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎและระเบียบนั้นๆ มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.43, 0.34, 0.42, 0.33, 0.40, 0.32 และ 0.45 ตามลำดับ โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์เมื่อพิจารณาน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน พบว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรแฝงคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติ ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 5 ตัวแปร คือ ตัวแปรไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบไม่ปฏิบัติอันเป็นการฝ่าฝืนต่อศีลธรรมอันดี หรือเป็นการเสื่อมเสียต่อศักดิ์ศรี และเกียรติคุณของวิชาชีพมัคคุเทศก์ ตัวแปรประพฤติตนด้วยความสุภาพรู้จักสามัคคีต่อผู้ร่วมวิชาชีพอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป โดยปราศจากอคติใดๆ ทั้งสิ้น ตัวแปรหลีกเลี่ยงการบอกเล่าข้อมูลที่เป็นความลับทางธุรกิจ และ/หรือปัญหายภายในบริษัทกับบุคคลอื่น และสำหรับมัคคุเทศก์ที่ทำงานให้กับหลายบริษัทไม่ควรพูดถึงบริษัทใดบริษัทหนึ่ง และตัวแปรเข้าร่วมและให้ความช่วยเหลือกับสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.28, 0.45, 0.59, 0.39 และ 0.40 ตามลำดับ โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

**ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของการพัฒนาตัวบ่งชี้
คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของ
มัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**

ตาราง 22 ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของ
การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตัวแปรคุณ
ลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตัวแปรแฝง	KMO	Bartlett's Test of Sphericity	Sig.
คุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	0.908	2692.937	0.000

จากตาราง 22 พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิง
ยืนยันอันดับสองของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศตัวแปรคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเมื่อพิจารณาความ
เหมาะสมของข้อมูลโดยการวิเคราะห์ค่า KMO และค่า Bartlett's Test of Sphericity พบว่า ตัวแปร
แฝงมีค่า KMO > 0.5 และค่า Bartlett's Test of Sphericity มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดง
ว่า ข้อมูลมีความเหมาะสมในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และเมื่อพิจารณาความตรงเชิง
โครงสร้าง พบว่า ตัวแปรแฝงคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีค่า
Initial Eigenvalues เกิน 1 จำนวน 1 Factor แสดงว่าข้อคำถามทุกข้อเป็นองค์ประกอบของตัวแปร
แฝงอันดับสองของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตาราง 23 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตัวแปรสังเกตได้	ค่าสหสัมพันธ์																
	kk1	kk2	kk3	kk4	kk5	kk6	kk7	kk8	ss1	ss2	ss3	ss4	aa1	aa2	aa3	aa4	aa5
kk1	1																
kk2	.440**	1															
kk3	.574**	.584**	1														
kk4	.429**	.547**	.656**	1													
kk5	.450**	.473**	.540**	.541**	1												
kk6	.530**	.568**	.653**	.628**	.644**	1											
kk7	.560**	.522**	.557**	.479**	.497**	.592**	1										
kk8	.494**	.531**	.563**	.472**	.540**	.663**	.727**	1									
ss1	.415**	.373**	.364**	.391**	.275**	.426**	.493**	.491**	1								
ss2	.436**	.463**	.439**	.479**	.418**	.579**	.535**	.526**	.593**	1							
ss3	.416**	.454**	.419**	.512**	.280**	.425**	.440**	.438**	.510**	.721**	1						
ss4	.577**	.512**	.628**	.503**	.572**	.552**	.503**	.549**	.334**	.529**	.428**	1					
aa1	.499**	.495**	.505**	.479**	.460**	.584**	.583**	.567**	.500**	.605**	.440**	.554**	1				
aa2	.479**	.523**	.451**	.442**	.389**	.508**	.537**	.564**	.494**	.564**	.493**	.567**	.757**	1			
aa3	.558**	.472**	.548**	.496**	.449**	.571**	.630**	.563**	.531**	.617**	.488**	.419**	.562**	.596**	1		
aa4	.577**	.409**	.509**	.456**	.442**	.614**	.532**	.531**	.456**	.487**	.438**	.375**	.583**	.553**	.750**	1	
aa5	.456**	.405**	.493**	.437**	.401**	.545**	.457**	.520**	.435**	.486**	.399**	.449**	.572**	.613**	.695**	.649**	1

จากตาราง 23 พบว่า ตัวแปรทุกตัวมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และ 0.05 โดยตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงสุดที่สุด คือ ตัวแปรตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต รวมถึงการรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ (aa1) และตัวแปรตระหนักถึงการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร เช่น ทำลายป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ขีดเขียนตามผนังถ้ำหรือในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทุบทำลาย ขโมยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ (aa2) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.757

รองลงมา คือ ตัวแปรห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม ตัวแปรหลีกเลี่ยงหรืองดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหวหรือง่ายต่อการถูกรบกวนและพื้นตัวได้ยาก (aa3) และตัวแปรห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม ตัวแปรหลีกเลี่ยงหรืองดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหวหรือง่ายต่อการถูกรบกวนและพื้นตัวได้ยาก (aa4) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.750 สำหรับตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันต่ำที่สุดคือ (kk5) และ (ss1) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ เท่ากับ 0.275

ตาราง 24 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสองของการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของ มัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจำแนกรายตัวแปร

คุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์	ตัวแปรที่สังเกตได้	น้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน
ความรู้	มีความรู้เรื่องระบบนิเวศของประเทศไทยที่สำคัญทั้งทางบกและในน้ำที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	0.44*
	มีความรู้เรื่องรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชีวม้า/นั่งช้าง ชมธรรมชาติ การนั่งแพ ล่องแก่ง ขี่จักรยานชมภูมิประเทศ การว่ายน้ำ/ดำน้ำในทะเลดูปะการัง การส่องสัตว์/ดูนก การสำรวจถ้ำ/น้ำตกการปีนเขา/ไต่เขา พายเรือ (เรือแคนูหรือคายัค)	0.48*
	มีความรู้การจัดรายการนำเที่ยวเชิงนิเวศ มุ่งเน้นให้ความรู้และสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ จากการเดินทาง และให้ข้อคิดกับนักท่องเที่ยวในการเดินทาง	0.50*
	มีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดี โดยคำนึงถึงในด้านของการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม	0.50*

ตาราง 24 ต่อ

คุณลักษณะ เฉพาะของ มัคคุเทศก์	ตัวแปรที่สังเกตได้	น้ำหนักองค์ประกอบ มาตรฐาน
	มีความรู้ในการทำแนวทางปฏิบัติคู่มือการจัดการแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง	0.48*
	มีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดีอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงในด้านของการลงทุนต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม	0.57*
	มีความรู้ในการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ มรดกวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่างๆ แม้แต่เนินดินที่สามารถสะท้อนอดีตที่ทรงคุณค่า	0.42*
	สามารถพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว	0.53*
ทักษะ	สามารถแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกได้เป็น 3 กลุ่ม	0.42*
	เข้าใจนักธรรมชาติวิทยาว่ามีจุดประสงค์ที่ชัดเจนในการเข้ามาเที่ยว เพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพืชและสัตว์สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ	0.59*
	เข้าใจนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชมธรรมชาติ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ และความหลากหลายการท่องเที่ยวให้แก่ตัวของนักท่องเที่ยวเอง	0.49*
	สามารถควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำตักเตือน และการสร้างวินัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไปด้วยกัน	0.38*

ตาราง 24 ต่อ

คุณลักษณะ เฉพาะของ มัคคุเทศก์	ตัวแปรที่สังเกตได้	น้ำหนักองค์ประกอบ มาตรฐาน
เจตคติ	ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับ สิ่งมีชีวิต รวมถึงการรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการ รักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ	0.43*
	ตระหนักถึงการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร เช่น ทำลายป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ขีดเขียนตามผนังถ้ำหรือ ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทุบทำลาย ขโมยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ	0.41*
	มีจิตสำนึก มีความอ่อนไหว เปราะบางต่อการรักษา ทรัพยากรท่องเที่ยว อนุรักษ์หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงความงดงามและมี คุณค่าทางวัฒนธรรมสืบไป	0.39*
	ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับ สิ่งมีชีวิต รวมถึงการรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการ รักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ	0.41*
	ตระหนักถึงการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร เช่น ทำลายป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ขีดเขียนตามผนังถ้ำหรือ ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทุบทำลาย ขโมยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ	0.41*

*p < .05, $\chi^2 = 110.95$, df = 93, p-value = 0.10, GFI = 0.93, AGFI = 0.89, RMSEA = 0.03

จากตาราง 25 พบว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรแฝงคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้ ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 8 ตัวแปร คือ ตัวแปรมีความรู้เรื่องระบบนิเวศของประเทศไทยที่สำคัญทั้งทางบกและในน้ำที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตัวแปรมีความรู้เรื่องรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ขี่ม้า/นั่งช้างชมธรรมชาติ การนั่งแพ ล่องแก่ง ขี่จักรยานชมภูมิประเทศ การว่ายน้ำ/ดำน้ำใตทะเลดูปะการัง การส่องสัตว์/ดูนก การสำรวจถ้ำ/น้ำตกการปีนเขา/ไต่เขา พายเรือ (เรือแคนูหรือ

ค่ายัค) ตัวแปรมีความรู้การจัดการรายการนำเที่ยวเชิงนิเวศ มุ่งเน้นให้ความรู้ และสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ จากการเดินทาง และให้ข้อคิดกับนักท่องเที่ยวในการเดินทางมีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดี โดยคำนึงถึงในด้านของการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมมีความรู้ในการทำแนวทางปฏิบัติ คู่มือการจัดการแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง ตัวแปรมีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดีอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงในด้านของการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ตัวแปรมีความรู้ในการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ มรดกวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่างๆ แม้แต่เนินดินที่สามารถสะท้อนอดีตที่ทรงคุณค่าและสามารถพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.44, 0.48, 0.50, 0.50, 0.48, 0.57, 0.42, 0.53, และ 0.61 ตามลำดับ โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรแฝงคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะ ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 4 ตัวแปร คือ ตัวแปรสามารถแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกได้เป็น 3 กลุ่ม ตัวแปรเข้าใจนักธรรมชาติวิทยาว่ามีจุดประสงค์ที่ชัดเจนในการเข้ามาเที่ยว เพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพืชและสัตว์ สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ ตัวแปรเข้าใจนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชมธรรมชาติ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ และความหลากหลายการท่องเที่ยวให้แก่ตัวของนักท่องเที่ยวเอง และตัวแปรสามารถควบคุม ดูแล รักษา สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำตักเตือนและการสร้างวินัยการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไปด้วยกัน มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.42, 0.59, 0.49 และ 0.38 ตามลำดับ โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรแฝงคุณลักษณะของมัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 5 ตัวแปร คือ ตัวแปรตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต รวมถึงการรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ตัวแปรตระหนักถึงการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร เช่น ทำลายป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ขีดเขียนตามผนังถ้ำหรือในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทับทลาย ขโมยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ตัวแปรมีจิตสำนึก มีความอ่อนไหว เปราะบางต่อการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว อนุรักษ์หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือโบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงความงดงามและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมสืบไปตัวแปรตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต รวมถึงการรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ตัวแปรตระหนักถึงการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร เช่น ทำลายป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ขีดเขียนตามผนังถ้ำหรือในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทับทลาย ขโมยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานเท่ากับ 0.43, 0.41, 0.39, 0.41 และ 0.41 ตามลำดับ โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยัน คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลมีความสะดวก และมีความเข้าใจตรงกัน

สรุปผลการวิจัย

1. การสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สำหรับขั้นตอนนี้ผู้วิจัยดำเนินการโดยการศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จัดกลุ่มสนทนา (focus group) ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 9 ท่าน เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการกำหนดเป็นตัวแปรเพื่อใช้ในการวิเคราะห์องค์ประกอบและพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จากนั้นสร้างเครื่องมือวิจัย โดยสร้างแบบสอบถามจากสาระขององค์ประกอบคุณลักษณะของมัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เมื่อได้แบบสอบถามฉบับร่างเกี่ยวกับตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 7 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา แล้วนำมาปรับปรุงเครื่องมือวิจัย จากนั้นนำตัวบ่งชี้ที่ได้มาวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) โดยเลือกตัวบ่งชี้ที่มีค่ามากกว่า .05 ได้ตัวบ่งชี้จำนวน 94 ตัวบ่งชี้ เมื่อได้ตัวบ่งชี้ผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับร่างเกี่ยวกับตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์สำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาจัดทำเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 94 ข้อ ตามตัวบ่งชี้ที่ผ่านกระบวนการพัฒนาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว และนำเครื่องมือวิจัยไปทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามเท่ากับ .70 ขึ้นไป เพื่อตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัยด้านความเชื่อมั่นและอำนาจจำแนก และนำข้อเสนอแนะที่ได้มาปรับปรุงเพื่อให้ได้เป็นแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์เกี่ยวกับตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มาตรฐานสากล ผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ที่ผ่านขั้นตอนการหาคุณภาพเครื่องมือ ไปทำการเก็บกับมัคคุเทศก์ ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 185 คน คน นำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน พบว่าค่าความเหมาะสมของตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ข้อที่มี

ค่าเฉลี่ยความเหมาะสมมากที่สุด คือ ด้านความรู้ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมน้อยกว่าข้ออื่นๆ คือ ด้านทักษะ

ผลของความเหมาะสมของตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในแต่ละองค์ประกอบ มีดังนี้

ความเหมาะสมของตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านความรู้ ข้อที่มีความเหมาะสมมากที่สุด คือ มีความรู้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง อยู่ในคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ส่วนข้อที่มีความเหมาะสมน้อยกว่าข้ออื่นๆ คือ สร้างจิตสำนึกและส่งเสริมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้คงอยู่ตลอดไปกับนักท่องเที่ยว ซึ่งอยู่ในคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์

ความเหมาะสมของตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านทักษะ ข้อที่มีความเหมาะสมมากที่สุด คือ สามารถควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำตักเตือนและการสร้างวินัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไปด้วยกัน รองลงมาคือ ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต รวมถึงการรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ทั้งสองข้อนี้อยู่ในคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์ ส่วนข้อที่มีความเหมาะสมน้อยกว่าข้ออื่นๆ คือ แนะนำเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวให้ร่วมกันรักษาสภาพแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอ ซึ่งอยู่ในคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์

ความเหมาะสมของตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้านเจตคติ ข้อที่มีความเหมาะสมมากที่สุด คือ ประพฤติตนด้วยความสุภาพรู้จักสามัคคีต่อผู้ร่วมวิชาชีพอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป โดยปราศจากอคติใดๆ ทั้งสิ้น ส่วนข้อที่มีความเหมาะสมน้อยกว่าข้ออื่นๆ คือ ไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ ทั้งสองข้อนี้อยู่ในคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์

2. ทดสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสอบถามความเหมาะสมของตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มาใช้ในการทดสอบความสอดคล้องของโมเดลโครงสร้างเชิงเส้นคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สรุปผลตามขั้นตอนการวิเคราะห์ ได้ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์เพื่อสร้างสเกลองค์ประกอบคุณลักษณะของมัคคุเทศก์ โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ซึ่งก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบ่งชี้ ทั้ง 36 ตัวบ่งชี้ พบว่า สหสัมพันธ์ระหว่างตัวบ่งชี้ในแต่ละโมเดลมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ($p < .001$) ทุกค่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโมเดล มีความเหมาะสมที่จะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบเป็นอันมาก ประกอบด้วย โมเดลคุณลักษณะด้านความรู้ โมเดลด้าน

ทักษะ และโมเดลด้านเจตคติ พบว่า โมเดลตามสมมติฐานการวิจัยสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ดี มาก นอกจากนี้ ค่าน้ำหนักองค์ประกอบของตัวบ่งชี้มีนัยสำคัญทางสถิติทุกค่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวบ่งชี้ทั้ง 63 ตัวบ่งชี้ เป็นตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.2 การวิเคราะห์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการพัฒนาจากสเกลองค์ประกอบคุณลักษณะของมัคคุเทศก์ ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง ก่อนทำการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบย่อยทั้ง 6 องค์ประกอบ พบว่า สหสัมพันธ์ระหว่างตัวบ่งชี้ในแต่ละองค์ประกอบ มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ.001 ($p < .001$) ทุกองค์ประกอบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบย่อยทั้ง 6 องค์ประกอบ มีความเหมาะสมเป็นอันมากที่จะนำไปวิเคราะห์องค์ประกอบต่อไป

ผลการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสรุปได้ ดังนี้

2.2.1 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับแรก พบว่า โมเดลตามกรอบความคิดในการวิจัยสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และมีนัยสำคัญทางสถิติทุกค่า ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองต่อไป

2.2.2 ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สอง พบว่า ทุกองค์ประกอบของคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีนัยสำคัญทางสถิติทุกค่า โดยตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เกิดจากองค์ประกอบด้านความรู้เป็นอันดับแรก รองลงมา คือ องค์ประกอบด้านทักษะ และองค์ประกอบด้านเจตคติตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นทั้งหมด แสดงให้เห็นว่าโมเดลการวิจัยซึ่งประกอบด้วยตัวบ่งชี้ 63 ตัวบ่งชี้ และองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ ได้แก่ คุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ และคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์ องค์ประกอบทั้งหมดนี้ สามารถใช้วัดคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้อย่างมีความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง

3. การทดสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

พบว่าเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ในการทดสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติทุกค่า

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยเพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีประเด็นที่สำคัญในการอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ประการ ดังนี้

1. การสร้างและพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำของครูโรงเรียนมาตรฐานสากล

ตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย 63 ตัวบ่งชี้ จาก 2 องค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ องค์ประกอบหลักด้านคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ มี 3 องค์ประกอบย่อย 16 ตัวบ่งชี้ องค์ประกอบหลักด้านคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์ มี 3 องค์ประกอบย่อย 20 ตัวบ่งชี้ สอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัยและสมมติฐานการวิจัย รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆ ที่ศึกษาเกี่ยวกับตัวแปรที่บ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบย่อย 63 ตัวบ่งชี้ แสดงให้เห็นว่า คุณลักษณะของมัคคุเทศก์ด้านความรู้ น้ำทิพย์ วิภาวิน (2546: 86) เป็นผลที่ได้จากการเรียนรู้ เกิดจากความเข้าใจในสิ่งที่เรียนรู้เป็นความสามารถในการระลึกรู้ในสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้ว ความรู้ที่แต่ละบุคคลมี คือ ความรู้รอบตัวและความรู้ในแต่ละสาขาวิชาชีพ ความรู้ที่องค์การสร้างขึ้นหรือต้องการใช้ในการพัฒนาองค์การให้ดียิ่งขึ้น คือ ความรู้ใหม่ ซึ่งจำเป็นต้องมีวัฒนธรรม ซึ่งมัคคุเทศก์จะต้องมีความตื่นตัวในการแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ทิพา วรโยธา (2551: 7) การจัดการความรู้ จึงเป็นกระบวนการอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคล เพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรมและจัดเก็บในลักษณะของแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้ที่ต้องการได้จัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายและไหลเวียนทั่วทั้งองค์กรและเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดวิสัยทัศน์เป้าหมายการส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาขององค์กร การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ ซึ่งมีการบริหารจัดการในลักษณะการบูรณาการ เพื่อก่อให้เกิดคุณประโยชน์ที่คาดหวังและเป็นไปเพื่อเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร เพราะผู้ที่นำนักท่องเที่ยวไปเที่ยวชมยังสถานที่ต่างๆ โดยให้คำแนะนำ หรือความรู้ และได้รับคำตอบแทน คอยอำนวยความสะดวกตลอดการเดินทางของนักท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ไพฑูรย์ พงศะบุตร (2542: 2) ให้ความคิดเห็นว่า มัคคุเทศก์ เป็นผู้ที่นำนักท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆ และให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ หรือบุคคล โดยได้รับคำตอบแทน อีกทั้ง ถ้านักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบาย และท่องเที่ยวด้วยความปลอดภัยมากกว่าเมื่อมีมัคคุเทศก์นำเที่ยว นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความสนุกสนานและความเพลิดเพลินในการท่องเที่ยวมากกว่า เมื่อมีมัคคุเทศก์นำเที่ยว ศรัญญา วรากุลวิทย์ (2537: 12) ได้กล่าวไว้ในความสำคัญของมัคคุเทศก์ที่มีต่อนักท่องเที่ยว

โดยคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องเป็นผู้ที่มีด้านทักษะ เพราะมัคคุเทศก์จะต้องนำไปใช้ในการนำเที่ยวแก่นักท่องเที่ยว อุดุลย์ ไพรสมณ์ (2558: 14) ทักษะที่ต้องพัฒนาให้มีขึ้นมีทักษะย่อยที่เป็นส่วนประกอบ คือ ทักษะด้านการคิดสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสื่อสารและการร่วมมือ เพื่อการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันด้วยการพินิจพิจารณาแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยกระบวนการ และวิธีการหลากหลาย เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน รวมทั้งมีการประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมในการดำรงชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เพราะมัคคุเทศก์จะต้องใช้ทักษะในหลายๆ ด้านในการนำเที่ยวนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็น ทักษะในการสร้าง บรรยากาศความเป็นกันเอง ความสนุกสนาน ขณะเดินทางในยานพาหนะ หรือการพักผ่อน (ไพฑูรย์ พงศะบุตร.

2542: 7-8) ซึ่งมีคฤเทศก์สามารถใช้บทบาทแต่ละอย่างนั้นให้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2554: 2) ได้กำหนดองค์ประกอบทักษะสำคัญที่ในสภาพสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงและเตรียมความพร้อมสำหรับการปรับตัว 4 องค์ประกอบ ดังนี้ 1. การตระหนักรู้และเห็นคุณค่า ในตนเองและผู้อื่น การรู้ความถนัดความสามารถจุดเด่นจุดด้อยของตนเอง เข้าใจความแตกต่างของแต่ละบุคคล รู้จักตนเอง ยอมรับ เห็นคุณค่าและภาคภูมิใจในตนเอง และผู้อื่น มีเป้าหมายในชีวิตและมีความรับผิดชอบต่อสังคม 2. การคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ หมายถึง การแยกแยะข้อมูลข่าวสาร ปัญหาและสถานการณ์รอบตัว วิพากษ์วิจารณ์และประเมินสถานการณ์รอบตัวด้วยหลักเหตุผลและข้อมูลที่ต้องการ รับรู้ปัญหาทางเลือกและตัดสินใจในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ อย่างสร้างสรรค์ 3. การจัดการกับอารมณ์และความเครียด หมายถึง ความเข้าใจและรู้เท่าทันภาวะอารมณ์ของบุคคล รู้สาเหตุของความเครียด รู้วิธีการควบคุมอารมณ์และความเครียด รู้วิธีผ่อนคลายหลักเลียงและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดอารมณ์ไม่พึงประสงค์ไปในทางที่ไม่ดี 4. การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น หมายถึง การเข้าใจมุมมอง อารมณ์ความรู้สึกของผู้อื่น ใช้ภาษาพูดและภาษากายเพื่อสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตนเอง รับรู้ความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของผู้อื่น วางตัวได้ถูกต้องเหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆ ใช้การสื่อสารที่สร้างสัมพันธภาพที่ดี สร้างความร่วมมือและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สิ่งเหล่านี้จะทำให้มีคฤเทศก์ มีทักษะในการอธิบายเรื่องของสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวมีความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตและทรัพยากรต่างๆ อย่างเป็นระบบ และผู้ประกอบการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้คาดหวังว่ามีคฤเทศก์จะมีคุณสมบัติจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัย และมีประกาศนียบัตรการปฐมพยาบาล และเห็นว่าถ้าไม่จบการศึกษาในระบบการศึกษา ควรจะมีความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี มีทัศนคติและทักษะในการสื่อสารที่ดีด้วย เป็นสิ่งที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทต่างๆ ที่มีคฤเทศก์ธรรมชาติในออสเตรเลีย ควรปฏิบัติ วายเลอร์และเดวิส (วรรณพร วณิชชานุกร. 2540; อ้างอิงจาก Wieler; & Davis. n.d.) (อ้างใน) มีคฤเทศก์จะต้องใช้ทักษะในการปฏิบัติหน้าที่อย่างสุดความสามารถ ในการนำเสนอความรู้ การให้ข้อมูลต่างๆ การเน้นย้ำความสำคัญของสิ่งแวดล้อมรอบตัว และการคงไว้ซึ่งวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว ซึ่งการปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวต้องกระทำด้วยพฤติกรรมที่เหมาะสมด้วย ตามหลักเกณฑ์จรรยาบรรณสำหรับมีคฤเทศก์ ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่เก่าแก่และได้รับการยอมรับกันอย่างกว้างขวาง (รวีวรรณ โปรยรุ่งโรจน์. 2544: 5-6)

สิ่งสุดท้ายของคุณลักษณะที่ดีของมีคฤเทศก์ที่จะขาดไม่ได้ นั่นก็ ด้านเจตคติ (กิตติพงษ์ สุรมณี:2558) เจตคติ เป็นความรู้และอารมณ์ความรู้สึก ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งต่อบุคคล วัตถุ สิ่งของ รวมถึงสถานการณ์ใดๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา ทั้งในทางบวกคือ ความพอใจ ความเข้าใจ และทางลบ คือความไม่พอใจ ไม่เข้าใจ ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ สิ่งแวดล้อมและการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล และ (วิภา จันทรอินทร์: 2558) ยังบอกอีกว่าเจตคติ เป็นพฤติกรรมอันเกิดจากวิธีสอนที่กระตุ้นให้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อ ตลอดจนการแสดงพฤติกรรมทางด้านบวกและทางด้านลบซึ่งเจตคติสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่ง

สอดคล้องกับ ศรีธัญญา วรากุลวิทย์ (2537: 12) มัคคุเทศก์เป็นผู้ใกล้ชิดนักท่องเที่ยว มัคคุเทศก์มีความคิดเจตคติอย่างไร นักท่องเที่ยวก็จะรับเอาความคิดต่างๆ เหล่านั้น ไปเป็นภาพของตัวแทนบุคคลหรือชุมชนนั้นๆ ในช่วงเวลาอันสั้นที่นักท่องเที่ยวพบและติดต่อกันมากที่สุด คือมัคคุเทศก์ดังนั้น รายละเอียด ข้อมูล หรือการแสดงออกของมัคคุเทศก์จึงเปรียบเสมือนภาพสะท้อนของชุมชน มัคคุเทศก์จึงมีความสำคัญต่อแหล่งท่องเที่ยว อาทิ มัคคุเทศก์เป็นผู้อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ต้องมีความรักและหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวและตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มัคคุเทศก์เป็นผู้สร้างภาพพจน์ของแหล่งท่องเที่ยว การสร้าง ภาพพจน์ที่ดีให้นักท่องเที่ยวทำได้โดยการให้ข้อมูลที่ถูกต้อง มีความเข้าใจ และปรารถนาดีต่อนักท่องเที่ยว อีกทั้งมัคคุเทศก์เป็นตัวแทนของ ประเทศในการสร้างความสัมพันธ์อันดี ความเข้าใจ ความประทับใจให้นักท่องเที่ยว เป็นผู้สร้างความเข้าใจอันดีงามต่อประเทศให้กับนักท่องเที่ยว ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม นักท่องเที่ยว เพราะมัคคุเทศก์เป็นคนไทยตัวอย่าง ในการสร้างเจตคติที่ดีให้เกิดกับนักท่องเที่ยว เป็นไป ตาม วิยะดา อุตมาณ (2558: 17) ที่ได้กล่าวไว้ว่า เจตคติ เป็นลักษณะทางจิตของบุคคลที่เป็นแรงขับเคลื่อนใจของบุคคล แสดงพฤติกรรมที่จะแสดงออกไปในทางต่อต้านหรือสนับสนุน ต่อสิ่งนั้นหรือสถานการณ์นั้น ถ้าทราบเจตคติของบุคคลใดที่สามารถทำนายพฤติกรรมของบุคคลนั้นได้ โดยปกติคนเรามักแสดงพฤติกรรมในทิศทางที่สอดคล้องกับเจตคติที่มีอยู่ นั้นจะทำให้มัคคุเทศก์สามารถเข้าใจนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

2. ทดสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

สำหรับขั้นตอนนี้ การทดสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ที่ผ่านขั้นตอนการสนทนากลุ่ม และหาคุณภาพเครื่องมือเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ไปทำการสอบถามกับมัคคุเทศก์จำนวน 185 คน นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาทำการวิเคราะห์ข้อตกลงเบื้องต้นในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันตัวแปรคุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้ ด้านทักษะ และด้านเจตคติ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของข้อมูล พบว่า ตัวแปรแฝง มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าข้อมูลมีความเหมาะสมในการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และเมื่อพิจารณาความตรงเชิงโครงสร้าง พบว่า ตัวแปรแฝงคุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านเจตคติ ข้อคำถามทุกข้อเป็นองค์ประกอบของตัวแปรแฝงคุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านเจตคติ จากนั้นนำมาหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรคุณลักษณะโดยทั่วไปของมัคคุเทศก์ พบว่าตัวแปรทุกตัว มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 มีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าซึ่งข้ออภิปรายเกี่ยวกับตัวบ่งชี้แต่ละองค์ประกอบ มีดังนี้

คุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้ พบตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงที่สุดคือ มีความรู้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง และสามารถจัดเตรียมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางโดยรอบคอบ ซึ่งกล่าวได้ว่า พลดา พันธุ์ชูเพชร (วิศิษฐ์ บิลมาศ. 2549: 16-

18; อ้างอิงจาก พลตา พันธุ์เพชร. 2543: 29) บทบาทอำนาจหน้าที่ของมัคคุเทศก์ถือได้ว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญส่วนหนึ่งในการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศ เพราะมัคคุเทศก์เป็นกลจักรหนึ่งที่ทำให้การท่องเที่ยวดำเนินไปอย่างราบรื่น มัคคุเทศก์เป็นผู้ที่ทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเทศเรามีอยู่อย่างมากมายและหลากหลายนั้นมีชีวิตชีวา สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว มัคคุเทศก์จำต้องสนใจใฝ่รู้ในสิ่งรอบตัว ต้องเป็นนักอ่านที่รักการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมปะติดปะต่อความรู้เรื่องราวอยู่เสมอ โดยมัคคุเทศก์ต้องมีความรู้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง ธุรกิจด้านที่พักธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจจำหน่ายสินค้าและสินค้าของที่ระลึก ธุรกิจการคมนาคมขนส่ง ธุรกิจด้านนันทนาการต่างๆ และมัคคุเทศก์ยังต้องสามารถจัดเตรียมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางโดยรอบคอบ เพื่อที่จะสามารถนำเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้แก่ กำหนดการเดินทาง การจองที่พัก เสิร์빙อาหาร ยาประจำตัว เครื่องใช้ที่จำเป็น เครื่องแต่งกายที่เหมาะสมแก่การเดินทาง ซึ่งเป็นไปตามบทบาทของผู้ให้บริการ ทิพวรรณ พุ่มมณี (2553:15-17) มัคคุเทศก์เป็นผู้ให้บริการ ทั้งในด้านการท่องเที่ยวอำนวยความสะดวก และดูแลความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว โดยลักษณะของงานจะเอื้อให้มัคคุเทศก์มีโอกาสได้ใกล้ชิดและให้บริการต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว จึงต้องบริการด้วยความเต็มใจบนพื้นฐานของการมีใจรักที่จะให้บริการ จะสามารถสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวทั้งยังช่วยให้การทำงานของมัคคุเทศก์ประสบความสำเร็จ เนื่องจากการบริการถือเป็นหัวใจสำคัญในกระบวนการนำเที่ยวนอกจากนี้มัคคุเทศก์ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในการปฏิบัติตน แนะนำแนวคิดและข้อควรพิจารณาแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความรู้ และประสบการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น รวมถึงอำนวยความสะดวกตลอดจนตอบข้อซักถามแก่นักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทาง ซึ่งตรงกับ ทิพวรรณ พุ่มมณี (2553: 3-5) มัคคุเทศก์มีความสำคัญต่อนักท่องเที่ยว เป็นผู้อธิบายให้ความรู้ ในเรื่องของสถานที่ท่องเที่ยว และเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งสามารถตอบข้อซักถาม และเสนอแนะในเรื่องต่างๆ ตามที่นักท่องเที่ยวต้องการ มัคคุเทศก์ยังต้องมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ ด้านสถาปัตยกรรม ด้านวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น ด้านการเมืองการปกครอง ด้านความรู้ในเรื่องของนิทาน หรือความเชื่อของท้องถิ่น และต้องเป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสถานที่นั้นๆ ด้วย มีการจัดกิจกรรมและให้การศึกษากล่องท่องเที่ยวที่ถูกกำหนดไว้ในรายการนำเที่ยว ตลอดรายการนำเที่ยวที่สามารถให้ข้อมูลรายละเอียดได้อย่างครอบคลุมและถูกต้อง จะช่วยสร้างความพึงพอใจและประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมด้านลบของนักท่องเที่ยวด้วย อีกทั้งบุบผา คุ่มมานนท์ (2528: 3) มัคคุเทศก์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ทำให้การท่องเที่ยวได้ทั่วถึงมากกว่าไม่ละเลยสิ่งที่สำคัญๆ และทำให้เข้าใจเรื่องราวความเป็นมา ประวัติศาสตร์ และพงศาวดารได้ถูกต้อง รวมถึงช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกและสบายใจกว่า และให้การท่องเที่ยวนั้นเกิดการประทับใจและฝังใจมากกว่า

คุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะ พบตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงที่สุด คือ สร้างความบันเทิงและความสุข โดยแนะนำสถานที่ที่นักท่องเที่ยวประสงค์ที่จะไป มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่เหมาะสมต่อคณะเดินทาง เพื่อสร้างความเพลิดเพลินระหว่างการเดินทางระยะไกล หรือนำกิจกรรมต่างๆ ในช่วงเวลาที่ปล่อยตามอัธยาศัยให้กับนักท่องเที่ยว และสามารถกระตุ้นหรือสร้างแรงบันดาลใจให้นักท่องเที่ยวรู้สึกสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญในข้อมูลที่มีมัคคุเทศก์กำลังพูด จะเห็นได้ว่ามัคคุเทศก์ต้องสร้างความบันเทิงและความสุข โดยแนะนำสถานที่ที่นักท่องเที่ยวประสงค์ที่จะไป มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่เหมาะสมต่อคณะเดินทาง เพื่อสร้างความเพลิดเพลินระหว่างการเดินทางระยะไกล หรือนำกิจกรรมต่างๆ ในช่วงเวลาที่ปล่อยตามอัธยาศัยให้กับนักท่องเที่ยว โดยต้องมีบทบาทของนักแสดง ในการนำเที่ยวมัคคุเทศก์จะต้องสวมบทบาทของ นักแสดงในบางครั้ง เพื่อสร้างบรรยากาศในการนำเที่ยวให้มีชีวิตชีวายิ่งขึ้น เช่น มีการร้องเพลง เล่น เครื่องดนตรีบางชิ้น เล่าเรื่องตลกขบขันที่ไม่หยาบโลน และการเล่นเกมต่างๆ เป็นต้น การนำเที่ยวที่มีการพักแรมในสถานที่ท่องเที่ยวตามธรรมชาติ เช่น อุทยานแห่งชาติ อาจมีนันทนาการแบบแคมป์ไฟ ซึ่งมีมัคคุเทศก์สามารถ สร้างบรรยากาศให้นักท่องเที่ยวร่วมสนุกสนานไปด้วยกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมัคคุเทศก์ที่นำนักท่องเที่ยวคนไทยท่องเที่ยวภายในประเทศ ควรมีทักษะในการสร้าง บรรยากาศความเป็นกันเอง ความสนุกสนาน ขณะเดินทางในยานพาหนะ หรือการพักแรม (ไพฑูริย์ พงศะบุตร. 2542: 7-8) มัคคุเทศก์ยังต้องมีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ และตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเดินทาง โดยการแก้ไขปัญหาใดๆ ต้องคำนึงถึงความรู้สึก ความพึงพอใจของลูกค้าและผู้ที่เกี่ยวข้องรอบด้านพร้อมน้อมรับการแก้ไขปัญหาด้วยรอยยิ้มและความตั้งใจจริงที่จะทำให้เป็นหนทางออกได้เป็นอย่างดี ตรงกับ ทิพวรรณ พุ่มมณี (2553: 55-58) มัคคุเทศก์ทุกคนย่อมต้องประสบกับปัญหาต่างๆ ที่จะต้องแก้ไข แต่การที่แก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยคุณลักษณะสำคัญ ดังนี้ มีสติสัมปชัญญะ สามารถควบคุมอารมณ์ เฝ้ายกับสถานการณ์และปัญหาต่างๆ ได้อย่างสุขุม มีความรอบรู้ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานมัคคุเทศก์ มีประสบการณ์ ความรู้ความชำนาญในงานมัคคุเทศก์ มีไหวพริบปฏิภาณในการวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ มีทัศนคติและจิตสำนึกที่ดีต่องานบริการ ยอมรับปัญหาและพร้อมที่จะแก้ไขปัญหา รวมถึงมัคคุเทศก์ต้องสามารถกระตุ้นหรือสร้างแรงบันดาลใจให้นักท่องเที่ยวรู้สึกสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญในข้อมูลที่มีมัคคุเทศก์กำลังพูด ใช้ถ้อยคำภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจ เรียนรู้ความแตกต่างของวัฒนธรรมภาษา และระมัดระวังในการเลือกใช้ภาษาให้ถูกกาลเทศะ มัคคุเทศก์เป็นอาชีพที่ต้องอาศัยการพูด (ฉันทิช วรรณถนอม. 2557: 49) การพูดของมัคคุเทศก์อาจมีหลายลักษณะขึ้นอยู่กับสถานการณ์หรือเนื้อหาที่จะพูด โดยมากจะพูดในลักษณะบรรยายข้อมูลให้ความรู้เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ สนใจติดตามฟัง หรือพูดสร้างบรรยากาศให้สดชื่นสนุกสนาน เพื่อเป็นการผ่อนคลายสร้างความเป็นกันเองและใช้เวลาอันน่าเบื่อ พูดขอความร่วมมือเพื่อให้นักท่องเที่ยวให้ความร่วมมือปฏิบัติตามข้อควรปฏิบัติของกลุ่มคณะ เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นไปอย่างราบรื่น และจำไว้เสมอว่าเรื่องบางเรื่องที่พูดออกไป อาจทำให้ลูกค้าไม่สบายใจก็ไม่ควรพูด ควรไตร่ตรอง ชัดเกลาสรรสร้างสรรค์คำพูดให้ดีกว่าพูดออกไป โดยมีมัคคุเทศก์ต้องเลือกวิธี หรือ

เทคนิคการให้บริการที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวแต่ละคนหรือแต่ละเชื้อชาติได้ ซึ่งมัคคุเทศก์สามารถจับบทบาทแต่ละอย่างนั้นให้เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตน (ไพฑูรย์ พงศะบุตร. 2542: 7-8) บทบาทของครู มัคคุเทศก์ต้องทำหน้าที่อธิบายเรื่องราวต่างๆ ทางด้านประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งต่างๆ ที่นักท่องเที่ยวควรทราบพร้อมทั้งการ ตอบคำถามของนักท่องเที่ยวในบางครั้ง ทำนองเดียวกับที่ครูให้ความรู้แก่ศิษย์ ฉะนั้นต้องมีความ รอบรู้ ทั้งในด้านเนื้อหา และวิธีการจะถ่ายทอดความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ถ้ามัคคุเทศก์เข้าใจในลักษณะงาน และความต้องการของเพื่อนร่วมงานที่ต้องติดต่อประสานงาน โดยอาจกล่าวได้ว่าต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีนั่นเอง ปฏิบัติงานต่อผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัย เช่นพนักงานโรงแรม พนักงานร้านอาหาร พนักงานสายการบิน ฯลฯ (ฉันทน์ วรรณถนอม. 2557: 49) เพราะการที่มัคคุเทศก์มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ถ้อยทีถ้อยอาศัยต่อคนเหล่านี้ก็จะช่วยให้งานมีความคล่องตัวและได้รับการอำนวยความสะดวก ที่สำคัญการสร้างมิตรและมนุษยสัมพันธ์กับคนรอบข้างจะช่วยงานมัคคุเทศก์ได้อย่างดีหากวันใดมัคคุเทศก์ประสบปัญหาในการทำงาน ตกที่นั่งลำบาก คนเหล่านี้ก็พร้อมที่จะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือเพื่อร่วมงานที่ต้องช่วยเหลือกัน มัคคุเทศก์ต้องแนะนำเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวให้ร่วมกันรักษาสິงแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอ (ฉันทน์ วรรณถนอม. 2557: 59) สร้างศรัทธาต่อนักท่องเที่ยวในความรอบรู้ของมัคคุเทศก์ อันจะทำให้นักท่องเที่ยวมีความเชื่อมั่นในตัวผู้นำเที่ยวพร้อมที่จะให้ความร่วมมือ ในการนำเที่ยวภายในอุทยานแห่งชาติก็เช่นกัน มัคคุเทศก์ต้องชี้แจงให้นักท่องเที่ยวทราบถึงกฎและระเบียบในการเยี่ยมชม ตลอดจนควบคุมให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎและระเบียบนั้นๆ ทิพวรรณ พุ่มมณี (2553: 51-53) มัคคุเทศก์ควรมีข้อกำหนดที่ต้องปฏิบัติ เพื่อรักษาและส่งเสริมภาพพจน์ของผู้ประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ มัคคุเทศก์จะต้องบรรยายเรื่องราวต่างๆ ให้ถูกต้อง ทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมประเพณี กฎระเบียบข้อบังคับ และการปฏิบัติตนของนักท่องเที่ยวในระหว่างการเดินทาง การให้ข้อมูลที่ผิดพลาดอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดความเสียหาย ซึ่งอาจเกิดกับตัวนักท่องเที่ยว อุบัติการณ์การท่องเที่ยว หรือประเทศชาติ

คุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติ พบตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงที่สุดคือ คือ ไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ และไม่ปฏิบัติตนอันเป็นการฝ่าฝืนต่อศีลธรรมอันดี หรือเป็นการเสื่อมเสียต่อศักดิ์ศรี และเกียรติคุณของวิชาชีพมัคคุเทศก์ การที่มัคคุเทศก์ต้องไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ หรือการกระทำใดเพื่อให้นักท่องเที่ยวอยู่ในสภาพที่ต้องปฏิบัติตามโดยไม่สมัครใจ (สุวรรณชัย ฤทธิรักษ์. 2545: 34-35) เพราะผู้ประกอบการอาชีพนี้จะมีช่องทางหาประโยชน์ได้ง่ายโดยเฉพาะจากร้านค้าสินค้าที่ระลึกหรือจากตัวนักท่องเที่ยว ด้วยการพาไปซื้อของตามร้านค้าที่ให้ประโยชน์สูงๆ (ฉันทน์ วรรณถนอม. 2557: 59) และมัคคุเทศก์ไม่ปฏิบัติตนอันเป็นการฝ่าฝืนต่อศีลธรรมอันดี หรือเป็นการเสื่อมเสียต่อศักดิ์ศรี และเกียรติคุณของวิชาชีพมัคคุเทศก์ ต้องรักษาชื่อเสียงของตนโดยการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของทุกๆ อาชีพ บางครั้งมัคคุเทศก์จำเป็นต้องยอมสูญเสียผลประโยชน์ เพื่อให้ภาพลักษณ์ของตนดีขึ้น และทุกครั้งที่ทำหน้าที่นำเที่ยวควรคิดเสมอว่าจะต้องทำหน้าที่นำเที่ยวอย่างมัคคุเทศก์ที่มีจรรยาบรรณ

(ฉันทิช วรรณถนอม. 2557: 59) ประพัตินด้วยความสุภาพรู้จักสามัคคีต่อผู้ร่วมวิชาชีพ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป โดยปราศจากอคติใด ๆ ทั้งสิ้น อีกทั้งมีคฤเทศก์ต้อง หลีกเลียงการบอกเล่าข้อมูลที่เป็นความลับทางธุรกิจ และ/หรือปัญหาภายในบริษัทกับบุคคลอื่น และ สำหรับมีคฤเทศก์ที่ทำงานให้กับหลายบริษัท ไม่ควรพูดถึงบริษัทใดบริษัทหนึ่ง เพราะถือว่าเป็นการ ไม่ปกปิดความลับของบริษัท โดยให้ความเคารพต่อนโยบายของบริษัทนั้นๆ ที่ตนสังกัดตลอดจน ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด เพราะอาชีพมีคฤเทศก์นั้นถือว่ามีประโยชน์คุณูปการ ในการที่จะเป็นผู้ ช่วยเหลือ ส่งเสริม สนับสนุนให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความเจริญก้าวหน้าสืบต่อไปได้ เมื่อมี เวลาว่างจากการนำเที่ยว มีคฤเทศก์ควรเข้าร่วมและให้ความช่วยเหลือกับสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับการท่องเที่ยว จะช่วยให้มีคฤเทศก์ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตระหนักถึงความมีความ รับผิดชอบและตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ของตนตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความเสียสละ และอุทิศเวลาของ ตนโดยคำนึงถึงประโยชน์ของนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ รักษาชื่อเสียงของตนโดยการปฏิบัติหน้าที่ ด้วยความสุจริต และไม่แสวงหาประโยชน์โดยมิชอบ หรือปฏิบัติอันเป็นการฝ่าฝืนศีลธรรมอันดี หรือ เป็นการเสื่อมเสียต่อศักดิ์ศรีและเกียรติคุณของวิชาชีพมีคฤเทศก์ พึงมีทัศนคติที่ดี พัฒนาตนเองให้มี คุณภาพ คุณวุฒิ คุณธรรมและทักษะในการปฏิบัติงานในวิชาชีพมีคฤเทศก์ พึงเป็นแบบอย่างในการ อนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ยั่งยืน ทั้งด้านธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม ถือปฏิบัติตาม กฎระเบียบแบบแผน ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของสถานที่ท่องเที่ยวทุกแห่ง ตลอดจนการ ปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบของทางราชการ ประพัตินด้วยความสุภาพ รู้จักสามัคคีต่อผู้ร่วม วิชาชีพอุตสาหกรรมท่องเที่ยว และบุคคลโดยทั่วไป โดยปราศจากอคติ ซึ่งจะนำไปตาม จรรยาบรรณของมีคฤเทศก์ สมาคมมีคฤเทศก์อาชีพแห่งประเทศไทย (ส.ม.อ.) กำหนด

คุณลักษณะเฉพาะของมีคฤเทศก์ ด้านความรู้ พบตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงที่สุด คือ มีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมหลัก และมีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมเสริม อุดม เขยกีวงศ์ และคณะ (2548:83-84) มีคฤเทศก์ควรมีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมหลัก ได้แก่ กิจกรรมศึกษาท้องฟ้าและดาราศาสตร์ กิจกรรมศึกษา เทียวถ้ำ กิจกรรมส่อง/ดูนก กิจกรรมถ่ายรูปธรรมชาติ บันทึกเทปวิดีโอ ฯลฯ กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ กิจกรรมการเดินป่า กิจกรรมดำน้ำลึก-น้ำตื้นเพิ่มชมปะการัง กิจกรรมพา เรือแคนู เรือคายัค เรือใบ เรือใบ กิจกรรมล่องเรือศึกษาธรรมชาติ และมคฤเทศก์ควรมีความรู้ เกี่ยวกับกิจกรรมเสริม ได้แก่ กิจกรรมพักแรมด้วยการกางเต็นท์ กิจกรรมปีนเขาและไต่เขา กิจกรรม ขี่จักรยานศึกษาตามเส้นทางธรรมชาติ กิจกรรมชมทิวทัศน์ธรรมชาติในบรรยากาศที่สงบ กิจกรรม วินด์เซิร์ฟ กิจกรรมเที่ยวน้ำตก กิจกรรมพักผ่อนรับประทานอาหาร กิจกรรมล่องแพยาง แพไม้ไผ่ กิจกรรมเครื่องร่อนขนาดเล็ก ซึ่งจะทำให้มีคฤเทศก์เข้าใจในแต่ละกิจกรรม และสามารถอธิบาย นักท่องเที่ยว รวมถึงจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม โดยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็น รูปแบบการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2539: 54) ได้กล่าวไว้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้การ ท่องเที่ยวมีความมั่นคง อยู่คู่สังคมมนุษย์ และก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดียิ่งขึ้น มีคฤเทศก์ จึงจำเป็นต้องมีความรู้เรื่องรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไม่ว่าจะเป็น และมีความรู้เกี่ยวกับ กิจกรรมเสริมต่างๆ การขี่ม้า/นั่งช้างชมธรรมชาติ การนั่งแพ ล่องแก่ง ขี่จักรยานชมภูมิประเทศ การ

ว่ายน้ำ/ดำน้ำในทะเลดูปะการัง การส่องสัตว์/ดูนก การสำรวจถ้ำ/น้ำตกการปีนเขา/ไต่เขา พายเรือ (เรือแคนูหรือคายัค) เพื่อสร้างสรรค์พัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศและสร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ซึ่งตรงกับเป้าหมายคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2541 เพราะสิ่งแวดล้อมธรรมชาติมีความน่าสนใจ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางเพื่อเยี่ยมชมธรรมชาติและวิถีชีวิตของสัตว์ต่างๆ อุดม เชยกีวศ์ และคณะ (2548:28) มัคคุเทศก์ต้องรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ ซึ่งโลกถือว่าเป็นระบบนิเวศระบบหนึ่งที่ใหญ่ที่สุด นักนิเวศวิทยาได้ศึกษาความแตกต่างของระบบนิเวศในโลกนี้ และจำแนกระบบนิเวศตามแนวคิดต่างๆ เช่น จำแนกตามเขตพรรณพืชของโลกจำแนกตามเขตการกระจายของสัตว์ หรือจำแนกตามสภาพทางชีวภูมิศาสตร์ของโลก ฯลฯ ระบบนิเวศจำแนกตามสภาพทางชีวภูมิศาสตร์ ได้แก่สามารถจำแนกระบบนิเวศตามสภาพทางชีวภูมิศาสตร์ ซึ่งจำแนกไว้ 12 เขต ได้แก่ เขตป่าสน หุบหญ้าเขตหนาว ระบบผสมบนหุบหญ้า ระบบทะเลสาบ ระบบเส้นศูนย์สูตร เขตมีฤดูกาลเขตร้อน เขตกึ่งร้อนแห้งแล้ง เขตเมดิเตอร์เรเนียน เขตอบอุ่นเย็น เขตอบอุ่นร้อน เขตอบอุ่นริมมหาสมุทร เขตอบอุ่นใจกลางทวีป นอกจากนี้มัคคุเทศก์ต้องมีความรู้เรื่องระบบนิเวศของประเทศไทยที่สำคัญทั้งทางบกและในน้ำที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างที่ ตุลยราศรี ประเทพ (2556: 17) กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นในด้านการรักษาสภาพแวดล้อมความสมดุลทางธรรมชาติการรักษากระบวนนิเวศรวมไปถึงรักษาวัฒนธรรม ความเป็นอยู่และวิถีชีวิตให้คงไว้ซึ่งความยั่งยืนความเป็นเอกลักษณ์สืบไป และรวมถึงอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อความสอดคล้องของงานวิจัย มัคคุเทศก์ควรมีความรู้การจัดรายการนำเที่ยวเชิงนิเวศ มุ่งเน้นให้ความรู้ และสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ จากการเดินทาง และให้ข้อคิดกับนักท่องเที่ยวในการเดินทาง เพื่อที่มัคคุเทศก์จะมีความรู้ในเรื่องต่างๆ เช่น เส้นทางเดินทางของทุกรายการ การนำเที่ยว รวมถึงกฎระเบียบจราจรในเมืองโดยจะต้องสามารถให้คำแนะนำกับพนักงานขับรถได้ อย่างถูกต้องและเหมาะสมโดยเลือกใช้วิธีการแนะนำคำพูดที่สุภาพ และสุชุม (รวีวรรณ โปรยรุ่งโรจน์. 2544: 5-6) และมัคคุเทศก์ต้องมีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดี โดยคำนึงถึงในด้านการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน ลักษณะชนก ชินเจริญทรัพย์ (2555: 6) โดยมัคคุเทศก์ต้องมีความรู้ในการทำแนวทางปฏิบัติ คู่มือการจัดการแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2542: 3-9) และให้นักท่องเที่ยวได้พัฒนาจิตสำนึก มีความซาบซึ้งและเข้าใจในแหล่งท่องเที่ยวที่ไปเยือน นอกจากนั้น ยังสามารถช่วยลดผลกระทบที่มีจากมนุษย์ต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวลงได้ รวมทั้งยังเป็นการส่งเสริมความเข้าใจของประชาชนต่อหน่วยงานและโครงการต่างๆ ในแหล่งท่องเที่ยวได้ นอกจากนั้น การจัดทำคู่มือท่องเที่ยว ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งในการที่จะใช้เป็นสื่อในการให้ความรู้ เสริมสร้างเจตคติ และแนวการปฏิบัติตนในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้องและเหมาะสมด้วย มัคคุเทศก์มีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ที่ตื้ออย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงในด้านของการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม สหรัฐยาพยายาม (2550) เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะเภตรา กล่าวว่า ถ้ามีคฤเทศก์ไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ก็อาจจะเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมด้วย เช่น ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการให้อาหารปลา เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ถ่ายภาพกับฝูงปลาจำนวนมาก นี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำลายระบบนิเวศทางทะเล ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่มัคคุเทศก์ต้องมีความรู้ในการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ มรดกวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่างๆ แม้แต่เนินดินที่สามารถสะท้อนอดีตที่ทรงคุณค่า ที่แม้เป็นเพียงเนินดินร้าง ย่อมสะท้อน อดีตกาลที่ทรงคุณค่า ซึ่งสามารถศึกษาค้นคว้าถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชนโบราณได้ มัคคุเทศก์สามารถช่วยและมีส่วนร่วมพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว โดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่ค่อยเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ตามที่ ทิพวรรณ พุ่มมณี (2553: 3-5) ว่า ซึ่งอาจเป็นแหล่งท่องเที่ยวเดิมที่มีอยู่แล้ว หรือแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่เพิ่งค้นพบหรือได้รับการพัฒนา ซึ่งล้วนเป็นทรัพยากรที่น่าสนใจต่อการเยี่ยมชม ถือเป็นการส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้กว้างขวางมากขึ้น จะสามารถเพิ่มมูลค่าและเป็นแหล่งรายได้ใหม่ของมัคคุเทศก์

คุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์ ด้านทักษะ พบตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงที่สุดคือ เข้าใจนักธรรมชาติวิทยาว่ามีจุดประสงค์ที่ชัดเจนในการเข้ามาเที่ยว เพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพืชและสัตว์ สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ และเข้าใจนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชมธรรมชาติ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ และความหลากหลายการท่องเที่ยวให้แก่ตัวของนักท่องเที่ยวเอง มัคคุเทศก์ควรที่สามารถแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มนักธรรมชาติวิทยา กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้รักธรรมชาติ กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชมธรรมชาติ ตรงตามการแบ่งกลุ่มอุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ (2548:105) ถ้ามัคคุเทศก์สามารถแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวได้จะทำให้สามารถเข้าใจนักท่องเที่ยวและเข้าใจความต้องการของนักท่องเที่ยวได้โดยง่าย โดยมัคคุเทศก์ต้องเข้าใจนักธรรมชาติวิทยาว่ามีจุดประสงค์ที่ชัดเจนในการเข้ามาเที่ยว เพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพืชและสัตว์ สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ จะได้ช่วยให้ข้อมูลที่อันจะเป็นประโยชน์แก่นักธรรมชาติวิทยาที่มาเที่ยว และยังเป็นการสร้างความรักในใจอีกด้วย นอกจากนั้นมัคคุเทศก์ต้องเข้าใจนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชมธรรมชาติ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ และความหลากหลายการท่องเที่ยวให้แก่ตัวของนักท่องเที่ยวเอง ซึ่งจะทำให้มัคคุเทศก์สามารถนำเที่ยวนักท่องเที่ยวได้ตรงตามประสงค์ของนักท่องเที่ยว และมัคคุเทศก์ต้องสามารถควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำตักเตือนและการสร้างวินัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไปด้วยกัน เพราะมัคคุเทศก์ จะทราบถึงจุดอ่อนจุดแข็ง จุดด้อยต่างๆ ได้อย่างดี จากการนำนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมบ่อยครั้ง และได้นำข้อคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวมาบอกกล่าวต่อให้แหล่งท่องเที่ยวปรับปรุงให้พัฒนาที่ดีขึ้น (ฉันทิช วรรณถนอม. 2557: 19)

คุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์ ด้านเจตคติ พบตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันสูงที่สุดคือ ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต รวมถึงการรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ และตระหนักถึงการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร เช่น

ทำลายป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ชีตเขียนตามผนังถ้ำหรือในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทบทำลาย ขโมยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ มัคคุเทศก์ต้องตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต รวมถึงการรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการรักษาสีงแวดล้อมธรรมชาติ อุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ (2548:30-46) ระบบนิเวศ (Ecosystem) เป็นโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่มีชีวิตกับสิ่งที่ไม่มีชีวิต ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยการอาศัยพึ่งพากันและกันอย่างสมดุล ประดุจเป็นห่วงโซ่แห่งชีวิตเดียวกัน หากวงชีฟหรือห่วงโซ่แห่งชีวิตใดเกิดความเสียหาย ระบบนิเวศย่อมเสียหายตามไปด้วย และมัคคุเทศก์ยังต้องตระหนักถึงการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร เช่น ทำลายป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ชีตเขียนตามผนังถ้ำหรือในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทบทำลาย ขโมยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ อุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ (2548: 83-84) ความสนใจของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นกลุ่มของผู้เดินทางที่แสวงหากิจกรรมให้มีประสบการณ์ที่หลากหลายมากขึ้น เป็นประสบการณ์จากการเรียนรู้เรียนรู้ทั้งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตของชุมชน และมีจิตสำนึกต่อการรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์เองก็ควรมีคุณลักษณะด้านเจตคติต่อการมีจิตสำนึก มีความอ่อนไหว เปราะบางต่อการรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อนุรักษ์หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือโบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงความงดงามและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมสืบไป ซึ่งจะทำให้มัคคุเทศก์เข้าใจนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้เป็นอย่างดี

มัคคุเทศก์จำเป็นต้องตระหนักถึงการที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าจำเป็นอย่างไรที่ต้องมีการควบคุมดูแลรักษา และจัดการทรัพยากรให้คงสภาพเดิมไว้มากที่สุด ห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อม หลีกเลียงหรืองดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหวหรือง่ายต่อการถูกกระทบ และพื้นตัวได้ยาก อุดม เชยกิจวงศ์ และคณะ (2548:83-84) เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวไม่เกิดความเสื่อมโทรม โดยมัคคุเทศก์ต้องสร้างจิตสำนึกและส่งเสริมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้คงอยู่ตลอดไปกับนักท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์อันเนื่องจากการมีรายได้สำหรับการดูแลพื้นที่การสร้างงานให้ชุมชนท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม Boo.1991 โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และผู้เกี่ยวข้องในการจัดการไปในทิศทางที่เหมาะสมกับการอนุรักษ์และการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น การศึกษา (Education) โดยเฉพาะการมุ่งเน้นเสริมสร้างจิตสำนึก (Awareness) ความรู้สึกและการปฏิบัติตนที่เหมาะสมอย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible) ต่อทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อม โดยมีวิธีการให้การศึกษา เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน

3. ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับสอง (Second-Order Confirmatory Factor Analysis) พบว่าการตรวจสอบความกลมกลืนของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปร

แฝงคุณลักษณะโดยทั่วไปของมคฺเทศก์ ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านเจตคติ พบว่า ผลการวิเคราะห์มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ และคุณลักษณะเฉพาะของมคฺเทศก์ ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านเจตคติ พบว่า ผลการวิเคราะห์มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เช่นเดียวกัน จึงสรุปได้ว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะโดยทั่วไปของมคฺเทศก์ ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านเจตคติ และตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมคฺเทศก์ ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านเจตคติ ล้วนมีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เมื่อพิจารณาน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐาน พบว่า ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวแปรคุณลักษณะโดยทั่วไปของมคฺเทศก์ ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านเจตคติ และตัวแปรคุณลักษณะเฉพาะของมคฺเทศก์ ด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านเจตคติ โดยมีค่าน้ำหนักองค์ประกอบมาตรฐานของทุกตัวแปรมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมคฺเทศก์ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น เป็นตัวบ่งชี้ที่ผ่านกระบวนการพัฒนาตามขั้นตอนที่สำคัญ ตามแนวคิดของนางลักษณ์ วิรัชชัย (2551) โดยเริ่มจากการกำหนดวัตถุประสงค์ของการพัฒนาตัวบ่งชี้ ซึ่งผู้วิจัยได้มีการกำหนดล่วงหน้าว่าจะนำตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณลักษณะของมคฺเทศก์ โดยวัตถุประสงค์สำคัญในการพัฒนาตัวบ่งชี้ คือ เพื่อพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพตัวบ่งชี้ที่พัฒนาขึ้นให้ได้ตัวบ่งชี้ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ หลังจากการกำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาตัวบ่งชี้แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการกำหนดนิยามตัวบ่งชี้ เพราะนิยามตัวบ่งชี้ที่กำหนดขึ้นนั้นจะเป็นตัวชี้แนววิธีการที่จะต้องใช้ในขั้นตอนต่อไปของกระบวนการพัฒนาตัวบ่งชี้ ทั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้นิยามเชิงประจักษ์ (Empirical Definition) เพราะนิยามเชิงประจักษ์ เป็นนิยามที่มีลักษณะใกล้เคียงกับนิยามเชิงทฤษฎี เพราะเป็นนิยามกำหนดว่าตัวบ่งชี้ประกอบด้วยตัวแปรย่อยอะไร และกำหนดรูปแบบวิธีการรวมตัวแปรให้ได้ตัวบ่งชี้โดยมีทฤษฎีเอกสารวิชาการ หรืองานวิจัยเป็นพื้นฐาน แต่การกำหนดน้ำหนักของตัวแปรแต่ละตัวที่จะนำมารวมกันในการพัฒนาตัวบ่งชี้ไม่ได้อาศัยแนวคิดทฤษฎีโดยตรง แต่อาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมใช้กัน และมีความเหมาะสมกับการวิจัยที่มีการวิเคราะห์โมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการในขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลในกระบวนการพัฒนาตัวบ่งชี้ คือ การดำเนินการวัดตัวแปรย่อย ได้แก่ การสร้างเครื่องมือสำหรับวัด การทดลองใช้และการปรับปรุงเครื่องมือ ตลอดจนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ การกำหนดกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เพื่อใช้เครื่องมือเก็บข้อมูล และการตรวจสอบคุณภาพของข้อมูล ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นให้เป็นไปตามหลักของ ความเชื่อมั่น (Reliability) ความเที่ยงตรง (Validity) และความเหมาะสม (Appropriateness) (นางลักษณ์ วิรัชชัย. 2551: 8-15) นอกจากนี้ตัวบ่งชี้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นยังมีวิธีการกำหนดตัวบ่งชี้ที่ดี สอดคล้องกับแนวคิดของศิริชัย กาญจนวาสี (2547: 84-86) ที่กล่าวถึงการกำหนดตัวบ่งชี้ที่ดีว่า จะต้องสอดคล้องกับประเด็นที่ต้องการจะวัด มีความเป็นกลาง ปราศจากความลำเอียงไม่ขึ้น สามารถแสดงความแตกต่างระหว่างหน่วยวิเคราะห์ได้อย่างชัดเจน มีมาตรและหน่วยวัดที่มีความละเอียดเพียงพอ และยังเป็นตัวบ่งชี้ที่สามารถวัดหรือสังเกตได้อย่างชัดเจน สามารถนำไปใช้วัดหรือเก็บข้อมูลได้สะดวก และสามารถแปลความหมายได้ง่าย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผู้วิจัยเสนอแนวทางที่จะเป็นประโยชน์สำหรับการวิจัยไปใช้ ดังนี้

1. ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เพื่อพัฒนาตัวบ่งชี้รวมโดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ แล้วทำการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน และการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สองเป็นสำคัญ พบว่าวิธีดังกล่าวเป็นวิธีการที่สามารถพัฒนาตัวบ่งชี้รวมได้ดี ดังนั้น สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรมีการกำหนดตัวบ่งชี้หรือกำหนดนโยบายที่สามารถนำวิธีการพัฒนาตัวบ่งชี้รวมตามวิธีการนี้ไปใช้ในการพัฒนาตัวบ่งชี้ในเรื่องอื่นๆต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. จากผลการวิจัย พบว่า ตัวบ่งชี้ทั้ง 36 ตัวบ่งชี้ เป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญและสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ อีกทั้งยังมีความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้างถือว่าเป็นตัวบ่งชี้ที่สามารถแสดงคุณลักษณะของมัคคุเทศก์ ดังนั้น ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพัฒนามัคคุเทศก์ จึงควรพิจารณาองค์ประกอบทั้ง 3 องค์ประกอบไปใช้ทั้งหมด หรืออาจเริ่มต้นจากการส่งเสริมให้มีการนำบางองค์ประกอบไปใช้ก่อน เช่น องค์ประกอบด้านความรู้ เพราะองค์ประกอบด้านความรู้ เป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก

3. สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สามารถนำผลจากการวิจัยในครั้งนี้ไปเป็นแนวทางในการตรวจสอบ/ประเมินมัคคุเทศก์ โดยการนำตัวบ่งชี้ที่จำเป็นบางตัวบ่งชี้ไปใช้ในการตรวจสอบ/ประเมินในระยะแรกแล้วจึงพัฒนาในระยะต่อไป

ผู้วิจัยเสนอแนวทางที่จะเป็นประโยชน์สำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป ดังนี้

1. ผลจากการวิจัย พบว่า ตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มี 36 ตัวบ่งชี้ ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไป จึงน่าจะมีการศึกษาเพื่อสร้างแบบวัดและประเมินตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทั้ง 36 ตัวบ่งชี้ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวัดคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อไป และเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณลักษณะของมัคคุเทศก์

2. ตัวบ่งชี้ทั้ง 36 ตัวบ่งชี้ และองค์ประกอบย่อยทั้ง 3 องค์ประกอบ มีความสำคัญต่อคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไป จึงควรมีการนำตัวบ่งชี้ทั้ง 36 ตัวบ่งชี้ไปวิเคราะห์หาความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่สามของตัวบ่งชี้

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กมล สดประเสริฐ. (2543). รายงานการวิจัย เรื่องดัชนีความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพฯ: ศูนย์สถิติแห่งชาติเพื่อการปฏิรูปการศึกษา.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2544). แผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- . (2544). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโฮมสเตย์. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- กิตติพงษ์ สุรมณี. (2558). เจตคติของลูกค้ำต่อการให้บริการของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร สาขาโพธาราม จังหวัดร้อยเอ็ด. ปรินิพนธ์ ร.ป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- กิตติพร เนาว์สุวรรณ. (2557). การพัฒนาตัวบ่งชี้อัตลักษณ์ของนักศึกษา วิทยาลัยพยาบาล กระทรวงสาธารณสุข. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. (การบริหารการศึกษา). สงขลา: บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยหาดใหญ่. ถ่ายเอกสาร.
- เกษม วัฒนชัย. (2544, พฤษภาคม). นโยบายการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของกระทรวง ศึกษาธิการ. *Thailand Education*. 2(11): 39-40.
- จันทร์จิรา ศรีทวี. (2553). บทบาทของมัคคุเทศก์กับการมีส่วนร่วมในการรักษาสภาพแวดล้อมด้าน การท่องเที่ยวในเขตพื้นที่จังหวัดตรังและสตูล. สารนิพนธ์ ร.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์). สงขลา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ถ่ายเอกสาร.
- ฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์. (2548). การใช้ SPSS เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล. พิมพ์ครั้งที่ 5. สงขลา: ภาควิชาการประเมินผลและวิจัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ล่อง วัจนสาริกกุล. (2557). การพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการ อาชีวศึกษา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การบริหารการศึกษา). ปทุมธานี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. ถ่ายเอกสาร.
- เชิดศักดิ์ โฆวาสีฤทธิ์. (2520). การวัดเจตคติและบุคลิกภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทาง การศึกษาและจิตวิทยา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. (2538). มัคคุเทศก์. กรุงเทพฯ: สถาบันวิทยบริการ. จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- ดร.ชนี เอมพันธ์, และสุรเชษฐ์ เชนฐมาส. (2541). การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์: แนวคิดหลักและ ความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ในพื้นที่อนุรักษ์. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะ วนศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ดรธรณี เอมพันธุ์; และคนอื่นๆ. (2547). *คู่มือจำแนกเขตการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยหลักช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการ (Recreation Opportunity Spectrum, ROS)*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน. (2523). *ธรรมชาติของทัศนคติกับการวัดทัศนคติ*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ดุษฎี วัฒนคามินทร์ (2544). *เจตคติต่อวิชาคอมพิวเตอร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย แผนการเรียนธุรกิจ สังกัดกรมสามัญการศึกษา เขตการศึกษา 5*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ประมุข เจียมสิทธิย์ (2457). *รูปแบบผลสัมฤทธิ์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม*. ปร.ด. (การศึกษาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. ถ่ายเอกสาร.
- ทิวา วรโยธา (2551). *สภาพการจัดการความรู้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด*. ศศ.ม. (การบริหารการศึกษา). ร้อยเอ็ด: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด. ถ่ายเอกสาร.
- ทิพวรรณ พุ่มมณี. (2553). *หลักการมัคคุเทศก์ (ฉบับปรับปรุงใหม่)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธีรเดช สายเส้น. (2555). *องค์ประกอบและตัวบ่งชี้คุณลักษณะเด่นชัดเฉพาะของโรงเรียนประถมศึกษาเอกชนยอดเยี่ยมภาคใต้ฝั่งอันดามัน*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด. (การบริหารการศึกษา). นครราชสีมา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเซวาลิตกุล. ถ่ายเอกสาร.
- ธีรพร อูวรรณโณ. (2528, ตุลาคม-ธันวาคม). การวัดทัศนคติ: ปัญหาในการใช้เพื่อทำนายพฤติกรรม. *ครุศาสตร์*. 14(2): 131-157.
- ธีรวุฒิ เอกะกุล. (ม.ป.ป.) *การวัดเจตคติ (Measurement of Attitude)*. ถ่ายเอกสาร.
- ธัญญาภรณ์ กุณาง. (2549). *รูปแบบการพัฒนาวุฒิคุณมัคคุเทศก์พิพิธภัณฑสถานบ้านแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ – เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ยุทธศาสตร์การพัฒนา). นครสวรรค์: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์. ถ่ายเอกสาร.
- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2551). *การพัฒนาตัวบ่งชี้การประเมิน. การประชุมวิชาการ เปิดขอบฟ้าคุณธรรม จริยธรรม*. วันที่ 29 สิงหาคม 2551. โรงแรมแอมบาสเดอร์.
- (2547). *การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต*. ปรินญานิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- (2545). *การพัฒนาตัวบ่งชี้สำหรับการประเมินคุณภาพการบริหารและการจัดการเขตพื้นที่การศึกษา*. กรุงเทพฯ: ชารอักษร.

- นางลักษณ์ วิรัชชัย. (2537). *ความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น (LISREL): สถิติสำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพคุณ แดงบุญ. (2552). *การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์และเจตคติต่อวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยชุดกิจกรรมวิทยาศาสตร์*. สารนิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นพมาศ ธีรเวคิน. (2542). *จิตวิทยาสังคมกับชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นภดล เจนอักษร. (2546). *วิธีวิเคราะห์สภาพแวดล้อมและชุมชนเชิงปริมาณ*. ในประมวลสาระชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพ ประกาศนียบัตร บัณฑิตทางการบริหารการศึกษา. เอกสารประกอบการสอนหน่วยที่ 1-5. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- นภวรรณ ฐานะกาญจน์. (2545, เมษายน-กรกฎาคม). *การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ...ทางเลือกของการอนุรักษ์หรือแค่กระแสสังคม*. เส้นทางสีเขียว. 9: 6-13.
- น้ำทิพย์ วิภาวิน. (2547). *การจัดการความรู้กับคลังความรู้*. กรุงเทพฯ: เอสอาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์.
- บุญชม ศรีสะอาด. 2545. *การวิจัยเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 6 กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- . *การพัฒนาการสอน*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา. (2539, มกราคม-มีนาคม). *มาช่วยกันส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเถอะ*. จุลสารการท่องเที่ยว. 15(1): 19-23.
- บุญใจ ศรีสถิตนรากร. (2543). *การพัฒนาดัชนีรวมของคุณภาพการจัดการศึกษาสำหรับหลักสูตรพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต*. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- บุปผา คุ่มมานนท์. (2528). *หลักการมัคคุเทศก์*. เอกสารนิเทศก์การศึกษา ฉบับที่ 29. กรุงเทพฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- ปจรรย์ รัตนานุสนธิ์. (2557). *การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะความเป็นพลโลกของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (วิทยาการวิจัยการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2534). *จิตวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ศูนย์สื่อเสริม.
- ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. (2553). *การพัฒนาการคิด*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: 9119 เทคนิควรรณคดี.
- ประภาเพ็ญ สุวรรณ. (2526). *ทัศนคติ: การวัดการเปลี่ยนแปลงและพฤติกรรมอนามัย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

- ประมุข เจริญสถิต. (2547). ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดกิจกรรมนันทนาการด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในอุทยานแห่งชาติปางสีดา จังหวัดสระแก้ว. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (สาขาการจัดการนันทนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2550). ททท.เขต 4 สร้างยุวมัคคุเทศก์ดูแลธรรมชาติ - สิ่งแวดล้อม. สืบค้นเมื่อ 5 มิถุนายน 2557; จาก <http://www.manager.co.th/Local/ViewNews.aspx?NewsID=9500000088329>.
- ผกาพรรณ นันทวิชุด. (2549). การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการศึกษาโดยครอบครัว. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ด. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พรณี ช.เจนจิต. (2528). จิตวิทยาการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร: คอมแพ็คท์พรีน.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2540). วิธีการทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: เจริญผล.
- (2543). วิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พิรุณไพบร์ สำโรงทอง. (2554). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อการเรียนภาษาไทย ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์กับการจัดการเรียนรู้ตามคู่มือครู. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ไพฑูรย์ พงศบุตร; และวิลาศวงศ์ พงศบุตร. (2540). คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มณฑนา บรรพสุทธิ. (2553). การพัฒนาความสามารถในการคิดแก้ปัญหาทักษะชีวิต ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบปัญหาเป็นฐาน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (หลักสูตรและการนิเทศ). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม และ สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน สกว.สำนักงานภาค การอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่น (บัตรไทย – เฉพาะพื้นที่) หนองแม่นา อ.เขาค้อ จ.เพชรบูรณ์ ณ อุทยานฯ ภูหินร่องกล้า จ.พิษณุโลก และอุทยานฯ ห่งแสงหลวง จ.เพชรบูรณ์ วันที่ 11 – 16 ตุลาคม 2550.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช. (2545). การจัดการท่องเที่ยว หน่วยที่ 9-15. กรุงเทพฯ. ม.อ. 8. ยุวมัคคุเทศก์ สร้างหัวใจสีเขียว นำเที่ยวแบบอนุรักษ์ธรรมชาติ. (2557). สืบค้นเมื่อ 4 มิถุนายน 2557; จาก http://www.psuradio88.com/2014/index.php?option=com_content&view=article&id=158:2014-05-01-09-20-45&catid=91&Itemid=1303

- ยุพา แก้วงาม. (2544). ผลการสอนทักษะชีวิตสำหรับเยาวชนที่มีต่อนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (จิตวิทยาการให้คำปรึกษา). ชลบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.
- เยาวลักษณ์ มุลสระคู. (2558). การพัฒนาตัวบ่งชี้สมรรถนะครูสอนภาษาอังกฤษ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2540). พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- (2542). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: นามิบุคพับลิเคชั่น.
- รณภักดิ์ กตตน์วงศ์. (2557). การศึกษาผลการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบางจาก (โกลประเสริฐอุทิศ) สำนักงานเขตภาษีเจริญกรุงเทพมหานคร. สารนิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- รวีวรรณ ไพรรุ่งโรจน์. (2544, มกราคม-มิถุนายน). มารยาทและจรรยาบรรณสำหรับมัคคุเทศก์. วารสารมหาวิทยาลัยศรีเตียน. 7(1): 4-10.
- รวีวรรณ อังคนุรักษ์พันธ์. (2533). การวัดทัศนคติเบื้องต้น. ชลบุรี: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- รุ่งรังษี วิบูลชัย. (2544). การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมของคุณภาพการสอนในระดับอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (การอุดมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- ลลิตา อุดลย์กิตติไพศาล (2551). การสร้างแบบวัดที่พึงประสงค์ของผู้ประกอบอาชีพมัคคุเทศก์. สารนิพนธ์ กศ.ม. (จิตวิทยาการแนะแนว). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ลักขณา สรวิวัฒน์. (2544). จิตวิทยาในชีวิตประจำวัน. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.
- ลักษณะชนก ชินเจริญทรัพย์. (2555). การจำแนกช่วงชั้นโอกาสด้านนันทนาการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ วท.ม. (ภูมิศาสตร์การวางแผนพัฒนา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ลัดดา กิตติวิภาค. (2532). ทัศนคติทางสังคมศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ล้วน สายยศ; และอังคณา สายยศ. (2542). การวัดด้านจิตพิสัย. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- วรภัทร์ ภูเจริญ. (2550). KPI ทำให้ง่าย ๆ make it easy. กรุงเทพฯ: สามลดา.
- วรรณดี แสงประทีปทอง. (ม.ป.ป.). เจตคติ:แนวคิด วิธีการวัด และมาตรวัด. ถ่ายเอกสาร.

- วรรณพร วณิชชานกร. (2539). การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourism). กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- วรรณณี แกมเกตุ. (2540). การพัฒนาตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพการใช้ครู: การประยุกต์ใช้โมเดลสมการโครงสร้างกลุ่มพหุและโมเดลเอ็มทีเอ็มเอ็ม. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (การวัดและประเมินผลการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วรวิศรา พรหมภักทร. (2546). การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณภาพการศึกษามาตรฐานด้านผู้เรียน: มาตรฐานที่ 6,7 และ 8. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (การจัดการคุณภาพ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา. ถ่ายเอกสาร.
- วันเพ็ญ ผ่องกาย. (2549). การพัฒนาตัวบ่งชี้สำหรับประเมินผลการทำงานด้านการประกันคุณภาพการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา. วิทยานิพนธ์ ค.ด. (การวัดผลและประเมินผลการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- วิจารณ์ พานิช. (2547). องค์ความรู้และการจัดการความรู้. เอกสารประกอบการบรรยายในหลักสูตรการบริหารภาครัฐและกฎหมายมหาชนรุ่นที่ 3 สถาบันพระปกเกล้า, 14 พฤษภาคม 2547.
- (2556). การจัดการความรู้ SECI Model ฉบับพิสดาร. สืบค้นเมื่อ 30 พฤษภาคม 2556, จาก http://www.kmi.trf.or.th/Exciment/Experience/SECI_Model_Vichan.pdf
- (2555). การจัดการความรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ: ตถาตา พับลิเคชั่น.
- วิภา จันทรอินทร์. (2558). การศึกษาความสามารถในการอ่าน-เขียนภาษาอังกฤษและเจตคติต่อการเรียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนศรียาภัยโดยใช้วิธีสอนตามแนวทฤษฎีการสอนแบบบรรทัดฐาน (Genre-Based Approach) ด้วยอรรถลักษณะของวิธีการ (Procedure Genre Features). วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (การสอนภาษาอังกฤษในฐานะภาษาต่างประเทศ) นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- วิภาวี ศิริลักษณ์. (2557). การพัฒนาตัวบ่งชี้ทักษะของนักเรียนในศตวรรษที่ 21. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (วิจัยและประเมินผลการศึกษา). พิษณุโลก: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร. ถ่ายเอกสาร.
- วิภาภรณ์ จ้างทวี. (2545). การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมทางสังคมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่สอนด้วยวิธีการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นหลักและวิธีสอนแบบสืบเสาะหาความรู้. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (หลักสูตรและการนิเทศ). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- วิยะดา อุตมาณ. (2558). เจตคติของบุคลากรต่อการบริหารงานบุคคลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย. ปรินูญานิพนธ์ รป.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.

- วีรพจน์ ลือประสิทธิ์สกุล. (2543). *TOM Living Handbook ภาคห้า การบริหารกระบวนการอย่างมีคุณภาพ ตอนที่ 1 สถาปนาระบบ*. กรุงเทพฯ: บีบีอาร์ แอนด์ ทีคิวเอ็ม คอนซัลแทนท์.
- วีระพล ทองมา. (2546). *การจัดการธุรกิจนำเที่ยวเชิงนิเวศ*. เชียงใหม่: เอกสารคำสอน สาขาวิชาพัฒนาการท่องเที่ยว. เชียงใหม่: คณะพัฒนาการท่องเที่ยว. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- วิลาวลัย มาคุ้ม. (2549). *การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการความรู้ของครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ*. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ด. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. (2555). *แนวคิด ทฤษฎี และประเด็นเพื่อบริหารทางการศึกษา*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: ทิพย์วิสุทธิ.
- วิไลลักษณ์ มีประชา. (2552). *การพัฒนาดัชนีชี้วัดคุณลักษณะในการอยู่ร่วมกันตามวิถีประชาธิปไตยของนักเรียนระดับช่วงชั้นที่ 2*. ปรินูญานิพนธ์ กศ.ม. (การวัดผลการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศิริชัย กาญจนวสี. (2550). *การวิเคราะห์พหุระดับ (Multi-Level Analysis)*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- (2544). *ทฤษฎีการประเมิน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศรีประภา ชัยวรวัฒน์. (2545). *ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของนักท่องเที่ยวชาวไทยในเขตอุทยานแห่งชาติหมู่เกาะช้าง*. สารนิพนธ์ บธ.ม. (การตลาด). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ศักดิ์ สุนทรเสถียร. (2531). *เจตคติ*. กรุงเทพฯ: รุ่งวัฒนา.
- ศรัณยา วรากุลวิทย์. (2537). *งานมคฺคุเทศก์ 1. พระนครศรีอยุธยา: สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลวิทยาเขตพระนครศรีอยุธยา*.
- ศูนย์สารสนเทศ ราชบัณฑิตยสถาน. (2551). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2542*. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2556; จาก <http://rirs3.royin.go.th/dictionary.asp>
- ภราเดช พยัฒวิเชียร. (2543). *“ถามอย่างคิด (หลาย) อย่าง”*. โครงการหนังสือสารคดีสัญจรในวาระ 40 ปี อนุสาร อ.ส.ท. กรุงเทพฯ: ภัครธรศ.
- สมเกียรติ ทานอก. (2539). *การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมสำหรับเกณฑ์มาตรฐานโรงเรียนประถมศึกษา*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (วิจัยการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- สมดิษฐ์ พิศาลกอสกุล (2549). *คุณลักษณะของมคฺคุเทศก์ตามความคาดหวังของผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร*. ปรินูญานิพนธ์ วท.ม. (การจัดการนันทนาการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สมพงษ์ เกษมสิน. (2526). *การบริหารงานบุคคลแผนใหม่*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สิรินภา ทองคำฟู. (2551). ศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และแหล่งนันทนาการของ อุทยานแห่งชาติดอยหลวง อุทยานแห่งชาติขุนแจ และอุทยานแห่งชาติลำน้ำกก. ปรินญา นิพนธ์ วท.ม. (การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม).

กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

สุชา จันท์เอม. (2527). จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สุชาติ ประเสริฐรัฐสินธุ์. (2539, สิงหาคม-กันยายน). ตัวบ่งชี้การปฏิบัติงานที่เหมาะสมสำหรับการ ตรวจสอบผลการปฏิบัติงานโครงการและวางแผนงาน. *ข่าวสารวิจัยการศึกษา*. 19(16): 3.

สุชาติ ประเสริฐรัฐสินธุ์. (2540). *ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: ลีลียงเชียง.

สุบิน ไชยยะ. (2557). *กลยุทธ์การบริหารห้องสมุดมหาวิทยาลัยเพื่อเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ ตลอดชีวิตของนิสิตนักศึกษา*. วิทยานิพนธ์ ค.ม. (บริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิต วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

สุพินดา ชัยวิทย์. (2546). *การพัฒนาตัวบ่งชี้การประกันคุณภาพการศึกษาของวิทยาลัยนาฏศิลป์ ประถม ศิลปากร*. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (บริหารการศึกษา). จันทบุรี: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบัน ราชภัฏรำไพพรรณี. ถ่ายเอกสาร.

สุพรรณ ชื่นคำ. (2550). *การศึกษาผลสัมฤทธิ์ด้านความรู้ เจตคติ และทักษะการแสวงหาความรู้ ด้วยตนเองจากกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ดดยใช้รถหน่วย คอมพิวเตอร์เคลื่อนที่ (Computer mobile Unit)*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (พัฒนศึกษา). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.

สุภาพร มากแจ้ง. (2534). *หลักมัดคุเทศก์*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สุภาพร แหลมแก้ว. (2556). *การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะกระบวนการทาง วิทยาศาสตร์และเจตคติในการเรียนวิทยาศาสตร์ เรื่อง ไฟฟ้า ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 3 โดยใช้เทคนิคการสอนแบบทำนาย สังเกต อธิบาย กับใช้วิธีสอนแบบสืบเสาะหา ความรู้แบบ 5E*. ปรินญา นิพนธ์ ศศ.ม. (หลักสูตรและการสอน). ภูเก็ต: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี. ถ่ายเอกสาร.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2540). *รายงานขั้นสุดท้าย การ ดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

สุวัฒน์ เงินน้ำ; เสาวนิตย์ ชัยมุสิก; และธนพร ชุมวรฐายี (2547). *รายงานการวิจัยเรื่อง ตัวบ่งชี้และ กรอบการสร้างเครื่องมือในการศึกษาระบบงานแผนระดับสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.

โสภา ชูพิชัยกุล; และอรทัย ชื่นมณุษย์. (2518). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ กรมการศาสนา.

เสงี่ยม บุญพัฒน์. (2543). *หลักการนำเที่ยว*. เชียงราย: สถาบันราชภัฏเชียงราย.

- สำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว. (2556). พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ 2551. สืบค้นเมื่อ 25 พฤษภาคม 2556; จาก http://www.tourismcentre.go.th/images/info/act_tourism_business_and_guide_registration.pdf
- (2559). พระราชบัญญัติธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ 2551. สืบค้นเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2559; จาก http://www.tourism.go.th/assets/portals/files/law_2559.pdf
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). แนวทางการพัฒนาทักษะชีวิต บูรณาการการเรียนการสอน 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- สำนักงานการปฏิรูปการศึกษา. (2545). รายงานการวิจัย เรื่อง การพัฒนาตัวบ่งชี้สำหรับการประเมินคุณภาพการบริหารและการจัดการเขตพื้นที่การศึกษา. กรุงเทพฯ: ชารอักษร.
- ไสว พลพุทธา. (2557). การพัฒนาตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ด. (ภาวะผู้นำการบริหารการศึกษา). สกลนคร: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. ถ่ายเอกสาร.
- อรจนา จันทรประยูร (2554). การพัฒนาศักยภาพมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ในพื้นที่ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่: คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- อาทิตยา ดวงมณี. (2540). การพัฒนาตัวบ่งชี้รวมสำหรับความเป็นเลิศทางวิชาการของสาขาวิชาทางการวิจัยการศึกษาในมหาวิทยาลัยของรัฐ. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. (วิจัยการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- อารักษ์ อินทร์. (2554). การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการศึกษานอกระบบเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามหลักสูตรการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- อุดม เขยกิจวงศ์; และคณะ. (2548). การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- อุทุมพร จามรมาน. (2542). รายงานการวิจัยเรื่องเตรียมความพร้อมของมหาวิทยาลัยของรัฐ เพื่อเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับ. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอมอร จังศิริพรปกรณ์. (2542, กรกฎาคม-ธันวาคม). ดัชนีบ่งชี้การประกันคุณภาพการศึกษา: แนวคิดเบื้องต้นในการศึกษาและการพัฒนาตัวบ่งชี้. วารสารวิทยาลัยคริสเตียน. 5(2): 4-13.
- อัจฉรา มีนาสันติรักษ์. (2558). การพัฒนาตัวบ่งชี้และวิธีการประเมินสมรรถนะการรักษาโรคเบื้องต้นของพยาบาลเวชปฏิบัติ. วิทยานิพนธ์ ปร.ด. (วิจัยและประเมินผลการศึกษา). มหาสารคาม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. ถ่ายเอกสาร.
- อัญชนา พันธุ์อรุณ. (2546). ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการทำงานของมัคคุเทศก์ที่จดทะเบียนในเขตกรุงเทพมหานคร ณ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ บธ.ม. (การจัดการ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

- อัญญวรรณ เมธีธาดาพร. (2544). การพัฒนาดัชนีชี้วัดคุณภาพการศึกษาการพยาบาลอนามัยชุมชนของหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตวิทยาลัยพยาบาลสังกัดสถาบันพระบรมราชชนก กระทรวงสาธารณสุข เขตภาคเหนือ. ปรินูญนิพนธ์ กศ.ด. (การอุดมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ถ่ายเอกสาร.
- Allport Gardon. (1967). *Attitude in Attitude Theory and Measurment*. Newyork: John Willy and Sons.
- Anastasi, Ann. (1982). *Psychological testing*. 5th ed., New York: Macmillan.
- Bendura A. (1981). *Social Learning Theory*. Englewood Cliff, New Jersey: Printice – Hall.
- Boo, Elizabeth. (1991). *Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning, Development and Management, In Nature Tourism; Managing for the Environment*. Washington D.C.: Island Press
- Brooking, Annie. (1999). *Corporate Memory: Strategy for Knowledge Management*. London: International Thomson Business Press.
- Ceballos-Lascurain, H. (1990). *Overview on Ecotourism around the World: ICUN'S Ecotourism Program, eds., Integrating People and Wildlife for a Sustainable Future*. Bethesda Maryland: The Wildlife Society.
- Chen Zhu. (2014). *Knowledge Management Strategies of Chinese Company Invested in Thailand in Electronic and Chemical Plastic Industry. Thesis. Master of Business Administration Program, Department of Faculty of Business, Dhurakij Pundit University*. Bangkok: Thailand.
- Choo, Chum Wei. (2000, April). Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know. Stepping into the New Millennium: Challenges for Libraries & Information Professionals. Congress of Southeast Asian Librarians, Singapore. 11: 26-28.
- Davenport, T. (1997). *Some Principles of Knowledge Management*. September 9, 1997.
- Davenport, T.; & L. Prusak. (1998). *Working Knowledge*. Boston: Harvard Business School Press.
- Ewell, Peter T; & Jones, Dennis D. (1994). *Data, Indicators, and the National Center For Higher Education Management Systems*. In Using Performance Indicators to Guide Strategic Decision Making. San Fracisco: Jossey-Bass Publishers.
- Fishbein, Martin. (1967). *Reading in Attitude Theory and Measurement*. New York: Wiley & Sons.
- Fishbein, Martin; & Icek Ajzen. (1967). *Belief, Attitude, Intention and Behavior; An introduction to Theory and Research*. New York: Addison – Wesley.

- Good, Carter V. (1973). *Dictionary of Education*. 2nd ed. New York: Mc Graw Hill Book.
- Grey, Denham. (2002). The Knowledge Management Forum. Retrieved March 26, 2005, from [http:// www.km.forum.org/what is.htm](http://www.km.forum.org/what_is.htm).
- Grundstein, Michel. (2001). *From Capitalizing on Company Knowledge to Knowledge Management*. Knowledge Management: Classic and Contemporary Works.
- Insko, C., A. Arkoff; & V. Insko. (1965, January). "Effects of High and Low Fearousing Communications upon Opinions Toward Smoking," *Journal Experimental Social Psychology*. 1: 256-266.
- Ipe, M. (2003). *Understanding Knowledge and Knowledge Sharing in Organizations: A Case Study*. Minnesota: Academy of Human Resourch Development.
- Johnstone, James N. (1981). *Indicators of Education Systems*. London: Unesco.
- Joseph F. Hair; et al. (2002). *Multivariate Data Analysis*. Pearson.
- Little. Stephen; Quintas, Paul; & Ray, Tim. (2002). *Managing Knowledge*. London: The Open University.
- Macintosh, Ann. (1999). *Knowledge Management*. Retrieved March 26, 2005, from [http://www.aiai.ed.ac...uk/-alm/kamlnks.html](http://www.aiai.ed.ac.uk/-alm/kamlnks.html)
- Mangrukar. LC., C. Whitman; M. Posner. (2001). *Life Skill Approach to be child and Adolescent Health Human Development*. Washington, D.C.; Education Development Centre.
- Mehrens, William A.; & Lehmann, Irvin J. (1978). *Measurement and Evaluation in Education And Psychology*. 2nd ed. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- Orr, Emma; & Persson, Marie. (2003). *Performance Indicators for Measuring Performance of Activities*. In Knowledge Management Projects. Master Thesis M.D. (School of Economics and Commercial Law). Gothenburge: Graduate School The University of Gothenburge. Photocopied.
- Partnership for 21st Century Skills. P21 Framework Definition. 1009. <http://www.21centuryskills.org> 19 June 2013.
- Raj, Madhu. (1996). *Encyclopedic Dictionary of Psychology and Education*. New Delhi: Anmol Publications PVT.
- Richardson , Janet. (1993). *Ecotourism & Nature based*. Holidays.Sydney: Australian Print group.
- Rosenberg, G.; & others. (1960). *Attitude Organization and Change*. New Haven: Yale University.

- Sallis, Edward.; & Jones, Gary. (2002). *Knowledge Management in Education*. London: Kogan page.
- Shaw, Marvin E.; & Jack M. Wright. (1967). *Scale for the Measurement of Attitude*. New York: McGraw–Hill.
- Secord, Paul F.; & Baclaman Carl W. (1964). *Social Phychology*. New York: Marper & Rew.
- Senge, M. (1990). *The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization*. New York: Doubleday.
- Tacq, Jacqus. (1997). *Multivariate Analysis Techniques in Social Science Research From Problem To Analysis*. London: Sage Publication.
- Takeuchi, Hirotaka; & Nonaka, Ikujiro. (2001). *Classic Work: Theory of Organizational Knowledge Creation*. In *Knowledge Management: Classic and Contemporary Works*. Morey, Daryl ; et al. pp 139 - 182. London: The MIT Press.
- The Ecotourism Society. (1991). *A Collection of Ecotourism Guidelines*. Vermont: The International Ecotourism Society.
- Theodore, Newcomb M. (1954). *Social Psychology*. New York: Dryden Press.
- The Oxford Pocket School Dictionary* (1996). New York: Oxford University
- Webster's Ninth New Collegiate Dictionary*. Massachusets: Merian Webster.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสหภาพกลุ่ม

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่ม

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิชากร จารุศิริ รองคณบดีฝ่ายบริหาร คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เรือโท ดร.ไพบุลย์ อ่อนมั่ง อาจารย์สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร บัณฑิต วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์พรณ สุจารินพงศ์ รองคณบดีฝ่ายกิจการนิสิต อาจารย์สาขาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว วิทยาเขตศรีราชา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4. อาจารย์ ดร.ภาณุวัฒน์ ยาวศิริ อาจารย์สาขาการท่องเที่ยว สถาบันการพลศึกษา ประจำวิทยาเขตกระบี่
5. อาจารย์ ดร.คมสิทธิ์ เกียนวัฒนา อาจารย์คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
6. อาจารย์ ดร.ชนกฤตา สุขสมวาจา มัคคุเทศก์นำเที่ยวภายในประเทศ และต่างประเทศ อาจารย์สถาบันการพลศึกษา ประจำวิทยาเขตกรุงเทพ
7. อาจารย์ ดร.อังสุมาลิน จำนงชอบ อาจารย์คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
8. อาจารย์ ธารธร บุ่งทอง พนักงานวิชาการ อาจารย์คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
9. คุณ จันทนา ผกามาลยเทพ มัคคุเทศก์อิสระนำเที่ยวภายในประเทศ

** ผู้ร่วมสังเกตการณ์ **

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อรินทน์ งามนิยม ที่ปรึกษาหลัก อาจารย์คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. อาจารย์ ดร.จรรุวรรณ พลอยดวงรัตน์ ที่ปรึกษาร่วม คณบดีวิทยาลัยวิจัยนวัตกรรมทางการศึกษา สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง

ภาคผนวก ข

ผลการพิจารณาคำดัชนีความสอดคล้อง (IOC)

การพิจารณาคำดัชนีความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อแบบสอบถามการพัฒนาวังช้างคุณลักษณะของ
มัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตอนที่ 2 คุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ

ข้อ		ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)							Σ_R	IOC	แปลผล
		1	2	3	4	5	6	7			
1	1.1)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	1.2)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	1.3)	+1	0	+1	+1	0	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	1.4)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	1.5)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	1.6)	+1	0	+1	+1	+1	0	+1	5	0.71	มีความสอดคล้อง
2	2.1)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	2.2)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	2.3)	+1	0	+1	0	+1	+1	+1	5	0.71	มีความสอดคล้อง
	2.4)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	2.5)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	2.6)	+1	0	+1	+1	+1	+1	0	5	0.71	มีความสอดคล้อง
3		+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
4		+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
5		+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
6	6.1)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	6.2)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	6.3)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	6.4)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	6.5)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	6.6)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
7		+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
8		+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
9		+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
10		+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
11		+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
12		+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
13		+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง

ข้อ	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)							Σ_R	IOC	แปลผล
	1	2	3	4	5	6	7			
14	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
15	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
16	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
17	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
18	+1	+1	+1	+1	0	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
19	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
20	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
21	+1	+1	+1	+1	+1	0	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
22	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
23	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
24	-1	+1	0	+1	+1	+1	+1	4	0.57	มีความสอดคล้อง
25	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
26	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
27	0	+1	+1	+1	+1	+1	0	5	0.71	มีความสอดคล้อง

ตอนที่ 3 คุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ด้าน ความรู้
ทักษะ เจตคติ

ข้อ		ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)							Σ_R	IOC	แปลผล
		1	2	3	4	5	6	7			
1	1.1)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	1.2)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	1.3)	+1	0	+1	+1	+1	0	+1	5	0.71	มีความสอดคล้อง
	1.4)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	1.5)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	1.6)	+1	0	+1	0	+1	+1	+1	5	0.71	มีความสอดคล้อง
	1.7)	+1	0	+1	0	+1	+1	+1	5	0.71	มีความสอดคล้อง
	1.8)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	1.9)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
2	2.1)	+1	0	+1	+1	+1	0	+1	5	0.71	มีความสอดคล้อง
	2.2)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	2.3)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	2.4)	+1	0	+1	+1	+1	+1	0	5	0.71	มีความสอดคล้อง
	2.5)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	2.6)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	2.7)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	2.8)	+1	0	+1	0	+1	+1	+1	5	0.71	มีความสอดคล้อง
	2.9)	+1	0	+1	+1	+1	+1	+1	5	0.71	มีความสอดคล้อง
3	3.1)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	3.2)	+1	+1	+1	+1	0	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	3.3)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	3.4)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	3.5)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	0	6	0.85	มีความสอดคล้อง
	3.6)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	3.7)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	3.8)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	3.9)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	3.10)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	3.11)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	3.12)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง

ข้อ	ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ (คนที่)							Σ_R	IOC	แปลผล
	1	2	3	4	5	6	7			
4	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
5	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
6	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
7	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
8	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
9	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
10	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
11	+1	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
12	12.1)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	12.2)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
	12.3)	+1	+1	+1	+1	+1	+1	7	1.00	มีความสอดคล้อง
13		+1	0	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
14		+1	0	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
15		+1	0	+1	+1	+1	0	5	0.85	มีความสอดคล้อง
16		+1	0	+1	+1	+1	0	5	0.85	มีความสอดคล้อง
17		+1	0	+1	0	+1	+1	5	0.85	มีความสอดคล้อง
18		+1	0	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
19		+1	0	+1	+1	0	+1	5	0.85	มีความสอดคล้อง
20		+1	0	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
21		+1	0	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
22		+1	0	+1	+1	+1	+1	6	0.85	มีความสอดคล้อง
23		+1	-1	+1	+1	+1	0	4	0.57	มีความสอดคล้อง

ภาคผนวก ค

ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติพื้นฐาน

คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง (n = 185 คน)		ความถี่	ร้อยละ
เพศ	ชาย	76	41.08
	หญิง	109	58.92
อายุ	ต่ำกว่า 20 ปี	3	1.62
	20-30 ปี	124	67.03
	31-40 ปี	36	19.00
	41-50 ปี	20	11.00
	มากกว่า 51 ปี	2	1.00
ระดับการศึกษา	ไม่ได้รับการศึกษา	1	0.54
	ปริญญาตรี	142	76.76
	ปริญญาโท	30	16.00
	อื่นๆ โปรดระบุ.....	12	6.00
ปัจจุบันประกอบอาชีพมัคคุเทศก์		170	91.89
ปัจจุบันไม่ได้ประกอบอาชีพมัคคุเทศก์		15	8.11
เป็นมัคคุเทศก์อิสระ		57	30.81
ไม่ได้เป็นมัคคุเทศก์อิสระ		128	69.19
ลักษณะการประกอบอาชีพ		130	
อาชีพหลัก			70.27
อาชีพเสริม		49	26.49
มีบัตรแต่ไม่เคยประกอบอาชีพมัคคุเทศก์		4	2.00
มีบัตรประจำตัวมัคคุเทศก์ ที่ออกโดยสำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว		164	88.65
ไม่มีบัตรประจำตัวมัคคุเทศก์ ที่ออกโดยสำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ กรมการท่องเที่ยว		21	11.35

คุณลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง (n = 185 คน)		ความถี่	ร้อยละ
มีบัตรประจำตัวมัคคุเทศก์ประเภทใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)			
มัคคุเทศก์ทั่วไป	(ต่างประเทศ) บัตรสีบรอนซ์เงิน	90	48.65
	(ไทย) บัตรสีบรอนซ์ทอง	68	36.76
มัคคุเทศก์เฉพาะ	(ต่างประเทศ – เฉพาะพื้นที่) บัตรสีชมพู	3	2.00
	(ไทย – เฉพาะพื้นที่) บัตรสีฟ้า	1	1.00
	(เดินป่า) บัตรสีเขียว	3	2.00
	(ศิลป – วัฒนธรรม) บัตรสีแดง	0	0
	(ทางทะเล) บัตรสีส้ม	0	0
	(ทะเลชายฝั่ง) บัตรสีเหลือง	1	1.00
	(แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ) บัตรสีม่วง	1	1.00
	(วัฒนธรรมท้องถิ่น) บัตรสีน้ำตาล	0	0
ลักษณะสถานประกอบการที่ท่านทำงาน			
จัดบริการท่องเที่ยวเฉพาะภายในประเทศ		108	58.38
จัดบริการท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ		76	41.08
ประสบการณ์การประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ของท่าน			
น้อยกว่า 1 ปี		2	1.08
1-5 ปี		117	63.24
6-10 ปี		43	23
มากกว่า 10 ปี		22	12

ภาคผนวก ง

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเหมาะสมของตัวบ่งชี้คุณลักษณะของ
มัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเหมาะสมของตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย ตัวบ่งชี้	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
องค์ประกอบที่ 1 ด้านคุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์	4.47	0.69	มาก
1.1 องค์ประกอบย่อยด้านความรู้ (Knowledge)	4.48	0.72	มาก
1) มีความรู้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง ธุรกิจด้านที่พัก ธุรกิจนำเที่ยว ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม ธุรกิจ จำหน่ายสินค้าและสินค้าของที่ระลึก ธุรกิจการคมนาคมขนส่ง ธุรกิจ ด้านนันทนาการต่างๆ	4.52	0.72	มาก
2) สามารถจัดเตรียมเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางโดยรอบคอบ กำหนดการเดินทาง การจองที่พัก เสิร์빙อาหาร ยาประจำตัว เครื่องใช้ที่จำเป็น เครื่องแต่งกายที่เหมาะสมแก่การเดินทาง	4.59	0.66	มาก
3) ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในการปฏิบัติตน แนะนำแนวคิดและข้อ ควรพิจารณาแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความรู้ และประสบการณ์การ ท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น รวมถึงอำนวยความสะดวกตลอดจนตอบข้อ ซักถามแก่นักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทาง	4.68	0.58	มาก
4) สามารถใช้ภาษาของตนเองและภาษาของนักท่องเที่ยวชาว ต่างประเทศ หรือภาษาอื่นที่สามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้ รวมถึง สามารถทำหน้าที่เป็นล่ามแปลในกรณีที่มัคคุเทศก์ท้องถิ่นไม่สามารถ พูดภาษาที่นักท่องเที่ยวเข้าใจ	4.33	0.60	มาก
5) มีความรู้เกี่ยวกับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น และรักษาความ ปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว	4.51	0.63	มาก
6) มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางอย่าง กว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น การเมืองการปกครอง ความรู้ในเรื่องของนิทาน หรือความเชื่อของท้องถิ่น ต้องเป็นผู้ทันต่อ เหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสถานที่นั้นๆ ด้วย	4.35	0.83	มาก
7) มีความเข้าใจ และให้ความเคารพต่อนโยบายของบริษัทนำเที่ยวที่ ตนสังกัดตลอดจนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด	4.35	0.65	มาก
8) มีความรู้เกี่ยวกับเส้นทางการเดินทางของทุกรายการนำเที่ยว ตลอดจนต้องทราบกฎระเบียบการจราจรภายในเมืองต่างๆ ที่ต้องเดิน ทางผ่าน	4.40	0.66	มาก

องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย ตัวบ่งชี้	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
1.2 องค์ประกอบย่อยด้านทักษะ (Skill)	4.52	0.62	มาก
9) สร้างความบันเทิงและความสุข โดยแนะนำสถานที่ที่นักท่องเที่ยวประสงค์ที่จะไป มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่เหมาะสมต่อขณะเดินทาง เพื่อสร้างความเพลิดเพลินระหว่างการเดินทางระยะไกล หรือแนะนำกิจกรรมต่างๆ ในช่วงเวลาที่ปล่อยตามอัธยาศัยให้กับนักท่องเที่ยว	4.67	0.64	มาก
10) ตรงต่อเวลาและเป็นไปตามกำหนดนัดหมาย	4.71	0.50	มาก
11) มีความอดทน เตรียมตัวก่อนออกเดินทางทุกครั้ง	4.69	0.49	มาก
12) มีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ และตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเดินทาง	4.66	0.55	มาก
13) สามารถกระตุ้นหรือสร้างแรงบันดาลใจให้นักท่องเที่ยวรู้สึกสนใจและตระหนักถึงความสำคัญในข้อมูลที่มีคุณค่ากำลังพูด	4.63	0.59	มาก
14) เลือกวิธี หรือเทคนิคการให้บริการที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวแต่ละคนหรือแต่ละเชื้อชาติได้	4.35	0.63	มาก
15) มีทักษะในการสื่อสาร ใช้ถ้อยคำภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจ เรียนรู้ความแตกต่างของวัฒนธรรมภาษา และระมัดระวังในการเลือกใช้ภาษาให้ถูกกาลเทศะ	4.37	0.65	มาก
16) เข้าใจในลักษณะงาน และความต้องการของเพื่อนร่วมงานที่ต้องติดต่อประสานงาน	4.19	0.73	มาก

องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย ตัวบ่งชี้	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
1.3 องค์ประกอบย่อยด้านเจตคติ (Attitude)	4.37	0.68	มาก
17)แนะนำเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวให้ร่วมกันรักษาสีสิ่งแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอ	4.46	0.61	มาก
18)ในการนำเที่ยวภายในอุทยานแห่งชาติ ชี้แจงให้นักท่องเที่ยวทราบถึงกฎและระเบียบในการเยี่ยมชม ตลอดจนควบคุมให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎและระเบียบนั้นๆ	4.74	0.55	มาก
19)รักษาชื่อเสียงของตนโดยการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต	4.28	0.57	มาก
20)ไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ	4.23	0.59	มาก
21)ไม่ปฏิบัติตนอันเป็นการฝ่าฝืนต่อศีลธรรมอันดี หรือเป็นการเสื่อมเสียต่อศักดิ์ศรี และเกียรติคุณของวิชาชีพมัคคุเทศก์	4.22	0.60	มาก
22)ประพฤติตนด้วยความสุภาพรู้จักสามัคคีต่อผู้ร่วมวิชาชีพ อุทิศตนท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป โดยปราศจากอคติใดๆ ทั้งสิ้น	4.33	0.68	มาก
23)หลีกเลี่ยงการบอกเล่าข้อมูลที่เป็นความลับทางธุรกิจ และ/หรือ ปัญหาภายในบริษัทกับบุคคลอื่น และสำหรับมัคคุเทศก์ที่ทำงานให้กับหลายบริษัท ไม่ควรพูดถึงบริษัทใดบริษัทหนึ่ง	4.21	0.60	มาก
24)เข้าร่วมและให้ความช่วยเหลือกับสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว	4.06	0.79	มาก
25)ปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยวทุกคนเสมอภาคอย่างทั่วถึง พึงระลึกเสมอว่า นักท่องเที่ยวทุกคนเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเท่าเทียมกัน ไม่ว่าผู้นั้นจะมีฐานะทางสังคมหรือใช้จ่ายเงินระหว่างการเดินทางมากน้อยเพียงใด	4.66	0.59	มาก
26)ไม่แสดงความรู้สึกในทางลบต่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีของท้องถิ่นใดๆ	4.71	0.54	มาก
27)เมื่อต้องนำเที่ยวผ่านในบริเวณหรือสถานที่ที่มีภาพที่ดูสังเวชใจ เตือนนักท่องเที่ยวไม่ให้แสดงความรู้สึกที่ดูถูกหรือแสดงความรู้สึกที่อาจทำให้คนในท้องถิ่นนั้นๆ สะเทือนใจ	4.57	0.68	มาก

องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย ตัวบ่งชี้	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
องค์ประกอบที่ 2 ด้านคุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์	4.17	0.94	มาก
2.1 องค์ประกอบย่อยด้านความรู้ (Knowledge)	4.03	0.99	มาก
1) มีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมหลัก ได้แก่ กิจกรรมศึกษาท้องฟ้าและดาราศาสตร์ กิจกรรมศึกษา เทียวถ้ำ กิจกรรมส่อง/ดูนก กิจกรรมถ่ายรูปธรรมชาติ บันทึกเทปวีดีโอ ฯลฯ กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ กิจกรรมการเดินป่า กิจกรรมดำน้ำลึก-น้ำตื้นเพิ่มชมปะการัง กิจกรรมพายเรือแคนู เรือคายัค เรือใบ เรือใบ กิจกรรมล่องเรือศึกษาธรรมชาติ	4.11	0.96	มาก
2) มีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมเสริม ได้แก่ กิจกรรมพักผ่อนด้วยการกางเต็นท์ กิจกรรมปั่นเขาและไต่เขา กิจกรรมขี่จักรยานศึกษาตามเส้นทางธรรมชาติ กิจกรรมชมทิวทัศน์ธรรมชาติในบรรยากาศที่สงบ กิจกรรมวินด์เซิร์ฟ กิจกรรมเทียวน้ำตกกิจกรรมพักผ่อนรับประทานอาหาร กิจกรรมล่องแพยาง แพไม้ไผ่ กิจกรรมเครื่องร่อนขนาดเล็ก	4.03	1.00	มาก
3) สามารถจำแนกระบบนิเวศตามสภาพทางชีวภูมิศาสตร์ ซึ่งจำแนกไว้ 12 เขต ได้แก่ เขตป่าสน พุ่มหญ้าเขตหนาว ระบบผสมบนทุ่งหญ้า ระบบทะเลสาบ ระบบเส้นศูนย์สูตร เขตมีฤดูกาลเขตร้อน เขตกึ่งร้อนแห้งแล้ง เขตเมดิเตอร์เรเนียน เขตอบอุ่นเย็น เขตอบอุ่นร้อน เขตอบอุ่นริมมหาสมุทร เขตอบอุ่นใจกลางทวีป	3.59	0.99	มาก
4) มีความรู้เรื่องระบบนิเวศของประเทศไทยที่สำคัญทั้งทางบกและในน้ำที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	4.69	0.67	มาก
5) มีความรู้เรื่องรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชีวม้า/นั่งช้างชมธรรมชาติ การนั่งแพ ล่องแก่ง ขี่จักรยานชมภูมิประเทศ การว่ายน้ำ/ดำน้ำในทะเลดูปะการัง การส่องสัตว์/ดูนก การสำรวจถ้ำ/น้ำตกการปีเขา/ไต่เขา พายเรือ (เรือแคนูหรือคายัค)	4.66	0.69	มาก
6) มีความรู้การจัดรายการนำเที่ยวเชิงนิเวศ มุ่งเน้นให้ความรู้ และสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ จากการเดินทาง และให้ข้อคิดกับนักท่องเที่ยวในการเดินทาง	4.68	0.63	มาก
7) มีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดี โดยคำนึงถึงในด้านของการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม	4.52	0.69	มาก
8) มีความรู้ในการทำแนวทางปฏิบัติ คู่มือการจัดการแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง	4.44	0.68	มาก

องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย ตัวบ่งชี้	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
9) มีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดียังยืน โดยคำนึงถึงในด้านการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม	4.57	0.68	มาก
10) มีความรู้ในการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ มรดกวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี โบราณสถานต่าง ๆ แม้แต่เนินดินที่สามารถสะท้อนอดีตที่ทรงคุณค่า	4.72	0.58	มาก
11) สามารถพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว	4.56	0.70	มาก
2.2 องค์ประกอบย่อยด้านทักษะ (Skill)	4.52	0.67	มาก
12) สามารถแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกได้เป็น 3 กลุ่ม กลุ่มนักท่องเที่ยวธรรมชาติวิทยา กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้รักธรรมชาติ กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชมธรรมชาติ	4.51	0.68	มาก
13) เข้าใจนักท่องเที่ยวว่ามีจุดประสงค์ที่ชัดเจนในการเข้ามาเที่ยว เพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพืชและสัตว์ สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ	4.52	0.67	มาก
14) เข้าใจนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชมธรรมชาติ เพื่อเพิ่มประสบการณ์ และความหลากหลายการท่องเที่ยวให้แก่ตัวของนักท่องเที่ยวเอง	4.55	0.68	มาก
15) สามารถควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำตักเตือนและการสร้างวินัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไปด้วยกัน	4.65	0.62	มาก
16) เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เอาใจใส่และสอดส่องดูแลสถานที่นั้นๆ ไม่ให้ถูกนักท่องเที่ยวทำลายได้	4.25	0.66	มาก
17) สามารถจัดโปรแกรมให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวได้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น	4.41	0.62	มาก
1.3 องค์ประกอบย่อยด้านเจตคติ (Attitude)	4.62	0.61	มาก
18) สนับสนุนหรือจัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เกิดการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสาร และการจัดการร่วมกันทุกระดับ	4.14	0.69	มาก
19) ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต รวมถึงการรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการรักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ	4.59	0.63	มาก

องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย ตัวบ่งชี้	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
20) ตระหนักถึงการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร เช่น ทำลายป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ขีดเขียนตามผนังถ้ำหรือในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทุบทำลาย ขโมยโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ	4.65	0.56	มาก
21) มีจิตสำนึก มีความอ่อนไหว เปราะบางต่อการรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อนุรักษ์หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือโบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงความงดงามและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมสืบไป	4.78	0.47	มาก
22) ห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อม หลีกเลียงหรืองดเว้นการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหวหรือง่ายต่อการถูกกระทบ และฟื้นตัวได้ยาก	4.77	0.54	มาก
23) สร้างจิตสำนึกและส่งเสริมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ให้คงอยู่ตลอดไป กับนักท่องเที่ยว	4.76	0.50	มาก

ภาคผนวก จ

แบบสอบถาม

แบบสอบถาม

เรื่อง

การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามชุดนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นำผลที่ได้จากการศึกษา ไปเป็นข้อมูลในการพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2. ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถามนี้ นำมาใช้ในการวิจัยและศึกษาเท่านั้น ขอรับรองว่าจะไม่มีผลกระทบใดๆ ต่อท่าน ดังนั้นจึงขอความอนุเคราะห์ให้ท่าน ได้กรุณาตอบแบบสอบถามให้ครบทุกข้อคำถามตามความเป็นจริง

3. แบบสอบถามชุดนี้แบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปและสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 คุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ

ตอนที่ 3 คุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ

ตอนที่ 4 ข้อคิดเห็นและเสนอแนะ ที่มีต่อคุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี

และ

ขอขอบพระคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

นางสาวธีรดา คุณรัตน์

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการกีฬา นันทนาการและการท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เรื่อง
การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณลักษณะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตอนที่ 1

ข้อมูลทั่วไปและสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง ให้ท่านทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ ตรงกับความเป็นจริง

1. เพศ
☐ ชาย ☐ หญิง
2. อายุ
☐ ต่ำกว่า 20 ปี ☐ 20-30 ปี
☐ 31-40 ปี ☐ 41-50 ปี
☐ มากกว่า 51 ปี
3. ระดับการศึกษาสูงสุด
☐ ไม่ได้รับการศึกษา ☐ ปริญญาตรี
☐ ปริญญาโท ☐ อื่นๆ โปรดระบุ.....
4. ปัจจุบันท่านประกอบอาชีพมัคคุเทศก์
☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่
5. ท่านเป็นมัคคุเทศก์อิสระ
☐ ใช่ ☐ ไม่ใช่
6. ลักษณะการประกอบอาชีพมัคคุเทศก์ของท่าน
☐ อาชีพหลัก ☐ อาชีพเสริม
☐ มีบัตรแต่ไม่เคยประกอบอาชีพมัคคุเทศก์
7. ท่านมีบัตรประจำตัวมัคคุเทศก์ ที่ออกโดยสำนักทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์
 กรมการท่องเที่ยว
☐ มี ☐ ไม่มี (ข้ามไปตอบข้อ 9)
8. ท่านมีบัตรประจำตัวมัคคุเทศก์ประเภทใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)
 มัคคุเทศก์ทั่วไป
☐ มัคคุเทศก์ทั่วไป (ต่างประเทศ) บัตรสีบรอนซ์เงิน
☐ มัคคุเทศก์ทั่วไป (ไทย) บัตรสีบรอนซ์ทอง

มัลลเทศก์เฉพาะ

- ☐ มัลลเทศก์เฉพาะ (ต่างประเทศ – เฉพาะพื้นที่) บัตรสีชมพู
- ☐ มัลลเทศก์เฉพาะ (ไทย – เฉพาะพื้นที่) บัตรสีฟ้า
- ☐ มัลลเทศก์เฉพาะ (เดินป่า) บัตรสีเขียว
- ☐ มัลลเทศก์เฉพาะ (ศิลป – วัฒนธรรม) บัตรสีแดง
- ☐ มัลลเทศก์เฉพาะ (ทางทะเล) บัตรสีส้ม
- ☐ มัลลเทศก์เฉพาะ (ทะเลชายฝั่ง) บัตรสีเหลือง
- ☐ มัลลเทศก์เฉพาะ (แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ) บัตรสีม่วง
- ☐ มัลลเทศก์เฉพาะ (วัฒนธรรมท้องถิ่น) บัตรสีน้ำตาล

9. ลักษณะสถานประกอบการที่ท่านทำงาน

- ☐ จัดบริการท่องเที่ยวเฉพาะภายในประเทศ
- ☐ จัดบริการท่องเที่ยวทั้งในประเทศและต่างประเทศ

10. ประสบการณ์การประกอบอาชีพมัลลเทศก์ของท่าน

☐ น้อยกว่า 1 ปี	☐ 1-5 ปี
☐ 6-10 ปี	☐ มากกว่า 10 ปี

ตอนที่ 2

คุณลักษณะทั่วไปของมัคคุเทศก์ ด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ข้อ	ตัวบ่งชี้คุณลักษณะ	ระดับความคิดเห็น				
		เห็น ด้วย มาก ที่สุด	เห็น ด้วย มาก	เห็น ด้วย ปาน กลาง	เห็น ด้วย น้อย	เห็น ด้วย น้อย ที่สุด
1	มีความรู้ธุรกิจที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง					
	1.1) ธุรกิจด้านที่พัก					
	1.2) ธุรกิจนำเที่ยว					
	1.3) ธุรกิจอาหารและเครื่องดื่ม					
	1.4) ธุรกิจจำหน่ายสินค้าและสินค้าของที่ระลึก					
	1.5) ธุรกิจการคมนาคมขนส่ง					
	1.6) ธุรกิจด้านนันทนาการต่างๆ					
2	สามารถจัดเตรียมเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเดินทางโดยรอบคอบ					
	2.1) กำหนดการเดินทาง					
	2.2) การจองที่พัก					
	2.3) เสิร์빙อาหาร					
	2.4) ยาประจำตัว					
	2.5) เครื่องใช้ที่จำเป็น					
	2.6) เครื่องแต่งกายที่เหมาะสมแก่การเดินทาง					
3	ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในการปฏิบัติตน แนะนำแนวคิดและข้อควรพิจารณาแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความรู้ และประสบการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่นั้น รวมถึงอำนวยความสะดวกตลอดจนตอบข้อซักถามแก่นักท่องเที่ยวระหว่างการเดินทาง					
4	สามารถใช้ภาษาของตนเองและภาษาของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ หรือภาษาอื่นที่สามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้ รวมถึงสามารถทำหน้าที่เป็นล่ามแปลในกรณีที่มัคคุเทศก์ท้องถิ่นไม่สามารถพูดภาษาที่นักท่องเที่ยวเข้าใจ					

ข้อ	ตัวบ่งชี้คุณลักษณะ	ระดับความคิดเห็น				
		เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด
5	มีความรู้เกี่ยวกับการปฐมพยาบาลเบื้องต้น และรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยว					
6	มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นความรู้ทางด้าน					
	6.1) ประวัติศาสตร์					
	6.2) สถาปัตยกรรม					
	6.3) วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น					
	6.4) การเมืองการปกครอง					
	6.5) ความรู้ในเรื่องของนิทาน หรือความเชื่อของท้องถิ่น					
	6.6) ต้องเป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสถานที่นั้นๆ ด้วย					
7	มีความเข้าใจ และให้ความเคารพต่อนโยบายของบริษัทนำเที่ยวที่ตนสังกัดตลอดจนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด					
8	มีความรู้เกี่ยวกับเส้นทางการเดินทางของทุกรายการนำเที่ยวตลอดจนต้องทราบกฎระเบียบการจราจรภายในเมืองต่างๆ ที่ต้องเดินทางผ่าน					
9	สร้างความบันเทิงและความสุข โดยแนะนำสถานที่ที่นักท่องเที่ยวประสงค์ที่จะไป มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในสิ่งที่เหมาะสมต่อขณะเดินทาง เพื่อสร้างความเพลิดเพลินระหว่างการเดินทางระยะไกล หรือแนะนำกิจกรรมต่างๆ ในช่วงเวลาที่ปล่อยตามอัธยาศัยให้กับนักท่องเที่ยว					
10	ตรงต่อเวลาและเป็นไปตามกำหนดนัดหมาย					
11	มีความอดทน เตรียมตัวก่อนออกเดินทางทุกครั้ง					
12	มีปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ และตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเดินทาง					

ข้อ	ตัวบ่งชี้คุณลักษณะ	ระดับความคิดเห็น				
		เห็น ด้วย มาก ที่สุด	เห็น ด้วย มาก	เห็น ด้วย ปาน กลาง	เห็น ด้วย น้อย	เห็น ด้วย น้อย ที่สุด
13	สามารถกระตุ้นหรือสร้างแรงบันดาลใจให้นักท่องเที่ยวรู้สึกสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญในข้อมูลที่มีคุณค่ากำลังพูด					
14	เลือกวิธี หรือเทคนิคการให้บริการที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวแต่ละคนหรือแต่ละเชื้อชาติได้					
15	มีทักษะในการสื่อสาร ใช้ถ้อยคำภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจ เรียนรู้ความแตกต่างของวัฒนธรรมภาษา และระมัดระวังในการเลือกใช้ภาษาให้ถูกกาลเทศะ					
16	เข้าใจในลักษณะงาน และความต้องการของเพื่อนร่วมงานที่ต้องติดต่อประสานงาน					
17	แนะนำเชิญชวนให้นักท่องเที่ยวให้ร่วมกันรักษาสีงแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดีอยู่เสมอ					
18	ในการนำเที่ยวภายในอุทยานแห่งชาติ ชี้แจงให้นักท่องเที่ยวทราบถึงกฎและระเบียบในการเยี่ยมชม ตลอดจนควบคุมให้นักท่องเที่ยวปฏิบัติตามกฎและระเบียบนั้นๆ					
19	รักษาชื่อเสียงของตนโดยการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต					
20	ไม่แสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ					
21	ไม่ปฏิบัติตนอันเป็นการฝ่าฝืนต่อศีลธรรมอันดี หรือเป็นการเสื่อมเสียต่อศักดิ์ศรี และเกียรติคุณของวิชาชีพมัคคุเทศก์					
22	ประพฤติตนด้วยความสุภาพรู้จักสามัคคีต่อผู้ร่วมวิชาชีพอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไป โดยปราศจากอคติใดๆ ทั้งสิ้น					
23	หลีกเลี่ยงการบอกเล่าข้อมูลที่เป็นความลับทางธุรกิจ และ/หรือปัญหาภายในบริษัทกับบุคคลอื่น และสำหรับมัคคุเทศก์ที่ทำงานให้กับหลายบริษัท ไม่ควรพูดถึงบริษัทใดบริษัทหนึ่ง					

ข้อ	ตัวบ่งชี้คุณลักษณะ	ระดับความคิดเห็น				
		เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด
24	เข้าร่วมและให้ความช่วยเหลือกับสมาคมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว					
25	ปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยวทุกคนเสมอภาคอย่างทั่วถึง พึงระลึกเสมอว่า นักท่องเที่ยวทุกคนเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเท่าเทียมกัน ไม่ว่าผู้นั้นจะมีฐานะทางสังคมหรือใช้จ่ายเงินระหว่างการเดินทางมากน้อยเพียงใด					
26	ไม่แสดงความรู้สึกในทางลบต่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของท้องถิ่นใดๆ					
27	เมื่อต้องนำเที่ยวผ่านในบริเวณหรือสถานที่ที่มีภาพที่ดูสังเวชใจ เตือนนักท่องเที่ยวไม่ให้เกิดความรู้สึกที่ดูถูกหรือแสดงความรู้สึกที่อาจทำให้คนในท้องถิ่นนั้นๆ สะเทือนใจ					

ตอนที่ 3

คุณลักษณะเฉพาะของมัคคุเทศก์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ด้าน ความรู้ ทักษะ เจตคติ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับความคิดเห็นของท่าน

ข้อ	ตัวบ่งชี้คุณลักษณะ	ระดับความคิดเห็น				
		เห็น ด้วย มาก ที่สุด	เห็น ด้วย มาก	เห็น ด้วย ปาน กลาง	เห็น ด้วย น้อย	เห็น ด้วย น้อย ที่สุด
1	มีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมหลัก ได้แก่					
	1.1) กิจกรรมศึกษาท้องฟ้าและดาราศาสตร์					
	1.2) กิจกรรมศึกษา เทียวถ้ำ					
	1.3) กิจกรรมส่อง/ดูนก					
	1.4) กิจกรรมถ่ายรูปธรรมชาติ บันทึกเทปวีดีโอ ฯลฯ					
	1.5) กิจกรรมศึกษาธรรมชาติ					
	1.6) กิจกรรมการเดินป่า					
	1.7) กิจกรรมดำน้ำลึก-น้ำตื้นเพิ่มชมปะการัง					
	1.8) กิจกรรมพายเรือแคนู เรือคายัค เรือใบ เรือใบ					
	1.9) กิจกรรมล่องเรือศึกษาธรรมชาติ					
2	มีความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมเสริม ได้แก่					
	2.1) กิจกรรมพักผ่อนด้วยการกางเต็นท์					
	2.2) กิจกรรมปีนเขาและไต่เขา					
	2.3) กิจกรรมขี่จักรยานศึกษาตามเส้นทางธรรมชาติ					
	2.4) กิจกรรมชมทิวทัศน์ธรรมชาติในบรรยากาศที่สงบ					
	2.5) กิจกรรมวินด์เซิร์ฟ					
	2.6) กิจกรรมเที่ยวน้ำตก					
	2.7) กิจกรรมพักผ่อนรับประทานอาหาร					
	2.8) กิจกรรมล่องแพยาง แพไม้ไผ่					
	2.9) กิจกรรมเครื่องร่อนขนาดเล็ก					
3	สามารถจำแนกระบบนิเวศตามสภาพทางชีวภูมิศาสตร์ ซึ่งจำแนกไว้ 12 เขต ได้แก่					
	3.1) เขตป่าสน					
	3.2) ทุ่งหญ้าเขตหนาว					
	3.3) ระบบผสมบนทุ่งหญ้า					

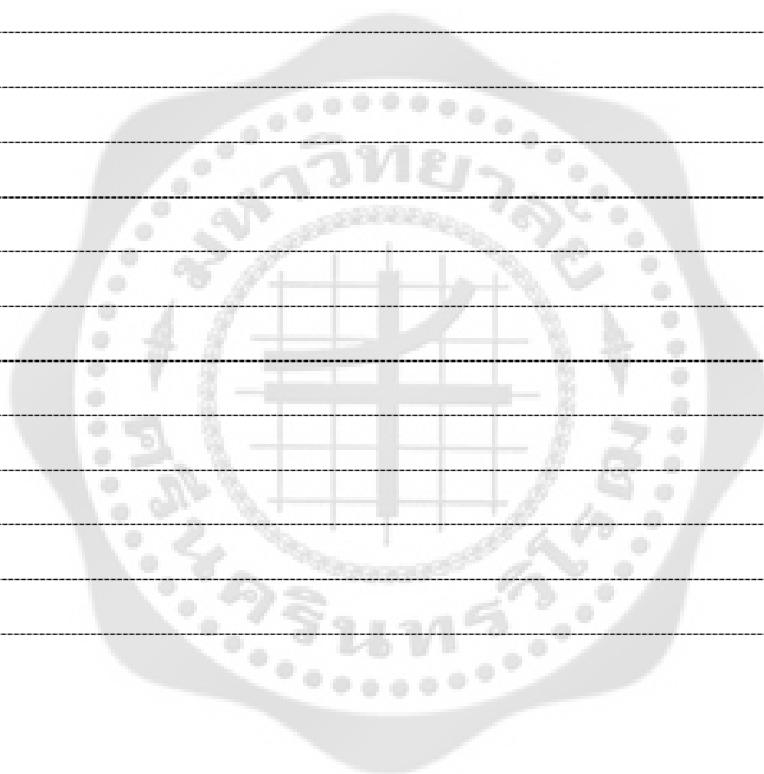
	ตัวบ่งชี้คุณลักษณะ	ระดับความคิดเห็น				
		เห็นด้วยมากที่สุด	เห็นด้วยมาก	เห็นด้วยปานกลาง	เห็นด้วยน้อย	เห็นด้วยน้อยที่สุด
	3.4) ระบบทะเลสาบ					
	3.5) ระบบเส้นศูนย์สูตร					
	3.6) เขตมีฤดูกาลเขตร้อน					
	3.7) เขตกึ่งร้อนแห้งแล้ง					
	3.8) เขตเมดิเตอร์เรเนียน					
	3.9) เขตอบอุ่นเย็น					
	3.10) เขตอบอุ่นร้อน					
	3.11) เขตอบอุ่นริมมหาสมุทร					
	3.12) เขตอบอุ่นใจกลางทวีป					
4	มีความรู้เรื่องระบบนิเวศของประเทศไทยที่สำคัญทั้งทางบกและในน้ำที่มีความสำคัญและสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ					
5	มีความรู้เรื่องรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชีมา/นั่งช้างชมธรรมชาติ การนั่งแพ ล่องแก่ง ขี่จักรยานชมภูมิประเทศ การว่ายน้ำ/ดำน้ำในทะเลดูปะการัง การสัตว์/ดูนก การสำรวจถ้ำ/น้ำตกการปีนเขา/ไต่เขา พายเรือ (เรือแคนูหรือคายัค)					
6	มีความรู้การจัดรายการนำเที่ยวเชิงนิเวศ มุ่งเน้นให้ความรู้ และสร้างประสบการณ์ใหม่ๆ จากการเดินทาง และให้ข้อคิดกับนักท่องเที่ยวในการเดินทาง					
7	มีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดี โดยคำนึงถึงในด้านของการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม					
8	มีความรู้ในการทำแนวทางปฏิบัติ คู่มือการจัดการแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างถูกต้อง					
9	มีความรู้การจัดการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดีอย่างยั่งยืน โดยคำนึงถึงในด้านของการลงทุน ต้นทุนของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม					

ข้อ	ตัวบ่งชี้คุณลักษณะ	ระดับความคิดเห็น				
		เห็น ด้วย มาก ที่สุด	เห็น ด้วย มาก	เห็น ด้วย ปาน กลาง	เห็น ด้วย น้อย	เห็น ด้วย น้อย ที่สุด
10	มีความรู้ในการวิเคราะห์ความอ่อนไหวของระบบนิเวศ ทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ มรดกวัฒนธรรม และแหล่ง โบราณคดี โบราณสถานต่างๆ แม้แต่เนินดินที่สามารถ สะท้อนอดีตที่ทรงคุณค่า					
11	สามารถพัฒนาสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติให้เป็น ทรัพยากรการท่องเที่ยว					
12	สามารถแบ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกได้เป็น 3 กลุ่ม					
	12.1) กลุ่มนักท่องเที่ยวศึกษา					
	12.2) กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้รักธรรมชาติ					
	12.3) กลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชมธรรมชาติ					
13	เข้าใจนักธรรมชาติวิทยาว่ามีจุดประสงค์ที่ชัดเจนใน การเข้ามาเที่ยว เพื่อศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพืชและสัตว์ สิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศหนึ่งๆ					
14	เข้าใจนักท่องเที่ยวทั่วไปที่ต้องการชมธรรมชาติ เพื่อ เพิ่มประสบการณ์ และความหลากหลายการท่องเที่ยว ให้แก่ตัวของนักท่องเที่ยวเอง					
15	สามารถควบคุม ดูแล รักษาสภาพแวดล้อมของแหล่ง ท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด โดยเน้นการแนะนำตักเตือน และการสร้างวินัยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไป ด้วยกัน					
16	เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว เอาใจ ใส่และสอดส่องดูแลสถานที่นั้นๆ ไม่ให้ถูกนักท่องเที่ยว ทำลายได้					
17	สามารถจัดโปรแกรมให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศ เพื่อ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้เข้าถึงกลุ่ม นักท่องเที่ยวได้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น					
18	สนับสนุนหรือจัดให้มีเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อให้เกิดการประสานงานด้านข้อมูลข่าวสาร และการ จัดการร่วมกันทุกระดับ					
19	ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับ สิ่งมีชีวิต รวมถึงการรักษาสมดุลระหว่างการใช้และการ รักษาสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ					

ข้อ	ตัวบ่งชี้คุณลักษณะ	ระดับความคิดเห็น				
		เห็น ด้วย มาก ที่สุด	เห็น ด้วย มาก	เห็น ด้วย ปาน กลาง	เห็น ด้วย น้อย	เห็น ด้วย น้อย ที่สุด
20	ตระหนักถึงการกระทำที่จะทำลายแหล่งทรัพยากร เช่น ทำลายป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธาร ขีดเขียนตามผนังถ้ำ หรือในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ทุบทำลาย ขโมย โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ					
21	มีจิตสำนึก มีความอ่อนไหว เปราะบางต่อการรักษา ทรัพยากรท่องเที่ยว อนุรักษ์หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ให้คงความงามและมีคุณค่าทางวัฒนธรรมสืบไป					
22	ห่วงใยต่อการเกิดผลกระทบต่อทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อม หลีกเลี่ยงหรืองดเว้น การท่องเที่ยวในพื้นที่ที่อ่อนไหวหรือง่ายต่อการถูก กระแทบ และฟื้นตัวได้ยาก					
23	สร้างจิตสำนึกและส่งเสริมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ธรรมชาติ ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ที่มีอยู่ให้คงอยู่ตลอดไปกับนักท่องเที่ยว					

ตอนที่ 4

ข้อคิดเห็นและเสนอแนะ ที่มีต่อคุณลักษณะของมัคคุเทศก์
เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นางสาว ชีรดา คุณรัตน์
วันเดือนปีเกิด	25 พฤษภาคม 2528
สถานที่เกิด	จังหวัดอุบลราชธานี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	26 ซอย แจ่งสนิท 3 ตำบล ในเมือง อำเภอ เมือง จังหวัดยโสธร 35000
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	พนักงาน บริษัท ไทยแอร์เอเชีย จำกัด Pilot Training and Standards Division (Flight Operations)
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	บริษัท ไทยแอร์เอเชีย จำกัด
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2545	มัธยมปลาย สายวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ จาก โรงเรียนยโสธรพิทยาคม
พ.ศ. 2547	มัธยมปลาย The Woodlands High School จาก รัฐเท็กซัส ประเทศสหรัฐอเมริกา
พ.ศ. 2550	ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาการท่องเที่ยวและการโรงแรม คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม จาก มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
พ.ศ. 2552	บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว จาก มหาวิทยาลัยนานาชาติแสตมป์ฟอร์ด
พ.ศ. 2559	ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชากีฬา นันทนาการ และการท่องเที่ยว จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ